

Əli ibn Hüseyn əl - Amasi Əlaəddin Çələbi

TACİ – ƏDƏB

Bakı-2014

*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası akad. Z.M. Bünyadov
adına Şərqsünaslıq İnstitutunun Elmi Şurasının 22 may 2013-cü
il tarixli 4 sayılı iclasının qərarı ilə nəşr olunur.*

Nəşrə hazırlayan: Qasımlı İnci Təvəkkül qızı

**Elmi redaktorlar: F.e.d., prof. M. Kazımov
F.e.d., prof. A. Musayeva**

**Rəyçilər: F.e.d., prof. A. Abiyev
F.ü.f.d. X. Qafqazlı**

Əli ibn Hüseyin əl - Amasi Əlaəddin Çələbi. "TACİ – ƏDƏB".
"Əli Nəşriyyat Evi", Bakı, 2014, səh.

Kitab XV əsrdə Əli ibn Hüseyin əl-Amasi Əlaəddin Çələbi tərəfindən qələmə alınmış "Taci-Ədəb" əsəridir. Müəllif Sivas vilayətinin Amasya sancağında doğulmuş, orada yaşayıb-yaratmış və h.875/m.1470-ci ildə orada vəfat etmişdir. Kitab AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan əlyazmalar əsasında nəşrə hazırlanmışdır. Burada ön söz olaraq müəllifin həyatı, yaradıcılığı haqqında mənbələrdən toplanmış məlumatlar qısa olaraq verilmiş, mətnin transfoneliterasiyası, müasir Azərbaycan türkcəsinə tərcüməsi, mətnə əsaslanaraq ərəb-fars mənşəli və türk mənşəli sözlərin lüğəti hazırlanmışdır.

İSBN 978-9952-8009-1-3

© AMEA Şərqsünaslıq İnstitutu, 2014

**Əziz valideyinlərim - Təvəkkül
müəllim və Zərnişan xanıma sonsuz
sevgi və ehtiram nişanəsi olaraq
ithafımdır**

ÖN SÖZ

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda qorunan minlərlə əlyazma abidələri və bir o qədər də şəxsi arxivlərdə saxlanılan nadir əlyazmalar ədəbiyyat tariximizin nə qədər zəngin olduğuna dəlalət edir. Tarix boyunca müxtəlif müharibələrdə, cəkişmələrdə ən böyük zərbə təbii ki, yazılı abidələrə dəymişdir. Hal hazırda London kitabxanalarında, Berlində, Amerikada və s. xarici ölkələrin əlyazma kitabxanalarında minlərcə türk əlyazmalarının olması bu ədəbiyyatın necə “mühacir ömür yolu” keçdiyini göstərir.

Monaqrafiyada haqqında danışılan nəsr abidəsi, Əli ibn Hüseyn əl-Amasi Əlaəddin Çələbi tərəfindən yazılmış leksik, semantik baxımından çox dəyərli olan “Taci-Ədəb” əsəridir.

Mənbələrdə müəllifimizin doğum tarixi haqqında dəqiq məlumatla rastlaşmasaq da, onun Fateh dövrü (1451-1481) müəlliflərindən olduğunu (5,s.496), hətta müəllifin gəncliyinin daha əvvəlki illərə uzandığını nəzərə alaraq, onun Fatehin atası II Muradın (1421-1451) dövründə yaşadığı da söylənilə bilər. Bu məlumatlardan çıxış edərək qeyd edə bilərik ki, Əli ibn Hüseyn əl-Amasi Əlaəddin Çələbi Sivas vilayətinin Amasiya sancağında anadan olmuş, orada yaşamış, yaratmış və məhz orada 875/1470-ci ildə həyatla vidalaşmışdır (14, s.354).

“Taci-Ədəb” əsəri müəllifin özünün də qeyd etdiyi kimi 857/1453-cü ildə, Qustəntəniyyənin (İstanbulun - İ.Q) fəthi zamanı yazılmışdır (8, s.105).

Əlaəddin Çələbi sibyan (orta məktəb - İ.Q) məktəbi müəllimi olmuş və əsərini də bir valideynin uşağına yaxşı dərş verməməsindən şikayət edərək, “Ustadın sənə bir şey öyrətməmiş” -

ifadəsinə cavab olaraq yazmış və bununla da öz biliyini sübut etməyə çalışmışdır.

Eyni zamanda gözəl bir xəttat olduğu da anlaşılan Əlaəddin Çələbinin yüksək səviyyəli təhsil alması, qüvvətli Quran və hədis alimi olması, dövrünün bütün alimləri kimi ərəb və fars dillərini də mükəmməl bilməsi əsərindən də aydın olur. Hətta müəllifin “İstanbul Universitesi Kütüphanesi TY 9820-nömrəli şifrə altında saxlanılan “Aruz Risalesi” adlı əsəri onun ədəbiyyatla sadəcə bağlılığı olmamasını, hətta bu mövzuda əsər yazma biləcək qədər bilikli olması faktını ortaya çıxarır. Əli ibn Hüseyn əl-Amasi Əlaəddin Çələbinin Türkiyə və Azərbaycan kitabxanalarında aşağıdakı əlyazma nüsxələri vardır ki, bu əlyazmalar müəllifin bütün bilik və bacarığını özündə əks etdirir.

1. Aruz Risaləsi Haşiyetis, İstanbul Universitesi Kütüphanesi, TY 9820.

2. Haşiyə Ala Haşiyetis-Seyyid Ala Şerhi Metaliul-Enver, Köprülü Kütüphanesi, 909.

3. Tarikul-Edeb. Nuruosmaniye Kütüphanesi, 3389/3908.

4. Tarikul-Edeb. Süleymaniye Kütüphanesi Laleli bölümü, 1876.

5. Tarikul-Edeb. Süleymaniye Kütüphanesi, Reşit Efendi bölümü, 984/9.

6. Tarikul-Edeb. İstanbul Univeristesesi Umimi Kütüphanesi, 5720.

7. Tarikul-Edeb. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü, 2476.

8. Tarikul-Edeb. İstanbul Univeristesesi Umumi Kütüphanesi, 2725.

9. Tarikul-Edeb. Ali Emiri Kütüphanesi, Millet bölümü, Edebiyyat. 1229.

10. İstanbul Universitesi Kütüphanesi. Türkce Yazmalar bölümü TY 9820, TY 3233, “Nəsayihul – Müslimin” (15).

11. Tarikul-Edeb. Belediye Kütüphanesi, Belediye Yazmaları Bölümü, K. 39.

12. Əli ibn Hüseyn əl-Amasi Əlaəddin Çələbi. “Taci-Ədəb”, M-315/315.

13. Əli ibn Hüseyn əl-Amasi Əlaəddin Çələbi. “Taci-Ədəb”, M-311/311.

14. Əli ibn Hüseyn əl-Amasi Əlaəddin Çələbi. “Taci-Ədəb”, B-1167/2790.

“Taci-Ədəb” əsəri Türkiyə əlyazmalarında “Tarikul-Edeb” olaraq qeyd olunmuşdur. Azərbaycan Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan üç əlyazmanın, hər üçünün frontospisində “Haza kitabı-Taci-Ədəb” yazıldığı üçün, biz də bu əsəri Taci-Ədəb adlandırdıq. Bu əsər Türkiyə respublikasında prof. dr. Mehmet Şeker tərəfindən Türkiyə nüsxələri əsasında araşdırılmış və 2002-ci ildə kitab şəklində çap olunmuşdur (15). Yenə də Türkiyədə “Hadisleri Bakımından Tarikul-Edeb” adlı magistr dissertasiyası Sabri Çap tərəfindən 1990-cı ildə yazılmış, müdafiə olunmuş, lakin kitab şəklində çap olunmamışdır (9).

“Taci-Ədəb” əsəri bu araşdırmaların hər ikisində Türkiyə nüsxələrinə əsasən “Tarikul-Edeb” adlandırılmışdır, lakin Azərbaycan AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutundakı əlyazmalar haqqında heç bir məlumat verilməmişdir. Halbuki bu əsərin Azərbaycan Əlyazmalar İnstitutunun kitabxanasında Əbdülqəni Xalisəqarızadə, Faiz oğlu Məhəmməd və adı hələlik məlum olmayan bir katib tərəfindən köçürülmüş üç əlyazma nüsxəsi vardır. Azərbaycanda bu əsər haqqında, ilk dəfə 1991-ci ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının xəbərlərində: ədəbiyyat, dil və incəsənət seryası N:3-4-də “XV yüzillik nəsr abidəsi Taci-Ədəb” adlı məqalə ilə çıxış edən prof.dr. A.Musayeva məlumat vermişdir (2, s.43).

“Taci-Ədəb” əsəri bir müqəddimə, qısa bir qeyd ilə iyirmi yeddi bölümdən ibarətdir, Əsərdə bəzi bölümlər arasında “nəsihət” başlığı ilə bölümə uyğun olaraq qısa nəsihətlər, tayfaların xüsusiyyətləri haqqında məlumat verilmişdir.

Əsas götürdüyümüz M-315/315 nömrəli nüsxə 1221/1806-cı illərdə köçürülmüşdür. Cildi medalyonlu, qapaqlı, tünd qəhvəyi dəri (köhnəlmiş), kağızı XVII əsrin I yarısına aid, xətti nəsxə və

nəstəliq, sətir sayı müxtəlif, katibi Faiz oğlu Məhəmməddir. Mətn qara mürəkkəblə yazılmışdır. Bir çox vərəqlərin ətrafı didilmişə də mətnə xələl gəlməmişdir. 1a-b, 5a, 10b, 105b, 164a, 181a, 191b vərəqlərində müxtəlif qeydlər yazılmış, cədvəllər çəkilmişdir. 1b, 5b, 6b, 43b, 107b, 147b, 181b, 187b, 190b vərəqlərində üçkünc müəssisə, 39b vərəqinə sahiblik möhürü basılmışdır. 6a-b, 17a-b vərəqlərinin kağızı açıq qəhvəyi, 108a-b, 113a-b vərəqləri tünd çəhrayı rəngdədir. 106a-107a, 146b-147a vərəqləri ağ buraxılmışdır. Ölçüsü 17x21.5 sm olan 191 vərəqlik əlyazma 12 bölümdən ibarətdir (2, s.43).

“Taci-Ədəb” əsəri VII bölümdədir. Əsər 49b-105a vərəqlərini əhatə edir və sonunda 1221/1806 ildə köçürülməsi haqqında katib qeydi vardır.

M-311/311 şifrəli əlyazmanın həcmi 65 vərəq, ölçüsü 16 x 22.5 sm, cildi sonralar çəkilmiş qara dermantindədir. Kağız XVIII əsrin sonlarına aid Avropa istehsalı, xətti nəstəliqli nəsx, sətir sayı 12-15-dir. Mətn qara, başlıqlar qırmızı mürəkkəblə yazılmışdır. 1a vərəqi cildə yapışdırılmışdır. 2a və sonda cildən əvvəlki vərəqdə üçkünc müəssisə möhürü basılmışdır. 65a-b vərəqində ərəbcə və türkcə qeydlər vardır. “Taci-Ədəb” əlyazmanın 1b-43b vərəqlərindədir. 1248/1832-ci ildə köçürülmüşdür. Katibi bəlli deyil (2, s.43).

B-1167/2790 şifrəli üçüncü əlyazma Azərbaycan pedaqoqu, mətnşünas alim Əbdülqəni Nuxəvi Xalisəqarızadə (1817-1879) tərəfindən 1262-1269/1845-1852-ci illərdə köçürülmüşdür. Ölçüsü 17.8 x 22 sm, mətn ölçüsü 10.5 x 15.5 sm, cildi nazik mavi kağız, xətti nəstəliq, kağızı XIX əsrin birinci yarısına aid Rusiya istehsalıdır. 1a vərəqində düzbucaqlı inventar, 1b vərəqində 2 üçkünc, 2 ellipsvari nüsxə möhürləri basılmışdır. 17a-26a vərəqləri ağ buraxılmışdır. Haşiyələrdə mətnlərə aid qeydlərə təsadüf olunur. Mətn qara, başlıqlar, yarımbaşlıqlar və bəzi ifadələr qırmızı mürəkkəblə yazılmışdır. Əbdülqəni əfəndi əlyazmanın 1b-16b vərəqlərini əhatə edən “Taci-Ədəb” əsərini 1262/1845-ci ildə köçürdüyünü qeyd etmişdir (2, s.43).

Hazırladığımız bu kitabda əvvəlcə “Taci-Ədəb” əsərinin mətni transfoneliterasiya edilmiş, sonra transfoneliterasiya müasir Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş, daha sonra mətnin içərisindən ərəb-fars mənşəli sözlər və eyni zamanda türk mənşəli sözlər seçilərək mətndəki mənaları ilə lüğət şəklində salınmışdır.

Transfoneliterasiyada sətirlər mətnin əlyazmasında olduğu kimi saxlanılmışdır. Bunun səbəbi mətni olduğu kimi oxucuya çatdırmaqdır.

Fellər lüğətlərdə adətən məsdər şəklində verilsə də, əsərin “Türk mənşəli sözlər” lüğətində sözləri mətndən olduğu kimi götürülmüş, qeyd edilmiş və bu sözlərin mətndə işlənmiş bütün variantları göstərilmişdir. Bu lüğətdə türkcə yazılmış sözlərin demək olar ki, çoxunda ortada saitlər yazılmamışdır. Bunun səbəbi orta əsr əlyazmalarında, əsasən də türk mənşəli sözlərdə sait ahənginin zəif olması, saitlərdə yuvarlaqlaşma meylinin olmasıdır. Lüğətin bu şəkildə tərtib olunmasında məqsədimiz bu sözlərin orta əsrlərdə hansı şəkillərdə işlədilməsini olduğu kimi göstərməkdən, əsərin qədim Anadolu və Azərbaycan türkcəsinin bütün qrammatik xüsusiyyətlərini daşdığını ortaya qoymaqdan ibarətdir.

“Türk mənşəli sözlər” lüğətində əvvəlcə sözün orijinalı, mötərizədə transfoneliterasiyası, tiredən sonra tərcüməsi verilmişdir.

“Ərəb-fars mənşəli sözlər” lüğətində sözlərin qarşısında verilən (ə) hərfi sözün mənşəyinin ərəb dilindən, (f) hərfi isə fars dilindən olduğunu bildirir. (ə,f) hərfi ilə yazılan sözlər həm ərəb, həm də fars dilindən götürülmüş sözlərdir. Əvvəlcə sözün transfoneliterasiyası, sonra isə mətndəki mənası verilmişdir.

Mətnin əlyazma nüsxəsində olduğu kimi sətir sayı transfoneliterasiyada da saxlanılmış və bu səbəbdən də mətnin transfoneliterasiyasında abzaslar qoyulmamışdır.

“Taci-Ədəb” əsərinin Azərbaycan nüsxələri arasında ən mükəmməl nüsxəsi, AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan M-315/315 nömrəli nüsxə əsasında hazırladığımız bu kitabda şərh olunan mövzuların islami

əsaslardan qaynaqlanaraq, Qurandan bəhrələnərək qələmə alınmış bu qiymətli əsər dövrünün həyat tərzini əks etdirməsi, qadınlara olan yüksək münasibət, dövrünün təlim-tərbiyə həyatına baxış, ədəb-ərkan qanunları və sosial həyata dair düşüncələr ehtiva etməsilə diqqətə layiqdir. Müəllifin fikrinə görə hər müsəlman ədəb öyrənmək məcburiyyətindədir və gözəl əxlaqlı olmalıdır. Onun fikrincə islamın qaynağı ilahidir, möminlər ədəbi və gözəl əxlaqı Hz.Peyğəmbərdən, o da Cəbrayıl vasitəsilə Allahdan öyrənmişdir.

Bu kitabı hazırlamaqda məqsədimiz bu günə qədər öz məqsədini qoruyub saxlamış bu dəyərli əsərin cəmiyyətə tanıtılması və keçmişimizdən bu günümüzə qədər körpü salan belə qiymətli əsərlərin oxuculara çatdırılmasıdır.

Ümid edirik ki, islam aləminin müqəddəs kitabı olan “Qurani-Kərim”ə əsaslanan bu risalə İslam adətlərinə və qanunlarına itaət edən, ondan bəhrələnmək istəyənlərə böyük yardımçı olacaqdır.

Kitabu-Taci-Ədəb
(Haza kitabu Taci-Ədəb)

TRANSFONELİTERAIYA

49 b

Bismillahir rəhmanir Rəhim və bihi nəstəin.
Həmdü bi hədd və sənau bi add, ol kirdiqari - kərimə və
pərvərdiqari - qədimə
ki, surəti insani əhsəni təqvim üzrə xəlq edüb, sair
məxluqat üzərə mükərrəm və müfəzzəl qılıb və ləqad kərrəmna
bəni adəmə xitabilə

50 a

müstətab qıldı. Və bizi ol zümərənin inamı niməti iman və ehsan
kisvəti
islam olunan qəbilədən qıldı. Və bunların arasında əqlü - kafı və
fəhmi-
vafı birlə üləmə qədrini ali və üdəbə sədrini saqi qılıb, Quran
nurilə
dillərin münəvvər və elim ətrilə canların müəttar qıldı. Və
sələvati bi ğayə və
təhiyyatu ma la nihayə ol Rəsulis-saqaleyni və nəbiyyul-
hərəməyni Muhəmmədu
muxtar və muctəbai əbrar həzrətinin mərəqadi muqəddəsine və
rəvzati
müəssəsinə isar və nisar olsun. Və səlamu məvfur və dorudi na
məhsur
anun alu və əşhabına və ətbai-əhbabına hasil və vasil olsun.
Əmma bəd, bu dürəru əcibün naqili və ğürəru ğəribin qaili
Əliyyubnu
Hüseyn-ül Amasiyyu saneye Allah anil qalbil-qahi şöylə

bəyan və əyan idər kim, bu risaləyi ədəb və vəsiləyi mən tələb təlif

50 b

olunub tərkibi surətu tərtib bulub qələmə gəldüginə səbəb oldur ki,

bir əziz əhlü dil və məxdumu, mərdu aqıl, muhibbu üləma və məqarru süləha, salikü

məsəlikir-raşidinə və talibu mətalibi əhlil-yəqini-rizvanullahi aleyhim əcməin, xələfi giranmayəsin və nəqdi ömri sərmayəsin

ki, nuri ayni cəhanbini və fəthu fütuhi cəhangörənini bu qəlilul-bəzaidi və kəsirül-izaəti kənəfinə gətürüb təslim və təfviz

qıldı. Həzaran sitayiş və füravan sipariş qılıb dedi ki,

Allahu təala bu fərzəndü dilbəndüm və vələdü canbəndim haqqında lutf

edüb, inamu əmimünizdən və ihsanü cəsimünizdən səyü bəliğ

və cəhdü cəmil buyurub təlimü elm və tərtibü ədəb və xəttü savad

və kəsbü istedad etdürmək babında ihmal və təqsir etmiyəsiz ki,

51 a

əcriniz indəllahi zayə olmiya. Və nəzərü ayni inayətünüzdən və əsərü kəmalu kifayətünüzdən nuri səadəti ilahi və tacu dövləti namütənahidür.

Bu tacud-dinin ki, xələfü bi xələlim və hasili tulu əməlimdür, başına

tacu hümmət və əmmameyi izzət qılasuz və balasını livayi ilmlə muallam

və libasi izzətilə müləbbəs və zəhəbü ədəbilə müzəhhəb və kəmərü mükərrəmilə miyan bəstə qılasuz və maul-həyat ilə ki,

aynu mail-həyatdur. Anın

həyatı gülüstanın və vücudi bustanın suvarıb sirab edəsiniz ki,

əqli gülüstanında mərifət gülləri guşadə olub gülə və zəhin
rövzəsində
idraki (izharı) zahir olub açıla və əlvanu rəyahin və
şükufəhayı rəngin birlə hədiqeyi siyrəti irəm sifət
zinət bulub müləvvən və müzəyyən ola. Və buyi şəmayilini badu
şimalinə

51 b

nə diyarə ilətürsə (imarursa) nəsimindən dimaği baği bal muəttər
və gülüzaru ruhi

məcruh müzəhhər ola. Və çöhrəsindən gülgünə həya gül gibi rəng
verə kim, hər yerdə güləbvar xoşbuy və hər məclisdə gül gibi
xürrəm və xəndan ruy ola. Və bu əndəlibü pürdilə bir dil ögrədün
kim,

tutiyanı aşiyani ərş və bülbülani gülüstani fərş və bundan səbəq
ilətə. Və hifzu himayətdə və hüsnü siyanətdə şol rəsmə riaət
göstərün ki, hər kutah nəzər və pəst himmət ol sərvəru sərəfrazə
həm sər olub badü sami bədseyr və asibü dəhri kəc dövr gibi
iztirab

və inqilab göstərməyə. Və hər zağü rağ baği hüsnünə vürud
etməyə kim, cəmalü kəmal virdini gərdaludə qılıb, dəmi sərdilə
əfsurdə

və pəjmürdə qılmiya. Və ol pəri hurizadə hər div bəd nəjad bulub

52 a

həmnəşin olmaya kim, gəl gibi azdırub yoldan çıxarmaya. Və ol
nihalü

zindəgani və şaxisarü şadimani ki, əslü fərimin və tənəyi
təmənnamın

qaim məqami və naibü mənəibidür. Ümidvarəm ki, bəhari
ömrüm xərab

olmadan və bağı əməlim bozulmadan şaxü şəcəreyi dövlətümün
şukufələrin

şoqoftə və arastə görəm. Və səməreyi səadətimin bakireyi
növrəstə və noxastələrinə irəm və bustani eyşimin hezar dastanını
tutiyyə şəkəristan

gibi qüya və xoş əlhən görəm inşallahil-əziz dedi. Pəs ol yarı
qədimün təslimü təfvizində və təhrükü təhrizində daiyi batin bais
oldu bu xatiri hamidi təcədid və qürəyheyi camidi təşhiz qılmaq
üçün gəvvasvar bəhrü fikrətə təğmis etdim. Taki bu cəvahir
ədəbləri

və lölöyi acəbləri ixrac edib cəm etdim ki, ol dürri yetimi sədəfi

52 b

səyadətini və dürri kərimü fələki səadətini fərqü fərqədin sayinə
ziynətü

taci faxir və quşi huşinə güşvarü zahir qılam ki, əqrən və əmsal
arasında mümtaz və müəzzəz və əvam və xəvas qatında
müməccəl və müəzzəz ola

və sair talibani elmü ədəb və sahibanü məqbulu tələb. Bu
məzhəbi qədim

və təriqi müstaqim üzərə süluk edüb daireyi ədəbdən qədəm təşra
basmiyələr. Bə bu nüsxeyi müfiddən müstəfid olan kimsələr
ümiddir ki,

müəllifi duayi xeyrilə yad edələr.

Şeir: Hər ke, mara konəd be niki yad,

Yadəş əndər cəhan be niki bad.

Və hər dürri soxən ki, dürri xatirdən

istixrac edüb səhifeyi bəyanə dərc eylədim ayətü əxbarü əhadis
və kəlami əmirəl müminin Əli birlə isbat edüb hükəmayi
mötəqidin

qovlilə mustəhkim qıldum. Və məqamə münasib əlfazü əbyat
birlə

53 a

mütəcəlla qılıb, bəyan vasitəsilə bəyanü ədəb ibadət silkinə çıkdum.

Şeir: ibaratuhu fin-nəzmi vən-nəsir kulliha ğərayibu təstadul-qulubə

bədayiuha və bu risaleyi-lətif ol sülaleyi şərifün müsəmması mərsümilə mövsum olub, Tacı- ədəb deyü ad verildi və billahit-təvfıqu və huvən-nimər-rafiq innəhu xayru- zəhirin və əkrəmu-nəsiri

Fi bəyanil-məratibil-abai və huquqihim.

Rəsulu hazrəti sələvatullah

əleyhi və səlāmuhu buyurdu kim, hər möminin həqqini riayət edəcək

atası üçdür: bir atası sulbi və bir qəynatası və bir atası

oldur ki, andan elm və Quran ögrəndi. Atalarının xeyirlisi

şoldur ki, sana elm ögrədə dedi. Kəma qalən-nəbi əleyhissəlam:

xayril abai mən əlləməkə. Pəs məlum oldur ki, kişiyə elm ögrədən kimsə

53 b

ataların xeyirlisi olacağız, qalan atalardan anun haqı ziyadə imiş.

Ana izzət və hörmət və riayət və xidmət ziyadə gərək imiş.

Əvvəla

hər ata kim, mömin və müvəhid ola. Oğlu toğcaq ana üç nəsnə vacib

olur. Birüsi əhsənu-əsmadan bir isim qomaq, ikinci sünnət etmək,

üçüncü məktəbə vermək və elm oqumaq. Və adların dəxi kökçəki

üçdür. Əbdullah və Əbdürrəhman və Əbdürrəhim. Kəma qalən-

nəbi

(ə.s): Əhsənül-əsmai səlāsətun Əbdullah və Əbdürrəhman

və Əbdurrəhim. Və bunlardan keçsə əsməi- əbniyə və əshabi Rəsul

adlarıdır ki, dəxi kişiyyə kəndi alinə və baqi müsəlmanlar övladinə ləqəbi fahiş qomiyə. Və ləqəbilə kimsəyi çağırmiyə. Kəma qaləllahu təala:

Və la tənabəzu bil-əlqabi, bisəl ismul-fusuqi bədəl imani.

54 a

Pəs bu zikr olunan əsmadan birisilə müsəmma qıldığından sonra ataya

vacibdir oğlunu sünnət etdirmək. Amma ata müxəyyərdir dilərsə əvvəl sünnət edə, andan məktəbə verə, dilərsə məktəbə verə, sonra

sünnət eyləyə. Ama övlası oldur ki, əvvəl sünnət eyləyə andan elmi ibtida öyrətdirə.

On dürlü sünnət İbrahim peyğəmbər əleyhüssəlamdan qaldı.

Yəni ol işləri ümmətinə dəxi əmr eylədi: əvvəl tətəhir etmək, yəni sünnət

etmək, ikinci dırnaq kəsmək, üçüncü baş qırxdırmaq, dördüncü qoltuq qılın

gidərmək, beşinci qasıq qılın arıtmaq, altıncı bıyıq kəsmək, yeddinci misvak dutmaq,

səkkizinci məzməzə, yəni abdəst alurkən ovurduna su vurmaq, toqquzuncu istinşaq

yəni burnuna su vurmaq, onuncu istinca etmək. Və Rəsul sünnəti üzərə

dırnaq kəsmək: iş bu tərkihi huruf tərtibincədir xəvabis əv xasbədür

54 b

əvvəl sağından başlıya kim hurufu budur (x) xinsir, (v) vosta, (i) ibham

(saçlaq, saçlaq barmaq), (orta barmaq), (baş barmaq).
B binsir, (s) səbbabə. Və sol əlin hurufu budur: (i) ibham, (v)
vusta, (x) xinsir,
(s) səbbaba, (b) binsir.
Pəs ol üç vacib olanı da qıldığdan sonra
kişi oğulun evləndirmək və yanında olmağın diləsə, bir həsibu-
nəsib
kimsə qızın almaq gərək kim, ata tərəfindən təyyibul-əraq və
ana
tərəfindən məsturə və əsli pak ola ki, əsil xəta nəkonəd.
Bədəsil vəfa nəkonəd. Cəvari əslin və gədayi nəslin təzvic
etməyələr və malə təmə edüb əcuzə və mənhusə almıyalar və
yaşda
kəndudən ulu övrətə və gəyət səğirəyə qurban etməkdən
ictinab edələr. Rəsul əleyhissələmin evində bəslənmiş
bir öksüz var idi. Ana Zeyd dirlər idi. Rəsulu həzrətin

55 a

ana xitab etdi kim, ya Zeyd evlən kim, evlənmək yekrəkdir.
Amma on
dürlü övrətə ciftlənmə dedi: əvvəl qəsirül qamətə, yəni qıssa
boylu övrətə dedi, ikinci sacı qısa olanı dedi, üçüncü
aruq və incə olanı dedi, dördüncü səlitə və acı dilli olanı dedi,
beşinci övlad gətirməyəni dedi, altıncı oğuldan və qızdan qalmış
olanı dedi, yeddinci tələfkar müsrifə olanı dedi, səkkizinci
oğurluğu və bəd əfali zahir olanı dedi, doquzuncu hər
övrət ki, ərənlərin bığı gibi bığı olanı dedi, onuncu öksüzləri
olanı dedi. Kəma qalə əleyhissələm buyurdu ki, aleyküm bil
əbkar.
Yəni sizin üzərinizə olsun qız, oğlan olmaq dedi.
Əhli hikmət demişlərdir kim, yolu əldən qoymayın əgər dolamac

55 b

dəxi olursa da. Və bakir çiftlənün əgər qarımış dəxi olursa da.
Və şəhrlərdə sakin olun əgər güc dəxi olursa da. Kəmə qilə:
Xuzut təriq və lov darət, vəskunu mədən və lov carə, təzəvvicil-
bikrə və lov barət.

Dər şəhr neşin, əgər çe zur əst.

Rəh-e cadde boro, əgər çe dur əst.

Duşize bexeyr, əgər çe kur əst.

Şouhərdide məxah, əgər çe hur əst.

Heqayət: Bəni İsraildə mægər kim bir alimi üləma
var idi. Ol alimə cəbr ilə padişah qazilik vermək
dilədi. Ol alim Haq-təala qorqusundan almadı bəlkə ola ki,
hökmədə səhv edüb məzləmiyəyə girəm dedi. Vardı ol
alim kəndi özünü dəlilügə vurdu. Bir ağacı at edünüb
bindi. Soqağa və biyabana düşüb yürüdü. Mægər yenə ol
zaman içində bir kişi varmış. Oğluna vəsiyyəət etmiş ki,
tam yüz kişiylə məşvərət edüb, hər birindən bir nəsihət

56 a

almayınca evlənmiyəsən dedi. Ol dəxi atası vəsiyyətin dutub,
vardı doqşan duqduz kişiyə danışmış bir kişi qalmış ki, tam yüz
ola. Bir gecə bu kişi məskənində yatarkən gönlünə danışdı kim,
yarın şəhrin fūlan qapusundan taşra çıxayım. Əvvəl hər kimə
ki sataşursam anınla tanışım evlənmək babında, atamun
vəsiyyəti yerinə gəlsün. Andan evlənmək tədarükün edəyim dedi
və sabah

oldu şəhrin ol qapusundan taşra çıqdı. Əvvəl qədəm götürdü
kim, bir dəli bir ağac ata binmiş gəlir. Bu kişi mütəhəyyir olub
ayıtdı ki, ey bərxudaya əhd dəxi etdim ki, hər kimə ki, tuş
olursam onunla danışam. İmdi bu bir dəli kişiyə necə danışım
dedi? Yenə ayıtdı ki, haliyə bir sulaşmış olayım, bir görüm nə
deyir,

56 b

dedi. Döndü bu dəlüyə ayıtdı ki, ya divanə atam bana evlənmək qəziyyəindən uş bu rəsmə vəsiyət etdi dedi.

Sən nə dersin dedi. Ol dəlü kişi ayıtdı ki, Əleykum bid-durrətil-beyda

əv bizzəhəbil-əhməri və lə tadnu minəl həcəri yəkulukə

dedi. Dəxi savul at doqunmasın deyüb keçdi, yürüyü

verdi. Bu kişi ol dəlünün nə dedigin anlayamadı,

ayıtdı ki, ya kişi ögütcə söylə axır cəvabımı ki, anlayayım dedi.

Bu dəli ayıtdı ki, əleykum bid-durrətil-beyda dedigimdən murad

oldur kim, evlənirsən qız, oğlan al dedi, əv bizzəhəbil

əhməri dedigimdən murad oldur kim, yaxud bir gənc həsənatiyyə

al kim, öksüzləri olmaya dedi və tədnu minəl həcəri yəkulukə

57 a

dedigimdən murad oldur ki, saqın qarı alma kim ömrünü yeyər dedigim

olur dedi. Ol kişi ayıtdı ki, ney çün dəlülər səmasında

yürürsən dedi. Ol məcnun ayıtdı ki, bəni İsraildə bəndən ulu

alim yox idi. Güc ilən padişah qazılıq vermək istədi kim,

almadım. Əllahu təala qorqusundan kəndi özümü

dəliliyə vurдум dedi.

Şeir: Bu Hənifə qəza nəkərd o bemord

To bemiri və gər qaza nəkoni.

Və mütəəhhil olmaqda dəxi məmduh olan muvafiqət əhlidir. Və

sazıkar eyş

və ittisa mənzildir. Nütəkim hükəma qovlində gəlmişdir: Səfaül-eyşi

səlasətun - siətul mənzil və kəsərətul xədim və muvafiqətul-əhli.

Əmma nəfsu

şum bəlasindən keçə. Bilənün aləmi təcərrüdü aləmi fərağətdür.

Əlayıgdən

bəri olub əssələmətü bil-vəhdəti mədlulilə əməl edüb

57 b

kəsrətdən kəsilib. Və övrət oğlan sevdasından əl yumaq azadlıq və sultanlıqdır.

Şeir: Mocərrədi bi həqiqət əzime səltənəsto,

Ze mən şenou tənə azadiye xiş bənde məsaz.

Bəraye yekdəmi şəhvət bexak bər sərə u,

Əsire zən şəvəd an sər besalhayə deraz.

İgidlik nəqdini övrətlər bazarında israfı sərf etmək sərmayeyi ömrə ziyandır ki,

mayeyi cəvani dükəndüğindən sonra ayruq kəsbi mümkün degildir.

Şeir: Ze mən beşnou gənimət dan cəvani,

Dobare nist kəs ra zendəqani.

Çünki mal və oğul, qız və övrət kişiye düşmandır. Pəs ədüvv

yanında kişi nədənlü asayişin edüb rahat görə. Qaləllahu təala:

İnnə min əzvəcikum və ovladikum əduvvən ləkum fəhzəruhum.

Pəs

kişiyə əduvvindən həzər edib irəğ olmaq vacibdir.

58 a

Şeir: Quşe gir o quş ba xod dar,

Ta nəgirədi tora nədimə nədəm.

Kandərin ruzqar mərdum ra,

Cameye xəsməst sayeye naməhrəm.

Cünkü bu aləmdə bir yarı vəfadar və dosti payidar bulunmazmış.

Pəs nasdan

ünsiyyəti kəsüb və müsahəbəti qət edüb fəridu vəhid olub.

Ənqa gibi fərağətdə ac oturmaq yekdür. Məgəs gibi kimsə

süfrəsine

qonub məgəsvar məzəllət birlə sovrulmaqdan.

Şeir: Ço ənqa quşe hər dəm negəhdar,
Mərov bər sofreye mərdom məgəsvar.
Aqıl olan kişilər müsahəbət halın bu bənim əhvalımdan ibrət
alub. Və pənd
dutub muttəiz olsun. Nitəkim Rəsul (ə s) buyurmuşdur: Əssəidu
mənit-təazə biğayrihi.
Şeir: Nərəvəd morğ suye dane qoriz,
Ço digər morğ binəd əndər bənd.
Pənd gir əz məsəbe digəran,
Ta nəgirənd digəran ze to pənd.

58 b

Zira kim bu fəqir həqir ömrümün ibtidasından intihəsınadək
səyi bəliğ və ciddi cəhd etdim. Həmdəmdən ötrü yarlıqdan nişan
bulmadım. Vəfa vücudini mədum və kərəm kanini məktum
gördüm.

Vifaq umduğum yerdən nifaq və ittifaq müləhizə etdigimdən
iştiqaq

hasil oldu. Və taleyi əxtəri tulu etdügin və bəxti xuftə
bidar olduğın və çərxi dəvvarünün saəti nücum miqdari
muradımca

müvafiq döndüğün görmədim

Şeir: Kovkəbe bəxtə mərə hiç monəccem nəşənaxt.

Ya rəb, əz madərə giti be çe tale zadəm.

Və hər kimə kim iyilik etdimsə,

Rəsulun (a.m.) “İttəqi şərrə mən əhsəntə iləyi” hədisinə müvafiq
Buldum. Və kim ki, bəndən tələmmüz edüb istifadə etdiysə, sonra
münkir olub bəni bi minnət çıqardı.

Şeir: Ya vəfa xod nəbod dər aləm.

59 a

Ya kəsi əndərin zəmanə nəkərd.

Kəs niyamuxt elm o qıl əz mən,
Ke mərə aqibət neşane nəkərd.
Bəd qohər ra elm amoxtən,
Dadən -tiğəst be dəste rahzən.
Və hər kimə kim, dəf-i məlal içün musahəbət
edüb, bir ləhzə həmnəşin oldumsa salha mələlətin və barha bari
bəlasın
çəkdim.
Şeir: Ab ra bin ke çon həmi naləd hər dəm əz həmnəşin-e na
həmvar.
Və musahəbət hali dəxi ikidən xali degil: biri oldur ki, fisqü
fücur
və ləvhü tərəb müsahiblərüdir. Və bu musahəbət təzyiyi ömrdür
ki, aqibəti həsrət və nədamətdür. Bu söhbətə söhbəti nifaqiyyə
derlər.
Və bir söhbət dəxi muaşirət və mubaşəretdir ki, fisqsüz və
fücursuz
bir neçə arifü zərif, əhlü dil yaranləri gibi həmsöhbət olalar.
Ana söhbəti ittifaqiyyə derlər ol dəxi mufərəqətinə dəgməz.

59 b

Şeir: Kəsira ke, başəd həmi əqlə daneş,
Rəho rəsme ayine söhbət nəvərzəd.
Ço söhbət nefaqəst ya ettifaq,
Və zin do deli mərde dana beqorizəd.
Vəgər xod nefaqəst canra bəkahəd.
Və gər ettefaqəst hecran niyərzəd.
Pəs musahəbət halin böylə buldum və hər vəslətin aqibətin firqət
gördüm. İxtilati tərək edib musahəbətdən kəsildim.
Çon aqebət ze söhbəte yaran boridənəst,
Peyvənd ba kəsi nəkonəd hər ke aqələst.
Gördüm ki səlamət vəhdətdə və fəraqət izlətdə anı duttum.

Sayəmilə munis və sirmilə məhrəm və dərdimilə həmdəm olub,
qənaət
sənaət edünüb və təvvəqqö xəlqdən kəsdim, istiğnayı qəlb və
istirahəti
ruh hasil oldu.
Şeir: Rahəti ya ixvəti fi xalvəti və bəlaya
kulluha fi usrəti. Kulləma sahəbtu qovmən muddətən əzhəru eybi
və əbədu zillət

60 a

ləm əcid minhum xalilən sadıqan yəhfəzil-vəddə və yəra hurməti
manqitai
ənhum min miləlin bəl raəytə izzəti fi izləti.

Fi bəyani tərbiyətil-abai ovladəhu

Hər mömin müsəlman ki, oğlancuğı söylərcə olcaq dilcu
gərmi kəlami təyyibə üzərinə cərəyan və əlfazi lətifə nəşəqinə
rəvan

ettürə və kəlami xəbisdən, ibarəti möhmələdən və fəhşiyatidən
və həzliyatidən mən edə. Və hər ədəbi eybi bildirə. Nitəkim
həzrəti

Risalət buyurur ki, Əkrimu əvladəkum və əhsinu adabəhum.

Məsələn, əğsirənə və su içinə tapu qılmaq gibi və həmmamidən
çıqacaq əl

öpmək gibi. Zira oğlandan nə rəsmü ayin ögrənirsə anın
üzərinə qalır. Olancaq ol sənaətlər və naşayəstə hərəkətlər
ana eyb gibi gəlməz. Pəs oğlan küçükdən nə adət üzərinə

60 b

olursa anınla qalır, təbiətindən zail olmaz.

Şeir: Hər ke, dər xordiyəş ədəb nəkonəd,

Dər bozorgi əz u fəlah nəxast.

Şaxe tər ra çenan ke, xahi piç,

Nəşəvəd xoşk coz be atəş rast.

Və dəxi məsumçələrə əllərindəki nəsiyyəyi əta etmək ögrədələr.

Ataları ehsan və sədəqə etmək diləsələr, oğlan əlinə verələr

şol dərviş əlinə ver deyələr, ta təbiətləri ögrənə. Və dəxi

gərəkdir kim, ata qızcığazların ziyadəcə sevələr.

Zira kim, qızcuğazların dilləri və əlləri qasir və ya ləmi olcaq,

bunları

sevindirməklik səvabı çoqdur. Nitəkim Ayşə anamızdan

rəvayətdir ki,

Rəsul həzrət əleyhissəlam buyurdu ki, “Hər mömin kim,

qızcuğazi çox olsa, bunların müvənnəti və məşəqqətinə mübtəla

olsa,

61 a

Haqq-taala ol kişilə cəhənnəm arasında bu qızcığazları pərdə

qılır deyər”. Kəma qalən-Nəbi əleyhissəlam: “Mən ibtəla

bihəzihil-bənati bişəyin və əhsənə iləyhinnə, lən sətərəllahu

minənnar”. Və dəxi küçükdən oğlancıqları soqağa və bazara

varmaya qoymayalar. Və diringə və həngəməyə ilətməyələr və

saz alətlərinə həvəs

etdirməyələr və ərənlərə haram olan libasları geydirməyələr. Və

qulağın

dəlib küpə dikməyələr və yeddi yaşında namaz qılmağa əmr

edələr və on

yaşında qıl desələr, qılmasa döğələr, qıldırılar. Kəma qalə

Əleyhissəlam:

“Amirus-subyanə bis-səlati iza bələğu səbə sininə və iza bələğu

əşərə fədrubuhum”.

Və dəxi kişi əhlini dörd məhələdə döğər: əvvəl

namaza əmr etsə, qılmasa; ikinci hələli döşəginə dəvət eyləsə,

gəlməsə; üçüncü kəndüzü bizə düzün desə, etməsə; dördüncü

61 b

evdən çıxma desə, çıxsa. Və dəxi oğlancıqları on yaşınadək adamlarla sundurmayalar. Amma təam gəlsə və ya su içilsə əvvəl məsumcələrə verələr. Zira bunların səbri olmaz. Və dəxi oğlan on yaşında geru anasından və qız qarındaşından ayru yaturalar. Və on iki yaşınadək biganələrə məhrəm və müfsidlərə həmdəm və kəndudən yoldaş etməyələr. Ta kənduyi bilincə.

Şeir: Ba xəsan yek zəman mənəşin o məxiz,

Ke to ze u kəm şəvi u ze to biş.

Məşk ba xak çon dəramizəd,
dədə başəd be xak qiymətə xiş.

Zira adı artırmaz həmnəşin. Pəs ayulara musahəb olan ayu adıyla anulur. Və yaramazlara musahəb olan yaramaz ad çıxarır.

Əgər anın felin işləməz isə də.

Şeir: Ənil-məri la təsəl fəsəl

an qarinihi, liənnəl qarinə bilmuqarini yəqtədi.

62 a

Şeir: Dur baş əz rəfiqə na fərcam

Ke kəj aməd əlef ze sohbətə lam.

Hər ke ba mah neşinəd şəvədəş ruy çə mah,

Hər ke ba dig neşinəd kənədəş came seyah.

Pəs kişinin musahəbi kəndudən ələm və əfzəl gərək. Kim kişi kəndünün

nöqsanını bilə. Və ondan kəsbi- kəmal edə. Mərifəti və insaniyyəti və üsuli

kifayəti və əhliyəti və əqlü elmi ziyadə ola.

Şeir: Həmnəşinə to əz to beh bayəd,

Ta tora əqlə del bə əfzayəd.

Və kişi aləmdə biədəblik və bihəyalıq və bədnamlıq

birlə məşhur olub, diri olmaqdan həya və helmlə
və nik namiliklə ölmək yegdir.

Şeir: Dirilməkdən cihanda bəd xuyula,
Ölüm yegdir kişiyyə yüz suyuyla.

Şeir: Dər in qonbəd be niki bər kəş avaz,
Ke qonbəd hər çe quyi quyədət baz.
Zira kim cahanda hüsni zindiqani
ikidir: biri şadkamlıq, biri niknamlıq.

62 b

Şeir: Cəhan nimi ze bəhre şadkamist,
Digər nimi bəraye niknamist.

Və dəxi oğlancılara küçüklükdən aqça xərcləməgə
ögrətməyələr. Və böyük olcaq
yanından əksik etməyələr. Yad yanın gözləməyə.

Şeir: Dəste tənği tənge can arəd be mərd,
Lacərəm dəsti digər xahəd nəgərd.

Amma oğlanı üç dürlü əməl gəyət küstah edər: biri ol kim
oğlandan hər nə sanat kim sadır olsa ata-ana ana ihmal edüb güli
versələr; ikinci ata-ana oğluna kəndülər miqdarlarından
ziyədə geydürsələr, yedürsələr; üçüncü hər nə arzu etsə, alı
versələr.

Bu üç əfal oğlanı sərkeş və mütəkəbbir eylər. Və dəxi kişi oğlunu
işə yumşa. Küçük ikən püxtə qılmaq gərək. Böyücek ataya anaya
minqad

ola. Nitəkim ayıtmışlar: oğlunu qulun gibi qullan kim, qulun sana
qulluq edə.

Və dəxi kişi cəhd edib oğlunu xəti gəlincə hərəmindən taşra
əxşəm

63 a

etməyə. Və bir köylü evində yaturmaya kim, gönli yapu və başı
taşra olmaya. Zira kim

hər yemiş ağacının budağı əlgəvdən taşra çıxsa, anın çiçəginə
və yemişinə yoldan keçən əlbəttə əl uzatmayınca olmaz.

Şeir: Hər şax ke əz bağə to birun avərəd sər,
bər meyveye u təmə konəd rahqozər.

Və dəxi ağac kim yemiş bitə,

ana taş atıcı və əl uzadıcı nəzər əndazilər çox olur.

Şeir: Bid bari fareğəst əz səngi hər tər daməni,

Səngə na əhlan xarəd şaxi ke başəd meyvədar.

Hekayət: Məgər kim bir padişahın xub sirət

və məhəbub surət oğlu varmış. Şikar səfəriyçün tələb eyləmiş.

Padişah

dəxi ümərədən bir neçə əmin kişilərlə göndərmiş varsın seyr
etsin,

gönli və gözi açılıns demiş. Qüdrəti ilahi ol gün seyd təməşasın
edərkən yağmur yağmış və tuman düşmüş və yel əsmiş şöylə kim

63 b

hər kişiyə başlu başı qoyusi olmuş. Padişahzadə dəxi bir yana
getmiş

axır bulmamışlar, gerü gəlmişlər, qəziyyəni padişaha elam
etmişlər, qaqmış qəzəbə, xəşm eyləmiş üməraya, vüzəraya. Tez
bulun demiş vəzirlər ayıtmışlar:

padişahım qanda varursa, il vilayət sizin yabanda qalmaz. Axır
şimdi

axşamdır, yarın buluna, səlamatlıqla gələ demişlər. Padişah daha
betər

qaqımış, ayıtmış ki, hey, bənim bir gecə yabanda yatan oğlum nə
oğlum olur, tez

dutun, bulun derkən muştuçular bəşarət edib padişahzadə bulundu

demişlər. Andan əmin olmuş. İndi məlumdur ki, hər yavru kim yuvasından tışra düşsə, ya ruzigar şikəncəsinə uğrar, ya yırtıcı pəncəsinə düşər.

Fi bəyani huquqil validi əla vələdi.

Hər oğula fərzi vacibdir ki, ataya anaya riayət edib məcmu huququn yerinə gətirə. Vəchun min əl vucuh. Bunların

64 a

şəriətə muvafiq umurundan rucu və təcavüz etməyə. Xizmət və təəhhüd və təsəlli

xatir edə. Tura bunları rədd etməyə. Və hər söz ki, ataya anaya söylər, lütf ilə

söyləyə. Qatı söyləməyə və ataya anaya adları ilə çağırmağa və xatirlərinə doqunacaq

kəlam etməyə. Nitekim kəlamı qədimində Haq təala buyurur: “Və la təqul ləhuma uffin vəl tənher huma və qul ləhuma qovlən kərima.” Və dəxi həzrəti Risalət (ə.s.) buyurur kim: “Haq təalanın rızası ata rızasındadır”. Kəma qalən-Nəbi əleyhissəlam: “Rizayul əb fi rizai rəbbi”.

Həzrəti Risalət (ə.s.) buyurur kim: “Cənnət anaların ayağı altındadır deyər”, yəni rızaları altındadır. Kəma qalən-Nəbi əleyhissəlam: “Əlcənnətu

təhtə əqdami-l-umməhat”. Və dəxi cəhd edib atanın ananın xeyir duaların

almaq gərək. Duayi əleyhilərindən saqınmaq gərək kim, bu üç kişi duası müstəcibirdir:

Şək deyil biri atanın oğlu üzərinə və ikinci müsafirin muqim üzərinə

64 b

üçüncü məzlumun zalim üzərinə. Kəmə qalən-Nəbi əleyhissəlam: “Səlasu dəəvatın müstəcabətun, la şəkkə fihinnə dəvətül validə ələ-vələd, dəvətul müsafiri ələl-muqim və dəvətul məzlum ələz-zalim” Və dəxi ata-ana haqqın əda qılmaq Haqq-taala qatında əməllərin xeyirlisi və sevgilisidir. Bunlara aq olmaq ulu günahlardandır. Kəmə qalən-Nəbi əleyhissəlam: “Əl-kəbairu işrakun billah, vəl-uququl-validəyni vəl-yəminul-ğəmusi”.

Hekayət: Bəzi məşayixdən birisi Məkkə təvafın edərəkən görmüş ki,

bir kişi bir qarıcığı arqasına götürmüş beytullaha təvaf edər. Şeyx sordu kim, ya kişi, bu götürdüyün kimdir? ol kişi ayıtdı kim anamdır işdə

bunun ilə yeddi kəratdır ki, filan yerdən arqama götürüb Məkkəi təvaf etdürürəm.

Dedi əcaba ya şeyx, ana haqqını götürdümü? şeyx ayıtdı: bin yıl ömrün

ola, hər yıl arqada götürüb Məkkəyi təvaf etdürəsən, bir gecə yuxusuna

65 a

haram eyləyib, səni əmzürdiginin haqqın yerinə gətirmiyəsən dedi.

Hekayət: Üveys Qərani ulu şeyxdı. Daim anası xizmətinə mülazim idi.

Anası xizmətin qoyub varıb Rəsul (s) həzrətin görmədi. Bir gün anasından

dəstur dilədi kim, vara Rəsul əleyhissəlamı evində ziyarət eyləyə məkanından əzm

edib Rəsul (s) həzrətin evinə gəlmişdi, bulmadı. Ayşə ayıtdı:

məsciddədir var, gör dedi. Üveys ayıtdı: anamdan Rəsula varayım evində

görəyim deyü dəstür aldım, dedi. Məscidə varıb Rəsul (ə. s)
gibi sərvəri görmədi.

Anası xizmətinə gəldi. İmdi şunun gibi əzizlər anaları haqında bu
rəsmə

səy edərlərdi. Anun için kim ata-ana haqqı azım haqdır. Yerinə
gətürmək

müşküldür.

Fi bəyani sifətil muallimi.

Kişi oğlunu bir muallimə vermək gərək müttəqi.

65 b

və mütədəyyin və saleh ola. Ğəzub və möcib olmaya əlü səbəblü
və nəfəsi mübarək

və salih və kəndü əmin və neçələrə faidə etmiş ola. Mülazim
ümərə və qüzzat olmaya

və mütəfərriq yerlərdə vəzifəsi dəxi olmaya. Bu sifətli muallimi
bulub fərzəndin

ana təslim və təfviz edib Tanrıya təvəkkül qılıb ismarlamaq
gərək. Amma elmə

ibtida etməkdə üləma çaharşənbə mübarəkdir demişlər. Və həm
Rəsul həzrətindən rəvayətdir: hər kimsə kim çaharşənbə günü
ixlasilə ibtida etsə əgər, ol kişinin

əcəli dəxi gəlmiş isə Haqq təala anın əcəlin təğyir edər. Ol
başladuğı

kitab tamam olunca. Və Əmirəlmöminin Əli həzrətindən
rəvayətdir ki, hər bir gün

içün bir əməl məxsusdur. Məsələn şənbə günü seyd və şikar için
münasibdir.

Yekşənbə günü binalar bünyad etmək və ağac dikmək və yainki
töy və dügün başlamaq mübarəkdir. Düşənbə günü səfərə və
ticarətə getmək müvafiqdir. Səşənbə

66 a

günü qan aldırmaq və hicamat etdirmək və cərahət dəyişdirmək mutabıqdır.

Çaharşənbə günü ot və şərbət və muğlab içmək üçündür.

Pəncşənbə günü

düxuli səlatın və ümərə və qüzzat və alış veriş etmək iyüdür.

Adına günü

təzvic və nigah qutlu və mübarəkdir. Zira ki, məcmui peyğəmbərlər cümə günü nigah

etdilər. Kəmə qalə Əli kərrəməllahu vəchəhu və rəvvəhəllahu ruhəhu: “Niməl yovmi yəvməs-səbti haqqən əs-seydi in ərədtə bi la imtərə və fil əhədil bina liənnə fihi

ibtədəllah xalqəssəmə və fil isnəyni in safərtə fihi təudu binnəhci və bişşərə fə in tərīdil hicamə fə süləsə və fi səətiha ivaqud-dima və in şaribə

imruun yomən dəvaun fə niməl yovmil-irbia və yovmil-xəmis li qəza hacətin

liənnəllahə yəzəni bilqəzai və yovmi cümətin təzvic və urusin və ləzzatir-ricali

məənnisa fə haza qovlun la yuhəvviyəhumun-nəbi ov vəsiyyul-ənbiya”. Hükəmə

66 b

demışlərdir: ayda bir qan aldırılar və yılda bir kəz ot içələr və həftədə bir kəz həmmama gedələr. Amma hər kimsə kim həmmama çaharşənbə günü girməğə adət etdiysə, yoğsulluq görməyə demışlər. Və qan aldırmağçün hər ayda yeddi gün nəhsdir: üçüncü gün və beşinci gün on üçüncü və on altısı və yigirmi dördü və yigirmi beşi.

Bu zikr olunan günlərdə fasl etdirməkdən ictinab edələr.

Şeir: Nəhs başəd həft ruz əndər məhi to həzər kon ta nəbini hiç dərdo rənc

Sevo, pəncə, sizdəh ba şanozdəh, bisto yek, bisto çəharo, bisto pənc.

Pəs çaharşənbə günü ikinci saətdə oğlancıkları xocaya vermək mübarəkdir. Oğlanı

muallimə götürək şol dənli təhdid və təkid birlə ismarlamaq gərək kim,

oğlan qorqa oqumağa və təhsilə məşğul ola və xocadan qaçıb evə gəldiyi şol rəsmə illət eyləyələr kim geru xocasına iraq qaçmaya.

67 a

Hekayət: Məgər kim Yıldırım xunkar əmir Süleyman adlu bir oğlan xocaya vermiş.

Muallim dəxi padişah oğludur, tərbiyə bilsün deyü ziyadə məşğul olub, güşmal

edərmiş və gah-gah çub zərbiyə qorqudarmış. Bir gün bu padişahzadənin

vücudu incinmiş. Padişaha ayıtmış. Ey baba işbu, bən sən oğlan degilmiyim? babası ayıtmış: niçün degilsin oğlumsun və taxtum arayışsən və səltənətim

yarayışsın demiş. Bu şahzadə ayıtmış: çün sən Rum sultanısın, bən

sən oğlunum, niyə bu xocam bəni kölələr nirqinə dögər və hər gün ayağım falaqqaya

geçər və hər gün dabanım çubuq yeyər? Babası ayıtmış: oğlum uş yarın varayum ol danəşməndə bir iş qılayım kim iş bənzəməsün

demiş. Çün sabah olur dərhal padişah muallimə bir xadim göndərir kim əmir Süleymanın damağında bir xələl var. Bir azdan alub varsam gərək. Varub

67 b

söylədiyim gibi bəni baş göz deməyib ursun. Yoxsa ayrıq oğlan məktəbə varmaz dedi. Bir azdan padişah oğlanın əlinə yapışib alur,

məktəbxanəyə gəlür. Muallim dəxi yanında bir ədəb ağacın hazır etmişdi.

Padişah içəri girdigi gibi idər: mərə danəşmənd, bən sənə oğlumu oqutmağa

Verdim. Sən bənim oğlumi kölələr bərabər döğərsin deyincə, Muallim dəxi turub,

duru gəlib nə sən ol, nə oğlun olsun deyüb xudavəndigarın gah ətəginə və gah divara və gah yerə ura -ura məktəbdən toşra çıxarır.

Bir iki dəxi oğluna toqundurur və qolundan çəkib məskəninə qərar

etdirir. Bu kəz naçar sakin olub, oqumağa məşğul olur. Çün şahzadə

oqumağdan fariğ olcaq evə gəldi. Babası eydər: ey oğul ol xacən nə yavuz kişi imiş, bəni dəxi döğdi. Var imdi

68 a

ədəbünlə əbsəm olub oqu dedi. Pəs oğlana ata tərəfindən təhdid və ustad canibindən təkidi -ədəb olmayınca nəsnə olmaz .Və dəxi oğlan

xocadan xocaya gəzdirməyələr. Məgər kim birisindən Quran hasail edə,

birisindən elm. Əvvəl zamanda imamət və müəzzinlik için nəsnə almazlar

idi. Billah fillah edərlərdi. Şimdi bizim zamanımızda üləma fətva verib caiz görmüşlər ki, müənnət müavinət edələr. Bunlar dəxi təlimə

və imamətə və müəzzənliyə məşğul olub, muvazibət göstərələr.
Və əgər kəndü

şüğüllərində olursa, bu işlər qalır. Anın çün rəva gördülər.

Fi bəyani təlimi muallim.

Çün kim muallimə bir oğlanı gətürələr. Muallim gərəkdir kim üç gündən ikram və ihtiram edib qüli verə, dögməyə. Zira bunlar vəhşi

quş gibi olurlar yülkitməyələr. Çünki üç gün oquya bənd ayaqına

68 b

keçər, andan geru az -az quşimal verə və tədib edə və məktəbdən qaçsa

geru gəldiyi gibi lətliyə və kimsə bi ədəbligin görüb qələsamiha etməyüb

dögmək gərək kim ol xuyi tərək edə. Və mübtədə oğlanın təbiətin təşxis edə. Görə əgər zirək isə səbaqın az verib və yanında oğlana

şərik edib təqsirliq etməyə. Və əgər künd təbiət isə taqəti təyyib və idrakı

erişdigi miqdar səbəq edə. Ziyadə verməyə və bir kəliməyi demədiğiçün dögməyə.

Və asanlığa dedürə zira kim nəfsi yeyin kimsələr bir iki çağırmaqla

uyanur və girani can olan kimsələr dögməglə, qaqmağla səbuk ruh

olmaz. Və zatında cövhəri olmayan kimsənələrə ədəbin səyi mənfəət etməz.

Şeir: İza kanət-tibau tibəə suin və la yənfəuha ədəbul-ədib,
Əbr əgər abe-zendegi barəd.

Hər gez əz şaxe bid bar məxizəd,

69 a

Və şor yerə əmək xərc etmək əməl toxmin zay etməkdir və yavuzlara iyilik, iyilərə yavuzluq etmiş gibidir.

Şeir: Zəmin-e şure sonbol bər nəyarəd dər u toxme əməl zayə məğərdan.

Nikuyi ba bədan kərdən çenan əst ke bəd kərdən be caye nik mərdan.

Elm gəlməz deyüb ihmal etmək dəxi yoqdur. Gah olur ki, mümarisət

və dəxi bundan kuşəş birlə oğlanın zehni açılır, zirək olanlardan yeg çıxar.

Şeir: Ey bəsa əsbe tiz rou ke bemanəd,

Van xəre ləng can be mənzel bərəd.

Zira səyin və tərbiyənin fəidəsi vardır. Murur zamanla axur həman

bir necə müddət məşəqqətə qatlanmaq gərək.

Şeir: Çon bovəd əsl covhəri qabil tərbeyət bər u əsər başəd.

Hekayət: İmam Gəzali zamanı cəhalətdə bir mutablaşmış. Məgər kim bir əvan anın yanında bir kişini dutmuş cəbrilə xəmr götürmək

istəmiş. Bu kişi ayıtmış: bən talibi ilməm. Ol haram və murdar hamrı götürmək

69 b

bənim nə vəzifəmdir. Bən ana hərgiz yapışmaram demiş. Ol əvan dəxi insaf

etmiş əhli elmə bu nəsnə rəva degil demiş. Görmüş ki, bir kişiye mutablıq

işlər dilədilməz ana yüklətmış. Yerinə ilətdikdən sonra mutab fikr edib ayıtmış: bəni bəlaya uğradan cəhalətdir. Ol talibi elm dünyada sənci (çaxır)

götürməkdən qurtardı. Şək degildir kim axirətdə əzabdan və uqabdan

qurtarır və bənim cəhalətim anda dəxi nə bələlar gətirə kim belə dedi. Pəs yegrəyi

oldur kim varım bən dəxi elm hasil edəm ki bu vertlərdən qurtulum dedi.

Vardı nə dənqlü aləti və əsbabı var isə tağıtdı və oqumağa ağaz Etdi. Tamam bir yıl dürüşdi. Ciddi-cəhd etdi. Bir hərf ögrənmədi.

Aciz

və heyran olub ayıtdı: bundan bana nəsb yoqımış. Varım bari yinə sanatım işlədim deyüb qodu getdi. Bir su kənarına gəldi

70 a

gördü kim bir su bir taşın üstündə aqa-aqa yer eyləmiş, taş kəsmiş,

aşağı endirmiş. Bu kişi ayətdi kim, iş bu taş bir qatı nəsnədir və bu

su kim ğayətdə lətifdir. Mururi əyyamla mulazimət etdigiyçün bu qatı

taşda yol eyləmiş. Bən kim adəm oğlanıyam, bundan gerü qalım deyib, döndü

gerü mədrəsəyə gəldi. Əgilibən qamət gətirdi. Bir neçə muddətdən sonra inayəti

İlahi yetişdi. İnnəllahə la yəza əcrəl-muhsinin.

Şeir: Yek zərre inayəte elahi behtər ze hezar padişahi.

Haq təalanın fəzli inayətilə Quran xətm

Etdi. Və bir neçə kitablar dəxi oqudu. Aqibətil-əmr imam Ğəzali oldu.

Və elmi ihyadan üç yüz altmış altı para təsnif etdi.

Şeir: Dədəye Həğ ra qabeleiyət şərt nist,

Bəlke şərt qabeleyəte dədəye ust.

Və dəxi səbəqi masumcalara az verələr. Ta ki təbiəti çoqları incənib gönüllərinə

70 b

tənəffür hasil olmaya.

Şeir: Əndək əndək ze elm hasel kon kandəkeş mayeye fərvanəst, Seylhaye rəvan bebin o bedan kasleş qətrəhaye baranəst.

Pəs mururilə aqılları ziyadə olur və həm təhsilləri bəluri verər.

Şeir: Əndək əndək elm girəd mərd əz an quya şəvəd.

Qətre qətre cəm gərdəd bəd əz an dərya şəvəd.

Səxt sosti key şəvəd mərdi təmam.

Əbr əgər baran nəbarəd gol koca peyda şəvəd.

Və dəxi hər bi ədəblig kim oğlandan

sadir ola ehmal etməyüb dogmək gərək. Çubuq zərbilə yaban canurlarına

ədəbu barınca ögrədələr.

Şeir: Hər ke ra ədəb amuzi bəkub ke,

Xər dana şəvəd əz zəxme çüb.

Və dəxi muallimə əcəbdir ki, məktəbxanə oğlanlarına

himmət və tərbiyəti düz və bərabər ola. Ziyadə xizmət edənə səyi ziyadə edə.

Fəqirül-hal olanları gözdən salmaya, bəlki qamusuna hasıl olsun

71 a

deyu səy edə.

Hekayət: Məgər kim imami Əzəmə bir kimsənə oğlun təlimə

verdi. Bir neçə gündən sonra ol oğlanı verən kişinin məhəlləsində bir meyyit olmuş. İmam Əbu Hənifəni dəxi oqumuşlar. Məgər kim gəyətdə ıssı qonmuş, məcmui xəlayiq ol oğlan atası kişinin divarı kölgəsinə oturmuşlar.

İmami Əzəm varib oturmamış. Ayıtmışlar: ya imamil-müslimin siz dəxi gölgəyə gəlin, günəşdə oturman demişlər. İmam Əbu Hənifə ayıtmış kim ol divar iyəsinin bəndə oğlu oqur. Anın divar gölgəsinə oturmağa qorqarım ki, bana minnət hasıl ola. Dəxi anın oğlanına ziyadə meyl idəm deyüb məzalimdən qorqdu, oturmadı. Və dəxi məktəbdə qızıcığazları olsa onları ayrıca bir tərəfə oturalar. Oğlanlarla sulaşdırmayalar və dabanın qaldırıb ayaqların falaqqaya keçirməyələr və qulaqların burmayalar. Beləki çubuqla

71 b

əllərin əyalarına və ya kəndülərinə uralar. Və dəxi ustad dəstursuz xəlifə və sayır oğlan falaqqaya keçirməyə. Amma ayağın qaldırıb dabanın dögsələr tədib üçün caizdir.

Fi bəyani tilavətil-Quran və adabihi.

Rəsul (ə.s.) buyurur kim, bir hərfi Quran dünyadan və dünyanın içindəkindən yegidir. Ayıtmışlar: sizdən dəxi yegmidir ya Rəsuləllah? Ayıtmış: bəli yegidir. Ziraki bən məxluqam və Quran rəbbimin kəlamıdır geyri məxluqdur. Kəma qalən-nəbi (ə.s.):

Hərfun minəl-Qurani xayrun minəd-dunya və ma fiha.

Və dəxi Rəsul həzrət buyurur: Baxtlu şol kimsələr kim Quran oqurlar və Quranla əməl edərlər. Kəma qalən-nəbi (ə.s.): Tuba limən yəqrəul-Quranə yəməlu bima fihi və dəxi Rəsul (ə.s.) buyurur kim, nə gögçək şəfidir Quran,

şol kimsələr kim oquyalar və ehkamilə əməl edələr. Kəmə qalən-nəbi (ə.s.):

72 a

Niməşşəfiul-Qurani. Və dəxi buyurur kim, qaçan bir mömin oğlın Quran oqumağa

versə, ol oğlan əuzibillahi minəş-şeytanir rəcim, bismillahir-rəhmanir-rəhim

desə haq subhanə və təala anın yeddi atasına dəgən əv yeddi qonşusuna

dəgən ki, möminlər olalar. Rəhmət edib yarlığar. Zira kim kəlamullah

nurdur. Bir kimsənə şam yandırsa necə kişilər anın şöləsindən faidə

görələr.Çün kim Quran açmaq diləsələr əuzibillah ilə başlayalar. Kəmə qaləllahu təala:

Fə iza qarətə Quranə fəstəiz billahi minəş-şeytanir-racim. Amma surə əvvəlindən

başlayalar əuzibillah bismillahilə başlayalar əgər ayət başından başlasa təvizlə

başlayıb oquyalar və Quran oqunan yerdə kəlami dünya etməyələr bəlkə əpsəm olub

dinləmək fərzdır. Nitəkim Haq təala buyurur: Və iza quriəl Quranə fəstəmiu ləhu vənsutu ləəlləkum turhəmun. Və dəxi

Quranı əzbər oqumaqdan kəlamullah yüzünə

72 b

baqıb oqumaq yegdir. Zira səvabı çoqdur. Və müşəfə təharətsiz yapışmayalar.

Aqıl baliğ olan kimsələr illa məgər ki, bir zərfilə dutalar və oğlancılar əlin yüzün

yuyub yapışalar. Nitəkim Haq təala buyurur: “La yəməssəhu illəl-mutəhərrun” və dəxi
bir neçə yerlərdə Quran oqumaq məkrühdür demişlər. Əvvəl cunub kimsələrə və müstəhazə övrətə oqumaq və həmmamidə cəhr ilə səlattan ğayrı və məqbərlər arasında ayaq üstündə təvaf edərkən oqumaq və oturub la bəs düri soçaqda yürürkən cəhrilə oqumaq və mələhi və fisqü -fücür olunan yerlərdə oqumaq və qələbə arasında oqumaq kim kimsənə dinləməyə. Bunun gibi yerlərdə Quran cəhrilə oqumaq məmnuidir. Və dəxi kəlamullah üstünə nəsnə qoymayalar. Və mushafi alçaq qoyub yüksək yanında oturmayalar. Və ondan yana ayaq uzatmayalar. Və müşəfə ardın durub oturmayalar. Və ayaq uzatmayalar

73 a

və sair kütubi mushəf üzərinə qoymayalar. Və kitabları bir yerdə qoymaq diləsələr, qalan fənnin üzərinə fiqh kitabların qoyalar və anın üstünə əhadis və anın üstünə təfasir və anın üstünə kəlamullah qoyalar. İş bu rəsm üzərinə kim zikr olundu. Məktəb oğlanları ustadının mıcmu əvamirinə müxalifət və idbar göstərməyələr. İlla məgər ki, şəriətə munafiq olmaya və yaramaz işlərə təhris edər. Əvvəla ol vaqit iba və imtina edərsə rəvadır və dəxi ustad

bir oğlanın adıyla çağırılıb yumuşaq buyursa, bir ğayrı oğlan bən xoş kişi olayım deyub ol xidmətə varmaya və yaxud ol xizmət buyurulan oğlan özgə bir oğlana dəxi buyurmaya və dəxi bir oğlana elmdən və dünyəvidən nəsnə sorsalar bir ğayrısı ondan öndən cəvab verməyə. Və bir xizməti buyurduğı gibi dutalar və bir ləhzə təvəqqöf etməyələr. Zira ki, xizmət

73 b

buyurduğı gibi dutulmadı, minnətə keçməz və dəxi məcmu şagird ustadlarına kim bəzisindən Quran oqumuşdur və bəzisindən xətt oyrənmişdir və kimindən elm oqumuşdur. Əgər bir hərf dəxi ögrəndiyə haqqı sabit olub ustad olmuşdur. Bunlara əlahiddə riayət edə. Hər qanda görərsə ayaq üzərinə durub izzət və ikram və təvazö və ehtiram edib əllərin öpə və ustad validin hər nə söyləsə təsdiq edib və yalana həml etməmək gərək və xatirlərin incidib zəmirlərinə qubar gələcək kəlimədən saqınıb və xizmət buyurduqları vəqit bihudə höccətlər gətirib sözlərin təbs etməyə və dəxi ustadına ihanət nəzəriylə baqmaya və istixfaf edib xorlamaya və ustadından kəndüsi əla və ələm dəxi olduysa anı təchil edib təxfif etməyə. Kəma qalə Əleyhissəlam: Mən istəxxəfə ustadəhu nəsiyə mə hifzəhu və kəllə lisanəhu

74 a

və xarəcə minəd-dünya bila imanin. Nitəkim İmam Zufər gibi mufti və müctəhid kişinin qövlü dutulmaz. Ustadın xatiri ayrıldığıçün mægər kim İmam Zufərin

bir kərrə sözündən istixfaf anlatmışmış. İmami Əzəm ana fətvası dutulmasın demiş dutulmaz. Və dəxi ustad cövrünə varıb qatlanmayan

kimsələr təhsili elmdən bihasil və kəsbi-ədəbdən bi bəhrə qalur. Nitəkim təbib zəhmətinə təhəmmül cərrah cərahətinə səbr etməyə, dərdə mübtəla

varınca mürtətib qalur. Dəvaya və şəfaya irəşməz.

Şeir: Fəsbir iza ləkə in ərdətə təbibəha vəqnə li cəhlikə cəfəvtəlmüəllimə. Və dəxi atanın mehri- şəfqətindən ustadın cevri- cəfası yəgdür. Zira ustad cövrün çəkən

elm və ədəb və hünər öyrənür və atanın şəfqəti məcmuəsindən gerü düşürür.

Şeir: Padişahi pesər be məktəb dad,

Lovhi simin bər kənar nehad.

Bər lovhe u neveste be zər,

Covre ostad beh ze mehre pedər.

74 b

Və dəxi muallim yemək yerkən məktəb oğlanları ərzi işkal edib nəsnə sormayalar.

Və qəzai- hacətə dəstur diləməyələr və sair hacət və əxbar ki, qeyri mühim

Ola, fəth edib sormayalar ta təamdan fariğ olunca dinməyələr. Və muallim

su içsə ayağ üzərinə turub əl qoşurub həniən- məriən- şərabən təhura. Və əğsirənə yərhməkumullah və yəsləh haləkum deyələr. Və başmağın daima döndürmüş qoyalar. Və ustad yerinə oturmayala. Və ustadının qatında

qeydi bitib müfərəqət etmək dilədiği vaqtın dəsturlanıb duasin və himmətin alıb gedə kim ol elmdən və ya hünərdən mahzuz bəhrəmənd ola.

Fi bəyani kəsbi ədəb.

Əvvəl bizə ədəb və hüsni xülq və seyrəti xub

Rəsul həzrətindən qaldı kim anun mürəbbisi Haq təaladır. Cəbrail vəsiləsilə

75 a

vacib ilə. Kəma qalən-Nəbi əleyhissəlam: Əddəbəni rabbi bi husnil-ədəbi.

Pəs hər möminə ədəb ögrənmək vacib oldu. Və ədəb ögrənməgə əvvəl

bir mürəbbi kamil gərəkdir. Zira kim Rəsulun mürəbbisi var idi. Kim Haq təaladır.

Pəs hər kişiyə dəxi bir mürəbbi lazımdır kim ondan ədəb və ərkan və tərbiyə

və həya və elm və səxa və hüsni sirət və əxlaqi həmidə və tərbiyəti munaqib

və təşxisi məratib hər üqdədə həll və hər məhlədə məqal bilmək ögrənə ta ki, əql fərasəti və fəhmi kiyasəti ziyadə ola. Ol mürəbbi səbəbilə zira kim mürəbbe

kamil təbibi haziq gibi olur və təbib dəxi iki dürlüdür.

Biri təbibi- zahirdir və biri təbibi- batindir. Və təbibi zahir oldur kim kişinin

zahir azaları zahmətlərinə və illətlərinə müalicə eylər. Ədəvviyyə səbəbləri ilə

və təbibi- batini mürəbbidir kim kişini kəlamı- hikmətilə huş-xuşin və eyni

75 b

-bəsirətin açur. Və ağıl aynasını jenqari qüdurətdən safi və mücəllə qılır.

Taki xeyri- şərdən və nəfi- zərərdən və ədəbi biədəbliqdən bilib təmiz

edər və kəndusi dəxi mürəbbi olur. Həzrəti Loğmana sordular: ədəbi

kimdən ögrəndin? ayıtdı ki bi ədəblərdən ögrəndim. Zira gördüm ki,

biədəblərin şəni hərəkətindən təbiətim incidi və qönlümə xoş gəlmədi. Bildim ki, ədəbsüzligdir. Anı tərək etdim dedi və hikməti kimdən ögrəndin dedilər ayıtdı, körlərdən ögrəndim. Zira gördüm kim gözsüzlər

əvvəl ayaqların qoycaq yeri möhkəm təşxis edərlər, andan ayaqların

qoyarlar. Pəs bildim kim hikmətin əsli kişi yolun gözləyib yürüyüb

xətərlü və həzərlü yerlərə qədəm basmamaqmış. Anı duttum dedi və dəxi

ögüd və nəsihəti hər kişidən almaq gərək və pəndü düşməndənsə dəxi

76 a

əşitmək gərək və əlini hər yerə atmaq gərək.

Şeir: ta hər ke dəhəd pənd şonudən mibayəd,

Və hər ke bud rəfiq nəmədən bayəd.

Bər kaştəne nik fozudən bayəd.

Zira həmə kəşt ra derəvidən bayəd.

Və kişiyə bu sabıxlar pəndi nəsihət edicidir və bədbəxtlər anı duşman dutub sözlərin gərəzə həml edici olurlar.

Şeir: Nik xahan dəhənd pənd,

Vəli nik bəxtan bovənd pənd pəzir.

Və xeyir əndişələrdən nəsihət qəbul etməyənlər həsrətilə nədamət
barmağın dişləsə gərək.

Şeir: Hər kəs ke nəsihət ze əzizan nəkonəd quş,
Bəsyar bəxayəd sərə ənquşte nədamət.

Əmma sahibi səadət və xeyir əndiş kimsələr nəsihət etmək əgər
istəməzlərsə dəxi zira ki, aqibət başına bir iş gəlib ayağı bəndə
keçdugi vəqt səni ansa gərək.

Şeir: Gər çe bebini ki məşnəvənd bequy,
Hər çe dani to əz nəsihəte pənd.
Zud başəd ke xire sər bini,
Be do pa oftade əndər bənd.

76 b

Hədis: Danışmənd kişini zəmanə xod çaru naçar ədəblər. Amma
aql

kimsələr oldur ki, zəmanə ədəbləməzdən öndən ədəblənə.

Şeir: Hər kəsi ki, ədəb tələb nəkonəd,
Bər bosati şərəf tərəb nəkonəd.

Ədəb amuz əgər həmi xahi,
Ta zəmanə to ra tələf nəkonəd.

Və dəxi ədəb bir tacdır. Nuri ilahidən hər kimsənə
ol taci başına geyərsə, hər qanda olursa əziz və möhtərəm və
məqbul mükərrəmdir.

Şeir: Ədəb tacəst əz nure ilahi,
Bənəh bər sər boro hər ca ke xahi.

Və dəxi ədəb ənbiya sirəti, övliya kisvətidir hər kimin
kim batini bu kəsvətilə arastə və zahiri bu kisvətilə pirastə olursa,
ol kişi xalq qatında mərəgubi dilpəzir və Haq qatında mahubi
binəzərdir.

Bu siffətdən xali və bu zinətdən ari olan kimsələr dünyada həsud

77 a

və bi qədrü məzmun və əqidədə həqiri pur qəhri məğmundur.

Şeir: Nəzde aləm bəs əzizəst ba ədəb,

Bi ədəb məhrum gəşt əz lotfe rəbb.

Və dəxi Əli kərrəməllahu vəchəh buyurur kim, ədəbsiz kimsələr
ululuq bulmazlar şərəfə məə suil-ədəbi.

Şeir: Bi ədəb mərd ke şəvəd kehtər gər çe u ra cəlalət nəsəbəst,

Ba ədəb baş ta bozorg şəvi ke, bozorgi nəticəyə ədəbəst.

Və dəxi müəddəb və həyalı kimsələrin dostu və mühibbü çoq
olur. Və hər kişi anı

xeyirlə yad edər. Amma bi ədəb və bi həya olanların əduvvisi və
anı dinləməz

kişilər çoğ olur. Anı dünyada hiç bir kişi xeyirlə anmaz. Bəlkə
xəlqin bəd duasından

bər xurdar omr dəxi olmaz.

Şeir: Hər cəvani ke bi ədəb başəd gər be piri rəsəd, əcəb başəd.

Hər cəvani ke ba ədəb başəd gər cəvan mirəd, əcəb başəd.

Bi həya olanların ey sərəfraz həm ədüvvisi çoq olur, həm ömrü
az.

77 b

Görməzmişən kim qılıcın yüzi suyi olduğuyçün, həm məhabəti
hiddəti

var, və həm sələbəti- izzəti var.

Şeir: Qılıcı kəsdirən yüzü suyidir,

Kişiyyə hürredən yavuz xuyidir.

Fi bəyanı təlimil xətt.

Bilgil kim, hünərlərin əlası və övləsi üçdür. Əvvəl yazı yazmaq,
ikinci suya yüzmək,

üçüncü oq atmaq.

Şeir: hünər üçdür dirəşsən sakə dözmək,

oq atmaq, yazu yazmaq, suda yüzmək. Amma bu hünərlərin yegi yazu yazmaqdır.

Şeir: Qələm dutmağı bil ki, hünərlilər yəqin, anı əvvəl başarır ki, dirə gün və xətt yazmaq təriqəsində Əmirəlmöminin Əli bir neçə vəch bəyan etmiş. Bir kişiyyə təlim edib demiş ki, qələmini özün yon

və hərfələrini sıx və sətirlərini seyrək yaz demiş. Və xətatlar mətlubi mülük və səlatindir. Və hər kişinin əlbəttə möhtac eyliyəsidir.

78 a

Pəs hər kimsəyə lazım və mühümdir ki, oğluna xətt ögrətdirə.

Nitəkim

Əli həzrəti buyurur: Əkrimu övladikum bil kitabəti fəinnəl kitabətə min əhəmmi müluki.

Şeir: Xət beyamuz ədəb hasil kon ke,

Şərəfe lazım xəte ədəbəst.

Dər cəhan nist beh əz xəte ədəb,

Hiç sərmaye nist ke, əz məktəbəst.

Və dəxi xub xətlər gözlərə nur və gönüllərə sürur bağışlar.

Şeir: Nəzər kərdən be hosne xətt yaqute bəsər ra nur bəxşəd, ruh ra qovvət.

Və dəxi hüsnü xətt husuli rızqə və vusuli məqasidə səbəb və vəsilədir.

Nitəkim Əli həzrət buyurmuşdur: Ələykum bihüsnül xəttə fa innəhu min məfatihir-rizq.

Şeir: Qələm dər dəste dəbiran, beh əz hezar derəm.

Derəm be dəst nəayəd, məgər benuke qələm.

Və dəxi Rəsul həzrət əleyhissəlam buyurur kim, hər kimsə

kim, bəsmələyi hüsn xətlə yazsa, cənnətə girir deyər. Kəma qalə:

Rəsul həzrət əleyhissəlam

78 b

mən kətəbə bismillahir rəhmanir rəhim. Bi hüsnül xəti dəxələl cənnətə.

Və dəxi sair əhl sənətin işləri az zamanda təğyir olub, salha saqlanur. Anunla adları unudulur. Və xub xət yazanların xətləri təberrük olub, saliha saqlanur. Anunla adları yad və ruhları şad olur.

Şeir: Be mal ğurre məbaş be zendəqani şad,

Ke mal ab rəvanəst zindigani bad.

Be fəzl kuş ke gər manəd ze fəzl,

Xətt hezar sal gozəşte bedan konənd yad.

Hünər dedikləri əvvələ elmdir ki, əqsai məqasid və əlayi mətalibdür. Andan keçsə

xəttən təliq və səvad xanlıq. Amma şimdi əsrdə hünərməndilər zəlil

və qədir qiymətləri qəlil olmuşdur. Etibar meyli malə və əzaz ehtiram

maldarlara oldu. Və əhli hünər bilün ki, zəlil və fəqir və şüərə

79 a

zümresi xuri həqir olubdur. Marifət həzlə və kəmal məsxərəligə dəkşirildi.

Şeir: Hər kəs ke dər in əhd honər miyərzəd,

Ənduhi əna dərdi səri miyərzəd.

Emruz nəborrəd həmə sahebe honəran.

Sahebe honəranəst ke, zər miyərzəd.

Və dəxi demişlərdir ki, bəng hünərdən bir tale yegidir.

Şeir: Honəri yeg cou ze səd xərvər zər beh,

Cuyi tale ze xərvərə honər beh.

Zira kim inçayi hünər nasazləri görürüz kim, məqbuliyyətdə və neməti

rifahiyyətdə ey bəsa əhli hünər qilləti zillətdədir. Bu dəhri dünin
hiylələri verür karı
nasazkarı muxalifəti və sipəhri bi mehrin məkusluğidir kimş
kərim kim vələim qılır. Şeir: Əddəhru zu hiyəlin fənzur
əcaibəha ələbdu fi nemətin vəl hür məhrumun la
təəccəbiyyə fə haza ləysə əcəbul-kəlbi fi sihhət vəlləysu
məhmunun və lakin Əmirəməminin Əli buyurur: Cahilin neməti
məzbələdə bitən şol ot gibidir kim, surəti
zinətdə müləvvən və xəzra görünür. Əmma mirati sifətdə
müləvvəs və bəb rayihədür.

79 b

Zeyl beləsində vaqi olmağın bir çəməndür. Camın gah gülab və
səbadır və bəhayi

andan tənəvul edib müntəfi olmaz. Kəma qalə Əliyyun nemətul-
cahil kə rəvzətun fi məzbələ.

Pəs ululuq malu- mənalu tuli- tilsan və tariqi- rəvaqi- eyvan və
xədəmu

həşəmu mülki nemət və cahu rütbət və həsəbu nəsəb birlə olmaz.

Beləki alimi

nafə və əməli saleh birlə olur. Nitəkim Rəsul həzrət (ə s)
buyurmuşdur: Mən bəta

əmələhu ləm yəsrə nəsəbəh.

Şeir: Zər əgər bər xak rizəd həm zərəst.

Xər əgər ətləs bepuşəd həm xərešt.

Və üləma elm şərəfilə hər yerdə otursa, sədr oradır gərəksə səffə
nəalidə otursunlar, gərəksə dəbidə.

Şeir: Kun alimən və ərz bisəffinnəal la tətubussədr bidunil
kəmal fə in təsəddərtə bila alətin yəkunus sədr fi səffin-nial. Və
əgər cəhanın fəxri və mal və nəsəb birləysə üləmanın iftixarı elm
və ədəb birlədir.

Şeir: Mən kanə muftəxirən bil mal vən nəsəb və innəma fəxrına
bil elmi ədəb.

80 a

Ləysətil-yətimul-ləzi qad matə validəhu fə innəl-yətimə yətimul-
elmi vəl-ədəbi. Əgər cühhal mal səbəbilə iftixar edib əhli elmdən
təqəddüm və cahil bihəyalar biədəblik edib təqəddim edərlər.

Şeir: İn qaddəməl-cühhal bin-nəsəb və əxxərəl alimunə bil-ədəb
fə qul

huvəllahu nəətə xaliqəna min təhti təbbət yəda əbi ləhəbin
haliyyən. Bu halətə etibar edib, kişi zati əzizin və nəfsi nəfisin
cəhalət qəranluğunda qoyub və bi hünərlər zümrəsindən olmaq
həmiyyət degildir. Və kəsbi-kəmal edib, nazənin gövhər əqli
bihudə

yərlərə sərf etmək ərlək degildir.

Şeir: Kəs bi kəmal hiç nəyərzəd əzizi mən,

Kəsbe kəmal kon əzize cəhan şəvi.

Və həm əql dəxi şunu təcviz edər kim, bilənlə bilməyən bərabər
degildir.

Nitəkim Haq təala qalə: Həl yəstəviyəlləzinə yələmun vəlləzinə la
yələmun.

Şeir: Bahəm dana vo nadan key bovəd xoş?

Koca dəmsaz başəd abo atəş lacərm?

Cahilin əhli elmə və bi hünərlərin əhli hünərlərə həsədi

80 b

olmayınca olmaz. Pəs əhli həsəddən məhsudluq olmaq eyüdü.

Şeir: Hər ke u nəzde xəlq bi həsəd əst,

Rubəhəş dan gər çəu əsədəst.

Pəs hər məqamə munasib hali kəlam və əxbəri şivə əngiz və
məhəllə mutabiq əbyat və əşar bilməkdən gəfil olmamaq gərək.

Şeir: Əgər xahi ke yabi daneşe huş,

Məkon to şere hoccət ra fəramuş.

Fi bəyani fəzilətil-elm və adabihi.

Elm tələb etmək hər kişiyyə ərəkəgə və dişiyyə fərzdır. Kəma qalən-Nəbi əleyhissəlam: Taləbul-elmi fərizətun əla kulli muslimin və muslimətin.

Hər möminə böyügə və küçügə tələbi elm fərzdır və elm tələb etmək dəxi iki dürlüdür.

Biri kəsbi və biri səmaidır. Və kəsbi oldur ki, yazub oqumağla təhsil edərlər.

Və səmai oldur ki, üləmadan eşidərlər, dinlərlər məsləhətləri için və dəxi anınlara

əməl edərlər. Zira kişiyyə elm tələb etmək gərək ta məhddən ləhdə varınca. Nitəkim

Rəsul həzrət əleyhissəlam buyurur: Utlubul-ilmə minəl-məhdi iləl-ləhdi. Və dəxi

81 a

Rəsul həzrət buyurur: Kim sizinlə elm ortasında oddan bir dəniz olsa, ol dənizə talib girüb elm tələb etmək için gedə. Elm yolu cənnət yolundan bir yoldur deyər. Kəma qalən-nəbiyyu əleyhissəlam: Lov kanə bəynəl elm və bəynəkum bəhrən minənnar fəğmusuha li ənnə tariqəl elmi tariqun minəl-cənnəti.

Pəs elm tələb etmək sair fəraizdən bir fərzdır ki, lazimətül-iqamədir və iki cəhanda şərəf anınladır. Zira kişi dünyadan intiqal etdügündə məcmu ömri hasili mali mənəl və nəqdü cinsü və əmlaki əsbab ki, məbud məqsud edinüb deyü sürub yığmışdır.

Həb dökülüb qalur birisi kəndü ilə belə getməz və elm belə gedər və əhli əyal

və xədəm və həşəm ki, məhbub və məşuq edinmişdi, öldügündən sonra

yetirməzlər əcəlilə qəbrə göndərər. Səninlə birisi bucuq saat yoldaş olub varmaz və elm sana rəfiqdir səndən ayrılmaz. Və mali oğri və hərami

81 b

alur, elmi alamaz və mali sahibi saqlar və elm iyəsini hifz edər ta kim, Rəsul

Həzrət əleyhissəlam bir gün məscidə gəldi. Gördü şeytan qapuda tutur.

Rəsul sordu kim, ya məlun burda neyləyirsən? şeytan ayıtdı kim, iş bu bir kişi var,

namaz qılır və bir kişi var yatur. Girüb ol namaz qılan kişiyi azdırıb əğva ilə

namazdan çıxarsırdum illa ol uyuyan kişidən qorqдум dedi.

Rəsul

ayıtdı: Ya ədüvvəllah, ol namaz qılan xud ibadətü taətdə və ol uyumuş

xud bi xəbər xəbi ğəflətdə yatur. Bu kim namaz qılır, niçün bundan qorqmazsın

və ol kim uyur andan nə mənədə qorqarsın dedi. İblis ayıtdı:

Namazda cahildir və uyuyan alimdir. Ol cahili azdırmaq səhldir, amma

qorqдум ki, ol alim oyana islah edə, dəxi bənim əməgim zayə ola dedi. Rəsul əleyhissəlam ol vəqt dedi kim, nəvmul-alimi xəyrün min ibadət-il-cahili.

82 a

Kəma qalə: Mən əhanə alimən əhanəhullah yovməl-qiyamə. Və dəxi demişlərdir kim, elmin hüsuli üç nəsnəylə olur. Əvvəl bəzlimal, ikinci hüsni-cəmal, üçüncü hizmət.

Bi ehtimal pəs husuli elmə ədib tərəfindən ziyadə himmət olmağa.

Bu üç əsəbdən birisi mövcud gərək və təhəssül tərəfindən peya -
pey ciddi

-cəhd və səyi kuşəş gərək və ibtidasında çox luğətlər oxuyub və
ənvayi

cəriyyat görmək gərək. Mövlana Şəmsəddin qaredən sormuşlar
ki, bir kişi

ciddi-cəhd etsə on yılda ülum hasil edib danəşmənd ola.

Şeir: Çon luğat aməd kelide elm biş,

Dər peye təhsile an bayəd həvəs biş.

Bu elmə kişi səy etdügi miqdar təvəqqö edüb. Kəma qalə: Utlub
bi qadri ma təənni.

Şeir: Bi qadril-kiddə təktəsəbul məali mən taləbəl-ula səhhərə-
ləyali tərumul-izzə

ləqad tənamu leylən yağusul-cəhrə mən taləbəl-liyali. Nitəkim
hər cuyəndə

82 b

yabəndə və hər ləcuc vəluc olur. Yəni hər işləyici bulucu olur və
qapu qapmaqda

ona qulluq edici açar və girici olur. Kəma qalə: Mən taləbə şəyən
və cəddə vəcəd

və mən qarəə babən və ləccə vələc. Və dəxi elm bir gəncdir ki, bi
rənc olmaz.

Şeir: To soxən quş dar o kandər quş,

Soxəne elm behtər əz qovhərə gənc.

Bi rənc nist kin gəncəst,

Gənc əgər arzust rənc bebər.

Şeir: Ya talibəl-elm başiril-vəraa vətruku novmən vəhcuruş-
şəbaa fədum ələddərsi

la tufərriqhu fə innəl ilmə bid-dərsi qamə vərtəfəa.

Və dəxi demişlərdir ki, bir saat elm ögrənmək məşəqqətinə
qatlanmayan cəhl zülmətində əbəd qalsa gərək.

Şeir: Mən ləm yətəhəmməl fi zullit-təəmmuli sətən bəqa fi zullil-cəhli əbədən.

Və dəxi cahil kimsənələr təfsir və hədis və elmi məşayix denülsələr, həməən eşitdikləriylə kəndüləri əməl edələr. Varub özgələrə

83 a

mərifət satmıyalar. Zira ihtimal var kim, alim ağzından məsələ kəma hüvə həqquhu isabət edəmədi ola bunun gibiyə zalli məzəl deyərlər.

Fi bəyani ədəbi səlam.

Səlam vermək Rəsuldan sünnətdir və səlam almaq fərzi kifayətdir.

Və səlam dəxi bir camaatdan bir kişi versə sünnət yerinə gəlür və bir cəmaətdən

bir kişi səlam alsa kifayətdir. Amma səlami cəhriyə vermək gərəkdir. Kəma qalə əleyhissəlam: Və ət-ımut-təam və səlul-ədham. Və dəxi səlam kəlamdan öndən gərəkdir.

Yəni əvvəl səlam andan kəlam başliyalır. Nitəkim Rəsul həzrət əleyhissəlam buyurur: Əssəlam qabləl-kəlam. Və dəxi bir kişiyyə səlam verçək səlam aleyk deyə və bir

kişidən səlam alsa aleyk əs-səlam deyə və əgər bir cəmaətə səlam versə

səlam əleykum deyə və cəmaətdən səlam alsa aleykuməs-səlam deyə və bir övrət

səlam versə səlam aleyki deyə və bir övrətdən səlam alsa və aleykis-səlam deyə.

83 b

Və cəmaətlərinə ərənlər gibi səlam versələr səlam alalar. Və əmma ədəb oldur ki,

əkabirdən və əfazildən olan kimsələrə müfrəd dəxi olursa cəm ləfzilə

təslim və rədd edələr, bəlkə edəni dəxi olursa kim münfərid olalar. Ləfzi cəmilə səlam verib səlam alalar. Zira hər kişi yalquz degildir. Kiramən katibin

və məlaikeyi- müvəkkilin beləsindədir. Və dəxi qaib kimsədən səlam gətirsələr

aleykəs-səlam və əleyhis-səlam deyə. Və dəxi ədəb oldur ki, duran oturana

və yuqarıdan gələn aşağıdan gələnə və atlu yayığa, yüklü boş gələnə səlam verə. Və məqbərlərə varsalar səlam verələr və geru rədd edələr əssəlamu əleykum

ya əhləl-quburi və əleykiməs-səlam və rəhmətullahi və mağfirətən deyələr.

Fi bəyani ədəbil kəlam.

Hər kişiyə fərz vacibdir ki, dilini yalandan və ğeybətdən və böhtandan

və mala yənidən saqlaya. Və sünnətə sövləmək oldur ki, miqdari hacət

84 a

dənlü söyləyələr.

Şeir: Soxən besyar dan o əndək quy,

Yeki ra səd məqu səd ra yek quy,

Kəm quy qozide quy çon dor.

Kəz qofteye to cəhan şəvəd por.

Zira hər kimsə kim kəsirül-kəlam olsa ya sözü bi qədr olur və ya kəndüyi

səfahətə həml edələr. Nitəkim Əmirəl-möminin Əli buyurur: İza ətəmməl-əql nəqazə-kəlam. Və dəxi Rəsul həzrət əleyhissəlam buyurur kim, kəlamı ari söyləmək sədəqə yerinə keçər. Kəma qalə əleyhissəlam: Kəlimətut-təyyibə sədəqətun. Və dəxi söz

fəhm edəməz kimsələr müğəlləq kəlam və anlamadığı ibarətlər söyləməyələr. Kəma qalə əleyhissəlam: Kəllimun-nasə əla qədri uqulihum. Dəxi yalan gerçək yerə and içəgən olmayalar kim Rəsul əleyhissəlam buyurur: Dörd tayifəyə Haq taəla qiyamət günündə xəşm edər deyər-əvvəlukum beydə və şərədə and içəgən ola, ikinci fəqir kim bi səbr ola, üçüncü pir ki zani ola, dördüncü padişah kim zalim ola.

84 b

Kəma qalə əleyhissəlam: Ərbəətu taifətin yəbğəzuhumullah yovməl-qiyaməti əl-bayiul həllafi vəl fəqirul-muxtali vəşşəyxuz-zani vəl-imamul-cabiru. Dəxi sözi zövqlə söyləyələr eşidiləcək miqdardan qatı söyləməyələr və hər iş ki lütfilə bitər ətf etməyələr. Hər kişiyə lütfilə və tatlu dililə söyləyələr kim, dili tatlu

olanların dostları və qardaşları çox olur. Və dəxi Rəsul əleyhissəlam

buyurur kim, mucibi mağfirət olanlardandır. İki nəsnə: Biri mominlərə

səlam verən olmaq, biri sözü gökçək söyləmək, yəni dili ari

olmaq və dəxi sözü gülə-gülə söyləmək və qatı gülmək ayıbdır.

Görməzmisən kim, qəhqəhəylə gülmək namazı fasid edər və əgər namaz içində

gülsə abdəst sınar. Və dəxi ədna mərtəbəlu əgmiyələr. Uluları bir mühüm

içün ayaqlarına qığırmayalar və ya bir ğayrı mühüm nəsnə istifsar etməyələr.

85 a

Və ulular qatında keçlər söyləmək və yol göstərib məsləhət kəsmək ayıbdır.

Və üləmə məcməində cühhəl kəlimət etmək və mərifət xarc
eyləmək şənəətdir.

Fi bəyanil kəlamil-ləti vuəddi bihil küfrə.

Bir möminə ya kafir yaxud yahudi

və ya nəsrani deyu çağırsalar lətifiyyə olsa, ləbbeyk desə yani
uyu versə

kafir olur. Bir kişiyə kafirə bənzərsin desələr və yaxud dini
yoqdur desələr

gəlsə tursa ol kəlamil kəndudən rəf etməsə kafir olur. Zira
rıza bilküfri küfrdür. Bir kişi kənduzin kafir saymasında dözsə,
dəxi

onlara ögünsə kafir olur. Nitəkim Rəsul əleyhissəlam buyurur:
Mən tuşubbihə biqovmin fə huvə minhum. Bir kişi and içsə kafir
olayım ya cühud olayım və ya dinim kafirin olsun desə, əgər filan
nəsnəyi etdümsə, yaxud edərsəm desə

dəxi ol nəsnəyi etmiş cıqsa və yaxud etsə həman andınun

85 b

üzərinəysə öylə olur, yəni kafir olur. Bir kişi alımlusuna ayıtsa:

Tanrı dəxi olursun haqqımı səndən alayum desə kafir olur.

Mühitdə

aydur: Hərim yer ərənlərə haram değənə inkar etsə kafir olur. Bac
və xərac

mal padişahının haqqıdır desə kafir olur. Kim ki, tanrı təala
kitablarından birisini inkar etsə kafir olur. Kim ki, kənukəlli
Quran oqusa

ya istehzayla muəllimə ögünsə kafir olur. Kim ki, sübhü içməgə
başlayacaq

və ya zinaya və yaxud haram yeməyə bismillah desə kafir olur.

Kim ki,

özür dilərkən kafirdim müsəlman oldum desə bir rəvayətdə kafir
olur,

birində olmaz. Kim ki, bir kişiyyə ayıtsa, tanrı bilməzmişən desə, ol dəxi bilməzəm desə kafir olur. Kim ki, tanrıdan qorqmazmışən desə ol dəxi qorqmazım desə kafir olur. Kim ki, üləməyə lənət etsə ya buyurduqlarına

86 a

tanrı buyruğu degildir desə kafir olur. Kim ki, ayıtsa: Filan kişinin

canı və malı halaldır desə kafir olur. Hər kimsə kim, ilahi gerçəksin

desə ol dəxi kafir olur. Bir kafir bir müsləmanə bana islam ərz et desə etməsə və yaxud bilməzəm desə kafir olur. Amma filan danəşməndə var, ol bəndən yeg bilür desə kafir olmaz. Bir kimsənə müddəisinə

sənin gibi adamı palçıqdan edəyim desə kafir olur. Bir kişi kəndü oğluna hey kafirin oğlu və ya kafirin toxumu desə kafir olur. Kim ki,

eyd nəsrənədə kafirlərə yumurta versə, ya seyr yerlərinə ya onlara ögünüb

yumurta boyasa kafir olur. Kim ki, ramazan ayına bu ağır ay və ya bu

uzun ay gəldi desə kafir olur. Hulasədə eydür: Kim ki, əmri məruf və nəhyi munkir qılan kişiyyə gövğa gətirdün desə ana küfürdən

86 b

qorqu vardır. Bir kişi haqqını diləsə, ol dəxi ayıtsa götür dəxi ver axirətdə alasin desə kafir olur. Bir kişi bir kişiyyə lənət sana və səlamına desə kafir olur. Və dəxi kişi kəndü nəfsin zikr edəcək

təvazöyə və məskənətə dəlalət edər və ya bəndeyi kəminə və ya dayieyi dirinə

və ya fəqiri həqirə və ya müxlis qulunuz deyə bən və biz ibarətin deməyə ululuğa

dəlalət edər. Əlfazilə kəndüyi zikr etməyə, amma geyriləri anılsa anlara xitab etsə təzimlə dəlalət edər. İbrətlə xitab edər.

Məsələn səlata və mülukə alicənabə və dövlət işinə və yüce dərğaha və ya dərğahi aliyəyə və ya sultanım hazrətlərinə deyü söyləyə.

İbarəti ğayıbla və üləməyə və qüzzətə həzrətiniz və ya huzurunuz və ya

əfəndi həzrətləri deyə və sair əkabirə cəlbiginiz deyə və dəxi

87 a

ədnalərə sizlər deyə və sən və bən və mərə ibarətin deməyə və dəxi əvvəl sözi

könlündə bişürə andan dilə gətirələr. Bi təkəllüf səvabın xətasın bilmədən ortaya atmayalar kim, söylənmiş söz atılmış oq gibi olur

dönməz. Və dəxi bir neçə yerlərdə yalan söyləməkdən günah yazmaz .Biri məzlumi

zalim əlindən qurtarmaqda və iki halal arasında sülh etməkdə və düşman

ləşkərinə ol edib ğafil etməkdə və kəndü nəfsin təhliqədən qurtarmaqda

və iki küsülü müslimanı barışdırmağda. Və təamı ye desələr yedim

desə məə haza yemədi bunun gibi yalanlarda günah olmaz. Nitəkim demişlərdü:

Fitnəəngiz gerçəkdən sülhamiz yalan yegdir. Və dəxi şol gerçəgi söyləməyələr

kim, inandırınca bunca zəhmət çəkələr və yaxud eşidənlər yalana həml edələr.

Hekayət: Bir padişahın bir nədimi var idi. Ənvai-lətaif və əsnafi-ğaraib

87 b

və şirin hekayətlər və quzin rəvayətlər birlə padişah qatında təqərrüb kəsb

edib mərtəbə bulmuşdu. Və sair nüdəma ana hasəd edüb diləməzlərdi.

Məgər bir gün padişah huzurunda bu nədim munasibətilə bir söz dedi kim, bən bir quş gördüm qızmış dəmiri yeyər, heç anı yaqmaz

dedi. Və baqi nüdəma eşitdikləri yoğdı. Bu nədimi təkzib edüb gülüşdülər. Şuna yetişdirdi ki, padişah əlində yalan məhal dəxi söylərsin

dedilər. Bu kişi gördü kim, sözün yalana həml etdilər, əpsəm oldu ayruq dinmədi. Və məclis tağılduğundan sonra həman ol gün çıxdı,

gitdi üç aylıq yoldan vardı ol quşu gətirdi kim, od yeyərdi.

Padişah sordu kim, altı aydan bərə qandaydın? Ayıtdı: padişahım, ol

quşu gətirdim kim, qızmış dəmiri yeyər dedi. Padişah əlində qoydu

88 a

qızmış dəmiri verdilər, yedi padişaha xoş gəldi. Bu nədimə xalatlar

və töhfələr buyurdu. Hörməti və təkərribi dəxi ziyadə oldu.

Padişah ayıtdı:

Xoş vardın bu əcib quşi gətirdin, amma şol gərçəgi söyləmə

Kim, yalana həml edələr, dəxi sən anı etdürincə altı ay zahmət çəkəsən dedi.

Fi bəyani əklut-təami və adabihi.

Əvvəla hər mömin müsəlman olan kimsəyə fərz vacibdir ki, halal yeyə və əhli əyalına dəxi həlal yedirə. Kəma qaləllahu təala: Ya əyyuhəl-ləzinə amənu kulu min təyyibati vəməlu salihən.

Və dəxi Rəsul həzrət əleyhissəlam buyurur kim, kuli minəl-hələli vəməlu bil-ixlasi. Əvvəl təamın bəsmələylə ibtida edələr ki, şeytan mədxəl bulmaya və həm yedügi neməti bərəkətin bula. Və təamın əvvəlində əlin yumaq müstəhəbdir və sonunda yumaq sünnətdir. Və təama yaqın oturalar və yeyilən təamdan yana eyləyələr.

88 b

Və üç barmağılə yeyələr. Loqmayı kiçik kəsələr və ağızda çox ceynəyələr və təama yoldaş etmək tograsa bilə toğrayalar. Və yeməgə belə başlayalar. Və kimsə

önündən yeməyələr və kimsə əlindəki loğmayı götürməyələr. Amma fəvakihdə yəni yemiş qismində önündən alsa qıyırmaz. Və təam kimsə baqırkən yalquz yeməyə. Nitəkim Rəsul əleyhissəlam buyurmuşdur: Şərrun-nasi mən əkələ vəhdəh.

Və ərük qeysi və geyrisini yeyərkən çəkirdəgini yemiyə ya süfrəyə ya əlinə

tükürməyə. Və qatı sümlərməyə və ərəbivar gəlirməyə. Və ağzı, ya dişi, ya burnu

qanasa aşkara tükürüp, yerə qan aqıtmaya. Və təam yerəkən xəbisat və məxməlat

zikr etməyə. Və ağsırsa əlin burnuna duta və əsnəsə əlin arğasın ağzına

eyləyə. Və ətməgi ısırib aşə bıraqmaya. Və ıssı aşı qatı-qatı üfürməyə.

Yeyəcək yerkən yoldaşın ağzın gözləyə. Və qaşuq dəkşirsə qaşığı

89 a

kəndi yalından aşə soqa və sapın yoldaşından yana eyləyə. Və yaxud

yaruq qaşuqla təam yemək məkruhdur. Və toyduğundan sonra yemək

haramdır. Məgər kim, qonağı ola ol yesün böylə yeyə və israfı təam məmnü

və təyyibi təam kəndinin olmasa kəlbə və kedüyə və ğayr təamdan verməyə.

Məgər kimsilə və qunin ola.Və ət toğrayan kimsənə əlin yalayıb yenə ətə yapışmaya.

Və ət doğradığı bıçaqla ətməgə salmaya.məgər kim,sali dəxi kəndü yeyə və qaşuğın yalayıb yenə soqmaya. Və tətəvvo oruclu kimsə davətə qağırsalar saymaduğın

bildirməyib yemək gərək və gerü dönüb qaza etmək gərək. Əvvəla oldur hərifanə

haramdır. Məgər kim bərabər qismət edələr və hərifanə və sair dəvətdən ki, xeyir

gün bişirilmiş və ya dəvəti am olmaya. Zillə götürmək haramdır. Və bir cəmaətə

təam döksələr, əvvəl ulular önünə qoyalar vəqiq sonra ulular önündən

89 b

götürələr. Və əhli hikmət demişlərdir: Cəmi mərəzin maddəsi çəq yemək və çəq

söyləmək və çəq uyumaq və çəq cima etmək.

Şeir: Gər çe xoda qofte kulu vəşrəbu,

Dər əğəbeş qoft və la tusrifu.

Və dəxi təam yeyüb dəfəə su içməyələr. İki saat miqdarı təvəqof edələr, andan içələr kim ,quvvəti hazimə süst olmaya, mədei sudubən.

Fi bəyani surbil-ma və adabihi.

Əvvəl məşrubiiyyəyə və yaxud bardağə suyi toldıralar. Suyun xaşaki və çör-çöpi var isə bardağın ağzına gəlir, bir az dökülür, andan məşrəbin və ya

bardağın qılıbən ədəmdən yana tutub, suyu verələr. Yüksəkdən və iraqdan

sunmayalar. Və ana əliylə tutub sunalar. Və alan kişi sağ əliylə ala bismillah

deyüb içməgə başlaya. Ahəstə içə və bardağı bir kimsənin surətinə

qarşu dutub içməyə və suyi sunan kişi əlin bardağın altına duta

90 a

və tamliyan suyu dəf edə. Və su içənin bardaq əlindən getmədən deməyə.

Bəlkə bir dəm əglənə, andan sonra deyə kim, içən kimsənə nəfəs alub

cəvab verə. Hekayət: Məgər bir padişah varmış. Aqil və arif su içəcək səhhə və afiyə həniən derlərmış. Qaqırmış, ümərəyi vüzərəyi

dilazar edərmiş. Bunlar dəxi istifsar etməgə dəhşət edərmiş

ki, ey padişah biz sana sihhət və afiyət deyərüz siz bizə nə mənədən

xəşm edərsiz deyələr. Və şuna yetişmiş ki, bu padişah su içəcək dinməzlərmiş.

Məgər bir gün bir dərviş gəlmiş. Padişah huzurunda dua sənə eyləmiş. Ol

əsnada padişah dəxi su içmiş. Bu dərviş bir ləhzə əglənmiş məşrubə

padişahın əlindən getdüyündən sonra durqulmuş səhhə və afiyə demiş.

Və dəxi padişah ol dərvişə ikram eyləmiş çün bu qədər münasibət düşdü

90 b

sormuşlar ki, padişah bizim cürmümüz nəydi kim, səhhət dedigümüzdə

bizi azarlardunuz. Dərvişə nə mənidən ikram etdünüz demişlər.

Padişah ayıtmış: Sizin mərifətiniz bu qədər ki, bardaq ağzımdan getdüyü

gibi afiyə deyərsiz, nəfəsim alamazım ki, sizə cavab verim dıqlunurəm.

Bu dərviş sahibi mərifətmiş. Sabr etdi bardaq əlimdən getdüyü vəqtdən bir neçə sonra səhhə dedi. Bən dəxi nəfəsim almışdım cavab

verim ikram etdim dedi.

Fi bəvanil məşvi və adabihi.

Yürüməgin adabı oldur kim, soqaqda sürətlə tiz-tiz yürüməyə və gah-gah dönüb ardına baqmaya. Və kimsə hərəmin gözləməyə və yolun gözləyə yeriyə. Şeir:

Nə yerə yürüsən gözlə tərifin, ədəb birlə həya olsun rəfiqün.

Və soqaqda avaz edib və oquyub yürüməyə və kimsə basub

91 a

iləru yürüməyə. Vicdu qeyd olub keçərsən səlam verib ədəblə keç.

Və yolda və soqaqda kəndüdən uluya və əla mərtəbəlü kimsəyə savul

deməyə. Və namaza yetişim deyü abdəstlü kişi qatı
səyritməyə. Və ustadın və atanın
və ananın və əkabirin və əfazilin və pirlərin öncə yürüməyələr.
Məgər kim bunlar
izn verələr və yaxud qılavuzluq edər olalar və yoldaşsuz səfərə
getməyələr.
Ərrəfiq sümmət-təriq əlcarru sümməd-dar. Və yürüməkdə
yoldaşa köylər təbəvvələ
təqiyətə otursa qoyub getməyələr. Və yürüdüğü yerdə təcətir və
təfaxir birlə və
salına-salına yürüməyələr. Və kimsəyə doquna yürüməyə və
ayağı altındağı
canəvərcikləri basmaya. Qədəm basdığı yerlərə gözlüyələr
yürüyə və kiciyə
qarşu yetə və ertiyə qarşu yürüyə.

Fi bəyanil-culusi və adabihi.

Mürəbbə oturmaq biğeyr üzr olub qəsd edübəm haramdır. Adab
bilmək oldur ki, hər

91 b

yerdə dizi üstünə oturalar və ayağın qöslətmək və yanındağı
adama sövkənmək
və ulular huzurunda dirsəgin dayanmaq ayıbdır. Və camaatın orta
yerində bir kişi oturmaq ədəb degildir. Və kəbeyi müəzzəmə və
ənbiya məzarına
ardın dutub oturmaya və əkabir huzurunda və seyru qatında çoq
oturmaq əbramdır vəllahu ələm.

Fi bəyani duxulil-təxəlli və adabihi.

Mütəvəzziyə girmək və bəyanda təbəvvül və təğəyyüt etmək
ədəbin bildirir. Əvvələ mütəvəzziyə gircək sol ayağın təqdim
edüb girələr. Qəzayi hacətə oturcaq
sol yanına sövkənərək oturalar və bədə istincədə sol əlinin

sərçə barmağı yanındağı barmağın iləridən dutub anunla məqədin yuya. Və sağ əliylə su qoya və andan sonra ayağı üstünə tura tənhih

edə, yani öksürə. İki ayağın üçər göz yerə dəpə və zikrin sağıyə

92 a

bulunan bəqiyyəsi əndüki zənənə ğalib olcaq əsqalın qüblin yuya. Dübrin degil, amma əvvəl taşla ya bir ğayrı nəsnəylə silib andan suyla

yumaq ovladır. Nitəkim Rəsul əleyhissəlam buyurmuşdur: Taşla etmək bu əsr

zəhmətindən saqlar deyər və dəxi istincayi gərəclə və bişmiş kərpiclə və küllə

və kömür ilə və səkülə və təzəklə və ələf dəva ilə əkmək məkruhdur. Və istinca

edərkən övrətinə baqmaq məmnudur. Və müstərəhə girdigi vəqt əuzu billahi

mənəl-xəbis-ilməxbəsi minəş-şəytanir-rəcim. Və çıqduğı vəqt sağ ayağın təqdim edib çıqa əlhəmdullahilləzzi əzhəbə ənni ma yuzinu

və əmsək əla ma yənfəni. Amma yabanda qəzayi hacət etmək diləsə xəlq

nəzərindən iraq gedə və pərdəlü yerdə otura. Məscidə yaqın və məqbərlər

arasında və yemiş ağacı dibində və gök əkin içində və axmayan təmiz suya

92 b

təbəvvül və tağəyyüt etməyə. Və canəvərlər dəlügünə və qatı yerə və yoquşa qarşu təbəvvül etməyə. Və ayə və günə və qibləyə qarşu su dökməyə və istinca etməyə

yollanmaya və ardun dəxi döndərməyə. Və aru tururkən bila üzr təbəvvül

etməyələr. Və kəndudə Quran ayəti bismillah gətürüb müstərəhə girməyələr və su dökəməyələr. Və qəzayi hacət edərkən söz söyləməyələr

və başın aşağı duta od yerinə baqmaya və təğəyyüt edər burnunu duta.

Fi bəyani keyfiyətil-vudui və adabihi.

Əvvəl bir kişi tənin tonun arı eyləyüb

abdəst almağa başlamaq gərək. Vuzunun ibtidasında niyyət edə.

Niyyətul-vudui li-əcəlissələti deyə əlin andan yumağa başlaya bismillahil-əzimi vəlhəmdü lil-lah əla dinil islami deyə andan əlin üç kəz

yuya əlhəmdü lillahi ləzi cələl-maə təhurən və cələl-islamə nurən deyə

93 a

və bir yüksək yerdə turub abdəst ala. Tonun namustəməldən saqına

və tonunda tənində abdəst suyi dökən yerə su dökə və hər üzvəti üç kəz yuya və suyu burnuna qatı-qatı urmaya və abdəstə və gusulda israf etməyə və barmağında yüzüğün dəprədə və saqalın barmağılə xələlliyə və suya sümkürüb tükürməyə və bir qab içində sudan əlin soqub abdəst almaya və bir əzanın yaşı quruyunca əglənib birisin

dəxi yumaya. Bəlki müvaliyən müttəssilən abdəst alırkən kəlami dünyəvi

etməyə. İlla məgər ki, hər üzvünü yurkən duaların oquya. Məzməzə edərkən

Əllahummə əinni əla tilavəti zikrikə və şükürən və kitabikəl kərimi deyə. İstinşaq

edərkən Əllahummə ərihni min rayihətül cənnəti varzuqni min nəimiha deyə.

Və yüzün yurkən Əllahum bəyyiz vəchi binurikə yovmə təbəyyuzi vücuhu övliyaikə

93 b

və la tusəvvid vəchi yovmə tussəvidu vucuhə ədaikə, sağ qolun yurkən

Əllahummə ətini kitabi biyəmini və hasibni hesabən yəsirən, və sol qolun yurkən Əllahummə la təti kitabi

bişimali və la min vərai zəhri və la

tuhətibni hesabən şədiddən. Başına məşh edərkən Əllahummə gəşşini

bi rəhmətikə və ənzil ələyyə min bərəkatikə, boynuna məşh edərkən Əllahummə

ətiq rəqabəti minən-nari vəhfəzni min səlasili vəl-əğlali deyə.

Sağ ayağın yurkən Əllahummə səbbit yəvmə təzulu minhul-əqdami,

sol ayağın yurkən Əllahummə icəlni səyən məşkurən və

zənbən məğfurən və əmələn məqbulən və ticarətən lən təbur bi rəhmətikə ya əziz ya gəfur deyə. Qaçan vuzudan fariğ olsun ol ətəginə iç tonun üstünə

su səpinə dəfi şübhəyçün, ondan sonra gögdən yana nəzər eyləyə edə kim,

94 a

Əlhəmdulillahi ələt-təmamil-vudui vətətibai sünneti sübhanəkə Əllahummə və bihəmdikə əşhədü ən la ilahə illa əntə vəhdəkə la şərikə lək və ətubu iləykə deyə.

Andan yerə baqa edə kim, və əşhədu ənnə Muhəmmədən əbdükə və Rəsuləkə la hovlə və la qüvvətə illa billahil-əliyyil əzim deyə.

Fi bəyanil əzani.

Qaçan azan oqunsa məcmu kari və kəsbi kəlami kəsbi sakit və müstəmi olalar qaçan kim, müəzzin Əllahu əkbər deyə, böylə deyələr: Həyyə ələssalət deyəcək la hövlə və la qüvvətə illa billahil-əliyyil-əzim deyələr. Hayyə ələl-fələh deyəcək maşaəllah kanə və maləm şəyən ləm yəkun deyərlər. Əssəlatu xəyrün minən-novmi deyərək saddəqtə və bil həqqi nətaqtə deyələr. Və baqsın dəxi kim, bulud haq təala tərəfindən la yuhsa və la yuədd səvabihi müstəhəqq olalar. Duayi əzan Əllahummə rəbbu hazihiddəvəti tamməti vəs-sləti qaiməti Muhəmmədən vəsilədən vəl-fəzilətə vəd-dərəcətə.

94 b

Ərrəfiətəl-aliyətə vəbəshu məqamən məhmudən əlləzi vəədtəhu innəkə

la tuxliful miadə və əzanı kəsə-kəsə oquyalar. Və qaməti tez gətürələr

və bir kimsə əzan oquyub bir ğayri kişi qamət qətirməyə liqovlihi əleyhissəlamu vəssəlamu mən əzinə fəlyəqum. Və əbdəstsiz kişinin qamət

gətirdigi dürüst degildir, əzanda və la bəsədir.

Fi bəyani duxulil-məscidi və adabihi.

Məscidə girmək adabı oldur ki, təharətli girələr. Əgər su məscid içində olsa təyəmmüm alıb girələr. Və təyəmmüm dəxi iki zərbdir: Bir zərb

yüz çün, bir zərb əllər üçündür. Sunnilər böylə sifati təyəmmüm. Əvvəl

barmağında yüzüğü və zikri varsa çıxaralar və iki qolların sığaya və dəxi əllərin barmaqların açə və bir tahir yerə əllərini vura və dəxi

qaldıra yüzünə silə və bir ğeyrin dəxi iki əlin yenə vura qaldura sağ əlinin barmaqları ucunun arqasın sol əlinin içinə qoya, amma sol əlinin

95 a

baş barmağıyla şəhadət barmağın dükürməyə. Qolunun taş yüzündən sürə ta dirsəginə varınca və bədəh ol iki barmağı kim, qövlətə dəqməmişdi anlarunla qolunun iç yüzündən sığaya ta barmaqları ucuna varınca. Və sol qolun dəxi elə edə kim, zikr olundu. Və su bulunmaz yerdə və səba və hərami xof olan yerlərdə və ya bir üzr əcəliyçün namazı təyəmmümlə caiz olur. Hər nəsnə kim, bir cinsdən ola gərəclə və göklə və alçıyla və kərmətlə və təzəklə rəva degildir. Amma su bulunmayan yerlərdə vaqtinin axırınadək su bulmaq gərək. Əgər bulunmazsa andan təyəmmüm alub qılalar. Amma bir vaqit təyəmmümlə qılsalar su bulsalar abdəst alub ekleyin qılalar. Və məscidə gircək ol sağ ayağın o heyndə taqdim edələr və məsciddən cıqcaq sol ayağın irəlü atub çıxalar və məscidə girdigi vəqtin edə Əllahumməftəh ləna əbvabə taətikə və idxalina fi rəhmətikə ya ərhəmərrəhimin deyə. Və ayağı qabın kim, çıxarıb palçıqın həsirə və yaxud divara və ya dirəgə silməyə. Və ayaq qabın qat bıraqmaya. Və məsciddə

95 b

kəlamı dünyəvi etməyələr. Və yavuqlanmış nəsnə çağrıtmayalar və azan və xütbə

oqunurkən söyləməyələr. Və məscid içinə tükürməyələr məgər kim, ortaları məsciddə yatıb uyumaq və sanat işləmək və ücrətilə təlimi sübyan etmək və qazı məhkəməsin məsciddə eyləmək məmnudur. Zira kim, məscid məqami taət və ibadət

və tilavətdir. Hər nəsnə kim ibadətə və taətə mənsub olmaya, anı məsciddə işləmək münhadir. Və dəxi məscidə ön gəlməklüğün və ön səfdə imam ardından qılmaqlığın səvabı artıqdur. Və namaza turcaq əvvəl niyyət edə şüru etdügi qanqu vəqt nəmazdır. Fərzmidir ya sünnətmidir ya nafiləmidir və tətəvvömüdür gönüylə niyyət edə və diliylə deyə. Məsələn: Ertə namazının sünnətinə şüru etsə bi əmirəllahı təala nəvəytu ən usəliyyə səlatəs-subhi deyə. Əgər imam olsa ənə imamən tən təbiəni deyə. İmama uysa iqtədəytu bil imam deyə.

96 a

Və əvami kişilər şüru etdügi qanqı vəqtsə zikr edə, dəxi uydum imamə deyə.

Dəxi iki əlin barmaqları qulaqları yumuşaqlarına dəgər, dəxi Əllahu əkbər deyə və sağ əlini sol əlinin üstündə qoya göbəki altında andan sübhanın oquya və bədəh

fatihə oquya, amma sünnətlərdə və tətəvvöatdən neçə rükət qılırsa fatihə

ilə belə surə qoşa, be üç ayət miqdar Qurandan oquya, amma fərzlərdən

üç rükət və ya dörd rükət qatıb iki əvvəlki rükətlərdə fatihə ilə bir surə qoşa ya ayət qoşa, sonra həməən fatihə oquya. Və namaz qılarkən

səcdə yerin gözləyə və xüşu ilə dura və ixtiyarıyla öksürməyə və barmağın

çıtlatmaya və kəyyasilə oynamiya və dörd yanına mültəfit olmaya. Yanına

sonra gələn kimsənəyi bilməgə meyl etməyə. Və qiyamda tos toğru dura,
səcdəsi yerin gözləyə və rükudə şol miqdar əkləki səgirdinlə

96 b

başı musavı ola. Və rükudə ikən üç kəz sübhanə Rəbbiyəl əzim deyə və rukudan qalqacaq toğrula qiyamda duru gibi və səcdəyə varcaq iki

əlin döşəgə iki əlinin orta yerini səcdə eyləyə burnu ilə alını belə dəgə. Qalın, yumuşaq nəsnə üstünə səcdə etməyə kim, yerin qalınlığı əsəri

alınına yetişə və səcdədə üç kəz subhanə rəbbiyəl-əla deyər və səcdədən turcaq

toğrula oturur gibi ola. Təşəhhüdə otura sol ayağı üstünə və sağ ayağının baş barmağın qıblədən yana dönə duta. Və hər namaz ki, üç rukət

ya dörd rukət qılınır ola, əvvəl qaidədə təşəhhüd əbduhu və Rəsuluhdən

ziyədə keçməyə və axir qədədə müxəyyərdir və təşəhhüdə otururkən iki

butların gözdə və əllərin dizləri üstünə qoya, barmaqların açıq dutub və hər yanına səlam verdigi vəqt cəmaətinə və kiramən katibeyn

97 a

niyyəət edib səlam verə. Və fəriziyə sünnət aralarında kəlami dünya etməyə və namaza turcaq əvvəl səflərə ərənlər duralar, anlardan geriyə oğlanlar duralar, andan

gerüyə xunsalər duralar və andan gerüyə övrətlər duralar. Və baliğ olmamış

oğlan yanında və övrətlər bərabərində və surət yazulu evdə namaz qılmaq

dürüst degildir. İmamətə ənsəb və layiq olan əvvəl mütəvərrri və salih

və alim ki, ülümi dində mahir ola və andan keçsə Quran eyü bilib və təcvidi

xub olan kimsələr imamət edələr və andan keçsə hüsn surət

və xülqi sirəti xub olanlar edələr. Və imamdan ğeyri iki kişi

olsa imam irəlü ola və bir kişi olsa bərabər dura

imamın sağ yanına dura və əgər cəmaət ondan əksik olsa və ya dəxi

artıq olsa imam yönün camaatdan yana döndürə əlin duaya

97 b

götürə. Və övrətlər bir birinə imam olsalar bərabər turalar.

İmamları ön

səflərin ortasında tura və namazda əllərin göğüslərində bağlayalar.

Və yüzlərindən ğayrı yerləri açuq olmaya və rukuda qatı əyilməyələr və

səcdədə qarınların ayaqları üzərinə düşələr təşəhüddə yerə

döşəni oturalar və camaətə və cüməyə hazır olmayalar. Və dəxi üç vəqtə

Rəsul əleyhissəlam namaz qılmağı nəhy eyləmişdir. Əvvəl gün toğa tururkən,

ikinci vəqti zəvalda, üçüncü qurub edərkən. Və bir neçə vəqtə

dəxi üləma namaz qılmağı mən etmişlər. Bir fəcrin fərzü qılındıqdan

sonra və əsrin fərizəsindən sonra və vitrü və vacibdən sonra

və bayram namazlarından öndin və xətib xütbədə ikən.

Fəsl: Fərz nədür, sünnət nədür? fərz oldur: Anı Haq təala

98 a

buyurdu və Rəsul cəmi ömrində mudavimət edib işlədi.

Bizim üzərimizə dəxi fərz oldur və fərz dəxi iki növdür. Biri fərzi-eynidir və biri fərzi-kifayədir. Fərzi-eyn oldur ki, anı hər kişi əlbəttə işləmək gərək. Sələvat gibi, soum gibi, zəkət gibi, həcc gibi, cihad gibi. Nəfiri am olsa və fərzi kifayə oldur ki, anı bir cəmaətdən bir kişi əda qılmaqla kifayət edər. Səlamalmaqla gibi, ağsırana xeyr olsun demək gibi, seyr və sormaqla gibi, cənazə namazın qılmaqla gibi və peyğəmbərə sələvat göndərmək gibi. Və sünnət oldur ki, Rəsul əleyhissəlam anı kəndüdən işlədi. Və ol dəxi iki qismdir. Biri sünnəti-müəkkəd və biri ğeyri müəkkəddir. Və sünnəti müəkkəd oldur ki, Rəsul əleyhissəlam cəmi ömrində ana mulazimət etdi, tərək etmədi. Bizim üzərimizə sünnət müəkkəd oldu. Sübhannın

98 b

sünnəti gibi və zöhür sünnəti gibi və məğrub sünnəti gibi və işanın iki sünnəti gibi və təravih gibi. Və sünnəti ğeyri müəkkəd oldur ki, Rəsul əleyhissəlam anı vəqthə işlədi bizim üzərimizə ol ğeyri müəkkəd oldu. Həm nafilə oldu. İkinci sünnəti gibi və yatsunun əvvəlki sünnəti gibi. Və vacib oldur ki, Rəsul əleyhissəlam anı Cəbrail əmrilə məsələni ixva ilə oqucaqla yerdə ixva ilə oqumaqla gibi və cəhrilə oqucaqla yerdə cəhrilə oqumaqla gibi. Namazda yanılma səhv səcdə etməklə gibi və vitrdə qunut oqumaqla gibi. Və Rəsul həzrət əleyhissəlam qunutda bu duayı oquyurdu:

Əllahum innə əuzu birizqikə min səxətikə və əuzu bimuafatikə
min uqubatikə və əuzu minkə la əhsa sənaən ələykə əntə kəma
şitə

əla nəfsikə və müstəhəb oldur ki anı işləməyə üləma ihsan
və sevgüli gördülər vuzudə və sələvatda ğayrında və tətəvvö
oldur ki,

99 a

anın Rəsul əleyhissəlam işləmədi və işləməkligin səvabın və
fəzilətin bəyan

eylədi. Cəvabı axir fərz oldur ki, anı tərək edən asi olur və sünnət
oldur ki, anı tərək edən ism və inkar edən əhli bidət olur. Və
tətəvvö

oldur ki, nə anı tərək edən ism, nə inkar edən kafir olur.

Fi bəyani səlatil-cuməti.

Əvvəl məscidə girdigi gibi iki rukət təhiyyətül-məscid deyü
qılar. Andan sonra dörd rukət Cümə sünnəti deyü qıla. Və əzan
oqunurkən

və xətib xutbə oqurkən sakit və müstəmi ola. Və imamə uyucaq
iki

rukət Cümə namazı uydum imamə deyə və andan sonra dörd
rukət axir

zöhr deyü qıla. Amma fərizə qılır gibi qıla. Sonrasına iki rukət
sünnət

qıla, amma mısri came olan şəhrin içində Cümə qılmaq fərzdür,
amma

musafirə degildir.

Fi bəyani səlatil-cənazəti.

Cənazə namazına dəxi niyyət

99 b

şərtidir. Ərmdir, övrətmidir, səbimidir ya səğirmidir. Məsələn deyə ki, nəvəytü

ən usəlli lillahi səlatəl-cənazətiərbəə təkbiratin li-hazəl-məsümil-meyyiti

deyə erkək için. Dişilər için lafzi əlmasumətil-meyyitə

deyə. Və ummi kişilər gönlində niyyət edərlər. Ər isə və övrət isə və oğlancıq

və qızcığaz isə uydum imamə deyə. Dililə andan təkbir edib əlin bağlaya,

sübhənəkə oquya. Andan Əllahummə əntəlləzi tədumu və təbəqa və ma

sivəkə yəqna kullu şeyin halikun illa vəchəhu ləhul hukmu və iləyhi turcəun

Əllahu əkbər Əllahumməsəlli əla Muhəmmədin və ali muhəmmədin və barik əla Muhəmmədin və əla ali Muhəmmədin və səllim əla Muhəmmədin vərhəm Muhəmmədən və ali Muhəmmədin

Kəma səlləytə və səlləmtə və barəktə və rəhimtə və tərəhhəmtə əla İbrəhimə

rabbəna innəkə həmidun məcid Əllahu əkbər Əllahumməğfir li həyyina və məyyitina və şahidina

100 a

və gəibina və səğirina və kəbirina və zəkərina və unsana Əllahummə mən əhyəyəthu-əhyəytəha minna fə əhəyyəhu-fə əhiyyəha ələl-islami və mən tuvəffitəhu-tuvəffitəha minna fə tuvəffitəhu-tuvəffitəha ələl-imani və xassə hazal məyyiti bir-ruhi vərrahəti və rəyhəni və rəhməti və məğfirəti və rizvani və Əllahummə in kanə muhsinən-muhsinətən fəzid fi ihsanəhu-ehsanəha və in kanə musinən-musiətən və təcavəz ənhu və

ləqqəhul əmn vəl-əmanətə vəl-buşra vəl-kəramətə vəz-zulfa
birəhmətikə ya ərhəmər-rəhimin Əllahu əkbər
deyə səlam verə. Və əgər məsum baliğ olmamış oğlancıq olarsa,
elə

Əllahumməcəlhu ləna fərətən vəcəlhu-haləna əcrən vəcəlhu-ha
ləna zuxrən vəcəlhu-ha ləna şafiən müşəffin-ətən yəşfə ləna
yəvməl-qiyamətiinnəkə la tuxəlliful-miad birəhmətikə ya
ərhəmər-rəhimin.Əllahu əkbər deyüb səlam verə.

Fi bəyani duxulil-həmmam və adabihi.

Əhli hikmət demişlərdir kim, xasiyətdə həmmamın qədiməsi və
əskisi nafe

Mufiddir. Amma qış günlərində, yay günlərində həmmama
girsələr əvvəl

100 b

dəfə gəyət issi və xəlvətə girməyələr. Beləki tədriclə etidal
bəkləyələr, yəni

əvvəla sıcağa andan dəxi ıssısını verələr və tonların adabıyla
soyunalar

və futa bağlanurkən yönün adamdan yana əyləməyələr və iç
tonun ixfailə

çıqaralar yönün camınnan divarına əyilüb və imtila ilə və gəyət
acələ həmmama girməyə və həmmama girdiyi gibi su
dökünməyə. Bəlki dərləyincə

otura. Əvvəl abdəst ala, andan su dökünə. Əvvəl üç tas sağ yanına
dökünə və üç tas daxi sol yanına dökə və üç daxi başına dökünə.

Andan sair bədənini yuya və suyu ahəstə dökünə. Kimsəyə
sıçratmaya və futasını ədəb və ihtiyatilə yuyub dutuna. Avrətin
açmaya və futasın yudurmaya və başın qazıtca tezcək su
dökməyə,

bir ləhzə səbr edə, andan dökə. Başına gəyətdə ıssı və soyuq
dökməyə.

101 a

Bəlkə mütədil ola.Və növbəti gəlmədən təqəddüm edib kimsə növbətinə yıqanmaya.

Və qurnə tolu degilkən içinə su qoymaya və qurundan əlin batırıb abdəst

almaya. Məgər su qurindən taşra aqa ola və həmmamda namaz qılsa tətveli surə etməyə və həmmam souq olsa çox oturmaya həman yıqana çıqa və həmmam

divarına arqasın verib oturmaya. Və həmmamda dərləmişə souq su içməkdən

və yuyunmaqdan və süstəlinə oturmaqdan və cima etməkdən ehtiyat edələr.

Və həmmamdan çıxdığı vəqt başında, saçında yaş qomuya və souq

gündə ayağın souq su dökməyə kim, gözə ziyandır və qış günlərində həmmamdan çıxdığı gibi tonların geyə və başın açuq qoymaqdan saqına. Və zir caməsi adamdan yana dönüb getməyə.

Və uru tururkən daxi geyməyə və tonların və ayağı qabın geyməyə başlasa əvvəl sağından başlayıb geyə və ayağı

101 b

və fütəsi biləşilə caməqanə çıqmaya. Və həmmam futasilə yüzün silməyə.

Və həmmam tarağilə və ğair kişi tarağilə saqqalın taramaya. Və bir kimsənin misvakilə ağzın misvaklamaya kim, üç nəsnədə iştirak yoqdur.

Şeir: Səlasətun ləysə ləna istirak əlmuştu vən-nisau vəssivak. Və dəxi

bir kimsə dəsmaliylə əl silmək və səmgürmək ədəb degildir.

Hekayət: On nəsnə qüvvəti muhafizə artırır və zehni açar. Həlvə

yemək və ətin boynuna yaqın yerin yemək və mərcimək yemək
və souq
ətmək yemək və qızıl üzüm yemək və bal yemək və tatlı alma
yemək
və başa yağ damratmaq və turunc yemək və xurma yemək. Və on
iki nəsnə
təbiəti künd edər və nisyan gətürür: Əksə çıxaranda xəcamət
etdirmək və saçın artığın yemək və əksi alma yemək və bitidirlə

102 a

yabani bir qımıq və cünub ilə təam yemək və turur suya işəmək
və zəkəriylə
oynamaq iki övrət arasından keçmək və səslə taş yazusun
oqumaq və bismillah demədən nəsnə yemək və asılmış adama
baqmaq. On
bir nəsnə qüssə gətürür: İç tonun otururkən geymək və aşunun
üstündə
oturmaq və sipərəndi ev içində qomaq və qoyun arasından
keçmək
və dişlə saqalın kəsmək və sol əlilə təam yemək və ətəginlə
burnun
silmək və yumurta qabın basmaq və taşcıgazla oynamaq və sağ
əlilə silinmək və yalingəz yürümək. Və altı nəsnə fəqirlik gətürür:
Məndililə
nəsnə süpürmək və əli üstündə nəsnə yemək və qəzai hacət edər-
kən tükürmək və ocağ içinə işləmək və dişilə dırnaq kəsmək
səban çubiylə dişin qurdamaq. Və toquz nəsnə saqqali tez
ağardur:

102 b

donla turub su içmək və başın gillə yumaq və ovrətilə qucuşub
yatmaq və fərcə baqmaq və yüzün qoyu yatıb uyumaq yüzün

iç toniylə silmək və çoq cima etmək və çoq qüssələnmək. Və dört nəsnə göz nurun arturur: Həzərəvatə nəzər etmək və ata ana yüzünə

baqmaq və kəlamullah yüzünə baqmaq və məkkətullaha nəzər etmək. Dört

nəsnə göz nurun əksidir: Tuzlu təam yemək və başına qaynar su dökmək və günəşə qarşı baqmaq və duşman yüzünə baqmaq. Və dört nəsnə

təni səmərüdir. Yumuşaq libaslar geymək və xoş buy nəsnələr yiyələmək və qayqusuz

olmaq və iş işləmək. Dört nəsnə təni arıqladır: Qərəvat yemək və çoq cima etmək və həmmamda çoq oturmaq və axşam uyumaq. Pənd dört nəsnəyə etimad edib məğrur olmamaq gərək. Əvvəl

103 a

qış fəsində xoş hava olduğuna, ikinci padişahların güldüginə, üçüncü düşmanın təməlliq etdüginə, dördüncü ovrətlərin zahidləndüginə.

Nitəkim demişlərdir: La yəğurrənnəkumərbəətun hurruş-şitai və zihkul-uməra və təzəhhudun-nisai və təməlluqul-əiddai. Nəsihət: üç nəsnədə

vəfa yoqdur: Əvvəl atda, ikinci qılıncda, üçüncü ovrətdə.

Şeir: Sələsətun ləysə ləha vəfa əs seyfün vəl-fərəsu vən-nisau.

Nəsihət: Qaçan bir işə şüru etsən, əvvəl Haq təalayı qatında hazır nazir bil. Əgər iqam etdügün iş şər isə qorq.

Haq təaladan və qatında hazırdır. Və əgər xeyr əmələ iqdam edərsən

ixlasilə deyəsüz işlərim tanrı təala cəllə nazirdir forən

durur. Nəsihət: Əgər dilərsən kim məcmueyi dirlük dirləsün

103 b

səndən ululara atan gibi izzət et və sənin iqranuna qardaşların gibi xizmət et və səndən kiçiklərə oğlun gibi şəfqət et. Pənd: Qaçan bir kişiyyə dost olmaq diləsən, əvvəl anunla savaş əgər ayubların yüzünə urarsa anınla dost ol və illa tərək et. Nəsihət: Dostlarından, qardeşlərindən qərz nəsnə alma kim, məhəbbəti kəsər.

Şeir: La təqrəz əxakə və lov bəhiyyə

li ənnəl qərzə miqrazul-məhəbbəti. Nəsihət: Üç tayifəyə razın söyləmə:

Əvvəl meyxorlara, ikinci ovrətlərə, üçüncü oğlanlara. Nəsihət:

Üç tayifədən vəfa gəlməz: Əvvəl padişahlardan ki, Əmirəlmöminin

Əli buyurmuşdur: La vəfa əl-muluk. Bir dəxi şol düşməndən ki, intiqam

etmiş ola bir dəxi səninlə əskidən dost olmuş ola, bir dəxi

104 a

övrətdən vəfa gəlməz.

Şeir:Səg bepərvər zən məpərvər ku çera,

Səg vəfa darəd nədarəd zən vəfa.

Pənd: Qaçan bir kimsədən hacətin

olsa ya bir nəsnə təvəqqö edər olsan gökçək yüzlü kişidən istə və gülər yüzlüdən təvəqqö et.

Şeir:Məbər hacət benəzdike torşruy,

Ke əz xuye bədəş tərsude gərđi.

Əgər quyi ğəme del ba kəsi quy ke,

Əz ruyəş benəğđ asude kərđi.

Zira turş yüzlü kimsədən və sarudan gök gözlü ola xeyir gəlməz.

Qalən-Nəbi əleyhissəlam: La xəyrə minəl-əşqəril-əla. Və ğayət uzun boylu axmaq olur

və qıssa boylu fitnə və xudbin və xudrəy olur. Kullu təvil əhməqun

və kullu səğir fitnətun xəyrul-umuri osətuha. Pənd: Dört tayifə məcmu

xulq qatında məzmunudur, əvvəl şaribul-xəmr, ikinci tarikussəlat,

104 b

üçüncü zani, dördüncü bihəya.

Təxisi təbiəti hər taifə.

Ərəb taifəsinin təbiəti yılan gibi bəddir. Bulardan ülfət və məhəbbət

mulahizə etmə. Və əcəm taifə əqrəb təbiət olur. Bulardan şəfqət və mərhəmət və muvafəqət umma. Və kürd taifəsi dəvə gibi kindar olur.

Bunlarınla muxasimət və muanidət etmə. Və türkmən taifəsi görg təbiət

olur. Bunlarla muvafəqət edib yola getməkəim qurd bir-birində qan

görcək bir-birini yeyər. Və tatar taifəsi ənduq gibi olur. Buların təmizi olmaz. Zira ənduq gah cifə, gah ot otlar. Bulardan səlahiyət, dəyanət umma. Və kölə taifəsi qatır gibi olur. Qatırı nədənlü nazu və nəimlə bəslərsən haramzadəligin qoymaz.

Bulardan

toğruluq umma. Və türk taifəsi qoyun gibi olur. Bir-birinə

105 a

ülfəti və məhəbbəti vardır. Qoyun gibi bir-birinə uyar. Və dünyada cəmi

heyvanatdə qoyundan mənəfəətlusu yoqdur. Və Əlhəmdü-lillah əla itmamihi vəş-şukri əla inamihi. Bu kitab düzüldi və yazuldi hicrətin səkkiz yüz əlli yedinci yılında. Qustəntin tarixində.

Tarixi fəth Qustəntin. Fəthi Qustəntin firsət

bulmadılar əvvəlün.
Təmməttül kitəb fi vəqti səhy.
Ya Allah, ya Allah,
ya Allah.

KƏTƏBƏ (katib qeydi)

Tamam oldu kitabın intəhası,
Gərəkdir katibə xələt bəhası.

Bilmən ki, səhih ya ğələtdir, ya ğəsür.
Ya rəhim yazdım bunu, bilməzəm nə xətti.

Oxuyanı dinləyəni yazanı,
Rəhmətinlə yarlığa gəl ya ğəni.

Təmam olan günün adı nə idi,
Əgər toğru desəm ki, cümə idi.

ya Allah, ya Allah, yaAllah, ya Allah,
ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Allah,
ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Allah.

ya həyyu, ya qəyyum, ya zülcəlali.
Vəl ikram rəhmətun ya rəhmanir rəhim.

ya Rəhim, ya Rəhim, ya Rəhim, ya Rəhim, ya Rəhim.
ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Allah.
Ya Kərimu, ya Əli.

“Taci-Ədəb” kitabı TƏRCÜMƏ

Bağışlayan və rəhm edən Allahın adı ilə.

(49b) O kəramətli Tanrıya və əzəli Pərvərdigara sonsuz şükürlər olsun ki, insanı ən gözəl şəkildə yaratdı, digər yaranmışlardan üstün və əziz tutdu, “Biz Adəm övladlarını əzizlədik” xitabı ilə yüksəltdi. (50a) Bizi inam neməti iman və ehsan libası islam olan qəbilədən etdi, bunlar arasında yüksək ağıl və kafi düşüncə ilə alimlərin dərəcəsinə ali və ədiblərin sinəsinə sirab etdi. Quran nuru ilə dillərinə nur verdi, elm ətri ilə ruhlarını ətirləndirdi. Sonsuz salavat və tükənməyən təbriklər olsun insanlarla cinlərin peyğəmbəri və iki hərəmin nəbisi olan Məhəmməd Muxtara. Bəndələrin seçilmişsi olan o həzrətin müqəddəs qəbrinə, cənnətinə hədiyyə olsun. Əhli-beytinə, səhabələrinə və sevgili itaətkarlarına saysız-hesabsız salamlar olsun.

Sonra: qəribəliklər mirvarisinin daşıyıcısı və qəribəliklər incisinin müəllifi Allahın çirkin qəlbədən qoruduğu Əli ibn Hüseyin Amasyalı belə bəyan və əyan edir ki, bu ədəb-ərkan risaləsinin və elm vasitəsinin toplanıb, tərtibə (50b) salınıb, qələmə alınmasına səbəb alicənab, ağıllı, alimsevən, salehlər kanı, öndərlərin yolunu gedən, yəqin əhlinə (Allah onların hamısından razı olsun) aid məzmunları öyrənən bir əziz ürək dostunun qiymətli xələfi, ömrünün sərmayəsini, dünya görmüş, qələbələr qələbəsinin şahidi olmuş gözünün nurunu bu sərvəti az, qorxusu çox olanın yanına gətirib təhvil verməsi oldu. Min dəfələrlə təşəkkür etdi və bərk-bərk tapşırıb dedi ki, Allaha-taalanın buyurduğu kimi, ümumi nemətinizdən, böyük ehsanınızdan bu əziz övladımın lütf edib çox səy göstərməklə elm öyrənməsi, tərbiyə alması, yazmaq vərdişinə yiyələnməsi və istedad kəsb etməsində (əsirgəyib) laqeydlilik və səhlənkarlıq etməyin ki, (51a) Allah yanındakı mükafatınız hədəf getməsin. İlahi xoşbəxtlik nuru və əbədi dövlət tacı olan iltifatınızdan və

kifayət həddə olan ağılımdan ziyansız xələfim, sonsuz arzularımın bəhrəsi olan bu din tacının başına alicənablıq tacı, şərəf əmmaməsi qoyun, üzərini elm ilə örtün, şərəf libası ilə geyindirin, belinə hörmət kəməri bağlayın, həyat suyu ilə onun həyat gülüstani və varlıq bağçasını suvarıb sirab edin ki, ağıl gülüstaniyə elm və mərifət gülləri açsın, beynində idrak cənnəti zahir olsun, əlvən-əlvən reyhanlar, rəngarəng güllər, irəm xüsusiyyətli davranış bağçası ilə bəzənib gözəlləşsin, rəngarəng olsun, şimal küləyi xüsusiyyətlərini (51b) hara apararsa, nəsimindən bal bağçasının burnu ətirlənsin, yaralı ruhun çəmənliyi gözəlləşsin, çöhrəsində gül-gül olan həya gül kimi rəng alsın ki, hər yerdə gülab kimi xoş ətir saçsın, hər məclisdə gül kimi şad və gülürüz olsun. Bu cəsarətli bülbül elə bir dil öyrədin ki, ərş yuvasının tutuquşularını və fərş gülüstaniyə bülbüllərini ötüb keçsin, himayədarlıqda və müdafiədə elə davranın ki, hər dar düşüncəli və hər namərd o alicənab sərvərə yoldaş olub pis xüsusiyyətli sam küləyi və əyri fırlanan fələk kimi ona iztirab çəkdirib dəyişməsin. (52a) Hər səhra qarğası gözəllik bağına daxil olub camal və kamal vərdişini bulaşdırmasın, soyuq nəfəsilə soldurmasın, o hurizadə hər bədəsil divlə oturub-durmasın ki, onu azdırıb yoldan çıxarar. O, mənim həyatımın fidanı, sevincimin budağı, əsas və qeyri-əsasımın, təmənnamın özəyi, naibi və qəyyumudur. Ümidvaram ki, ömrümün baharı solmadan, arzularımın bağı viran qalmadan dövlət ağacımı budağının güllərini açılmış və bəzənmiş görəcəm. Xoşbəxtliyimin səmərəsinin bakirə növrəstələrinə və gənclərinə yetişəcəm, eyş-işrət bağçamın min dastanını şəkəristan tutuquşusu kimi danışan və xoş avaz görəcəm, inşallah. Nəticədə o qədim dostun tapşırığında və təhrikindəki daxili dəvət bu mədh edən yaddaşı təzələmək və daş zəkani itiləmək üçün dalğic kimi fikir dəryasına qərq olub, bu ədəb cövhərlərini və qəribəliklər sədəfini (52b) çıxarıb toplamağıma, yaxınlar və tay-tuşlar arasında seçilməsi,

savadsız və savadlılar arasında hörmətli olması və əzizlənməsi üçün o hökmdarlıq sədəfinin yetim dürrünü, xoşbəxtlik səmasının qiymətli mirvarisini fərqed (beta) ulduzunun başına zinət və fəxr tacı, zəka qulağına aşkar sırğa etməyimə səbəb oldu. Ümid olunur ki, digər elm və ədəb öyrənciləri, məqbul elm sahibləri bu qədim məzhəb və düz yol üzrə hərəkət edib ədəb dairəsindən kənara addım atmayacaq, bu faydalı nüsxədən faydalanan şəxslər müəllifi xeyirli dua ilə yad edəcəklər.

Şeir: Bizi yaxşılıqla yad edən hər kəs,
Dünyada yaxşılıqla xatırlansın.

Yaddaş mirvarisindən çıxardığım hər bir söz incisini ayə, xəbər, hədis və Əmirəlmöminin Əlinin kəlamları ilə sübuta yetirdim, inanlı filosofların sözləri ilə (53a) qətiləşdirdim, mövzuya uyğun beytlər gətirdim, bəyan vasitəsilə ədəb bəyanına və ibadət seyrinə çıxdım.

Şeir: Onun mənzum və mənsur ifadələrinin hamısı qəribədir.
Bədiləri qəlbləri rıqqətə gətirir.

Bu risaləi - lətif o şərəfətli sülalənin adlanma ənənəsinə uyğun olaraq “Taci-ədəb” adlandı. Uğur Allahdandır və O, ən yaxşı dostdur. Həqiqətən, O, yaxşı yardımçı və köməkdir.

Atalar silsiləsi və onların hüquqları.

Hz. Rəsulullah (Allahın salavat və salamı olsun Ona) buyurmuşdur: “Hər bir möminin üç atası vardır:Doğma ata, qaynata, elm və Quran öyrədən ata”. Ataların ən xeyirlisi elm öyrədən atadır. Belə ki, Peyğəmbər (s) buyurmuşdur: “Ataların ən yaxşısı sənə elm öyrədəndir.”

Deməli aydın oldu ki, insana elm öyrədən şəxs (53b) ataların ən xeyirlisidir və onun haqqı digər ataların haqqından çox imiş. Ona hörmət, ehtiram və xidmət daha çox vacib imiş.

Mömin və təkallahlı ataya oğlu doğulduqdan sonra üç nəsnə vacib olur: “Birincisi ona gözəl adlardan birini qoymaq, ikincisi sünnət etdirmək, üçüncüsü məktəbə vermək və elm oxutmaq.

Adların ən gözəli üçdür: Abdullah, Əbdürrəhman və Əbdürrəhim.” Belə ki, Peyğəmbər (s) buyurmuşdur: “Adların ən gözəli üçdür: Abdullah, Əbdürrəhman və Əbdürrəhim.” Bunlardan sonra ən gözəl adlar peyğəmbərlərin adları, Peyğəmbərin (s) səhabələrinin adlarıdır. İnsan öz ailəsinə və digər müsəlmanlar öz övladlarına pis ləqəb qoyub onu bu ləqəblə çağırmasınlar. Belə ki, Allah-Taala buyurmuşdur: “Və la tənabəzu bil-əlqabi, bisəl ismul-fusuqi bədəl imani.” (54a) Qeyd edilən adlardan birisi ilə adlandırdıqdan sonra ataya oğlunu sünnət etdirmək vacibdir. Amma ata oğlunu öncə sünnət etdirib sonra məktəbə qoymaqda, yaxud əvvəl məktəbə qoyub sonra sünnət etdirməkdə ixtiyar sahibidir. Daha yaxşı olardı ki, əvvəl sünnət etdirib sonra ibtidai məktəbə qoysun.

İbrahim əleyhissalamdan on ənənə qalmışdır: “Əvvəl paklamaq, yəni sünnət etdirmək, ikinci dırnaq kəsmək, üçüncü baş qırxdırmaq, dördüncü qoltuq tüklərini kəsmək, beşinci göbəyin altındakı tükləri təmizləmək, altıncı bığları qırmaq, yeddinci misvak istifadə etmək, səkkizinci qarqara, yəni dəstəmaz alarkən ağıza su almaq, doqquzuncu burna su almaq, onuncu istinca (nəcisdən təmizlənmək)”.

Rəsul sünnəti üzrə dırnaqları kəsmək: bu qayda “xvibs” hərflərinin ardıcılığı icra edilir. (54b) Əvvəl sağdan başlanılır: x - xinsir (çəçələ) barmaq, v – vusta (orta) barmaq, i - ibham (adsız) barmaq, b - binsir (baş) barmaq, s - səbbabə (işarə) barmaq. Sol əlin hərfləri isə belədir: ivxsb. i - ibham (adsız) barmaq, v -vusta (orta) barmaq, x - xinsir (çəçələ) barmaq, s - səbbabə (işarə) barmaq, b - binsir (baş) barmaq.

Bu üç vacibi icra etdikdən sonra kişi oğlunu evləndirib yanında olmasını istəyərsə, ata tərəfdən təmiz əsilli və ana tərəfdən iffətli və əsil-nəcabətli şəxsini qızını alsın. Çünki, əsil xəta etməz, bədəsil vəfa. Nəslə gədə olanla evləndirməsin. Mala tamah göstərib yaşlı və çirkin almasın. Özündən çox böyük və ya çox

kiçiyə qurban etməkdən çəkinsinlər. Rəsul əleyhissalamın evində bəslənmiş Zeyd adlı bir yetim var idi. Rəsul əleyhissalam (55a) ona xitabən buyurdu: “Ey Zeyd, evlən, evlənmək yaxşıdır. Amma on xüsusiyyətli qadınla evlənmə: birincisi qısa boylu ilə, ikincisi saçı qısa olanla, üçüncü arıq və incə olanla, dördüncü acı dilli ilə, beşinci övladı olmayanla, altıncı qartımışla, yeddinci israfçı ilə, səkkizinci oğurluq və bəd əməli aşkar olanla, doqquzuncu kişilər kimi bıqları olanla, onuncu yetimləri olanla.” Belə ki, Rəsul əleyhissalam buyurmuşdur: “Bakirələrlə evlənin!” Yəni bakirə qız və bakir oğlanla evlənin. Necə ki deyilmişdir: “Dolambac olsa da, yoldan qaçmayın, (55b) yaşlı olsa da, bakirəylə evlənin, çətin olsa da, şəhərlərdə məskunlaşın.”

Şeir: Çətin olsa da, şəhərdə məskunlaş,

Uzaq olsa da, düz yolla get.

Bakirə kor da olsa, yaxşıdır.

Huri olsa belə, ərə getmiş alma!

Hekayə: Bəni İsrail məmələkətində alimlər alimi bir şəxs yaşayırmış. Padşah zorla həmin alimə qazilik rütbəsi vermək istəmiş, alim isə çıxaracağı hökmdə səhv edib zalım olacağını düşünüb Haqq-Taalanın qorxusundan təklifi qəbul etməmiş və özünü dəliliyə vurmuşdu. O, bir ağacı at kimi minib çölləri-düzləri gəzməyə başlamışdı.

Məhz elə həmin zamanda bir kişi oğluna tam yüz kişi ilə məsləhətləşib, öyüd-nəsihət aldıqdan sonra evlənməsini vəsiyyət etmişdi. (56a) O, da atasının vəsiyyətinə əməl etmək üçün doxsan doqquz kişi ilə məsləhətləşmiş, yüz olması üçün isə bir kişi qalmışdı. Gecələrin birində o, özü-özlüyündə belə qərara gəlir ki, sabah sübh tezdən şəhərin filan qapısından kənara çıxsın. Qarşısını ilk kim çıxarsa, onunla məsləhətləşsin. Belə olan halda atasının evlənməklə bağlı etdiyi vəsiyyətinə əməl etmiş olacaqdır. Səhər açıldıqdan sonra bu şəxs şəhərin həmin qapısından çıxdı. Elə birinci addımını atmışdı ki, bir dəlinin bir ağac atı minib

gəldiyini gördü. Kişi çox təəccüblə dedi: İlahi, əhd etmişdim ki, kiminlə qarşılaşarsam, onunla da danışacam. Bəs mən indi bu dəli ilə nə danışım? Öz-özünə dedi ki, hələ bir soruşum görüm nə deyir?

(56b) Həmin dəliyə üz tutaraq dedi: Atam mənə belə bir vəsiyyəət etmişdir. Sən nə deyirsən? O dəli kişi belə cavab verdi: Ya ağ mirvari alın, ya da qırmızı qızıl. Daş alma ki, səni yeyər. İndi yoldan çəkil ki, at sənə toxunmasın, deyib yola düzəldi. Dəlinin nə dediyini anlamayan kişi ona üz tutub dedi: ay kişi, elə öyüd ver ki, anlaya bilim. Dəli belə dedi: ağ mirvari bakirə qız və ya oğlandır, qırmızı qızıl yetimləri olmayan yaxşı bir xanımdır. Daş isə yaşlı qadındır. Yaşlı qadınla evlənmə ki, ömrünü yeyər. (57a)

Bunları eşidən kişi ona dedi: Nə üçün dəlilər səmasında yürüyürsən?

Dəli cavab verdi ki, Bəni-İsraildə məndən üstün alim yox idi. Padşah zorla qazilik vermək istədi, mən də Allah-Taalanın qorxusundan qəbul etmədim və özümü dəliliyə vurdum.

Şeir: Əbu Hənifə hökm vermədi, öldü.

Sən də öləcəksən, hökm verməsən də.

Evlənərkən bəyənilən cəhətlər uyğunluq və mənzil genişliyidir. Hikmət sahibləri belə demişlər: Həyatın səfası üç şeydir: mənzilin genişliyi, xidmətçilərin çoxluğu, və həyat yoldaşının uyğunluğu. Amma hay-küydən xilas olanın mücərrəd aləmi azadlıq aləmidir. Bütün bağlılıqlardan azad olub, sağlamlıq təklidədir amalına əməl edib, (57b) çoxluqdan uzaq olub, qadın-kişi sevdasından əl çəkmək azadlıq və sultanlıqdır.

Şeir: Subaylıq həqiqətən böyük səltənətdir,

Məndən eşit, öz azad bədənini qul etmə.

Bir anlıq ehtirasa yenilənin kül olsun başına,

Qadının əsiri olar o baş uzun illər.

İgidliyi qadınlar bazarında hədəv vermək ömür sərmayəsinə ziyandır. Cavanlığın tükəndikdən sonra onu yenidən qazanmaq mümkün deyildir.

Şeir: Məndən eşit, cavanlığı qənimət bil!

Heç kəs ikinci dəfə yaşamır.

Çünki mal, oğul, qız və arvad kişiyyə düşməndir. Düşmən yanında kişi necə rahat ola bilər? Allah-taala buyurmuşdur: “Həqiqətən həyat yoldaşlarınız və övladlarınız düşmənlərinizdir, onlardan qorunun”.

Deməli, kişiyyə düşməndən qorunub uzaq durmaq vacibdir.

(58a)**Şeir:** Bir küncə çəkil, təcrid ol!

Ki, sənə peşmançılıq üz verməsin.

Çünki bu dünyada insanların

Düşmən libası naməhrəm kölgəsidir.

Çünki bu aləmdə vəfalı və əbədi dost yoxdur. Ona görə də insanlardan təcrid olunub, münasibətləri kəsib, tək halda Ənqa quşu kimi azad yaşamaq milçək kimi başqasının süfrəsinə qonub milçək kimi rəzil şəkildə qovulmaqdan yaxşıdır.

Şeir: Ənqa kimi hər an təcrid ol!

Milçək kimi insanların süfrəsinə qonma!

Ağıllı insanlar ünsiyyəti məndən öyrənilib, nəsihət götürsün. Belə ki, Rəsulullah buyurmuşdur: “Xöşbəxt insan başqasından ibrət götürəndir.”

Şeir: Quş dənə doğru qaçmaz

Digər quşları tələdə gördüyü vaxt.

Başqalarının müsibətlərindən ibrət götür

Ki, başqaları səndən ibrət almasınlar.

(58b) Çünki bu yoxsul ömrümün başlanğıcından sonunadək ciddi cəhdlə həmdəm axtarsam da, dostan əsər-ələmət tapmadım. Vəfa varlığının yox olduğunu, kərəm xəzinəsinin gizləndiyini gördüm. Uyğunluq umduğum yerdən nifaq, müttəfiqlik gözlədiyimdən ayrılıq hasil oldu. Tale ulduzumun çıxdığı,

yatmış bəxtimin oyandığını, çərxi fələk saatının nücum miqdarı qədər istəyimə uyğun döndüyün gördüm.

Şeir: Mənim bəxt ulduzumu heç bir münəccim tapmadı,
İlahi, kainat anasından hansı tale ilə doğuldum?

Kimə yaxşılıq etdimsə, Rəsulullahın (s) “yaxşılıq etdiyən insanın şərindən qorun” məzmunlu hədisinə uyğun gördüm. Məndən elm öyrənib istifadə edən adam sonra məni inkar edib minnətimin olmadığını söylədi.

Şeir: Ya dünyada vəfanın özü yox imiş,
(59a) Ya da bu zəmanədə vəfalı heç kəs qalmadı.

Heç kəs məndən elm öyrənib
Sonda məni göstərmədi.
Bədəsilə elm öyrətmək
Yol kəsənə xəncər verməkdir.

Dərd-qəmini dağıtmaq üçün bir anlığa kiminləsə yoldaşlıq etdimsə, illərlə əzabını çəkdim və dəfələrlə bəlasına düşdüm.

Şeir: Suya bax ki, hər an
nahamar yerlə yoldaşlıqdan nalə edər.

Dostluq iki cür olur: biri günah və əyləncə dostluğu. Bu dostluq ömrü zay edər, onun sonu həsrət və peşmançılıqdır. Bu yoldaşlığa nifaq yoldaşlığı deyirlər. Bir yoldaşlıq isə günahsız münasibətdir. Onlar zərif və ürək əhli olan bir neçə arif kimi həmsöhbət olurlar. Buna müttəfiq yoldaşlıq deyilir. Ondan ayrılmağa dəyməz. (59b).

Şeir: Ağlı və elmi olan şəxs
Yoldaşlıq ənənələrindən uzaq durar.
Çünki yoldaşlıq ya ortaqlıqdır, ya da ayrılıq.
Bu ikilikdən alim insan uzaq qaçar.
Əgər ayrılıqdırsa, ömürdən gedər,
Əgər ortaqlıqdırsa, hicrana dəyməz.

Yoldaşlığın belə olduğunu bildiyim və hər bir vüsəlin sonunda ayrılıq gördüyüm üçün söhbəti tərək edib yoldaşlıqdan uzaq durdum.

Nəticə dostlarla ünsiyyətdən ayrılmaq olduğu üçün
Ağıllı olan kimsə başqasına bağlı olmaz.

Sağlamlığın təklidə, azadlığın tərki-dünyalığda olduğunu gördüyüm üçün ona üz tutdum. Kölgəmlə munis, sirmilə məhrəm, dərdimlə həmdəm oldum. Qənaət eyləyib insanlardan təvəqqemi kəsdim. Qəlb rahatlığına və ruhi istirahətə qovuşdum.

Şeir: Ay qardaşlar, rahatlıq xəlvətdədir, bütün bəlalər sıxıntıdadır. Bir tayfa ilə bir müddət dostluq etdiyim zaman eybimi açdılar, zillətim aşkar etdilər, (60a) onların arasından sədaqətli dost tapmadım yəhfəzil-vəddə və yəra hurməti manqitai ənhum min miləlin bəl rəyətə izzəti fi izləti.

Ataların övladlarını tərbiyəsi haqqında.

Hər bir möminin övladı danışmağa başladığında ona təmiz, incə sözlər öyrətsin, pis, xoşagəlməz, mənasız sözlər və söyüş öyrənməkdən çəkindirsin, hər bir ədəbi və eybi ona başa salsın. Belə ki, Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Övladlarınızı əzizləyin və əxlaqlarını gözəlləşdirin.” Məsələn, asqıran və su içən qarşısında təvazökarlıq göstərmək, hamamdan çıxandan sonra əl öpmək və s. Çünki oğlan hansı adət və davranışı öyrənirsə, onunla da yaşayır və xoşagəlməz hərəkətlər ona eyib görünür. Deməli, oğlan kiçik yaşlarından hansı adətlərə (60b) yiyələnirsə, onu tərki etmir.

Şeir: Uşaq yaşlarında tərbiyələnməyən şəxs

Böyüyəndə qurtuluş tapa bilməz.

Yaş budağın əyilməsini istəyirsənsə,

Bil ki, quru od olmadan düzəlməz.

Məsumlara əllərində olanı verməyi öyrətsinlər. Atalar ehsan və sədəqə vermək istəyərlərsə, onu uşağın əlinə verib “bunu o dərvişə ver desinlər” ki, uşaqların təbiəti buna alışsın. Atalar qız övladlarını daha çox sevib əzizləsinlər. Qızçıqazların dili və əlləri qısa olacağı üçün onları sevindirməyin savabı çoxdur. Belə ki, Aişə anamızdan belə rəvayət olunmuşdur: “Hz. Rəsulullah (s)

buyurdu: “Hər kimin qızı çox olarsa və onların əziyyətini çəkərsə, (61a) Haqq-Taala bu qızları o insanla cəhənnəm arasında pərdə edər.” Oğlanları kiçik yaşlarından küçüyə və bazara buraxmasınlar, qarmaqarışq yerlərdən çəkindirsinlər, saz alətlərinə həvəs göstərmələrinə imkan verməsinlər, qulaqlarını deşib sırqa taxmasınlar, yeddi yaşında namaz qıldırınsınlar, on yaşında “namaz qıl” dedikləri zaman qılmasalar, döysüb qıldırınsınlar. Belə ki, Allahın salamu olan (peyğəmbərimiz) buyurmuşdur: “Uşaqlar yeddi yaşına çatdığı zaman namaz qılmalağa məcbur edin, on yaşına çatdıqları zaman döyün”. Kişi həyat yoldaşını dörd halda döyə bilər: “Birincisi, namaz qıl desə, qılmasa, ikincisi, halalını yatağa dəvət etdikdə gəlməsə, özünü mənim üçün bəzə dedikdə bəzəməsə, dördüncüsü, (61b) evdən çıxma dedikdə çıxsın.” On yaşınadək oğlan uşaqlarını böyükrlə ünsiyyət saxlamaqdan çəkindirsinlər. Lakin yemək yeyildiyi və su içildiyi vaxt öncə məsumcıqazlara versinlər. On yaşından sonra oğlan uşaqlarını ana və bacılarından ayrı yatırınsınlar, on iki yaşınadək yadlarla ünsiyyətlərinə mane olsunlar, özünü dərk edənə qədər günah əhli ilə əlaqə qurmaqdan çəkindirsinlər.

Şeir: Xəsislə bir vaxtda oturub-durma

Ki, sən ondan geri qalrsan, o səni qabaqlayar.

Müsk torpaqla qarışarsa,

Torpağa öz qiymətini verər.

Ona görə də yoldaş ad yüksəltməz, aylarla dost olana ayı deyirlər, yaramzın etdiklərini etməsə belə, yaramazla dostluq edənə yaramaz deyirlər.

Şeir: Kişinin özü haqqında soruşma,
yaxını haqqında soruş.

Çünki insan öz yaxını ilə tanınar.

Şeir: (62a)Axırı olmayan dostdan uzaq ol!

Çünki “ləm”la yoldaşlıqdan “əlif” əyilər.

Ayla oturanın üzü ay kimi olar.

Qazanla oturanın paltarını (qazan) qaraldar.

Deməli, yoldaş insanın özündən elmlı və üstün olmalıdır ki, insan öz nöqsanlarını görsün, elm öyrənsin, elmi, biliyi artsın, insanlığı, davranışı, düzəlsin.

Şeir: Sənin yoldaşın səndən yaxşı olmalıdır

Ki, sənin aqlını artırsın.

İnsanın dünyada ədəbsiz, həyasız, bədnam kimi tanınmasındansa, həya, helm və yaxşı adla ölməsi yaxşıdır.

Şeir: Dünyada pis xasiyyətlə yaşamaqdansa,

Kişinin üz suyu ilə ölməsi yaxşıdır.

Şeir: Bu qübbədə yaxşılıqla səsini ucalt

Çünki qübbə dediklərinin əks sədasını verir.

Çünki dünyanın gözəl həyatı iki cürdür: biri xoşbəxtlik, digəri yaxşı ad. (62a)

Şeir: Dünyanın bir yarısı xoşbəxtlik üçün,

Digər yarısı yaxşı ad üçündür.

Uşaq yaşlarında oğlanlara pul xərcləməyi öyrətməsinlər, böyüdükdən sonra yanlarından əskik etməsinlər ki, gözləri başqalarının əlində olmasın.

Şeir: Simiclik kişiye can sıxıcılığı gətirər.

Əks halda başqasının əlini geri qaytarmaz.

Üç cür əməl oğlanı qanmaz edər: birincisi, ata-anaları oğlanlarının bütün hərəkətlərinə gülsələr, sonra ata-anaları oğlanlarına özlərindən artığını geyindirsələr, üçüncüsü istədiklərini alsalar. Bu üç əməl oğlanı özündənrazi və təkəbbürlü edər. Ata-ana oğlanlarını kiçik yaşlarında ikən işə və zəhmətə alıxdırmalıdırlar ki, böyüyəndə ata-anaya itaət göstərsinlər. Belə ki, demişlər: Oğlunu qulun kimi işlət ki, qulun sənə qulluq etsin. Üzünə tük gəldikdən sonra oğlanı hərəmdən çölə atmasınlar (63a) və kəndli daxmasında yatırmasınlar ki, qəlbi incik, fikri çöldə olmasın. Bağdan kənara çıxan əncir budağının güllərinə və əncirinə, əlbəttə ki, əl uzadarlar.

Şeir: Budaq bağından çölə çıxarsa,
Yoldan keçən onun meyvəsinə tamah salar.
Əncir yetirən ağaca daş atan,
Əl uzadan və nəzər salan çox olar.

Şeir: Söyüd ağacı əxlaqsızın daşından azaddır,
Nanəcibərin daşı meyvə gətirən hər bir budağı qaşıyar.

Hekayə: Bir padşahın gözəl əxlaqlı və sevimli üzlü bir oğlu var imiş. Oğlan bir gün ova getmək eşqinə düşübmüş. Seyrə çıxıb könlünün və gözünün açılması üçün padşah güvəndiyi əmirlərdən bir neçəsini ona qoşur. İlahi qüdrətdən həmin gün ov seyri edərkən elə bərk yağış yağır, duman düşmüş və külək əsir ki, (63a) hər kəs bir tərəfə qaçır. Şahzadə də bir tərəfə üz tutur. Yoldaşları onu axtarıb tapa bilmədikləri üçün kor-peşman geri dönüb hadisəni padşaha danışirlar. Bunu eşidən padşah əmir və vəzirlərinə çox qəzəblənir və “tez oğlumu tapın” deyər əmr verir. Vəzirlər “padşahımız, haraya getsə, məmləkət sizin məmləkətdir, çöldə qalmaz, indi axşamdır, sabah sağ-salamat tapılıb geri döner” deyirlər. Padşah cavab verir: “mənim çöldə qalan oğlum ola bilməz, haradadırsa, tez tapıb gətirin”. Elə bu vaxt müjdəçi şahzadənin tapılma xəbərini gətirir və padşah rahatlayır.

İndi məlumdur ki, yuvasında kənar düşən yavru ya rüzgarın şiddətinə məruz qalar ya da yırtıcı pəncəsinə düşər.

Valideynin övlad üzərindəki haqqı.

Ata-anasının bütün haqlarını qoruması hər bir oğula vacibdir. Onların şəriətlə müəyyən edilmiş hüquqlarını pozmasın,(64a) xidmətlərində durub, ata-anaya söylədiyi sözləri kobudluqla deyil, mülayim tərzdə söyləsin, onları adları ilə çağırmasın, xətilərinə dəyəcək söz deməsin. Belə ki, qədim kəlamında Haqq-Taala buyurur: “Onlara uf etmə, başlarına qışqırma və onlarla mülayim danış.” Hz. Risalət (s) buyurmuşdur: “Allahın razılığı atanın razılığındadır.” Belə ki, Peyğəmbər (s) buyurmuşdur: “Atanın razılığı Allahın razılığındadır.”

Həz. Risalet (s) buyurmuşdur: “Cənnət anaların ayaqları altındadır.” Belə ki, Peyğəmbər (s) buyurmuşdur: “Cənnət anaların ayaqları altındadır.” Çalışıb ata-ananın xeyir duasını almaq, bəd dualarından qorunmaq lazımdır. Çünki bu üç insanın duası qəbul olunur: “Şübhəsiz ki, birincisi atanın oğlu haqqında etdiyi dua, müsafirin ev sahibi haqqında etdiyi dua, (64b) üçüncüsü məzlumun zalım haqqında etdiyi dua.” Belə ki, Peyğəmbər (s) buyurmuşdur: “Şübhəsiz ki, birincisi atanın oğlu haqqında etdiyi dua, müsafirin ev sahibi haqqında etdiyi dua, üçüncüsü məzlumun zalım haqqında etdiyi dua (qəbul olunur).” Ata-ananın haqqını yerinə yetirmək Allah qatında əməllərin ən xeyirlisi və sevimlisidir, onlara ağ olmaq böyük günahlardandır. Belə ki, Peyğəmbər (s) buyurmuşdur: “Böyük günahlar Allaha şəriq qoşmaq, valideynin üzünə ağ olmaq və yalandan and içməkdir.”

Hekayə: Bir şeyx Kəbəni təvaf edərkən bir kişinin qoca bir qarını belinə alıb təvaf etdiyini görür. Şeyx ondan bu qadının kim olduğunu soruşduqda həmin kişi “anamdır, filan yerdən belimə götürüb artıq yeddi kərədir ki, təvaf etdirirəm” deyər cavab verir. Sonra “ana haqqından çıxdımmı?” deyər soruşur. Şeyx cavab verir: “min il ömrün olsa və hər il onu belinə alıb Kəbəni təvaf etdirsən belə, onun bir gecə yuxusuna (65a) haram qatıb səni əmizdirdiyinin əvəzini ödəyə bilməzsən”.

Hekayə: Üveys Qərəni böyük şeyx idi. Daim anasının xidmətində dururdu, anasından ayrılıb Rəsulullahı (s) görməyə gedə bilmirdi. Bir gün anasından Rəsulullahı (s) ziyarət etmək üçün evinə getməklə bağlı icazə aldı. Peyğəmbərin (s) evinə gəlsə də, onu evdə tapmadı. Aişə “get məscidə Rəsulullah (s) oradadır” dediyi zaman, Üveys “mən anamdan onu yalnız evdə ziyarət edəcəyim üçün icazə almışam” deyər cavab verdi və məscidə Peyğəmbəri (s) görməyə getmədi. Bu cür əziz insanlar ana

haqlarını bu cür əda edərdilər. Çünki ata-ana haqqı böyük haqdır, onu yerinə yetirmək çox çətindir.

Müəllimlərin xüsusiyyətləri haqqında.

Kişi oğlunu təqvalı, dindar, saleh, qəzəbli və özünü bəyənmiş olmayan, (65a) saleh, nəfəsi mübarək, sağlam, özünə güvənən, çoxlarına fayda vermiş, əmir və qazilərin xidmətində durmayan, müxtəlif yerlərdə işləməyən müəllimə həvalə və Allaha təvəkkül etməlidir. Elm oxumağa başlamaq üçün çərşənbə günü mübarək gün hesab edilir. Belə ki, Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Çərşənbə günü ixlasla başlayan şəxsin əcəli çatmış olsa belə, Allah onun əcəl vaxtını başladığı kitabı qurtardığı vaxta qədər dəyişər.” Əmirəlmöminin Əli cənablarından hər bir gün üçün bir əməlin olduğu qeyd edilmişdir. Məsələn, şənbə günü ov üçün münasibdir, bazar günü bina tikmək, ağac əkmək və ya toy-düyün etmək üçün mübarək bir gündür, bazar ertəsi səfərə çıxmaq və ticarət üçün münasibdir, çərşənbə (66a) axşamı günü qan aldırmaq və yaranı təmizləmək üçün uyğundur, çərşənbə günü ot, şərbət içmək üçün uyğundur, cümə axşamı günü sultanlar, əmirələr, qazilərə müraciət etmək, alış-veriş etmək yaxşıdır, cümə günü evlənmək və nigah üçün mübarək gündür. Çünki bütün peyğəmbərlər cümə günü evlənmişlər. Belə ki, Əli (Allah onun üzünü ağ etdi) buyurmuşdur: “Niməl yovmi yəvməs-səbti haqqən əs-seydi in ərədtə bi la imtəra və fil əhədil bina liənnə fihi ibtədəllah xalqəssəma və fil isnəyni in safərtə fihi təudu binnəhci və bişşəra fə in tərīdil hicamə fə süləsə və fi saətiha ivaqud-dima və in şaribə imruun yomən dəvaun fə niməl yovmil-irbia və yovmil-xəmis li qəza hacətin liənnəllahə yəzəni bilqəzai və yovmi cümətin təzvic və urusin və ləzzatir-ricali məənnisa fə haza qovlun la yuhəvviyəhumun-nəbi ov vəsiyyul-ənbiya”.

Müdrilər (66b) demişlər: “ayda bir dəfə qan aldırınsız, ildə bir dəfə ot içinsiz, həftədə bir dəfə hamama getsiniz. Çərşənbə günü hamama girməyə adət edən şəxs heç vaxt yoxsulluq

çəkməz. Qan aldırmaq üçün ayın yeddi günü nəshdir; üçüncü, beşinci, on üçüncü, on altıncı, iyirmi birinci, iyirmi dördüncü və iyirmi beşinci günlər qan aldırmaqdan qorunsunlar.”

Şeir: Bir ayda yeddi gün nəhs gündür,

Sən qorun ki, heç bir dərd-qəm görməyəsən.

Üç, beş, on üç, on altı, iyirmi bir, iyirmi dörd, iyirmi beş.

Çərşənbə günü oğlanları günün ikinci yarısı müəllimə təhvil vermək yaxşıdır. Oğlanı müəllimə verdikdən sonra təhdi və təkidlə tapşırmaq lazımdır ki, qorxsun, oxusun, təhsil alsın. Müəllimin yanından evə qaçdığı vaxt elə etsinlər ki, müəllimin yanından heç yerə qaçmasın.

(67a) **Hekayə:** Qan içmiş İldırım Əmir Süleyman adlı oğlunu müəllim yanına qoymuşdur. Padşah oğlu olduğu üçün müəllim onunla daha çox məşğul olar, qulağını daha çox dartar, bəzən də çubuqla qorxudarmış. Bədəni ağrıyan şahzadə bir gün atasına deyir: Ata, mən sənin oğlun deyiləmmi? Atasına cavab verir: Nə üçün sən mənim oğlum deyilsən? Oğlumsan, taxtımın bəzəyisən, səltənətimin yaraşığısan. Şahzadə deyir: Sən Rum sultanısan, mən də sənin oğlunam, bəs onda nə üçün bu müəllim məni kölələr kimi döyür, hər gün ayağımı falaqqaya salıb dabanlarımı çubuqlayır? Atasına cavab verir ki, sabah gedib o alimin başına misli görünməmiş bir oyun açaram. Sabah olan kimi sultan müəllimin yanına bir adam göndərib deyir ki, əgər sabah oraya gəlsəm, mənim baş-gözümə vursun. (67b) Yoxsa, oğlan məktəbə gəlməz. Çox keçmir padşah oğlunun əlindən tutub məktəbə gəlir. Müəllim də yanında bir ağac hazırlamışdı. Padşah içəri girib “mən sənə oğlumu oxutmağa verdim, sən isə onu kölələr kimi döyürsən” deyən kimi müəllim ayağa durur, “nə sən ol, nə oğlun” deyib padşahın gah ətəyinə, gah divara, gah da yerə vura-vura onu məktəbdən çıxarır, bir iki dənə də oğlana vurub qolundan tutaraq yerində əyləşdirir. Bu dəfə oğlan çarəsizlikdən oxumağa başlayır. Dərs bitdikdən sonra şahzadə evə gəlir. Atasına deyir:

Oğlum o müəllim nə əzazil adam imiş. hətta məni belə döydü. İndi get sakitcə, (68a) ədəb-ərkanla dərslərini oxu.

Deməli, atanın təhdidi və müəllimin təkidi olmadan bir şey alınmaz. Oğlanı müəllimdən müəllimə gəzdirməsinlər. Yalnız birisindən Quran, digərindən elm öyrənərsə, olar. Əvvəllər imamlıq və müəzzinlik üçün pul almayıb billah, fillah edərdilər (Vallah mükafatı Allah yanında). İndi bizim zamanımızda alimlər yardım etmənin caiz olması ilə bağlı fətva veriblər. Təlim, imamlıq və müəzzinliklə məşğul olanlar öz işləri ilə məşğul olsalar, bu fəaliyyətlər qalar. Ona görə də bu fətva verilmişdir.

Müəllimin təlimi haqqında.

Müəllimə bir oğlanı təhvil verdikləri vaxt müəllim üç gün onu döyməyəcəyi ilə bağlı söz verməlidir. Onlar vəhşi quş kimi olduqları üçün onları hürkütməsinlər. Üç gün oxuduqdan sonra ayağı tələyə keçər. (68b) Ondən sonra yavaş-yavaş qulaqburması verib tərbiyələndirsin. Məktəbdən qaçsa, geri qayıdan kimi cəzalandırsın, ədəbsizliyini gördüyü adamı anındaca döysün ki, bu xasiyyətini tərək etsin. Əvvəlcə oğlanın təbiətini müəyyən etsin, əgər zirəkdirsə, dərslərini az verib onu öyrətməkdə səhlənkarlıq etməsin, əgər zəif, gec qavrayan olarsa, dərk edə biləcəyi və qavrayacağı miqdardan artıq dərslər verməsin, hər hansı bir sözü demədiyi üçün döyməsin və asan şəkildə başa salsın. Çünki sayıq insanlar bir-iki çağırışla oyanır, ağır yatan insanları isə döymək və çağırmaqla sayıq etmək olmaz. Canında-cövhərində olmayanlara ədəb öyrətməyin faydası olmaz.

Şeir: Əgər təbiət pis olarsa, ona ədəbin faydası olmaz.

Buluddan əgər həyat suyu yağsa belə,
Söyüd budağı meyvə verməz.

Şoran yerə toxum səpmək əməl toxumunu zay etmək deməkdir, pislərə yaxşılıq yaxşılara pislilik etmək kimidir.

Şeir: Şoran yer sünbül bitirməz,
Orada əməl toxumunu zay etmə

Pislərə yaxşılıq etmək
Yaxşılara pislilik etmək kimidir.

Elm öyrənə bilməz deyib tədrisdən əl çəkmək də olmaz. Səy və ciddi-cəhdlə oğlanın zehni açıla və zirəklərdən üstün ola bilər.

Şeir: Çox olar ki, iti qaçan at qalar,

Ləng gedən uzunqulaq mənzil başına çatdırar.

Cidd-cəhd, səy və tərbiyənin faydası vardır. Zaman keçdikcə bir neçə müddət zəhmətə qatlanmaq lazımdır.

Şeir: Əsil cövhər qabiliyyətli olduğu üçün

Tərbiyə ona təsir edər.

Hekayə: İmam Qəzali zamanında cahil bir ip əyirən bir kişini tutub zorla ona şərab götürmək istəmişdir. O kişi demişdir ki, mən tələbəyəm, o murdar və haram şərabı götürə bilmərəm. (69b) O adam insafa gəlmiş, elm adamına bu cür işlər rəva deyil demiş. Şərabı yüklətdirib yerinə çatdırdıqdan sonra bir qədər fikirləşib sonra öz-özünə demişdir: mənə bəlaya salan cəhalətdir. Elm o tələbəni çaxır götürməkdən xilas etdi. Şübhəsiz ki, sonda axirət əzabından və cəhənnəmdən də xilas edər, mənim cəhalətim, kim bilir, hansı bəlalara səbəb ola bilər, yaxşısı budur gedib elm öyrənəm və bu vasitələrdən canım qurtarsın. Bütün bunları dedikdən sonra nə qədər alətləri və əşyaları var idisə, hamısını vurub dağıtdı və oxumağa başladı. Tam bir il ciddi-cəhdlə çalışsa da, bir hərf belə öyrənə bilmədi. Aciz qaldığını görüb, “bundan mənə nəşib yox imiş, gedim öz sənətimi davam etdirim” deyərək yola düzəldi. (70a) Bir yerə çatanda suyun damcılayaraq daşda yer eləyib aşağı axdığını gördü. Kişi öz-özünə dedi: bu daş son dərəcə bərk və bu su son dərəcə zərifdir. Uzun zaman səy göstərdiyi üçün bu daşda özünə yer etmişdir. Mən adəm övladı olduğum halda nədən bundan geri qalmalıyam? Ondan sonra kişi mədrəsəyə geri döndü. Bir neçə müddətdən sonra Allahın yardımı bəhrəsini verdi. Həqiqətən, Allah ehsan edənlərin mükafatını zay etməz.

Şeir: Bir zərrə İlahi inayət
Min padşahlıqdan yaxşıdır.

Allah-taalanın inayətilə Quranı öyrəndi, bir neçə kitab da oxuyub İmam Qəzali oldu və dirilik elmindən üç yüz altmış altı parça təsnif etdi.

Şeir: Allah vergisində qabiliyyət şərt deyil
Əksinə, şərt onun verdiyinin qabiliyyətidir.
Məsumlara az dərs versinlər ki,
Çoxlarının qəlbi inciyib nifrət bəsləməsin.

(70a)**Şeir:**Elmdən az-az mənimsə ki,
Azı çoxluq səbəbidir.
Axan sellərə bax və bil ki,
Əslində yağışın damcılarıdır.
Deməli təkrarla ağıllar çoxalar, elmlər bərq vurur.

Şeir: Kişi az-az elm öyrənib onunla alim olur,
Damcı-damcı toplandıqdan sonra dərya olur.
Kişinin bərkliyi nə zaman tamamilə yumşalar?
Bulud əgər yağış yağdırmasa, gül necə bitər?

Oğlandan ədəbsizlik baş verərsə, ədəbləninəcə bədəninə çubuqla döymək lazımdır.

Şeir: Ədəb öyrətdiyin hər kəsi döy ki,
Uzunqulaq çubuq yarasından alim olar.

Müəllim mədrəsə oğlanlarına tərbiyəni düzgün və bərabər səviyyədə verməyə çalışmalıdır. Çox xidmət edənlərə daha çox diqqət ayıraraq, yoxsul olanları gözdən salmasın, hamısına eyni gözlə baxsın. (71a)

Hekayə: Bir nəfər oxumaq üçün oğlunu İmami Əzəmin yanına gətirmişdi. Bir neçə gündən sonra o kişinin yaşadığı məhəllədə bir nəfər öldü. İmam Əbu Hənifəni də oraya çağırdılar. Toplaşanlar hamısı ölən qonşusu olan kişinin evinin divarının kölgəsində otursa da, İmam Əbu Hənifə oturmadı. Camaat “ey müsəlmanların imamı, gündə qalmayın, gəlin kölgədə oturun

dedikləri zaman İmam Əbu Hənifə cavab vermişdir ki, o divar sahibinin oğlu mənim şagirdimdir, o divarın kölgəsində oturmaqla mənə minnət gələcəyindən, sonra da onun oğluna daha çox diqqət ayıracağımdan qorxuram. Bunları deyən İmam Əbu Hənifə zülm etməkdən qorxdu.

Əgər məktəbdə qızlar da oxuyarlarsa, onları oğlanlardan ayırırsınlar, dabanlarını falaqqaya keçirib vurmasınlar, qulaqlarını çəkməsinlər, yalnız çubuqla (71a) əllərinə, ayaqlarına və bədənlərinə vursunlar. Ustad göstərişi olmadan xəlifə və sairənin oğlanlarının ayaqlarını falaqqaya bağlayıb döyməsinlər. Amma ədəbləndirməkdən ötrü ayaqlarını qaldırıb dabanlarına vurmaq icazəlidir.

Quran oxumaq və onun qaydaları haqqında.

Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Quranın bir hərfi dünya və onun içəndəkilərdən üstündür.” Soruşmuşlar ki, Ya Rəsuləllah (s) sizdən də üstündür? Bəli, çünki mən məxluqam, Quran isə Rəbbimin kəlamı və qeyri-məxluqdur, deyə cavab vermişdir.

Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Quran oxuyub əməl edən şəxslər nə bəxtəvərdirlər.”

Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Quran oxuyub onda olan hökmlərə əməl edən şəxslərə Quran nə yaxşı şəfaətçidir” Belə ki, Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Quran nə yaxşı şəfaətçidir.” Yənə buyurur ki, (72a) “Bir mömin nə zaman oğlunu Quran oxumağa qoysa, oğlan “qovulmuş Şeytanın şərindən Allaha sığınırım, bağışlayan mərhəmətli Allahın adı ilə” desə, Allah-taala onun mömin olan yeddi atasına və qonşularına rəhm edib bağışlayar.” Çünki Allah kəlamı nurdur. Birisinin yandırdığı şam şöləsindən insanlara fayda olduğu kimi, Quran da elə fayda verər. Quranı açarkən “qovulmuş Şeytanın şərindən Allaha sığınırım” cümləsi ilə başlasınlar. Belə ki, Allah-taala buyurmuşdur: “Quran oxuyarkən qovulmuş Şeytanın şərindən Allaha sığın.” Əgər surənin əvvəlindən başlasalar, “qovulmuş Şeytanın şərindən

Allaha sığınırım və Bağışlayan mərhəmətli Allahın adı ilə”, ayənin əvvəlindən başladıqda isə “qovulmuş Şeytanın şərindən Allaha sığınırım” desinlər. Belə ki, Allah-taala buyurmuşdur: “Quran oxunarkən dinləyin, sakit olun, bəlkə rəhbətə qovuşdunuz.” Allah kəlamının üzünə baxaraq oxumaq onu əzbər oxumaqdan üstündür. (72b) Çünki savabı çoxdur. Ağıllı və həddi-bülüğ yaşında olan şəxslər Qurana təharətsiz toxunmasınlar. Yalnız başqa bir şeylə tutmaq istisna edilir. Oğlanlar əl-üzlərini yuyub toxunsunlar. Belə ki, Allah-taala buyurmuşdur: “Ona yalnız təharətli olanlar toxunar.”

Bir neçə halda Quran oxumaq məkrühdür: Birincisi cənabətli olan şəxslərə, istihazəli* şəxslərə, hamada uca səslə, namazdan başqa yerlərdə ayaq üstə, qəbirlər arasında, təvaf edərkən, küçədə gedərkən uca səslə, günah və əyləncə olan yerlərdə, kimsənin dinləyə bilmədiyi qarışıqlıq olan yerlərdə ucadan oxumaq qadağandır. Quranın üstünə heç nə qoymasınlar, Quranı alçaq yerdə qoyub hündür yerdə oturmasınlar, yanında ayaq uzatmasınlar, (73a) digər kitabların Quranın üzərinə qoymasınlar, kitabları bir yerə yığmaq istədikdə digər fənn kitablarının üzərinə fiqh kitablarını, onların üzərinə hədis kitablarını, sonra təfsir, ən üstə isə Allah kəlamını qoysunlar. Qeyd edilən qaydaya riayətdə məktəblilər müəllimlərin göstərişlərinə qarşı çıxmasınlar, arxa çevirməsinlər. Yalnız ustad şəriətə qarşı çıxdıqda, yaramaz əməllərə rəğbətləndirdikdə inkar və etiraz etmək icazəlidir. Ustad bir oğlanı adı ilə səsləyib yumşaq tərzdə çağırıqda, çağırılandan başqası “qoy mən edim” deyib xidmət göstərməsin, yaxud xidmətə buyrulan oğlan başqasına buyurmasın, birindən elm və ya dünya haqqında sual soruşulduqda başqası ondan əvvəl cavab verməsin, xidməti buyurulduğu kimi yerinə yetirsinlər, bir an belə tərəddüd etməsinlər. Çünki xidmət (73b) buyurulduğu kimi

* Qadınlarda aybaşının 10-cu günündən sonra axan qan

yerinə yetirilmədikdə minnətə keçməz. Bütün şagirdlərin Quran öyrəndikləri, xətt öyrəndikləri və bir hərf olsa da belə elm öyrəndikləri insanlar onların ustadları hesab edilir. Ona görə də onlara xüsusi hörmət bəsləməli, harada görərlərsə, ayağa durmalı, təvazökarlıq, hörmət və ehtiram göstərməli, əllərini öpməli, ustadın bütün dediklərini təsdiq etməli, yalan olduğunu iddia etməməli, xətilərinə dəyəcək sözlərdən çəkinməli, onlara alçaldıcı gözlə baxmamalı, ustadından savadlı və üstün olsalar da belə, onları aşağı tutmamalıdır.

Necə ki, əleyhissəlam buyurmuşdur: “Ustadına xor baxan öyrəndiklərini yaddan çıxarar, (74a) dili topuq vurur və dünyadan imansız köçər.” Belə ki, ustadını incitdiyi üçün İmam Züfər kimi müfti və müctəhid kişinin sözünə etibar edilməz. İmam Züfər bir dəfə ustadının sözünü yüngül saydığı üçün İmami Əzəm onun fətvasına əməl edilməməsi ilə bağlı müraciət ünvanlamışdır. Deməli, ustadının cəfasını çəkməyən insanlar elmi biliklərə yiyələnəməkdən və ədəb qaydalarını öyrənəməkdən məhrum olur. Belə ki, həkimin zəhmətinə dözməyən, cərrahın əməliyyatına səbr etməyən dərddə düşər olduqda əlac tapmaz və sağalmaz.

Şeir: Həkimə müraciət etdiyin zaman səbr et,
Müəllimə cəfa çəkdiyiyin zaman
Nadanlığınla kifayətlən.

Müəllimin cəfası atanın sevgi və məhəbbətindən üstündür. Çünki ustadının cəfasını çəkən insan elm, ədəb və hünər öyrənər, ata şəfqəti isə insanı tay-tuşlarından geri salar.

Şeir: Bir padşah oğlunu məktəbə qoydu,
Yanına gümüş bir lövhə qoydu.
Onun lövhəsinin üzərində qızıl hərflərlə yazılmışdı:
Ustadın cəfası ata məhəbbətindən yaxşıdır.

(74b) Müəllim yemək yeyərkən məktəblilər irad bildirib nə isə soruşmasınlar, yüngülləşmək üçün icazə istəməsinlər, mühüm olmayan digər xəbər və məlumatları soruşmasınlar, ustad

yeməyini qurtarana qədər sakit otursunlar, müəllim su içsə, ayağa durub “həniən məriən şərabən təhura” - “nuş olsun” desinlər, asqırarkən “yərhəmukumullah və yuslih bəlakum” – “sağlam ol” desinlər, başmaqlarını çevirib düz qoysunlar, ustadın yerində oturmasınlar, ustaddan ayrılıb getmək istədiyi vaxt onun icazəsini və xeyir-duasını alıb getsinlər ki, mənimsədikləri elm və sənətin faydası olsun.

Ədəb qaydalarına yivələnmək haqqında.

Bizə ədəb və gözəl əxlaq Cəbrailin vasitəçiliyi ilə müəllimi AllaTaala olan Hz. Rəsuldan (s) qalıb. (75a) Belə ki, Peyğəmbər (s) buyurmuşdur: “Rəbbim məni gözəl ədəblə ədəbləndirdi”.

Deməli, hər bir möminə ədəb öyrənmək vacibdir. Ədəb öyrənmək üçün öncə kamil bir tərbiyəçi lazımdır. Çünki Rəsulullahın (s) tərbiyəçisi Allah-taala idi. Deməli, hər bir möminə ədəb-ərkan, tərbiyə, həya, elm, səxavət, gözəl davranış, bəyiniilmiş əxlaq, gözəl tərbiyə, hər bir düyünü açmaq və yerinə görə lazım olan danışıq qaydalarını öyrənmək, aqlının, düşüncə və dərakəsini artırmaq üçün bir müəllim lazımdır. Tərbiyəçi də kamil həkim kimi olur. Həkimlər də iki cür olur: biri zahiri həkim, digəri isə batini həkim. Zahiri həkim insanların zahiri əzalarını və xəstəliklərini müalicə edən həkimdir; batini həkim hikmətli sözlərlə insanın dərrakəsini (75b) və bəsirət gözünü açan, xeyri şərdən, mənfəəti ziyandan, ədəbsizi ədəblidən seçib ayırması üçün ağıl güzgüsünü pas ləkəsindən təmizləyən, cilalayan tərbiyəçidir. Loğmandan soruşdular: Ədəbi kimdən öyrəndin? Cavab verdi: Ədəbsizlərdən öyrəndim. Ədəbsizlərin davranışlarından xoşlanmadığım üçün onların ədəbsizlik olduğunu bilib tərək etdim. Soruşdular: Hikməti kimdən öyrəndin? Dedi: korlardan öyrəndim. Çünki korların ayaqlarını qoyacaqları yeri əvvəlcə tam qətiyyətlə yoxlayıb əmin olduqdan sonra addım atdıqlarını görüb bildim ki, hikmətin əsası kişinin yolunu gözətləyib, təhlükəli və səhv yollara ayaq basmaması imiş. Bunu

dərək etdim. Öyüd-nəsihəti hər bir insandan almaq lazımdır, düşmən də olsa belə, (76a) onun nəsihətini dinləmək lazımdır, hər yerə əl atmaq gərəkdir.

Şeir: Kim nəsihət versə, dinləmək lazımdır.

Kim olsa, onunla dost olmaq lazımdır.

Yaxşılıq əkməyi artırmaq lazımdır,

Çünki bütün əkilənləri biçmək lazımdır.

İnsana bu cür axmaqlar nəsihət verir, bədbəxtlər ona düşmən kimi baxıb qərəzli olduğunu düşünərlər.

Şeir: Yaxşılıq istəyənlər nəsihət verərlər,

Lakin xoşbəxtlər öyüd-nəsihət qəbul edənlər olar.

Xoş niyyətli insanlardan öyüd-nəsihət qəbul etməyənlər peşmançılıq barmağını dişləməyə məhkumdurlar.

Əzizlərin nəsihətlərinə qulaq asmayan hər kəs

Peşmançılıq barmağını çox dişləyər.

Amma xoşbəxt və xoşniyyət insanlar öyüd-nəsihət vermək istəməzlərsə, sonda başına bir iş gəlib, tələyə düşdüyü vaxt səni xatırlamaladırlar.

Şeir: Dinləməsələr də, söylə

Sən bildiyin bütün öyüd-nəsihətləri.

Tezliklə çıxılmaz vəziyyətə düşər olduğunu,

İki ayağı ilə tələyə düşdüyünü görərsən.

(76b) **Hədis:** “Zəmanə insanı onsuz da tərbiyələndirər. Ağıllı insan zəmanə onu tərbiyələndirməzdən əvvəl tərbiyələnen insandır.”

Şeir: Ədəblənmək istəməyən hər kəs

Şərəf və ləyaqət büsətində sevinməz.

Əgər istəyirsənsə, ədəb öyrən

Zəmanə səni tələf etməzdən əvvəl.

Ədəb ilahi nurdan olan bir tacdır. Bu tacı başına qoyan insan harada olursa-olsun əziz, möhtərəm və izzətli olar.

Şeir: Ədəb ilahi nurdan olan bir tacdır

Başına qoy və hara istəyirsən get.

Ədəb peyğəmbərlərin və övliyaların davranışlarıdır. Zahiri və batini bu davranışlarla bəzənən insan insanların rəğbət bəslədiyi, qəbul etdiyi, Allahın misilsiz məhbubu olar. (77a) Bu xüsusiyyətləri olmayan və bu zinətdən məhrum olan insanlar paxıl, intəhasız məzəmmət edilən, əqidəcə aşağı və ziyana düşər olandır.

Şeir: Xalq yanında çox əzizdir ədəbli,
Ədəbsiz ilahi lütfdən məhrumdur.

Əli (kərrəməllahu vəchəh) buyurub: “Ədəbsiz insanlar ucalmazlar” – “Pis əxlaqlı insanın şərəfi olmaz.”

Şeir: Ədəbsiz insan şah olsa da belə, onun nəsibi cəhalətdir.
Ədəbli ol ki, böyüyəsən, böyüklük ədəbin nəticəsidir.

Ədəbli və həyalı insanların dostu, sevənləri çox olar, hər kəs onları yaxşılıqla yad edər. Ədəbsiz və həyasız olanların düşməni, onlara qulaq asmayan insanların sayı çox olar, heç kəs onları xeyirliyə anmaz, bəlkə də insanların bədduası üzündən ömürdən də faydalana bilməz.

Şeir: Ədəbsiz olan gənc qocalanda təəccüb doğurar.
Gənc yaşda ölən gənc təəccüb doğurar.
Həyasızların həm düşməni çox olur,
həm də ömrü az olur.

(77b) Qılıncın iki üzü vardır.

Həm hiddət doğurur, həm izzət bəxş edir.

Şeir :Qılıncı kəsdirən üzünün suyudur.
Kişini azad edən cəsur xasiyyətidir.

Xətt öyrənmək haqqında.

Bil ki, peşələrin ən əlası və ən üstünü üçdür: birincisi yazı yazmaq, ikincisi üzmək, üçüncüsü ox atmaq.

Şeir: Hünər üçdür, gərək dözüb səy göstərəsən.
Ox atmaq, yazı yazmaq və üzmək.

Amma hünərlərin ən üstünü yazı yazmaqdır.

Şeir: Qələm tutmağı öyrən ki,
Hünərlilər onu əvvəl bacarır.

Əmirəlmöminin Əli xətt yazmaqla bağlı bir kişiyyə bir neçə xüsusiyyət öyrədərək demişdir ki, qələmini özün yon, hərflərini sıx, sətirlərini seyrək yaz. Xəttatlar sultan və məliklərin, əlbəttə ki, hər bir kəsin ehtiyac duyduğu insanlardır. (78a)Deməli, hər bir kişiyyə oğluna xətt öyrətdirmək lazımdır. Belə ki, Əli cənabları buyurmuşdur: “Övladlarınızı yazı vərdişi ilə şərəfləndirin, həqiqətən yazı ən mühüm səltənətdir.”

Şeir: Xətt öyrən, ədəbli ol ki,
Lazımlı şərəf ədəb xəttidir.
Dünyada ədəb xəttindən yaxşısı yoxdur.
Bütün sərmayələr məktəbdəndir.
Yaxşı xətt gözlərə nur, qəlblərə sevinc bəxş edər.

Şeir: Gözəl xəttə baxmaq gözlərin yaqutuna nur,
Ruha qüvvət bəxş edər.

Gözəl xətt ruzi-bərəkətə, məqsədin hasil olmasına səbəb və vasitə olar. Belə ki, Cənab Əli buyurmuşdur: “Gözəl xətt öyrənin, həqiqətən o, ruzi-bərəkət açarlarındandır.”

Şeir: Hakimlərin əlindəki qələm min dirhəmdən üstündür.
Dirhəm qələmin ucu ilə əldə edilir.

Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Bəsmələri gözəl xətlə yazan cənnətə girər.”

Digər sənət işləri az zamanda dəyişilib illərlə saxlansa da, onlarla birlikdə adlar unudulur. Gözəl xətlə yazanların xətləri isə illərlə saxlanır və bununla adları yad, ruhları şad edilir.

Şeir: Sərvətlə qürrələnmə, həyatla şadlanma.
Ki, mal axan su, həyat isə küləkdir.

Elm öyrənməyə cəhd göstər ki, əgər elmdən qalsa,
Gözəl xətt olar və min ildə keçsə belə, o xatrlanar.

Hünər və sənətlərin ən üstünü məqsədlərin ən sonu və arzuların ən ulusu elm, ondan sonra xətt və savaddır. Ammi indiki dövrdə

hünərlilərin qədir-qiyməti azalmış, mala meyl artmış, varlılara hörmət bəslənmişdir, hünər sahibləri xar və yoxsul olmuş, (79a) şairlər isə qiymətsizləşmişlər. Elmi biliklər boşboğazlıqla, biliklər məsxərə ilə əvəzlənib.

Şeir: Bu zəmanədə hünər öyrənməyə çalışanın
Dərdi-qəmi, kədəri çox olar.
Bu gün bütün hünər sahibləri fəal deyillər,
Amma zər düzənlər hünər sahibləridirlər.
Ona görə deyirlər ki, çətənə hünərdən üstündür.

Şeir: Bir arpanın hünəri yüz xalvar* qızıldan yaxşıdır.
Tale arxı hünər xalvarından yaxşıdır.

Hünərsizləri nemət və rifah içində gördüyümüz halda, hünər əhli xar vəziyyətdə və yoxsulluq içindədir. Bu zəmanənin hiyləsidir ki, layiq olmayana məqam veir və sevgisiz səmanın əksidir ki, səxavətini yoxsul edir.

Şeir: Zəmanə hiylə sahibidir, qəribəliklərinə tamaşa elə,
Qul nemət içində, azad isə məhrumdur.

Fə haza ləysə əcəbul-kəlbi fi sihhə vəllisu məhmumun.

- Əmirəlmöminin Əli buyurmuşdur: “Cahilin neməti zahiri gözəl və al-əlvan görünən, əslində palçıqlı və pis qoxulu zibillikdə bitən ot kimidir.”

(79b) Belə bir yer, sanki, bəzən güləb, bəzən də vəhşilik görünən bir çəməndir. Heç kəs ona meyl edib faydalanmaz. Belə ki, Əli buyurmuşdur: “Cahilin neməti zibillikdə cənnət kimidir.”

Deməli, ucalıq mal-dövlətlə, təm-təraqlı eyvanla, xidmətçilərlə, mülklə, nemət, məqam və rütbə ilə, əsil-nəsəblə deyil, faydalı və əməlisaleh alim olmaqla olur. Belə ki, Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Əməldə gecikəni əsil-nəsəbi sürətləndirə bilməz.”

Şeir: Qızıl yerə tökülsə də, qızıldır.
Uzunqulaq atlas örtsə də, uzunqulaqdır.

* Xalvar – qədim ölçü vahidi, 300 kq-a bərabərdir

İstər niallar sırasında olsun, istərsə də dəbidə, alimlər hər yerdə otursalar baş oradır.

Şeir: Alim ol, niallar sırasında otur, elm sahibi olmadan başda oturmağa can atma, əgər alətsiz başa çevrilərsən, niallar sırası başa çevrilər.

Dünyanın fəxri mal-dövlət və nəsəblədirsə, alimlərin fəxri elmlədir.

Şeir: Kimsə mal və nəsəblə fəxr etsə də, bizim fəxrimiz yalnız elm və ədəblədir.

(80a) Atası ölən yetim deyil, elmi və ədəbi olmayan yetimdir.

Yalnız nadanlar val-dövlətlə fəxr edib elm əhlindən qabağa keçər, yalnız nadan həyasızlar ədəbsizlik edib alimdən önə keçər.

Şeir: Əgər cahillər nəsəblə alimləri keçərlərsə, alimlər də ədəblə axıra keçərlərsə, fə qulhuvəllahu nəətə xaliqəna min təhti təbbət yəda əbi lhəbin haliyyə. Bu cəhətə görə, kişinin öz əziz zatını və dəyərli canını cəhalət qaranlığına salıb, hünərsizlər dəstəsinə qoşulmasının əhəmiyyəti yoxdur, elm əldə edib ağıl gövhərini faydasız yerlərə sərf etməsi ərlikdən deyildir.

Şeir: İnsanın elmsiz heç bir qiyməti yoxdur.

Elm öyrən ki, dünyanın əzizi olasan.

Bilənlə bilməyənin eyni olmadığını ağıl da qəbul edir. Belə ki, Allah-Taala buyurmuşdur: “Bilənlə bilməyən eynidirmi?”

Şeir: Bilənlə bilməyən birlikdə xoş keçinə bilərlərmi?

Odlu su bir yerə necə sığa bilər?

Cahil elm əhlinə və hünər sahibinə paxıllıq etmədən dura bilməz.(80 b) Paxıl olmaqdan, paxıllıq edilən insan olmaq yaxşıdır.

Şeir: İnsanlar yanında həsədsiz olanı

Aslan da olsa, tülkü hesab et!

Hər bir məqama uyğun söz, maraqlı xəbərlər, hər yerə uyğun beytlər və şeirlər bilməkdən qafil olma.

Şeir: Əgər yadda qalan biliyə yiyələnmək istəyirsənsə,
Sübut üçün şeiri yaddan çıxarma.

Elmin fəziləti və elm öyrənmək qaydaları haqqında.

Hər bir kişi və qadına elm öyrənmək vacibdir. Belə ki, Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Hər bir müsəlman kişi və qadına elm öyrənmək vacibdir.” Böyükdən kişiyyə hər bir möminin elm öyrənməsi vacibdir. Elm öyrənmək iki cürdür: Kəsb edilən və eşidilən. Kəsb edilən yazıb-oxumağa əsaslanır, eşidilən elm odur ki, insan alimlərdən eşitdiklərinə, dinlədiklərinə, onların verdikləri məsləhətlərə əməl edir. Elm beşikdən qəbrə qədər öyrənilməlidir. Belə ki, Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Beşikdən qəbrə qədər elm öyrən.” (81a) Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Sizinlə elm arasında oddan bir dəniz olarsa, elmi biliklərə yiyələnmək üçün bir tələbə bu dənizə girib elm arxasınca gedərsə, “elm yolu cənnətin yollarından biridir” deyər. Belə ki, Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Sizinlə elm arasında oddan bir dəniz olarsa, oraya dalın, çünki elm yolu cənnətə gedən yollardan biridir.”

Deməli, elm öyrənmək digər vaciblərdən biridir, iki dünyanın şərəf və izzəti ondan asılıdır. Çünki insan ölərkən bütün ömrünün hasili olan mal-mülk, sərvət, pərəsrif edəcəsinə toplayıb yığdığı əmlak tamamilə tökülüb qalır, heç biri insanın özü ilə getmir, yalnız elm insanla birlikdə gedir. Çox sevdiyi, saydığı ailəsi, xidmətçilər insan öldükdən sonra dadına yetməzlər, heç biri səninlə bir saatlıq belə yoldaşlıq etməz, elm isə sənə dostdur, səndən ayrılmaz; malı oğru oğurlayar, (81b) amma elmi oğurlaya bilməz; malı sahibi saxlar, elm isə sahibini qoruyar.

Bir gün Rəsulullah (s) məscidə girərkən şeytanın qapıda durduğunu görür. Rəsulullah (s) ondan “Ay məlun, burada niyə durmusan?” deyə soruşduqda, Şeytan belə cavab verir: “burada bir namaz qılan, bir də yatmış bir kişi var. Namaz qılanı aldadıb

namaz halından çıxardım, amma o yatan adamdan qorxdum”. Rəsulullah (s) buyurur: Ey Allahın düşməni, namaz qılan özü ibadət və itaətlə məşğuldur, yatan isə qəflət yuxusunda qərqləndirilib. Nə üçün sən namaz qılından deyil, yatan adamdan qorxursan, bu nə deməkdir”? Şeytan cavab verir: “namaz qılan cahildir, yatmış isə alimdir. Cahili azdırmaq asandır, qorxdum ki, alimi oyadaram durub cahili islah edər və bütün əməyim boşa çıxar. Ona görə də Rəsulullah (s) buyurdu: “Alimin yuxusu cahilin ibadətindən üstündür.”

(82a) Belə ki, Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Alimi təhqir edən Allah o dünyada təhqir edər.” Deyirlər ki, elmi üç yolla hasıl etmək olar: birincisi mal sərf etməklə, ikincisi gözəlliklə, üçüncüsü xidmətlə. Şübhəsiz ki, elm öyrənmək üçün çox çalışmalı və bu üç cəhətdən biri mövcud olmalıdır. Elm öyrənmə davamlı olaraq ciddi-cəhdlə çalışmalı, başlanğıcda müxtəlif lüğətlər oxumalı və müxtəlif çətinliklərə qatlaşmalıdır. Mövlana Şəmsəddin Qaridən elm haqqında soruşduqda demişdir: bir nəfər ciddi-cəhd edərsə on il ərzində elmlərə yiyələnib alim olar.

Şeir: Çünki lüğətlər daha çox elmlərin açarıdır,

Ondan sonra daha çox həvəs göstərmək lazımdır.

İnsan səy göstərdiyi miqdarda təvəqqe etsin. Belə ki, deyilmişdir: “Səni qane edəcək miqdarda öyrən.”

Şeir: Bi qadril-kiddə təktəsəbul məali mən taləbəl-ula səhhərəlləyali tərumul-izzə ləqad tənəmu leylen yağusul-cəhrə mən taləbəl-liyali.

(82b) Belə ki, hər axtaran tapar və hər bir inadkar daxil olar. Yəni hər işləyici bulucu olar və qapını döyüb inadkarlıq göstərən şəxsə qapını açarlar, o da içəri daxil olar. Belə ki, deyilmişdir: “Bir nəsnəni axtaran və ciddi-cəhdlə çalışan tapar, kim qapını döyüb inadkarlıq göstərsə, qapı açılar və o içəri daxil olar.” Elm də zəhmət tələb edən bir xəzinədir.

Şeir: Sən sözə qulaq as ki, qulaqda

Elm söhbəti xəzinə gövhərindən yaxşıdır.

Zəhmətsiz deyil ki, bu xəzinədir

Əgər xəzinə arzu edirsənsə, zəhmət çək.

Şeir: Ey elm öyrənən, pəhrizə başla, yuxunu tərək et, yeməkdən uzaq dur, dərstdə davamlı ol, onda fasilə etmə, həqiqətən, elm tədrislə ucalar və artar.

Demişlər ki, bir saat elm öyrənmək çətinliyinə dözməyən şəxs cəhalət zülmətində əbədi olaraq qalsın gərək.

Şeir: Bir saat elm öyrənmək çətinliyinə dözməyən şəxs cəhalət zülmətində əbədi olaraq qalar.

Cahil şəxslər təfsir, hədis, şeyxlərin elmlərini öyrənmək istəsələr, eşitdiklərinə özləri əməl etsinlər, (83a) başqalarının yanında elmlə olduqlarını göstərməsinlər. Çünki alim dediyi sözü olduğu kimi isbat edə bilməzsə, ehtimal ki, ona insanları azdıran şəxs deyərlər.

Salam vermək qaydası haqqında.

Salam vermək Peyğəmbər (s) sünnəsidir, salama cavab vermək kifayəti vacibdir¹. Dəstədən, camaatdan bir insanın salam verməsi ilə sünnə yerinə yetir, salam ünvanlanan camaatdan bir nəfərin cavab verməsi də kifayət edir. Salamı uca səsle vermək lazımdır. Belə ki, Əleyhissəlam buyurmuşdur: “Yemək verin və uca səsle dua oxuyun.” Salam danışığıdan əvvəl olmalıdır. Yəni əvvəl salam verilməli, sonra söhbətə başlanılmalıdır. Belə ki, Rəsulullah buyurmuşdur: “Salam kəlamdan qabaqdır.”

(Kişi) bir nəfərə salam verərkən “Səlam əleyk” desin, bir kişidən salam alarkən “Əleykəs-səlam” desin, bir dəstəyə salam verərkən “Səlam əleykum”, camaatdan salam alarkən “Əleykuməs-səlam” desin, bir qadın salam verərsə, “Səlam əleyki”, cavab verərkən isə “Əleykis-səlam” desin. (83b)

¹ Bir nəfərin yerinə yetirməsi şərti ilə hamının üzərində olan vacib bir vəzifənin icra edilmiş hesab edilməsi.

Camaata ərənlər kimi salam verib salam alsınlar. Böyük şəxsiyyətlərə və alimlərə tək olduqları zaman belə cəm halda salam vermək ədəbdəndir. Hətta adi halda da, tək olduqda salanı cəm formada verib cəm halda alsınlar. Çünki insanlar heç zaman tək olmur, çiyinlərindəki mələklər də onlardır. Kimdənsə salam gətirdikdə “Əleykəs-səlam” və “Əleyhis-səlam” desinlər. Duranın oturana, yuxarıdan gələnin aşağıdan gələnə, atlının piyadaya, yüklünün boş gələnə salam verməsi ədəb əlamətidir. Qəbristanlıqlara girdikdə salam verib salam alsınlar. Qəbristanlıqlara Əssəlamu əleykum ya əhləl-quburi və əleykiməs-səlam və rəhmətullahi və məğfirətən desinlər.

Danışiq qavdaları haqqında.

Hər bir insanın dilini yalandan, qeybətdən, böhtandan və mənasız sözlərdən qoruması vacibdir. Sünnətə uyğun danışmaq ehtiyac duyulan (84a) qədər danışmaqdır.

Şeir: Çox bilib az danış,

Biri yüz demə, yüzü bir de.

Az danış, seçilmiş danış – dür kimi

Ki, sənin danışığımla dünya dolsun.

Çünki kim çox danışarsa, ya sözünün qiyməti olmaz, ya da onu axmaqlıqda ittiham edərlər. Belə ki, Əmirəlmöminin Əli buyurmuşdur: “Ağıl tam olduqda kəlam qısalar.” Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Yaxşı söz sədəqə yerini alar”. Belə ki, əleyhissəlam buyurmuşdur: “Yaxşı söz sədəqədir.” Söz anlamayan insanlar anlamadıqları sözləri danışmasınlar. Belə ki, əleyhissəlam buyurmuşdur: “İnsanlarla başa düşdükləri dildə danışın.” Yalan-gerçək yerə and içməsinlər. Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Allah-taala qiyamət günü dörd tayfaya qəzəblənəcəkdir: alqı-satqıda and içənlər, səbirsiz yoxsula, zinakar qocaya və zalım padşaha.” (84b) Sözü zövqlə desinlər, eşidiləcək həddən yüksək danışmasınlar, mülayimliklə tamamlanan işi pozmasınlar. Hər bir insanla incə, mülayim və

şirin dillə danışınlar, çünki dili şirin olanın dostu və qardaşı çox olur. Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “İki nəsnə bağışlanılma səbəblərindəndir – biri möminlərə salam vermək, ikincisi sözü gözəl danışmaq.” Yəni sözü gözəl demək, gülümsəyərək demək. Bərkdən gülmək ayıbdır. Görmürsən ki, qəhqəhə ilə gülmək namazı batil edir? Namazda gülmək dəstəmazı batil edər. Böyükləri əyməsinlər (alçaltmasanlar), hər hansısa bir işdən ötrü ayaqlarına çağırmasınlar, onların yanında nəyisə izah etməsinlər, (85a) onların yanında məsləhət verib yol göstərmək ayıbdır. Alimlər məclisində nadanların danışması və elmdən dəm vurması xoşa gəlməyən haldır.

Küfrə səbəb olan sözlər haqqında.

Bir mömini “ey kafir, ey yəhudi və ya ey nəsrani” deyib çağırırsalar, onun da xoşuna gəlsə və bəli deyər cavab versə, kafir olar. Bir kişiye “kafirə bənzəyirsən” və ya “dinin yoxdur” desələr, o da bu müraciətə rədd cavabı verməsə, kafir olar. Çünki “küfrə razılıq küfrdür”. Bir kişi özünün kafir sayılmasına dözsə və bununla öyünsə, kafir olur. Belə ki, Rəsul əleyhissələm buyurmuşdur: “Bir tayfaya oxşadılan şəxs onlardandır.” Əgər bir kişi and içib “filan şeyi etdimsə və ya edərəmsə, kafir olum, yəhudi olum və ya dinim kafirin olsun desə, həmin şey olsa, verdiyi and doğrudur, yəni kafir olar. (85b) Bir nəfər haqqı olan adama “Allah belə olsan, haqqımı səndən alacam” desə, kafir olar. Hərəm yer ərənlərə haramdır deyəni inkar edən, kafir olar, bac-xərac padşahın haqqıdır deyən kafir olar, Allah-Taalanın kitablarından birini inkar edən kafir olar. Hər kim kənukəlli Quran oqusa, istehza ilə müəlliminə öyünsə, kafir olar. Sübhi içməyə, zina etməyə və yaxud haram eyməyə başlayaraqən bismillah deyən şəxs kafir olar. Üzür diləyərkən kafir idim, müsəlman oldum deyən şəxs bir rəvayətə görə kafir olar, başqa bir rəvayətə görə olmaz. Bir digərinə Allahı tanıdırsanmı? o da cavabında tanıdıram desə, kafir olar. Biri digərinə “Allahdan

qorxmursanmı”? O da cavabında “qorxmuram” desə, kafir olar. Alimlərə lənət yağdıran və ya “onların buyurduqları (86a) tanrı buyuruğu deyildir” deyən şəxs kafir olar. “Filan kişinin malı və canı halaldır” deyən şəxs kafir olur. “İlahi gerçəksin” deyən şəxs kafir olar. Bir kafir bir müsəlmana “Mənə İslamdan danış” desə, o da danışmasa və ya “bilmirəm” desə, kafir olar. Amma “filan alim məndən yaxşı bilir” desə, kafir olmaz. Biri öz iddiaçısına “sənin kimi adamı palçıqdan edim” desə, kafir olur. Bir kişi oğluna “Ay kafirin oğlu və ya kafirin toxumu” desə, kafir olar. Nəsrani bayramında kafirlərə yumurta verən, onlara öyünüb yumurta boyayan kafir olar. Ramazan ayına “bu ağır ay və ya bu uzun ay gəldi” deyən şəxs kafir olar. Əmr be məruf və nəhy əz münkər edənə qovğa gətirdin deyən insanın kafir olmaq (86b) qorxusu vardır. Biri digərindən haqqını dilədiyi vaxt “axirətdə alarsan” deyən şəxs kafir olar. Biri digərinə “lənət sənə də sənə salama da” desə, kafir olar.

İnsan özü haqqında danışarkən “mən” və “biz” demədən “aciz bəndə”, “çoxdanın duaçısı”, “aciz yoxsul” və ya “ixlaslı qulunuz” kimi ucalıq bildirən ifadələr işlətsin. Amma başqalarına müraciət edərkən yüksək mənalı ifadələr işlətsin. Məsələn, “sultan və məliklərə”, “alicənaba”, “dövlət işinə”, “uca dərgaha”, “ali dərgaha” və ya “sultanım həzrətlərinə” desin. Alim və qazilərə “həzrətiniz”, “hüzurunuz” və ya “əfəndi həzrətləri” desin. Digər böyük adamlara “cələbliyiniz”, (87a) adi adamlara “sizlər” deyər müraciət etsin, “sən” və “mən” ifadələrini işlətməsin.

Əvvəl sözü bişirsin, sonra dilə gətirsin. Düşünmədən, düzgün və yanlış olduğunu müəyyən etmədən deməsin. Çünki deyilmiş söz atılmış ox kimi geri dönməz. Bir neçə yerdə deyilmiş yalan günaha yazılmaz: məzlumu zalımın əlindən xilas etmək üçün, iki halal adam arasında sülh yaratmaq üçün, düşmən ordusunu aldadıb basqın etmək üçün, özünü təhlükədən qurtarmaq üçün, iki küsülü müsəlmanı barışdırmaq üçün yalan danışarsa, yemək

yeməyə dəvət edildiyi zaman yeməsə belə, yedim deyərsə günah yazılmaz. Ona görə də demişlər ki, fitnə salan gerçəkdən sülh gətirən yalan yaxşıdır. Fitnə salan gerçəyi söyləməsinlər ki, inandırmaq üçün zəhmətə qatlaşarlar, eşidənlər də yalana yozarlar.

Hekayət: Bir padşahın bir nədimi var idi. (87b) Bu nədim müxtəlif cür zərif, əcaib-qəraib, şirin hekayələr və seçilmiş rəvayətlər danışaraq padşahın yanında çox yüksək məqam qazanmışdı. Digər nədimlər ona qarşı paxıllıq edib, sözlərini dinləməzlərmiş. Bir gün bu nədim padşahın hüsurunda bir söz danışdı və dedi ki, mən qızmış dəmiri yeyən, amma yanmayan bir quş görmüşəm. Digər nədimlər bu sözü eşidib onu təkzib edərək gülüşdülər və dedilər ki, sən nə cürətlə padşah yanında yalan və qeyri-mümkün söz danışsən? Kişi sözünün yalana yozulduğunu görüb susdu və heç nə demədi. Məclis dağıldıqdan sonra nədim yoxa çıxdı. Üç aylıq yoldan qayıdan nədim həmin od yeyən quşu da özü ilə gətirdi. Padşah ondan “altı ay idi haradaydın?” deyə soruşduqda, “padşahım, qızmış dəmiri yeyən həmin quşu gətirməyə getmişdim” deyə cavab verdi. Nədim quşu padşaha verdi. (88a) Qızmış dəmiri verdikdə quş dəmiri yedi. Bu padşaha xoş gəldi, nədimə xələt və hədiyyələr verdi. Nədimin hörmət və ehtiramı daha da artı. Sonra padşah dedi: yaxşı etdin bu quşu gətirdin. Amma yalana yozulan gerçəyi söyləmə ki, onu sübuta yetirənədək altı ay əziyyət çəkəsən.

Yemək yeməyin qaydaları haqqında.

Hər bir mömin müsəlmana ailəsinə halal yedirmək vacibdir. Belə ki, Allah-Taala buyurmuşdur: “Ey iman gətirənlər, halal yeyin və saleh əməllər edin.” Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Halal ye və ixlasla əməl et.”

Yeməyə “bismillah” ilə başlasınlar ki, Şeytan daxil ola bilməsin, yediği yemək bərəkətli olsun. Yeməkdən əvvəl əl yumaq savabdır, yeməkdən sonra yumaq sünnətdir. Yeməyə

yaxın otursunlar, (88b) üç barmaqla yesinlər, tikəni kiçik kəssinlər, ağızda çox çeynəsinlər, yeməyə doğramaq mümkün olsa doğrasınlar, başqasının önündən yeməsinlər, başqasının əlindəki tikəni götürməsinlər, yemiş kimi meyvələrdə isə önlərindən alsalar etiraz etməsinlər, başqası baxarkən yeməyi tək yeməsinlər. Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “İnsanların ən pisi tək-tənha yeyəndir.” Ərik, qaysı yeyərkən çəyirdəyini yeməsin, süfrəyə və əlinə tükürməsin, uca səslə sümürməsin, ərəblər kimi gəyirməsin, ağzı və ya burnu qanasa, aşkara tükürməsin və yerə qan axıtmasın, yeyərkən xoşagəlməz sözlər danışmasın, asqırarkən burnunu tutsun, əsnəyərkən əlinin arxasını ağzına tutusun, çörəyi isidib aşı tökməsin, isti aşı ucadan üfləməsin, yeyərkən yoldaşının ağzını gözləsin, (89a) qaşığı aşı öz tərəfindən salsın, sapını yoldaşından kənar etsin, yarıq qaşıqla yemək yemək məkruhdur, doyduqdan sonra yemək haramdır. Yalnız qonağı olarsa, o yedikcə bu da yesin. Yeməyi israf etməsin, özünün olmasa, qalan yeməyi it-pişiyə verməsin. Ət doğrayan adam əlini yalayıb yenidən ətdən yapışmasın, ət doğradığı bıçağı çörəyə salmasın, əgər salsa, özü yesin, qaşığını yalayıb yenidən yeməyə salmasın, müstəhəb oruc tutmuş adamı dəvətə çağırıbsalar, saymazlıq etməyib yesin, qayıtdıqdan sonra qəzasını tutsun.

Yemək çəkərkən öncə böyüklərin qarşısına qoyulsun, yığışdırılarkən isə öncə onların qarşısından (89b) yığışdırılsın. Hikmət əhli deyir ki, bütün xəstəlikləri səbəbi çox yemək, çox danışmaq, çox yatmaq və çox cinsi əlaqədə olmaqdır.

Şeir: Allah “yeyin və için” desə də,

Ardınca deyir: İsfraf etməyin.

Yemək yeyən kimi su içməsinlər, iki saata qədər səbr edib içsinlər ki, həzm qüvvəsi zəif olmasın.

Su içməyin qaydaları haqqında.

Öncə bardağı doldursunlar ki, suda olan çör-çöp bardağın ağzından tökülsün, sonra suyu yüksəkdən versinlər, uzaqdan uzatmasınlar. Alan şəxs bardağı sağ əli ilə alıb “bismillah” deyib içməyə başlasın. Suyu içərkən yavaş-yavaş içsən, bardağı kiminsə üzünə tərəf tutub içməsin, bardağın altından tutsun. (90a) “Su içənə təhiyyət”² bardaq əldən alındıqdan sonra, bir az əylənib nəfəs aldıqdan sonra deyilsin.

Hekayə: Ağıllı və arif bir padşah var imiş. O su içən kimi ona “səhhə və afiyə həniən” deyirlərmiş, padşah da əmir və vəzirlərin başına çıxırıb qəzəblənərmiş. Onlar da qorxularından bunun izahını soruşa, “biz sənə sağlamlıq və rəhmət arzuladığımız halda sə nədən qəzəblənirsən” deyə bilməzmişlər. Ona görə də padşah su içərkən onlar susarmışlar. Bir gün saraya gələn bir dərviş şahın hüsurunda ona dua edir. Dua əsnasında padşah su içir. Bir an səbr edən dərviş bardaq əlindən alındıqdan sonra padşaha təhiyyət diləyir. Padşah da o dərvişə hörmət göstərir. (90b) Bu vaxt padşahdan “bizim günahımız nə idi ki, biz sizə sağlamlıq dilədiyimizdə bizi acılayardınız, bu dərviş dua etdikdə isə ona hörmət göstərdiniz” deyə soruşduqda padşah cavab vermişdir ki, sizin mərifətiniz bu qədər idi – bardağı ağzımdan ayıran kimi siz mənə təhiyyət deyərdiniz, nəfəsimi almağa imkan tapmırdım ki, sizə cavab verim. Bu dərviş mərifət sahibi imiş, bardaq əlimdən getdikdən bir qədər sonra səbr etdi, o zaman təhiyyə dedi. Mən də artıq nəfəs alıb qurtardığım üçün cavab verib hörmət göstərdim.

Yeriməyin qaydaları haqqında.

Yeriyən adan küçədə tez-tez yeriməsin, tez-tez dönüb arxasına baxmasın, kiminsə hərəminə baxmasın, yolunu gözləyib yerisin.

Şeir: Hara yürüyüb gedirsən, tərəfi gözlə

Abır, həya və bir də ədəb olsun rəfiqin.

² Nuş olsun demək.

Küçədə mahnı və şeir oxuya-oxuya getmə, kiminsə ayağını tapdalayıb (91a) keçmə, keçərkən keçdiyin adama salam verib ədəblə keç, küçədə özündən böyüyə və yüksək rütbəliyə yoldan çıx demə, “namaza yetişim” deyib çox sürətlə yerimə, icazə verilmədiyi vaxt, ərköynlük halları istisna olmaqla, ustad, ata, ana, alimlər və yaşlıların önündə yol getmə. Yoldaşsız səfərə çıxma. Əvvəl dost, sonra yol, əvvəl qonşu, sonra ev. Yolda yol yoldaşı su başına gedərsə, onu qoyub getmə, yeriyərkən fəxrlə, sallana-sallana yerimə, yeriyərkən başqasına toxunma, ayaq altında qalan həşəratları tapdalama, addım atdığın yerə diqqət yetir, gecə yat, gündüzləri yol get.

Oturmaq qaydaları haqqında.

Üzrsüz bardaş qurub oturmaq haramdır, (91b) hər yerdə dizi üstündə oturmaq ədəbdəndir. Ayağını uzatmaq, yanındakı adama söykənmək, böyüklər yanında dirsəyini yerə dayamaq eyibdir. Bir kişinin camaatın ortasında oturması eyibdir, Kəbəyə, peyğəmbərlərin məzarlarına arxa çevirib oturmaq yaxşı deyil, böyüklərin hüzurunda çox oturmaq bezdiricilikdir. Allah bilir.

Ayaqyoluna daxil olmaq qaydaları haqqında.

Burada ayaqyoluna daxil olmaq, orada yüngül və ağır işləri yerinə yetirmək qaydalarından danışılır. Ayaqyoluna girərkən sol ayaqla girsən, oturarkən ağırlığı sol ayaq üzərinə salsın, yuyarkən sol əlin çeçələ barmağının yanındakı barmaqla yusun, sağ əli ilə su töksün, sonra ayaq üstə durub öskürsün, ayağını üç dəfə yerə vursun, cinsiyyət orqanını sıxsın, (92a) azacıq güman edilən rütubət olduqda əyilib oranı yusun. Amma arxa hissəni öncə daş və ya başqa bir nəsnə ilə silib sonra yumaq daha yaxşıdır. Belə ki, Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “Daşla etmək babasil əziyyətindən xilas edər”. Təmizlənərkən gəç, bişmiş kərpic, kül, kömür, təzək, otdan istifadə etmək məkruhdur, orqana baxmaq qadağandır. Ayaqyoluna girərkən “əuzu billahi mənəl-xəbis-ilməxbəsi minəş-

şeytanir-racim”, çıxarkən isə “əlhəmdullahilləzzi əzhəbə ənni mə yuzinu və əmsək alə mə yənfəni” desin.

Çöllükdə ayaqyoluna getmək istərsə, insanların görə bilməyəcəkləri yerə getsin, pərdə çəkilməmiş yerə girsin, məscidə yaxın, qəbirlərin arasında, yemiş kolunun dibində, yaşıl tarlada, axmayan təmiz suya (92b) oturmasın, həşəratların yuvalarına, bərk yerə, üzü yoxuşa, aya və günəşə qarşı oturmasın, oturarkən arxasını aya və günəşə qarşı da tutmasın, Quran ayəsi oxuya-oxuya, bismillah deyə-deyə ayaqyoluna girməsin, su tökməsin, ayaqyolunda olarkən danışmasın, başını aşağı tutub oturduğu yerə baxmasın, ağır iş görərkən burnunu tutsun.

Dəstəməzin qaydaları haqqında.

İnsan paltarını soyunub dəstəməz almağa başlayarkən öncə niyyət etsin və “namaz üçün dəstəməz alıram” desin, sonra əlini yumağa başlasın. Başlayarkən “bismillahil-əzimi vəlhəmdü lillah alə dinil islami” desin, əlini üç dəfə yuyub əlhəmdü “lillahil-ləzi cəaləl-məə təhurən və cəaləl-islamə nurən” desin. (93a) Dəstəməz alarkən yüksək yerdə dursun, paltarını bulaşmağa qoymasın, paltarının və bədəninə dəstəməz suyu dəyən yerlərinə su töksün, hər bir üzvü üç dəfə yusun, suyu burnuna çox almasın, dəstəməz və qüsl alanda suya israf etməsin, barmağındakı üzüyü tərپətsin, saqqalını barmağı ilə aralasin, suyu sümürüb tüpürməsin, bir qabın içindəki suya əlini salıb dəstəməz almasın, bir üzvdəki su quruyunca gözləyib digər üzvü yumağa başlamasın, dəstəməzi ardıcıl və fasiləsiz yerinə yetirsin, dəstəməz alarkən dünya söhbətləri etməsin, hər bir üzvü yuyarkən dualar oxusun, qarqara edərkən “Allahummə əinni alə tilavəti zikrikə və şükürən və kitabikəl kərimi”, burnuna su alarkən “Allahummə ərihni min rayihətil cənnəti varzuqni min nəimihə”, üzünü yuyarkən “Allahumə bəyyiz vəchi binurikə yəumə təbəyyuzi vucuhu övliyəikə (93b) və lə tusəvvid vəchi yəumə tussəvidu vucuhə ədaikə”, sağ qolunu yuyarkən “Allahummə ətini kitəbi biyəmini

və həsibni hisəbən yəsiran”, sol qolunu yuyarkən “Alahummə la tətı kitəbi bişiməli və lə min vərai zəhri və lə tuhəsibni hisəbən şədıdən”, başına məsh çəkərkən “Allahumə ğaşşını bi rahmətikə və ənzil aləyyə min bərakətikə”, boynuna məsh edərkən “Allahummə ətiq rəqabəti minən-nəri vəhfəzni min sələsili vələğləli”, sağ ayağını yuyarkən “Allahummə səbbit yəumə təzulu minhul-əqdami”, sol ayağın yuyarkən “Allahummə icəlni səyən məşkurən və zənbən məğfurən və əmələn məqbulən və ticəratən lən təbur bi rahmətikə ya aziz ya ğafur” desin. Dəstəmazi başa vurduqdan sonra şübəni dəf etmək üçün paltarına, ətəyinə su vursun, sona göyə üz tutub (94a) Əlhəmdü lilləhi ələt-təməmilvudui vəttibəi sunnəti subhanəkə Allahummə və bihəmdikə əşhədü ən lə iləhə illə əntə vahdəkə lə şərikə lək və ətubu iləykə”, yərə nəzər salıb “əşhədu ənnə Muhəmmədən əbdükə və Rəsuləkə lə həulə və lə quvvətə illə billəhil-aliyyil azim” desin.

Azan haqqında.

Azan oxunarkən bütün iş və qazanc dayandırılınsın, azana qulaq asılınsın. Müəzzin “Allahu Əkbər” deyərkən onu təkrar etsinlər, “Həyyə aləs salət” deyərkən “lə həulə və lə quvvətə illə billəhil-aliyyil-azim” desinlər, “hayyə aləl-fələh” deyərkən “məşəllah kənə və mə ləm şəyən ləm yəkun” desinlər, “əssalətu xeyrun minən-nəumi” deyərkən “saddəqtə və bil həqqi nətaqtə” desinlər. Allah tərəfindən saya-hesaba gəlməyən savaba qovuşarlar. Azan oxunduqdan sonra “Allahummə rəbbu həzihid-dəvəti tamməti vəs-sələti qaiməti Muhəmmədən vəsilətən vələ-fəzilətə vədə-dəracətə (94b) Ərrəfiətəl-aliyətə vəbəşhu məqamən məhmudən əlləzi vəədtəhu innəkə lə tuxliful miadə” duasını oxusunlar. Azanı tələsmədən oxusunlar. Azan oxunduqdan sonra gecikmədən iqaməni oxusunlar. Azanı biri, iqaməni isə başqası oxumasın. Əleyhissələmin buyurduğu kimi, iqaməni azan verən özü oxusun. Dəstəmazsız adamın iqamə oxuması düzgün deyildir. Azanda isə dəstəmaz şərt deyil.

Məscidə girməyin qaydaları haqqında.

Məscidə girməyin şərti təmiz olmaqdır. Əgər su məscidin içində isə təyəmmüm alıb girsinlər. Təyəmmüm iki zərbədir. Bir zərbə üz, ikinci zərbə isə əllər üçündür. Təyəmmümün qaydası: Əvvəl barmaqdakı üzüyü çıxarsın, iki qollarına sürtsün, əl barmaqlarını aralayıb əllərini təmiz bir yerə vursun, sonra qaldırıb üzünə sürtsün, yenidən əllərini yerə vursun və əllərini yerdən qaldırıb sağ əlinin barmaqlarının uclarının arxa tərəfini sol əlin içərisinə qoysun, (95a) sol əlin baş barmağı ilə şəhadət barmaqlarını bükmədən qolun çöl üzündən dirsəyə qədər çəksin, sonra həmin iki barmaqla qolun içəri üzündən tutub barmaqların uclarına qədər çəksin, sol qolunu da qeyd edilən qayda ilə sürtsün. Su tapılmayan, külək və yırtıcı heyvanların qorxusu olan yerlərdə və ya tələsik iş olduğu zamanlarda təyəmmüm icazəlidir. Təyəmmüm gəc, alçu, kirəmit və təzəklə düzgün deyil. Su tapılmayan yerdə axır vaxta qədər gözləmək lazımdır, əgər su tapılmazsa, təyəmmüm edib namazı qılsınlar. Əgər təyəmmümlə qıldıqdan sonra su tapsalar, dəstəməz alıb yenidən qılsınlar. Məscidə girərkən əvvəlcə sağ ayağı atsınlar, məsciddən çıxarkən sol ayağı atsınlar, məscidə girərkən “Allahumməftəh lənə əbvabə taətikə və idxalinə fi rahmətikə yə ərhəmər-rahimin” desinlər, ayaqqabını çıxarıb palçığını həsirə, divara və dirəyə sürtməsinlər, məsciddə (95b) dünya söhbətləri etməsinlər, yavuqlanmış nəsnə çağırılmayalar, azan və xütbə oxunarkən danışmasınlar, məscidin içərisinə tüpürməsinlər, məsciddə yatmaq, iş görmək, pulla dərs demək, məhkəmə qurmaq qadağandır. Məscid ibadət, itaət və tilavət yeridir, ibadət və itaətə aid olmayan nəsnələrin məsciddə icrası qadağandır. Məscidə birinci gəlməyin, imamın araxasında birinci sırada durmağın savabı çoxdur. Namaza durarkən hansı namazı qıldığını niyyət etsin, namazın fərz, sünnət nafilə və ya tətəvvö namaz olduğunu müəyyən etsin. Niyyəti qəlbində edib diliylə desin. Məsələn ertə namasının sünnətinə başlayarsa, “bi

əmirillahi təala nəvəytu ən usəliyyə səlatəs-subhi”, əgər imam olsa, “ənə imamən fən təbiəni” desin, əgər imama iqtida etsə, “iqtədəytu bil imam” desin. (96a) Savadsız insanlar hansı vaxtın namazına başlayarlarsa, həmin namazı “niyyət etdim, imama qoşuldum” deyib əllərini qulaqlarının yumşaq yerinə dəyənə qədər qaldırıb “Allahu əkbər” desinlər, sonra sağ əllərini sol əllərinin üzərinə qoyub göbəklərinin altında birləşdirib subhanlarını oxusunlar, sonra fatihə oxusunlar. Sünnət və tətəvvö namazlarda neçə rükət qılsalar, fatihəni oxuduqdan sonra Quran surələrindən bir neçə ayə oxusunlar, amma fərz namazlarda üç rükət və dörd rükətli namazların ilk iki rükətlərində fatihədən sonra bir surə və ya surələrdən bir neçə ayə oxusunlar, sonra fatihə oxusunlar. Namaz qılarkən səcdə yerinə baxsınlar, təvazökarlıqla namaz qılsınlar, ixtiyari olaraq öskürməsinlər, barmaqlarını çıtlatmayıb, kəyyası ilə oynamasınlar. Ətrafına diqqət yetirməsin, sonradan yanına gələn şəxs kim olduğunu öyrənməyə meyl göstərməsin, qiyamda düz dursun, səcdə yerinə diqqət yetirsin, (96b) rükuda başı ilə arxası düz olana qədər əyilsin, rükuda olarkən üç dəfə “subhənə Rəbbiyəl azim” desin, rükudan qalxıb qiyam halında olduğu kimi dursun sonra səcdəyə getsin, səcdəyə gedib iki əlini döşək üzərinə qoysun, iki əlinin ortasını səcdəgah etsin, alını və burnu yerə tam otursun, yumşaq yerə səcdə etməsin ki, alını yerə tam dəyməlidir, səcdədə üç dəfə “subhənə Rəbbiyəl alə” desin, səcdədən qalxıb otursun, təşəhhüdə oturarkən sol ayağı üzərində otursun və sağ ayağının baş barmağını qiblədən yana çevirsin, iki və üç rükət qılınan namazlarda birinci təşəhhüddə “əbduhu və rəsuluh” hissəsini keçməsin, ikinci təşəhhüd oturduğunda budları üzərində otursun, əllərini dizləri üstünə qoysun, barmaqlarını açıq saxlasın, ətrafına salam verərkən camaatı və yazan mələkləri (97a) niyyət edib salam desin. Fərz və sünnət namazları arasında dünya söhbətləri etməsin. Namaza durarkən birinci sırada kişilər, sonrakı sırada

oğlanlar, sonra xunsalar (hermofroditlər), daha sonra isə qadınlar dursunlar. Həddi-buluğ yaşına çatmamış oğlanların yanında, qadınlarla eyni sırada, şəkil olan otaqda namaz qılmaq düz deyil. İmam olan şəxslər təqvalı, saleh din elmını yaxşı bilən alim, Qurani yaxşı bilən, təcəvidi yaxşı olan şəxslər olmalıdırlar. Olmasa, gözəl üzlü, əxlaqı gözəl olan imamlıq etsin. İmamdan qeyri iki nəfər olarsa, imam irəlidə dursun, yox, əgər bir nəfər olarsa, bərabər dursunlar və iqtida edən şəxs sağ tərəfdə dursun. Əgər camaatın sayı on nəfərdən əskik və ya artıq olarsa, imam üzünü camaata tərəf döndərüb, əllərini duaya (97b) qaldırsın. Əgər qadınlar özlərinə imamlıq etsələr, bərabər sırada dursunlar və imam olan qadın ön sıranın orta hissəsində dursun, namazda əllərini sinələrində bağlasınlar, üzlərindən qeyri yerləri açıq olmasın, rükuda tam əyilməsinlər, səcdədə qarınları ayaqları üzərində olsun, təşəhüddə yerə sərili otursunlar, camaat və cümə namazında iştirak etməsinlər.

Rəsulullah (s) üç vaxtda namaz qılmağı qadağan etmişdir: “birincisi, gün doğarkən, ikinci zəval vaxtı, üçüncü qürub edərkən.” Alimlər də bir neçə vaxtda namaz qılmağı qadağan etmişlər: fəcrin fərzi qılındıqdan sonra, əsrin fərzi qılındıqdan sonra, vacib vitrdən sonra, bayram namazlarından qabaq və xətib xütbə oxuyarkən.

Fəsil: Fərz nədir? Sünnət nədir?

Fərz Allah-taalanın (98a) buyurduğu və Rəsulullahın (s) ömrü boyunca yerinə yetirdiyidir. Bunlar bizə fərzdür. Fərz iki cürdür: fərzi eyni, fərzi kifayi. Fərzi eyni odur ki, salavat, oruc, zəkat, həcc və cihad kimi əməlləri hər bir insan yerinə yetirməlidir. Fərzi kifayi isə odur ki, onu bir nəfər yerinə yetirərsə, kifayət edər, salamlamaq, asqırana dua etmək, cənazə namazı, peyğəmbərə salavat göndərmək kimi. Sünnət isə Rəsul əleyhissəlamın özünün etdiyidir. Sünnət də iki növdür: təkidli sünnət, təkidli olmayan sünnət. Təkidli sünnəti Rəsul

əleyhissəlam bütün ömrü boyu yerinə yetirmiş və tərketməmişdir, buna görə də Allahın sünneti kimi bizim üçün təkidli sünnet olmuşdur. (98b) Zöhrün, məğribin, işanın sünneti, təravih kimi. Təkidli olmayan sünnet odur ki, Rəsul əleyhissəlam onu istədiyi vaxtda etmişdir. Ona görə də bu əməllər bizim üçün təkidli olmayan sünnet olmuşdur. Nafilə, ikindinin sünneti və yatsının əvvəlki sünneti kimi. Vacib odur ki, Rəsul əleyhissəlam onu Cəbrailin göstərişi ilə etmişdir. Yavaş oxunulması yerdə yavaş oxumaq, ucadan oxunması lazım olan yerdə ucadan oxumaq, namazda yanılma, səhv səcdəsi etmək, vitrdə qunut tutmaq kimi. Rəsul əleyhissəlam qunutda bu duanı oxuyurdu: “Allahummə innə əuzu birizqikə min səxətikə və əuzu bimuafatikə min uqubatikə və əuzu minkə lə əhsə sənəən ələykə əntə kəmə şitə alə nəfsikə.” Müstəhəb alimlərin dəstəmazda və namazda məsləhət gördükləri əməllərdir. Tətəvvö odur ki, (99a) Rəsul əleyhissəlam bir əməli etməmiş, lakin həmin əməlin savab və mükafatının böyük olduğunu qeyd etmişdir. Fərzi tərketdən asi, sünneti tərketdən günahkar, inkar edən isə bidətçi olur. Tətəvvönü tərketdən günahkar, inkar edən isə kafir olmur.

Cümə namazı haqqında.

Məscidə girən kimi əvvəlcə iki rükət məscidi ziyarət namazı qılsın, ondan sonra cümə sünneti niyyəti ilə dörd rükət qılsın, azan və xütbə oxunarkən sakit oturub qulaq assın, imama iqtida edərkən “imama iqtida edib iki rükət cümə namazı qıldım” desin, ondan sonra axiri zöhr deyib fərizə kimi dörd rükət qılsın, sonra iki rükət sünnet qılsın, cami olan şəhərdə cümə qılmaq fərzdür, yalnız müsafirə qılmaq fərz deyil.

Cənazə namazı haqqında.

Kişi, qadın, uşaq və körpə olması şərtlə Cənazə namazında niyyət etmək şərtidir. (99b) Məsələn, kişi üçün niyyət edərkən “nəvəytü ən usəlli lilləhi səlatəl-cənəzətiərbəə təkbratin li-həzəl-məsumil-meyyiti” desin, qadın üçün “əlməsumətil-meyyitə”

ifadəsini işlətsin, bütün camaat kişi, qadın, oğlan və ya qız olduğunu ürəyində niyyət edib imama iqtida etdiyini dili ilə desin, daha sonra əllərini bağlayıb “subhənəkə”ni oxumağa başlasın. Sonra “ Allahummə əntəl-ləzi tədumu və təbəqa və mə siva kə yəqnə kullu şeyin həlikun illə vəchəhu ləhul hukmu və iləyhi turcəun Allahu əkbər Allahummə səlli alə Muhəmmədin və əli Muhəmmədin və bərik alə Muhəmmədin və alə əli Muhəmmədin və səllim alə Muhəmmədin vərhəm Muhəmmədən və alə Muhəmmədin kəmə səlləytə və səlləmtə və bəraktə və rahimtə və tərəhhəmtə alə İbrahimə rabbənə innəkə həmidun məcid Allahu əkbər Allahumməğfir li həyyinə və məyyitinə və şəhidinə (100a)və ğəibinə və səğirinə və kəbirinə və zəkərinə və unsənə Əllahummə mən əhyəyəthu-əhyəytəhə minnə fə əhyəyəhu-fə əhiyyəhə aləl-islami və mən tuvəffitəhu-tuvəffitəhə minnə fə tuvəffitəhu-tuvəffitəhə aləl-iməni və xassə həzəl məyyiti bir-ruhi vərrahəti və rəyhəni və rəhməti vəl-məğfirəti və rizvani və Allahummə in kənə muhsinən-muhsinətən fəzid fi ihsənəhu-ihsənəhə və in kənə musinən-musiətən və təcavəz ənhu və ləqqəhul əmn vəl-əmənətə vəl-buşra vəl-kəramətə vəz-zulfə birahmətikə yə ərhəmər-rahimin Allahu əkbər” desin və salam versin. Əgər həddi buluğa yetişməmiş oğlandırsa, “Allahumməcəlhu lənə fəratən vəcəlhu-halənə əcrən vəcəlhuə lənə zuxrən vəcəlhuə lənə şəfiən müşəffin-ətən yəşfə lənə yəuməl-qiyəməti innəkə lə tuxəlliful-miad birahmətikə yə ərhəmər-rahimin Əllahu əkbər” deyib salam versin.

Hamama daxil olmağın qaydaları haqqında.

Müdrilər əski və qədim hamamların daha faydalı olduğunu bildirmişlər. Yay və qış günləri hamama girərkən suyu çox isti etməsənlər, su ilıq olana qədər gözləsinlər, (100b) əvvəl sərın sonra isti su töksünlər, paltarlarını ədəblə soyunsunlar, fitə bağlayarkən üzlerini adamlara qarşı tutmasınlar, alt paltarı çıxararkən divara tərəf əyilib yavaş-yavaş çıxarsınlar, çox təsəlik

halda hamama girməsinlər, hamama girən kimi su tökməsinlər, girən kimi otursunlar, dəstəmaz alsınlar sonra suyu töksünlər, əvvəl sağ tərəfə üç tas, sonra sol tərəfə üç tas su töksünlər, daha sonra üç tas başlarına töküb yuyunmağa başlasınlar, suyu başqalarına sıçratmayacaq şəkildə yavaş-yavaş töksünlər, fitələrini ehtiyat və ədəblə yusunlar, ayıb yerlərini açmasınlar. Fitələrini yudurtmasınlar, başları qaşınsa, tez su tökməsinlər, bir qədər səbr edib sonra töksünlər, başlarına çox isti və ya çox soyuq su tökməsinlər, (101a) yalnız ilıq su töksünlər. Növbələri çatmadan irəli keçib başqasının növbəsində yuyunmasınlar, quruna dolmayınca içinə su qoymasınlar, əli quruna batırıb dəstəmaz almasınlar, yalnız su qurundan kənara axdığı zaman bunu edə bilərlər, hamamda namaz qılarkən çox uzun surə oxumasınlar, hamam çox soyuq olarsa, çox oturmasınlar, cəld yuyunub çıxsınlar, arxalarını hamamın divarına söykəyib oturmasınlar, hamamda tərləmişlərsə, soyuq su içməsinlər, soyuq su ilə yuyunmasınlar, zəifləyincə oturmasınlar, cima etməsinlər, hamamdan çıxarkən baş və saçlarını yaş saxlamasınlar, gözə ziyan olduğu üçün soyuq günlərdə ayaqlarına soyuq su tökməsinlər, qış vaxtı hamamdan çıxan kimi paltarlarını geyinsinlər, başlarını açıq saxlamasınlar, alt paltarla adamların yanında gəzməsinlər, yaşlılar olan yerdə geyinməsinlər, paltar və ayaqqabılarını geyinərkən sağdan başlasınlar, (101b) ayağı yalın və fitə ilə soyunub-geyinmə yerinə çıxmasınlar, fitə ilə üzlərini silməsinlər, hamam darağı və başqalarının darağı ilə saqqallarını daramasınlar, ağızlarını başqasının misvakı ilə misvaklamasınlar. Çünki üç nəsnədə ortaqlıq yoxdur.

Şeir: Üç nəsnədə bizim üçün ortaqlıq yoxdur:

Daraq, qadın və misvak.

Başqasının dəsmalı ilə silinmək və səmgirmək ədəbdən deyil.

Hekayə: On nəsnə yaddaşı gücləndirir: halva, heyvanın boyuna yaxın hissəsinin əti, mərci, qızıl üzüm, bal, şirin alma yemək,

başə yağ sürtmək, turunc və xurma yemək. On iki nəsnə insanı kütləşdirir və yaddaşı zəiflədir: Əksə çıxaranda qan aldırmaq, saçın artığını yemək, əksi alma yemək, bitidirlə (102a) yabani bir qımıq, cənabətli halda yemək yemək, axmayan suya işəmək, cinsi orqanı ilə oynamaq, iki qadının arasından keçmək, qəbir daşları üzərindəki yazıları uca səslə oxumaq, “bismillah” demədən nə isə yemək, asılmış adama baxmaq. On bir nəsnə qəm-qüssə gətirir: oturan halda alt paltarını geyinmək, aşının üstündə oturmaq, sipərəndi evin içinə qoymaq, qoyunların arasından keçmək, saqqal çeynəmək, sol əllə yemək yemək, ətklə burun silmək, yumurta qabığını tapdamaq, daşla oynamaq, sağ əllə silinmək, tək-tənha yerimək. Altı nəsnə yoxsulluq gətirər: dəsmalla nəyi isə təmizləmək, əl üstündə nə isə yemək, ayaqyolunda tüpürmək, ocaq içinə işəmək, dişlə dırnaq kəsmək, saman çöpü ilə diş qurdalamaq. Doqquz nəsnə saqqalı tez ağardar: (102b) tumanla (alt paltarını ilə) durub su içmək, başı gillə yumaq, arvadla qucaqlaşib yatmaq, cinsiyyət orqanına baxmaq, üzünü qoylu yatmaq, üzünü alt paltarla silmək, çox cima etmək, çox fikir çəkmək. Dörd nəsnə gözünü nurunu artırır: həzərəvatə baxmaq, ata-ananın üzünə baxmaq, ilahi kəlamın üzünə baxmaq, Kəbə evinə baxmaq. Dörd nəsnə gözünü zəiflədir: duzlu yemək yemək, başa qaynar su tökmək, günəşə baxmaq, düşmənin üzünə baxmaq. Dörd nəsnə bədəninə xeyirlidir: yumşaq libas geyinmək, xoş ətirilər qoxulmaq, qayğısız olmaq, işləmək. Dörd nəsnə bədəni arıqladır: qərəvat yemək, çox cima etmək, hamamda çox oturmaq, axşam yatmaq.

Nəsihət: Dörd nəsnəyə etimad göstərüb arxayınlaşmaq olmaz: (103a) qış fəslində havanın xoş olmasına, padşahların gülməsinə, düşmənin yaltaqlıq etməsinə, arvadların zahidliyinə. Belə ki, demişlər: Sizi dörd nəsnə arxayın etməsin: qışın istisi, əmirlərin gülüşü, qadınların zahidliyi, düşmənlərin yaltaqlığı.

Nəsihət: Üç nəsnədə vəfa yoxdur: atda, arvadda, qılıncda.

Şeir: Üç nəsnədə vəfa yoxdur:

Atda, arvadda, qılıncda.

Nəsihət: Bir işə başlayarkən Haqq-Taalanı hazır və nazir gör. Əgər başladığın iş şər işdirsə, Allahdan qorx. Əgər xeyir əmələ başlayırsansa, işlərinə Allah-Taalanı nazir bil və tez başla.

Nəsihət: Əgər bütün kainata dirilik dilərsənsə, (103b) özündən böyüklərə atan kimi hörmət göstər, öz tay-tuşlarına qardaşın kimi xidmət göstər, əgər səndən kiçikdirlərsə, oğlun kimi şəfqət göstər.

Nəsihət: Bir nəfərlə dost olmaq istəyirsənsə, əvvəlcə onunla savaşı, əgər eyib və nöqsanlarını üzünə vurarsa, onunla dost ol, əks halda tərki et.

Nəsihət: Dostlarından borc alma ki, aranızdakı məhəbbəti kəsər.

Şeir: Qardaşından borc alma,

Hətta paltar da olsa.

Çünki borc məhəbbəti yox edir.

Nəsihət: Üç tayfaya sirrini söyləmə: içki düşkünlərinə, arvadlara, oğlanlara.

Nəsihət: Üç tayfada vəfa olmaz: birincisi padşahlarda. Əmirəlmöminin Əli buyurmuşdur: “Şahlarda vəfa olmaz.” İkincisi, səninlə keçmişdə dost olub indi intiqam almaq istəyən düşməndə, (104a) üçüncüsü arvadda.

Şeir: İt saxla, qadın saxlama ki,

İtdə vəfa olar, qadında vəfa olmaz.

Nəsihət: Nəyəsə ehtiyacın və ya təvəqqən olarsa, gözəl üzlü və gülər üzlü kişidən istə.

Şeir: Qaşqabaqlı kişidən təvəqqe etmə,

Ki, pis əxlaqından qorxarsan.

Əgər dərini desən, elə adama de ki,

Üzündən rahatlıq tapasan.

Çünki qaşqabaqlı, sarı və göygözdən xeyir gəlməz. Rəsulullah (s) buyurmuşdur: “La xəyrə minəl-əşqəril-əla.” Çox uzun boylu

insan axmaq olur, qısa boylu fitnəkar olur. İşlərin ən yaxşısı ortadır. Bütün uzunlar axmaq, bütün qısalar fitnə olur, ən yaxşısı ortadır.

Nəsihət: Dörd tayfa insanlar tərəfindən bəyənilmir: İçki içən, namazı tərk edən, (104b) zinakar, həyasız.

Hər bir tayfanın xasiyyətinin müəyyən edilməsi.

Ərəblərin təbiəti ilan kimi pisdır, onlardan sevgi və məhəbbət gözləmə. Qeyri-ərəblər əqrəb kimi olurlar, onlardan mərhəmət və uzlaşma gözləmə. Kürdlər dəvə kimi kinli olurlar. Onlarla düşmənçilik etmə. Türkmənlər canavar təbiətli olurlar. Onlarla yaxınlıq edib yola çıxma. Çünki canavarlar üzərlərində qan görəndə kimi hücum edib bir-birlərini parçalayırlar. Tatarlar anqud kimi olurlar. Onların təmizi olmaz. Anqudlar gah leş, gah da ot yediyi üçün onlardan dəyanət gözləmə. Kölə tayfası qatır kimi olur, qatırı naz-nemətlə bəsləsən də haramzadəliyini biruzə verəcəkdir. Onlardan dürüstlük umma. Türk tayfası qoyun kimi olur. (105a) Qoyun kimi onların bir-birlərinə qarşı sevgi və ülfəti olur və onlar qoyun kimi bir-birlərinə qısırlar. Dünyada qoyundan faydalı heyvan yoxdur.

Onun tamamlanması üçün şükürlər olsun, Onun nemətinə şükr olsun.

Bu kitab hicrətin 857-ci ilində yazıya alındı. Konstantinopol tarixində. Konstantinopolun fəth edildiyi tarixdə. Konstantinopolun fəthinə əvvəlcə fürsət tapmadılar. Kitabı yaxşı vaxtda tamamladım.

Ya Allah ya Allah

Ya Allah

Kətəbə (katib qeydi-İ.Q)

Tamam oldu kitabın intəhası,
Gərəkdir katibə xələt bəhası.

Bilmən ki, səhih ya gələtdir ya gəsür,
Ya rəhim, yazdım bunu bilməzəm nə xəttir.

Oxuyanı, dinləyəni, yazanı,
Rəhmətinlə yarlığa gəl ya gəni.

Təmam olan günün adı nə idi,
Əgər toğru desəm ki, cümə idi.

Ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Allah
Ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Allah,
Allah.

Ya Həyyu, ya Qəyyum, ya Zülcələri
vəl İkrəm Rəhmətun ya Rəhmanir Rəhim.

Ya Rəhim, ya Rəhim, ya Rəhim, ya Rəhim, ya Rəhim
Ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Allah, ya Kərimu ya Əli.

“TACİ-ƏDƏB” ƏSƏRİNDƏ İŞLƏNMİŞ ƏRƏB-FARS MƏNŞƏLİ SÖZLƏRİN LÜĞƏTİ

A-Ə

əcuze (ə) - ixtiyar qadın, pis xasiyyətli və pis görünüşlü qocaq qarı
ədüvv (ə) - düşmən
əduvvullah (ə) - Allahın düşməni
əxadis (ə) - hədislər
əxbab (ə) - dostlar
əxbar (ə) - xəbərler
əhdü-peyam (ə.f) - and içmək, əhd bağlamaq
əxlaqi-xadimə (ə) - qürrələnəcək xüsusiyyət
əhsəni-əsma (ə) - adların ən gözəli
əhsəni-taqvim (ə) - ən yaxşı, ən gözəl
əhsəni-zinət - bəzəklərin ən gözəli
əxtər (f) - ulduz
əqli-kafi (ə) - ağıl yetərinəcə olan
aqibətül-əmr (ə) - işin sonu
aq olmaq (ə) - itaət etməyən
əqsayi-məqasid (ə) - məqsədin, hədəfin ən uzağı

əksi-zehni-mustəqim - doğru anlayışın zidd olanı
əl (ə) - ailə, qohum, oğul, qız
al etmək (ə) - oyun etmək, aldatmaq, hiylə etmək
a'la / al - ən uca, ən yüksək olan
ala mələin-nas (ə) - göz önündə, hər kəsin önündə
əlayi-mətəlib (ə) - istənən şeylərin ən ucası
əlaiqi-dünyəviyyə (ə) - dünyəvi məşğələlər
aləmi-fərağət (ə) - hər şeydən üz döndərib Allaha yönəlmə, üz tutmaq
aləmi-kövnü fəsad (ə) - dünya, aləm, təbiət
aləmi-təcərrüd (ə) - hər şeydən ayrılıb Allaha yönəlmə
ələssabah (ə) - sabahın ilk vaxtında, sübh vaxtı, səhər-səhər
əllaməyi-cəhanu-fərid (ə) - bərabəri olmayan, ən bilikli

ammi-nadan (ə) - bilgisiz, cahil insan
ənqa (ə) - 1. adı olub özü olmayan quş. 2. əfsanəyə görə Qaf dağında mifik bir quş
arayış (f) - bəzək, ziynət, bəzəkli
arəstə (f) - bəzənmiş, süslənmiş
arı (ə) - çılpaq, yalın, lüt-üryan
asanlıq (f) - asanlaşdırmaq, yüngülləşdirmək
əshab (ə) - yaxın, qohum, dost
asim (ə) - günahkar, günahlı
əvaiqi-nəfsaniyyə (ə) - nəfsə qoyulan qadağalar
əvam (ə) - xalq, bilgisi olmayan, cahil xalq
avan (ə) - köməkçilər, yardımçılar
əyan (ə) - 1. bir ölkənin qabaqda gedənləri.
2. zadəgan, kübar, aristokrat
ayat (ə) - ayətlər
ayinə (f) - ayna, güzgü
eynı-bəsirət (ə) - bəsirət gözü, öncədən hiss etmə
azadəlik (f) - azadlıq, azad bir quş kimi

əzim (ə) - 1. böyük, ulu. 2. ali, yüksək. 3. əhəmiyyətli, çox mühüm
adinə (f) - cuma günü, bayram günü
əzm etmək (ə) - yönəlmək, getmək, doğru yol tutmaq

B

babi-elm (ə) - elm qapısı
bazicə (f) - oyun, əyləncə, oyuncaq
bəxil (ə) - paxıl, paxıllıq edən
bəxti-səadət (f.a) - yaxşı bəxt, yaxşı taleh
bərha (f) - dəfələrcə, sıx-sıx, tez-tez
bədəhval (f.ə) - pis əhvalı, əhvalı, kefi pis olan
bədrayihə (f.ə) - pis qoxulu
bədbəxt (f.ə) - bəxti qara, bəxtsiz, talehsiz
bədnam (f) - pis ad sahibi, pis insan kimi tanınmaq
bəhayim (f) - dörd ayaqlı heyvan, canavar
bəhrəmənd (f) - 1. bəhrəli, hissəli, qol qanadlı. 2. fayda götürən, pay alan
bəhiyyəyi-zehn (ə) - zehnin fəlakətli

bənan (ə) - barmaqlar,
barmağın ucu
bəndəyi-dai (ə) - duaçının,
dua edənin qulu
bəndəyi-kəminə (f) - fəqir
qul, zavalı, aciz
bərxdar (f) - xoşbəxt,
məsud
beyü-şira (ə) - alqı-satqı,
alver, ticarət
bəzli-mal (ə) - malını bol-bol
payamaq
biədəblik (f.ə) - ədəbsizlik
bibəhrə (f) - bar verməyən,
dəyərsiz, faydasız
biganə (f) - laqəyd, əlaqəsi
olmayan
bihudə (f) - beyhudə, boş
yerə, boşuna
bihəyaliq (f.ə) - həyasızlıq
biqədr (f.ə) - dəyərsiz,
qiymətsiz
bikr (ə) - bakirə
bisati-qurbiyi-həzrət (ə) -
hörmətli bir insanın yanında
cisaddətlik (f.ə) - xoşbəxt
olmamaq
bünyard (f) - binanın təməli,
təməl, əsas
bülbüli-əql (f.ə) - ağılın bülbü

C
cahu-rutbət (f.ə) - məqam,
səviyyə, rütbə
cahili bihəya (ə.f.ə) - həyasız
cahil, bilgisiz, cahil insan
canib (ə) - tərəf, yön
cayəndə (f) - araşdırıcı,
axtaran
cəhdi-cəmil (ə) - gözəl
çalışmaq, var gücü ilə
çalışmaq
cəhli mürəkkəb (ə) - çox
cahil, çox bilgisiz
cəhr (ə) - səs çıxarmaq, səs
etmək, səs ucaltmaq
cələsüs-saliqin (ə) - 1.saleh
olanların məqamında oturan.
2.saleh olanların yolu ilə
getmək
cərahət (ə) - 1.yara.
2.cərrahlıq elmi
cəvahir (ə) - cövhərlər, ləl-
cəvahir, qiymətli əşya
ciddi cəhd (ə) - var gücü ilə
çalışmaq
cud (ə) - comərdlik,
əliaçıqlıq
cühhal (ə) - cahillər (çoxluq)

Ç

çah (f) - 1.quyu, çuxur.
2.çənə cuxuru, zənəxdən
çaqəri müxlis (f.ə) - səmimi,
kөнüllü qul, kölə
çarxı dəvvar (f) - dövr
eliyən, dolanan göy səma,
qübbə

D

dəyi (ə) - dua edən
daiyyəi-batin (ə) - daxildən
gələn bir duyğu ilə dua
etmək
dəyi-dirinə (ə.f) - hər zaman
dua edən
dairəyi-ədəb (ə) - ədəb
dairəsi
dana (ə) - alim, elm adamı,
bilgin
dun (ə) - 1.alçaq, rəzil.
2.aşağı
danişmənd (f) - 1.alim.
2.bilikli, elmlı, məlumatlı
damən (f) - ətək, paltarın
beldən aşağı qismi
dəmi-sərd (f) - 1.soyuq.
2.buz kimi nəfəs
dərbənd (f) - boğaz, dar yer
dəhr (ə) - dünya, zaman,
dövr

dərmandə (f) - aciz, zavalı,
biçarə
dəstimal (f) - dəsmal, yaylıq
diriğ (f) - əsirgəmə, rədd
etmə
don (ə) - paltar, geyilə bilən
hər şey
dosti-pəyidar (f) - qalıcı dost
duayi-xeyr (ə) - xeyirli dua
düşuli-rizq (ə) - ruzinin
gəlməsi, ruzulu
düşuli-səlatın (ə) -
sultanların hüzuruna getmək
dürud (f) - 1.əkin, biçin.
2.salam, dua
durəyi-xatir - bir şeyi arasına
qoymaq
dürər (ə) - böyük inci,
mirvari dənələri
dürri-süxən (ə.f) - söz incisi
dü-şənbə (f) - üçüncü gün
düşvar (f) - çəti

Ə

əimmə (ə) - imamlar,
məzhəb imamları
əbrar (ə) - xeyir sahibləri,
dindarlar
əbyəz (ə) - kiçik dua kitabı
əcməli-kisvət (ə) - geyimin
ən gözəli

ədiyyəyi-məsürə (ə) - təsirli dualar
ədviyə (ə) - ədviyyat, dərman
əfazil (ə) - fazil kimsələr
əhli-dil (ə.f) - könül dilindən anlayan kimsə
əhli-hikmət (ə) - hikmət sahibi, bilgili insan
əhli-kərəm (ə) - əli açıq, səxavətli
əqarib (ə) - qohumlar, əqrabalar
əlfaz (ə) - müəmmali, sirr
əlfazi-məliha (ə) - gözəl söz
əlvani-ğarayib (ə.f) - cürbəcür rənglər, bəzəmələr
ənvai-cüziyyat (ə) - kiçik şeylər
ənvai-lətayif (ə) - lətifələrin növləri
əbsəm (ə) - səssiz, dilsiz, lal
ərzəl (ə) - ən rəzil, çox aiçaq adam
əsər (ə) - iz, nişanə
əsmayi ənbiya və əshabi
Rəsul (ə) - Rəsul nəbilərinin və səhabələrin adları
əşar (ə) - şeir
əşədd (ə) - daha şiddətli, çox şiddətli
ətba (ə) - sözə, işə uymaq

əvamir (ə) - işlər
əvsafi-hamidə (ə) - təriflənən xüsusiyyət

F

fahiş (ə) - çox şişirtməli
fariğ (ə) - 1. işini bitirmiş, tamamlamış. 2. boş, asudə
faqirul-hal (ə) - yoxsulluq, fəqirlik
fəhm (ə) - anlamaq, anlayışlı olmaq, idrak, zəka
fəhmi-vafı (ə) - 1. yetərinco anlayışlı olmaq. 2. sözünün üstündə duran, əhdə vəfalı çıxan
fərid (ə) - tək, bərabəri olmayan, üstün, misilsiz
fərağatı-xatir (ə) - könlün, qəlbin əl çəkməsi
fərayiz (ə) - fərzlər (sanma, hesab etmə, zəruri)
fəraxdil (ə) - könül açıqlığı, sevinc
fəthi-bab (ə.f) - qapının açılması, qapı açmaq
firasət (ə) - tez başa düşmək, tez duymaq
fitnəamiz (ə) - fitnə çıxaran, fitnə edən

futa (f) - beldən aşağı
bağlanılan dəsmal (hamam
üçün)

G

gədayi (f) - 1.dilənçilik,
yolçuluq. 2.alçaqlıq
giran-can (f) - 1.ağır canlı.
2.ağır yaşalıq, ağır həyat
giryəyi-tağmıs (f.ə) - güclü
ağlamaq, çox zarımaq
guşi-huş (f) - ağıl qulağı,
anlayış
guşişi-bidiriğ (f.ə) - var gücü
ilə çalışmaq, əlindən gələni
əsirgəməyən
guşmal (f) - 1.yola gətirmək,
düzgün yola çəkmək.
2.tənbeh etmək, töhmət
etmək
gülüstani-ədəb (f.ə) - ədəb
baxçası
guzin (f) - 1.seçən, ayırıb
bəyənen. 2.bəzənilmis

Ğ

ğaraz (ə) - hədəf, qayə,
məqsəd
ğazub (ə) - qığzın, hiddətli,
qəzəbli, hirsli
ğani (ə) - Zəngin, varlı,
dövlətli

ğarra (ə) - parlaq, gözəl,
göstərişli
ğəvvasi-əql (ə) - ağıl dəryası,
çox ağıllı
ğayrı-muhimm (ə) - vacib
olmayan
ğubari-töhmət (ə) - töhmət
tozu, qəbahət tozu

H-X

xabi-ğaflet (ə) - qəflət
yuxusu
xabi-surət (ə) - gözəl üz
haləti-sığar (ə) - uşaq yaşlı
hasidi-əhli-daniş (ə.f) -
bilikli insana, elm əhlinə
həsəd edən
hasil (ə) - hasilə gələni
haşaq (ə) - çör, çöp
habisat (ə) - çirkin və pis
sözlər
həbasət (ə) - çirkinlik, pislik
habisi-səvad (ə) -
savadsızlığın çirkinliyi
xarib (ə) - 1.ümidini kəsilmis,
ümitsiz. 2.məyus olan,
məyus
hacamat (ə) - qan aldırmaq
hacər (ə) - daş
xəcil (ə) - xəcələtli, xəcələt
çəkən

xədd (ə) - 1.yanaq, üz. 2.qırış, qırışiq
xadəmə-xaşəm (ə) - ev xalqı, ev camaatı
hadra (ə) - yaşıl, yaşıllıq
həll (ə) - həll etmək, yoluna qoymaq
haml (f) - 1.yük. 2.iki canlılıq, hamiləlik
hamr (f) - içki şərab
harameyn (f) - Məkkə ilə Mədinə
həsibi-nəsib (ə) - nəsli, soyu təmiz olan
xasəb (ə) - ata tərəfindən gələn şəraf, nəsil təmizliyi
hüsna (ə) - namuslu qadın
xaşəm (f) - yanında olan hatir - təhlükə, xəta
xavatin (ə) - xatunlar, qadınlar
xeyri-əndiş (ə.f) - xeyirli iş, yaxşılıq düşünən
hazər (ə) - çəkinmək, qaçmaq
həmdəm (f) - 1.səmimi, yaxın dost, ürək dostu.
2.həyat yoldaşı
həmnəşin (f) - söhbət yoldaşı, yoldaş
hərzə (f) - boş söz, boş iş
hərzəvat (f) - boş işlər

həzər (ə) - çəkinmə, ehtiyat etmə
həzf (ə) - atma, silmə, pozma
hicab (ə) - 1.pərdə, örtük.
2.utanma, utancaqlıq
hikmətamiz (ə) - hikmətli, hikmətlə qarışiq söz
xələt (ə) - 1.bəzəkli geyim.
2.mükafat, bəxşiş
hilaf (ə) - qarışiq, zidd, yalan
hilm (ə) - yumuşaq xüsusiyyət, həlimlik
himmət (ə) - çalışmaq, yüksək iradə göstərmək, cəhd etmək
xitabi-ammə (ə) - ümumi əmr, hər kəsə aid olan əmr
hizmətür-ricali-bi ihmal (ə) - elm adamlarına diqqətlə qulluq etmək
xudbin (f) - özünü bəyənmiş, təkəbbürlü
xodrəy (f) - ağılına gələn
xor (f) - günəş, gün
huftəbidar (f) - oyanıq yatan
huquq (ə) - haqq, hüquq
hükəma (ə) - hikmət sahibi, hakim kimsələr, həkimlər, filosoflar, alimlər
hörmət (ə) - hörmət etmək
hünər (f) - 1.hünər, ustalıq.
2.elm, fənn

hüsnü-cəmal (ə) - üz
gözəlliyi
hüsnü-xətt (ə) - gözəl yazı
yazmaq
hüsnü-zindəgani (ə.f) -
həyatın gözəlliyi, diriliyi

İ

iba (ə) - çəkinmək, razı
olmamaq, qəbul etməmək,
rədd etmək
ibaratı-mühməl (ə) - boş,
mənasız cümlələr
ibram (ə) - təkid etmə, israr
etmə
ibtida (ə) - başlanğıc
iğva (ə) - yoldan çıxartmaq,
azdırmaq, başdan çıxartmaq
ehsanı-kisvəti-islam (ə) -
islam əlbisəsinin gözəlliyi
igab (ə) - təhlükə
elmi-nafi (ə.f) - faydalı elm
ilzam (ə) - 1.məcbur etmə,
vadar etmə. 2.öhdəsinə
götürmə
elmi-kitabət (ə) - 1.kitab
yazmaq sənəti. 2.katiblik
sənəti
inamı-neməti-iman (ə) -
iman nemətinin yaxşılığı
inil (ə) - yavaş, sakin

inayəti-ilahi (ə) - allahın
yardımı ilə
ertə (ə) - sabah
isqat (ə) - 1.düşürmə, aşağı
atma. 2.tullama
isar (ə) - bəxşişi
səxavətliliklə bağıslamaq
israfi-təam (ə) - yeməyi israf
etmək
istibsar (ə) - 1.yaxşı görmə.
2.açıqgözlü olma
istiğnayı-qəlb (ə) - qəlbinin
aza qane olması
istinca (ə) - pislikdən
təmizlənmək, təharətlənmək
istirahəti-ruh (ə) - ruhun
dincəlməsi
işkal (ə) - 1.müşküllük,
çətinlik. 2.maneə, əngəl
ittisayi-mənzil (ə) - evin
böyüyü, geniş
izzət (ə) - 1.dəyər, qiymət,
hörmət. 2.şərəf
itr (ə) - gözəl və lətif qoxu

Q

qail (ə) - 1.deyən, söyləyən.
2.inanan. 3.etiraf edən, iqrar
edən
quşəyi-fərağat (ə) - hər
şeydən uzaqlaşma
qazi (ə) - hakim

qədəm (ə) - 1.ayaq. 2.addım.
3.bir addımlıq məsafə
qərz (ə) - borc pul vermək
qəsirül-qamət (ə) - qısa
boylu olmaq
qət-etmə (ə) - həll etmək,
qərar vermək
gövl (ə) - 1.söz, danışıq.
2.söz vermə, vəd etmə
qəzayi-hacət (ə) - tualet
ehtiyacını etmək
qəziyyə (ə) - 1.məsələ.
2.qərar. 3.hadisə, təsadüf
qüvvəti-xədimə (ə) - həzm
etmək gücü
qüvvəti-tab (ə.f) - yaradışın
gücü

K

kəbir (ə) - 1.böyük, ulu.
2.yaşlı, qoca
Kəlami-əmirul-mömminin
Əli (ə) - Hz.Əlinin hikmətli
sözləri
kəlami-xəbis (ə) - pis və
çirkin söz
kəlami-qədim (ə) - qurani
kərim kəlamı
kəlami-təyyibə (ə) -
bəyənilməyən söz
kəlb (ə) - köpək, it
kəma-fiha (ə) - olduğu kimi

kirdgar (f) - Cənabi haqq,
Allah, Tanrı
kiyasət (ə) - anlayışlı olmaq
künd (f) - 1.küt. 2.qoçaq,
cəsur

L

lacərəm (ə) - 1.şübhəsiz,
əlbəttə. 2.nəhayət, xülasə.
3.lazımdır, gərəkdir
luc (ə) - avarakəma-kan (ə) -
öncədən olduğu kimi
kəmalı-kəsb (ə) -
qazanmanın son həddinə
gəlmək
Okəminə (f) - aciz, zəlil,
həqir
kənəf (ə) - tərəf, yön,
sığınacaq yer
kəsirul-kəlam (ə) - sözün
artığı, lazımdan artıq söz
kəsbi (ə) - çalışıb, çabalamaq
ilə əldə etmək
kəb (ə) - 1.topuq sümüyü.
2.topuqdan çıxan aşıq
sümüyü
kəsbi-ədəb (ə) - ədəb
qazanılması, tərbiyə sahibi
olmaq
kəsbi-kəmal (ə) - kamal
sahibi olmaq

kəslan (ə) - tənbəllik, tənbel,
yorğun
kətmi-haq (ə) - haqq,
doğrunu gizlətmək
kəzzab (ə) - yalançı, yalan
danışan
kitab (ə) - vərəqlər şəkilində
çap edilmiş əsərin cildlənmiş
şəkili
ləimzadə (ə) - alçaq
təbəqədən kimsənin oğlu
ləin (ə) - lənətlənmiş, lənətli,
məlun
laqəbi-naxoş (ə.f) - gözəl
olmayan ləqəb və adlar,
ayama
ləcuc (ə) - çox inadçı, çox
tərslik edən, tərs
ləhv (ə) - oyun, əyləncə,
faydasız iş
ləltəmək (f) - döymək,
vurmaq, zərbə
ləfz (ə) - 1.söz, kəlimə.
2.deyiliş, tələffüz

M

mai-mustaməl (ə) -
işlədilmiş su
malü-mənal (ə) - əmlak, var-
dövlət
mirasxor (ə.f) - miras yeyən

meyvəyi-cənnət (f.ə) -
cənnət meyvəsi
mayeyi-cüvan (ə.f) - gənclik
iqtidarı
madum (ə) - rütbəci aşağı
olan, tabe olan
məsumcə (ə) - balaca uşaq
məxbut (ə) - vurulmuş,
döyülmüş, zərbə almış
məğmum (ə) - qəmli,
hüzünlü, qüssəli
məhdumzadə (ə.f) - ağa,
başçı, iş buyuran
məxluqat (ə) - yaradılmış
canlılar
məhrəm (ə) - 1.çox yaxın
olan insanlar. 2.yaxın dost.
3.qohum
məhsudi-xalq (ə) - xalqın
həsəd ediləni
məqam (ə) - 1.durulacaq yer.
2.mənsub, məsul vəzifə
məqbərə (ə) - 1.qəbir, məzar.
2.qəbiristan, məzarlıq
mar (f) - ilan
matlubul-mülük (ə) -
hökmdarlar üçün axtarılan
şey
məzləmə (ə) - haqsız yerə
incitmək, haqsızlıq
məqəş (ə) - milçək

məqəsvəri-məzəllət (ə) - zəlil
olmuş milçək kimi
məhabət (ə) - hörmətlə
qarışıq qorxu
məhal (ə) - 1. mümkün ola
bilməyən. 2. çətin
məhlikə (ə) - təhlükəli iş, yer
məktum (ə) - 1. gizli, məxfi.
2. sirli
məlişhul-lisan (ə) - dilin,
sözün gözəli, şirini
məlal (ə) - sıxıntı
məmduh (ə) - mədh
olunmuş, təriflənmiş
mənahi (ə) - qadağan
olunmuş işi görünlər
mənal (ə) - 1. əldə edilən şey,
ələ keçirilən şey. 2. mal,
dövlət
mənhusə (ə) - uğursuz, nəhs
mərqəd (ə) - 1. məzar, qəbir.
2. yatacaq yer, yataq
məznun (ə) - 1. zənn olunan.
2. şübhə olunan, şübhəli.
3. etimal edilən, güman
edilən. 4. təqsirləndirən,
müqəssirləndirilən
məsdudə (ə) - örtülü, qapalı,
gizli, açıq-saçıq gəzməyən
məşhəd (ə) - bir adamın
şəhid olduğu yer və ya
şəhidin basdırıldığı məzar

məvgur (ə) - çoxaldılmış,
çox, bol
məzbələ (ə) - zibil tökülən
yer
məzmm (ə) - 1. məzmmət
olunmuş. 2. əlavə edimiş,
artırılmış
mehr (f) - sevgi, günəş,
məhəbbət
miqdari - acət (ə) - yetər,
qədər
mülkü-nemət (ə) - mülk və
nemət
minqar (ə) - qartal dimdiyi
müalicə (ə) - dərman
düzəltmək, dərman içmək
muamələt (ə) - davranış
muanədət (ə) - inadçilliq
etmək
müşərət (ə) - birlikdə
yaşayıb yaxşı davranmaq
muəttər (ə) - gözəl qoxulu,
ətirli
mucib (ə) - heyrətə gətirən,
təəccüb etdirən
mübahəsə (ə) - qarşılıqlı
danışmaq, bir mövzu
üzərində danışmaq
mühəba (ə) - diqqət yetirmə,
etina etmə, ehtiramla
yanaşma

mühasama (ə) - iki tərəf arasında düşmənlilik
muhavərə (ə) - mübahisə edib danışmaq
mühalləd (ə) - daimi qalan
mühəssəl (ə) - işin sonu
muxtar (ə) - seçilmiş, seçkin, istədiyini edən
müqim (ə) - ev sahibi, oturan kimsə
müqəddəs (ə) - təmiz, müqəddəs
müntəkim (ə) - intiqam alan
murabba (ə) - bardaş quraraq yerdə oturmaq
musahibət (ə) - söhbət etmək, görüşüb danışmaq
mutavazza (ə) - ayaq yolu
müti (ə) - itaətkar, itaət edən
mutnib (ə) - lazımsız, artıq çox danışmaq
müvafiqət (ə) - uzlaşmaq, uyğun davranmaq
müvazibət (ə) - bir işə durmadan çalışmaq, bir işlə daimi çalışmaq
müvəhhəd (ə) - bir, tək, yeganə
muhtab (f) - ipdən hörülmüş şeylər satan
məzlum (ə) - 1.zülm edilmiş. 2.yazıq, fağır

müəssis (ə) - təsis edən, quran, təməlin qoyan
mubaşirət (ə) - 1.yerinə yetirmə, icra etmə. 2.idarə etmə
mübhəm (ə) - örtülü, qapalı
müəcəllə (ə) - cillələnmiş, parlanmış
müctəba (ə) - seçilmiş, seçkin
müctəhidi-aləm (ə) - dünyanın ruhanisi
mudava (ə) - dərman axtarmaq, xəstəyə dərman vermək
müddəi (ə) - iddia edilən kişi
müəddəb (ə) - ədəbli, tərbiyəli, ədəbləndirilmiş
müəllif (ə) - yazar, kitab yazan
müfəriqət (ə) - ayrılma, boşanma
mufərrihül-qəm (ə) - qəmdən qurtarmaq, qəmi dağıdan
müfsid (ə) - ortalığı qarışdıran
müfti (ə) - hüquq məsələləri üzrə fitva verən şəxs, tədarük olunmuş
mühəyya (ə) - hazırlanmış, hazır, tədarük olunmuş

mühməlat (ə) - mənasız, boş
sözlər
mühmət (ə) - ihmal edilmiş,
mənasız boş söz
mükaşifə (ə) - 1.kəşf etmə,
aşkar etmə. 2.sirr açma
müksir (ə) - çox və
gərəyindən artıq
mülazimət (ə) - bir işlə
davamlı məşğul olmaq
müləvvən (ə) - boyanmış,
rəngli, rəngarəng
müləvvəs (ə) - 1.kirli, pis,
ləkəli. 2.murdar olmuş
mülazimi-səlatın (ə) -
sultanların irəlidə gedənləri
mümarisət (ə) - məharət,
ustalıq
münəvvər (ə) -
aydınladılmış, nurlandırılmış
münfəil (ə) - incimiş,
küsmüş, təsirlənmiş
münqaid (ə) - boyun əyən,
təbə olan, itaət edən
müruri-zaman (ə) - zaman
keçdikcə, günlər keçdikcə
mürəbbi (ə) - uşağın
tərbiyəsi ilə məşğul olan
adam
mürəttəb (ə) - yerli yerinə
qoyulmuş, qaydaya
qoyulmuş

mürtəkib (ə) - pis və
yaramaz işlər görə
müsəmma (ə) -
adlandırılmış, adlanan
müstəcab (ə) - istəyi yerinə
yetirilən, xahişi qəbula
keçilən
müstəfid (ə) - faydalanan,
istifadə edən
müstərih (ə) - rahatlanan,
dincələn
müstəhaza (ə) - heyizli qadın
müştəq (f) - müşk, ətir
mütəəhhid (ə) - öhdəsinə
alan, öhtəçilik götürən
mütəfavit (ə) - bir birindən
fərqli
mütəbəyyir (ə) - heyrətə
düşmüş, coşmuş
müttəhid (ə) - birləşmiş,
birgə
mütəhər (ə) - pak, pakizə,
təmiz
mütəməddin (ə) -
mədəniyyətli, mədəni
mütənəbbih (ə) -
1.çoxbilmiş. 2.ağlı başında
olan
mütəşərri (ə) - dinin əmr
ettiginə təbə olan, əməl edən
mütəvərrim (ə) - 1.vərəmli.
2.şiş, qabar

müttəqi (ə) - təqva sahibi
müttəizz (ə) - izzət və şərəf
sahibi olmuş
müvazibət (ə) - bir şey
etməyə qətiyyətlə davam
etmək

N

nabaliğ (f.ə) - həddi buluğa
çatmamış
naçar (f) - çarəsiz,
istəməyərkədən
nadan (f) - bilməz, anlamaz,
cahil
naxələf (f.ə) - xeyirsiz övlad
naxulq (f) - xasiyyəti pis
naqis (ə) - nöqsan, əskik,
eyib
niknam (f) - yaxşı ad
çıxarmaq, yaxşı sahib olmaq
nisar (ə) - səpələmək,
dağıtmaq
nasarkar (f) - uyğun olmayan
nas (ə) - insan, xalq, el
nahıf (ə) - arıq, zəif
nəqd (ə) - mal, mülk, pul,
sərvət
nəbiyyəi-harameyn (ə) -
Hz.Məhəmməd
nəql (ə) - eşitdiyini danışan,
nağıl edən

nəqş (ə) - işləmə, naxış,
surət, təsvir
nəzər (ə) - baxma, baxış, göz
yetirmə
nəfiri-amm (ə) - tələsik xalq
içindən toplanan əsgər
nəfsi-nəfis (ə) - gözəl ruh,
gözəl həyat
nəsəq (ə) - üslub, yol, tərz,
qayda
nəsəb (ə) - nəsil, soy
nəticəi-axır (ə) - işin sonu
nəvaziş (f) - könül almaq,
iltifat etmək, əzizləmə
nifaq (ə) - ara qarışdırmaq,
ikitirəlik
nutuq (ə) - danışmaq
nücum (ə) - ulduzlar
nüdəma (ə) - nədimlər
nüsxəyi-müfid (ə) - qaydalı
əsər, lazımlı kitab

O,Ö

ovla (ə) - birinci, ilk
övrət (ə) - övlad (ə)
övliya (ə) - bədənin gizli
yerləri
ata və ananın uşaqları -
vəlilər, rəhbərlər, başçılar

P

pəlid (f) - alçaq, pis, murdar
kimsə

pənc şənbə (f) - cümə,
beşinci gün

pənd (f) - nəsihət, öyüd

pərəndə (f) - quş

pərhizkar (f) - pəhriz
saxlayan, sığınan, çəkinən

peyapey (f) - birbirinin
ardınca, dalbadal

peyvəstə (f) - davamlı
olaraq, həmişə

pirastə (f) - bəzənmiş,
bəzəkli

piri-hirfət (f.ə) - sənətin
ocağı

pişiva (f) - öndər, rəis

puhtə-qılmaq (f) - təcrübə
sahibi olmaq

R

Rahimallahu (ə) - Allahın
rəhməti bol olsun

Rəsuli-saqaleyn (ə) -

Hz.Peybəmbər,

Hz.Məhəmməd

rəfiyi-şərif (ə) - şəərəfli, uca

rənc (f) - zəhmət, sıxıntı, ağrı

rəvan (f) - hazırlanmış,
əzbərlənmiş

riayəti-xatır (ə) - könlünü
almaq

risaleyi-şərifə (ə) - əsər,
kitab, məcmuə

rum sultanı (ə) - osmanlı
sultanı, Anadolu-Türk
sultanı

rüzgar (f) - 1.zaman, dövr,
dünya. 2.külək

S

safiy (ə) - təmiz, pak, saf

sahibanı-maqbul-tələb (ə) -
qəbul olunmuş istək sahibləri

sahibi-aqrab (ə) - insanı
əqrəb kimi sanəma

xüsusiyyəti olan

sahibi-səadət (ə) - xoşbəxtlik
sahibi

sakit (ə) - sükut etmək

surəti-xub (ə.f) - gözəl, yaxşı
əxlaq

surətisifat (ə) - sıfatların,
vəsiflərin halı

surəti-zinət (ə) - bəzənmə
biçimi

səyi-bəliğ (ə) - çalışma,
çabalamaq

sabir (ə) - 1)səbr edən.

2)çətinliyə dözən

sadir (ə) - çıxan, əmələ
gələn, baş vərən

safgi-nial (ə) - ayaqqabıların qoyulduğu yer
səğir (ə) - balaca oğlan uşağı
səğirə (ə) - qız uşağı
sələbət (ə) - mənəvi qüvvət
sələvat (ə) - Hz.Peyğəmbərə gətirilən səlavət salam
seyd (ə) - ov, ovlanma
sazkari-iyş (f) - yaşayışa uyğun
səbaq (ə) - bir öyrəncinin bir gündə alması lazım olan dərslər
səbüq-ruh (f.ə) - həqiqi ruhlu, xoş söhbət
səfih (ə) - zövq və əyləncəyə
səha (f) - cəmərdlik
səhab (ə) - bulud, qaranlıq
sə-şənbə (f) - çərşənbə, ikinci gün
səğiran (ə) - sərxoş, kefli
səvad-xanlıq (ə.f) - yazı yazmağı bilən
siba (ə) - canavarlar, yırtıcı heyvanlar
siqlət (ə) - 1) ağırlıq.
2) sıxıntı, iztirab
silk (ə) - məslək, tutulan yol
sipehri-bimehr (f.ə) - günəşsiz taleh
sulb (ə) - döl, nəsil
sulhamiz (ə) - barışa yol açan

süxan afərin (f) - söz söyləmədə usta olan kimsə
süxəndanluq (f) - gözəl söz söyləmə sənəti
sühan-şinas (f) - sözün dəyərini təqdir edən
sülük (ə) - bir yola girmək, hərəkət tərzisi
sürur (ə) - sevincli yer, sevinc
süst (f) - gevşək

Ş
şadkam (f) - şad, arzusuna çatan adam
şakir (ə) - şükür edən, razı olduğunu bildirən
şam (f) - axşam, axşam yeməyi
şərabül-xamr (ə) - gecə-gündüz içki içən
şivəi-əngir (f) - naz yaradan
şad olmaq (ə) - sevincli
şəfiul-müznibin (ə) - günahkarların şəfaətçisi
şəhvəti-məyşum (ə) - uğursuz şərabın şəhvəti
şəm (ə) - mum, bal mumu
şənaət (ə) - pislik etmək, yamanlıq
şənbih (ə) - Şənbə, altıncı gün

şərm (ə) - utanmaq, həya
etmək, xəcalət
şərəfallahu (ə) - allah şərəfli
qıldı
şidat (ə) - şərtlər
şiqaq (ə) - uyuşmamaq,
ixtilaf
şikar (f) - ov, ovlama
şöle (ə) - alov, işıq
şuğl (ə) - məşğuliyyət, iş,
məşğələ

T

tacül-müslimin (f.ə) -
müsəlmanların baş tacı
tiğ (f) - qılınc, xəncər, ülgüc
taqu-rəvaqı (f) – eyvan,
qubbə
talibani-elmi-ədəb (ə) - ədəb
bilgisinin öyrənciləri
tiri-məqsud (f.ə) - məqsəd
oxu
tariqus-salat (ə) - namazı
tərk edən
tuti-dil (ə.f) - könül tutisi,
könül dili
tuti-xoşəlhan (ə.f.ə) - xoş
səsli tuti
təam (ə) - yemək, xörək,
bişmiş

talibi-elm (ə) - elm talibi,
tələbə, öyrənci, elm
öyrənmək
tain (ə) - söymək, ayıblamaq,
tənə vurmaq
təbib-i-hazıq (ə) - işini yaxşı
bilən
təharət (ə) - təmiz, obdəst
tahir (ə) - təmiz, pak
təəhhüdat (ə) - xeyir dualar,
salamlar
təhrik (ə) - hərəkət etmək,
təşviq etmək
tale (ə) - 1) taleh, qismət,
qəddər. 2) tul edən, doğan,
çıxan
təmə (ə) - ac gözlülük, göz
dikmə, tamah
tapu qılmaq (f) - hörmət
etmək
tariqi-müstəqim (ə) - haqq
yol, doğru gedilən yol
təddi (ə) - həddi keçmə,
insafsızlıq
tayyibul-araq (ə) - kökləri
təmiz olan
təziyə-i-ömr (ə) - ömrün zay
olması
təxxür (ə) - geri qalma,
gecikmə

təbəvvül və tağayyüt (ə) -
balaca və böyük abdəsti
pozmaq
təchil (ə) - cahil yerinə
qoymaq
təfəhhüs (ə) - incəliklə
araşdırmaq, tədqiq etmə
təfərrüc (ə) - qəm-qüssəni
dağıtmaq
tətvic (ə) - görəvləndirmək,
vəzifələndirmək, tac qoymaq
təhzibi-əxlaq (ə) - gözəl
əxlaq
təhzibi-elm (ə) - elm talibi,
öyrənci
təqəddüm (ə) - irəliyə
keçmək, öndə getmək
tələtuf (ə) - nəzakətli
davranmaq
tələmmür (ə) - öyrəncilik
tərbiyəti-ədəb (ə) - əxlaq
dərsi
tərbiyəti-mənəkib (ə) -
qürrelənəcəkdir vəsflərin
öyrənilməsi
tətəffö (ə) - yüksəlmə,
ucalma, yuxarı qalxma
tərkiblər hurufu (ə) - hərflər
sirasınca
təsəlli hatır (ə) - könlünü
almaq

təşxisi-məratib (ə) - dərəcə
və mərtəbələrin bildirilməsi
təşviş (ə) - qarışdırmaq
tətavvu (ə) - fərz olmayan
ibadət
tətəhhür (ə) - paklama,
təmizləmə
təvəqqi (ə) - çəkinmə, özünü
saxlama
tifl (ə) - uşaq
tul (ə) - uzunluq, boy, uzun
türəhat (ə) - ağılsız sözlər,
mənasız sözlər, cəfəngiyyat

Ü

ücb (ə) - məğrurluq, özünü
bəyənmə
üqba (ə) - axirət, o biri dünya
üqdə (ə) - düyün, çətin iş
üləma (ə) - bilginlər, alimlər
ünf (ə) - şiddət, sərtlik,
qabalıq
üdəba (ə) - ədiblər, yazıçılar
üməra (ə) - əmirilər, bəylər
ümmül-xalayış (ə) -
pisliklərin anası
ünsiyyət (ə) - yaxınlıq,
yoldşlıq, dostluq

V

valideyn (ə) - ana, ata,
valideyn

vasil (ə) - çatmaq,
qovuşmaq, yetişmək
vəsfî-hal (ə) - işin
açıqlanması
vuzu (ə) - abdəst, dəstəmaz
vəchi fil-vücuḥ (ə) - ən
uyğun biçimdə
vəsiləyi-lətifə (ə) - gözəl
bəhanə, gözəl vasitə
vıfaq (ə) - uyğunluq, barış,
həmfikir
vüsufî-məqasid (ə) - qayəyə,
məqsədə çatmaq

zəbani (ə) - cəhənnəm əhlini
cəhənnəmə göndərməyə
vəzifəli olan kimsə
zəban dirazlıq (ə) - dil
uzadan
zəllə (ə) - səhf, günah,
nöqsan, yanılma
zinət (ə) - bəzək, yaraşlıq
ziyarət (ə) - birini görməyə
və görüşməyə getmə
ziyədə (ə) - artma, çoxalma
zih-gir (ə) - ox atanların
barmaqlarındakı halqa, üzük

Y

yari-vəfadar (f.ə.f) - vəfalı
dost, sevgili
yarlığ (f) - dərman, nişan
yatlu (f) - yad
yavuz (f) - sərt, yaman
yek-şənbəh (f) - bazar günü
yəmm (f) - dəniz
yümun (ə) - uğur, bərəkət,
bəxt
yumna (ə) - sağ əl

Z

zağî-siyah (f) - qara qarğa
zətî-aziz (ə) - uca, hörmətli
kişi
zəif (ə) - daimi olmayan,
müəqqəti

“TACİ – ƏDƏB” ƏSƏRİNDƏ İŞLƏNMİŞ TÜRK MƏNŞƏLİ SÖZLƏRİN LÜĞƏTİ

A - آ	اديله (adıyla) - adıyla
ج (ac) - aç	آدلرُن (adların) – adların
آچار/آچر (açar) - açar	آ دملرله (adamlarla) - adamlarla
açar - 1. açmaq- açmaq 2.	آ غاجننک (ağacının) - ağacının
1. fəth etmək, zəbt etmək 2.	آ غاجی (ağacı) - ağacı,
uzaqlaşdırmaq 3. yaymaq	دەیانەیی اغزه (ağzı) - ağzı
4. ortaya qoymaq	آغیز - yeməyə və danışmağa
آچوق (açıq) - açıq	yarayan boşluq
آچق (açıq) - açıq	آغزده (ağızda) - ağızda
آچمیه (açmaya) - açmaya	آغزین (ağzın) - ağzın
آجی (acı) - acı	آغزینە (ağzına) - ağzına
آجی دلو (acı dillü) - acı söz,	آغزندن (ağzından) - ağzından
dedi-qodu	آغزمدن (ağzımdan) - ağzımdan
آچلسون (açılsun) - aşkar	آغر (ağır) - ağır, çəkidə çox
olsun, açılmaq	gələn
açılmaq-1.zahir olmaq,	آغسرسه (ağsırsa) - asqırsa
aşkar olmaq. 2.ortadan qeyb	asqırmaq - ağız və burundan
olmaq, görünməz olmaq.	gurultulu şəkildə havanı geri
آچلور (açılır) - aşkar olur	vermək
آچر (açır) - aşkar olur	آغسیرنە (ağsırana) - asqırana
اد (ad) - ad	آغرُدُر (ağardur) -
آدلری (adları) - adları	bəyazlanır, aydınlanır,
آ دلریدُر (adlarıdır) - adlarıdır	ağardır
آدلریلە (adları ilə)	
آدلو (adlu) - adlı	

ağarmaq - 1. bəyazlanmaq 2. aydınlanmaq, 3. ağarmaq
 آخسامدر (axşamdır) - axşamdır
 axşam - günbatan vaxt
 اخمق (axmaq) - axmaq
 axmaq - 1. ağılsız, sərsəm. 2. anlayışsız
 آخرنه دکن - (axıra dəgin)- sona qədər
 اقچه (aqça) - ağca, axca
 ağca/axca - keçmişdə pul vahidi
 عاق (aq) - bəyaz, ağ
 اقا اقا (aqa - aqa) - axa-axa
 axmaq - olduğu yerdən aşağıya doğru hərəkət etmək
 اقميا (aqıtmaya) - axıtmaya
 الٹی (altı) - altı
 altı - ədəd, beşdən bir artıq beşdən sonra gələn ədədin adı, bu ədədi göstərən rəqəm, 6
 آلتنجی (altıncı) - altıncı
 altıncı - say, sırada beşincidən sonra gələn
 آلتمش (altmış) - altmış
 altmış - say, əlli doqquzdan sonra gələn say, 60
 آلتمش الٹی (altmış altı) - altmış altı

altmış altı - altmış beşdən sonra gələn rəqəm və ya ədədin adı, 66
 آل (al) - almaq
 ألمق (almaq) - almaq
 almaq - bir şeyi, bir yerdən ya da bir kimsədən ayırmaq yolu ilə əldə etmək
 آلورکن الرکن (alurken, alırkən) - alarkən
 ألمادوم (almadum) - almadım
 ألمادی (almadı) - almadı
 ألمینجه (almayınca) - almayınca
 آلی ویرسلر (alı versələr) - alsalar
 alı versələr - tez almaq, tez alıb keçmək
 آلمآ (alma) - alma
 alma - hər rəngdə kiçik çəyirdəkli meyvə
 آلمه (alma) - alma (almamaq felindən)
 آلدیم (aldım) - aldım
 آلب (alıb) - alıb
 آلور (alır) - alır
 آلامار (alamaz) - ala bilməz
 آلسه (alsa) - alsa
 آلالر (alalar) - alalar
 آلايوم (alayum) - alım
 آلاسين (alasin) - alasan

آلن (alan) - alan. bax.
 almaq
 ألمشدم (almışdım) -
 almışdım
 ألمغه (almağa) - almağa
 ألامزم (almazım) - almadım
 ألمزله (almazlar) - almazlar
 أله ورله (alış-veriş) - alış-
 veriş
 alış-veriş- alım satım işi
 ألدرمق (aldırmaq) - aldırmaq
 aldırmaq - almaq işini
 yerinə yetirmək
 ألدوره لر (alduralar) -
 alduralar
 alduralar - almaq işini yerinə
 yetirmək
 ألدرمغچون (aldırmağçün) -
 aldırmaq üçün
 aldırmaq üçün - almaq işini
 etdirmək üçün kimsə
 ألتنه (altına) - altına
 alt- bir şeyin yerə baxan
 yanı, üst tərəfi
 ألتنده (altında) - altında
 ألتنده در (altındadır) -
 altındadır
 ألتنده غى (altındağı) -
 altındakı
 ألى (alnı) - alnı
 alın - üzün qaşlarla saçlar
 arasındakı bölümü

ألتنه (alnına) - alnına
 ألق (alçaq) - alçaq
 alçaq - yerdən uzaqlığı az
 olan; antonimi yüksək
 ألموسنه (alımlusuna) -
 alımlısuna
 alımlı - çəkici, bazımlı, gözəl
 آكا (ana) - ona
 ona - tək üçüncü şəxsi
 göstərir
 آنى - (anı) - onu
 أونوك (anun) - onun
 أنك (anın) - onun
 آنده (anda) - onda
 آندن (andan) - ondan
 أنلا (anınla) - onunla
 أنكان (anınlan) - onunla
 أنولادر (anunladır) -
 onunladır
 أنلر (anlar) - onlar
 onlar - üçüncü şəxsin
 çoxunu göstərir
 أنلردن (anlardan) - onlardan
 أنماز (anmaz) - anmaz
 anmaz - birini, bir şeyi ağıla
 gətirməmək, sözünü
 etməmək, xatırlamamaq
 أنلاتمشمش (anlatmışımış) -
 anlatmış imiş
 anlatmaq - birinin anlaması
 üçün danışmaq, açıqlamaq,

məlumat vermək, başa salmaq
 أنا (ana) - ana
 uşağı olan qadın, ana
 أنا نانى (ananın) - ananın
 أنا نايه (anaya) - anaya
 أنا نامدر (anamdır) - anamdır
 أنا نامزدن (anamızdan) - anamızdan
 أنا ناسى (anası) - anası
 أنا ناسندن (anasından) - anasından
 أنا نالى (anaları) - anaları
 أنا نالرنى (anaların) - anaların
 أنا كيلور (anulur) - xatırlanır, yada salınır
 anmaq - birini, bir şeyi ağla gətirərək sözünü etmək, xatırlamaq
 أنا نكسه (ansa) - 1.xatırlasa, 2.başa düşsə
 أنا نلاييوم (anlayayım) - başa düşüm, anlayım
 anlamaq - bir şeyin nə demək olduğunu, nəyi anlatdığını qavramaq; 2. birinin duyğularını, istəklərini, düşüncələrini duya bilmək
 أنا نلاييومدى (anlayumadı) - anlaya bilmədi

أنا لمدوغي (anlamadığı) - anlaya bilmədiyi
 أنا ندى ننىك (andınun) - andının
 أنا ندى (and) - and
 and - tanıya, ya da müqəddəs bilinən bir şeyi şahid göstərərək bir işi təsdiqləmək
 أنا ندى اىچمىك (and içmək) - and içmək
 and içmək - bir şeyi etməyə, ya da etməməyə and ilə söz vermək
 أنا روق (aruq) - zəif, arıq
 zəif - əti, yağı süzülmüş, أنا رقلدر (arıqladır) - zəiflədir, arıqladır
 أنا راسنده (arasında) - arasında
 ara- iki şeyi bir-birindən ayıran uzaqlıq
 أنا راسندأ (arasından) - arasından
 أنا راسندكى (arasındakı) - arasındakı
 أنا ررتوق (artuq) - artıq
 artıq - daha çox, artıq olan
 أنا ررتغين (artıgım) - artıgım
 أنا ررتوقدر (artuqdur) - artıqdır
 أنا ررتورر (arturur) - artırır
 أنا ررترر (artırır) - artırır
 أنا ررترمز (artırmaz) - artırmaz

عارى (ari) - arı, təmiz,
 qatışıqsız
 أرتمق (arıtmaq) - təmizləmək
 أرقدہ (arqada) - arxada
 arxa - bir şeyin təməl tutulan
 üzünün tam tərs yanı,
 oturarkən kürəyin dayandığı
 yer
 أرقمہ (arqama) – arxama
 أرقاسین (arqasın) - arxasını
 أرقسنه (arqasına) - arxasına
 أرزو (arzu) - arzu istək,
 dilək
 أردین (ardun) - arxasın
 آردین (ardın) - arxasın,
 davamın
 آردنه (ardına) - arxasını
 آردن (ardundan) -
 arxasından
 آصلمش (asılmış) - asılmış
 asılmaq - yüksək bir yerə
 ilişdirilib asılmaq
 آشغه (aşağı) - aşağı
 aşağı - bir şeyin alt qismi
 دن آشاغه (aşağıdan) -
 aşağıdan
 آشه (aşa) - aş
 aş- bişirilərək hazırlanan
 yemək
 آشی (aşı) - aş
 آشنک (aşunun) - aşının
 آتم (atam) - atam

ata - l.uşağı olan kişi,
 yetişdirib böyüdən,
 himayəçi, tərbiyə edən
 آتہ منک (atamın) - atamın
 آتتک (atan) - atan
 آتاتنک (atanın) - atamın
 آتاسی (atası) - atası
 آتایه (ataya) - ataya
 آتالروک (ataların) - ataların
 آتالردن (atalardan) -
 atalardan
 آت (at) - at
 at - minmək, yük çəkmə ya
 da daşıma kimi işlərdə
 istifadə olunan tək dırnaqlı
 heyvan
 آتہ (ata) - ata - ağac at
 (ağacdan hazırlanmış at)
 آعاج اتہ (ağac) ata-ağac ata
 آتلو (atlı) - atlı
 atlı - ata minmiş olan kimsə
 آتدہ (atda) - atda
 آتیجی (atıcı) - atıcı
 atıcı - yaxşı silah atan,
 attığını vuran, mahir nişançı
 آتلمش (atılmış) - atılmış
 atılmaq- bir yönə (tərəfə,
 istiqamətə) doğru atılmaq
 آتمق (atmaq) - atmaq
 atmaq - bir cismi bir yönə
 doğru fırlatmaq
 آتمیلر (atmayalar) - atmayalar

آیتسه (ayıtsa) - söyləsə
 ayıtmaq - söyləmək, demək
 آیتدی (ayıtdı) - söylədi
 آیدر (aydır) - söylədi
 آیدردی (aydırdı) - söylətdi
 ایرو (ayru) - ayrı
 آیرق (ayruq) - ayrı, uzaq
 ayırıq- ayrılmış, başqalarına
 bəzəməyən, ayrı tutulan
 آ یقلا رین (ayaqların) -
 ayaqların
 آ یقلا رنه (ayaqlarına) -
 ayaqlarına
 آ یاق (ayaq) - ayaq
 ayaq-insan və heyvanın
 yeriməsinə yarayan bədən
 üzvü
 آ یاغ (ayağ) - ayağ
 آ یاغم (ayağım) - ayağım
 آ یاغین (ayağın) - ayağın
 آ یاغنه (ayağına) - ayağına
 آ یاق قابن (ayaq qabın) -
 ayaqqabı
 ayaqqabı - ayağı qorumaq
 üçün geyilən ayaq geyəcəyi
 آ یاغی قابن (ayağı qabın) -
 ayaqqabı
 آ ی (ay) - ay
 ay - İlin 12 ayından biri
 آ ینه (ayına) – ayına
 (ramazan ayına آینه
 آیده (ayda) - ayda

آیدن (aydan) - aydan
 آ یلق (aylıq) - aylıq
 آ یه (aya) - aya
 ay - yer kürəsinin peyki olan
 göy cismi
 آ یروجه (ayruca) - ayrıca
 ayrıca - ayrı olaraq, tək
 başına
 آ یرو ل د غچون (ayrıldığıçün) -
 ayrıldığı üçün
 ayrılmaq - ayrı düşmək,
 uzaqlaşmaq
 آ ی ر ل م ا ز (ayrılmaz) - ayrılmaz
 آ ز (az) - sayca çox olmayan
 آ ز آ ز (az-az) - az-az
 آ ز دن (azdan) - bir azdan
 ب ر آ ز دن (bir azdan) - zaman
 mənasında (qısa bir zaman,
 müddət)
 آ ز د ر م ق (azdırmaq) -
 azdırmaq
 azdırmaq - evdən
 uzaqlaşdırmaq, itməsinə
 səbəb olmaq
 آ ز د ر ب (azdırıb) - azdırıb
 آ ز د ر و ب (azdırub) - azdırıb
 آ ذ ا د ل ق (azadlıq) - hürriyyət,
 özgürlük, azadlıq
 آ ز ر ل ر د و کوز (azarlardanuz) -
 azarlardınız.
 azarlamaq - tənqid etmək

E - أ

ايدە (edə) - edə

etmək - bir işi etmək, yerinə yetirmək

اِذْمَ (edəm) - edəm, bir işi görmək

ايدەيم (edəyim) - edim

ايدرسەم (edərsəm) - edərsəm

ايدەر (edər) - edər

ايدەمز (edəməz) - edə bilməz

ادامدى (edəmədi) - edə bilmədi

ادجک (edəcək) - edəcək

ايدرمىش (edərmiş) - edərmiş

ايدرکەن (edərkən) - edərkən

ايدوب (edüb) - edib

ايدوب (edüb) - edib

ايدبلەر (ediblər) - ediblər

ايدن (edən) - edən

ايدەلەر (edələr) - edələr

ايدرلەر (edərlər) - edərlər

ايدرلردى (edərlər) - edərlər

ايدرسيز (edərsiz) - edərsiz

ايدونوب (edünüb) - sahib olub

edinmək - sahib olmaq, özünə bağlamaq,

özününküləşdirmək

ايدنمىشدى (edinmişdi) - əldə

etmişdi, sahib olmuşdu

اكلە (əgilə) - əyilə

əyilmək - birinin qarşısında əyilmək

اگلسە (əgilsə) - əyilsə

اگمیلەر (əgilməyələr) - əyilməyələr

اگلبەن (əgilübən) - əyilibən

اگلەنە (əglənə) - əylənə

əylənmək - durmaq,

gəcikmək, yubanmaq

اگلەنوب (əglənib) - əylənib

اگلەنمىش (əglənmiş) - əylənmiş

اکن (əkin) - əkin

əkin - taxıl, batan bitkiləri və s. əkilmiş tarla

اگسک (əksik) - əksik

əksik - 1. tam olmayan; 2. bir qismi olmayan; 3. qüsurlu

اقدام (əqdəm) - öncə, əvvəl

öncə - 1. ilk olaraq; 2. zaman bildirən bir sözdən sonra gələrək keçmiş bir vaxtı anladır

اگش (əkşi) - turş

turş - sirkə ya da limon dadında olan

ال (əl) - əl

əl - biləkdən barmaq uclarına qədər olan bölüm

الى (əli) - əli

صول الى (sol əli)

النه (əlinə) - əlinə

اليه (əliyə) - əliyə

الن (əlin) - əlin
 الندى (əлиндəki) - əлиндəki
 الندى (əлиндən) - əлиндən
 اللرين (əllərin) - əllərin
 اللرين (əllərinin) - əllərinin
 اللرنده كه (əllərindəki) - əllərindəki
 الدن (əldən) - əldən
 اللى (əlli) - əlli
 əlli - 1. say; 2. qırx doqquzdan sonra gələn say, 50
 امگم (əməyim) - əməyim
 əmək- 1. zəhmət, insanın əqli və cismani gərginlik tələb edən məqsədə uyğun və cismani cəhətdən faydalı fəaliyyət.
 امزوردىگىنىن (əməzürdiginin) - əməzirdiyinin
 əməzirmək - südünü uşağına əməzirmək
 اندرمىش (əndirmiş) - əndirmiş
 əndirmək - aşağı salmaq, düşürmək
 ارنلر (ərənlər) - ərənlər
 ərən - ərmiş olan kimsə, övliya
 ارنلره (ərənlərə) - ərənlərə
 ارنلرين (ərənlərin) - ərənlərin
 ارشدىگى (ərişdigi) - yetişdiyi, çatdığı

yetişmək - 1. məqsədə çatmaq; 2. gəlib çatmaq
 اريشمز (erişməz) - yetişməz
 ارکک (erkək) - erkək
 erkək - kişi, kişi cinsinə mənsub fərd
 ارککه (erkəgə) - erkəyə
 ارمدر (ərmidir) - ərmidir
 ər - 1. erkək. 2. igid
 ايرته (ertə) - ertə
 ertə - sonrakı gün
 ايرتيه (ertiyə) - ertiyə (sonrakı günə)
 اروک (ərük) - ərük
 ərük - sarı, ətirli, şirin bir çəyirdəkli meyvə və bu meyvənin ağacı
 اسکسى (əskisi) - əskisi
 əski - 1. çoxdan bəri var olan. 2. üzərindən çox zaman keçmiş, köhnəlmiş
 اسنسه (əsnəsə) - əsnəsə
 əsnəmək - yuxu, yorğunluq və ya sıxıntı səbəbiylə ağzı böyük açaraq dərin nəfəs alaraq buraxmaq
 اصمىش (əsmiş) - əsmiş
 əsmək - titrəmək, dalğalanmaq, hərəkət etmək
 اشتىک (eşitmək) - eşitmək
 eşitmək - 1. duymaq. 2. xəbər almaq

ايشدرلر (eşidirlər) - eşidirlər
 اشدنلر (eşidənlər) - eşidənlər
 اشدوكلرى (eşitdikləri) - eşitdikləri
 اشدوكلريله (eşitdükleriylə) - eşitdükleriylə
 اشدلجک (eşidiləcək) - eşidiləcək
 ات (ət) - ət
 ət - 1. dəri ilə sümük
 arasındaki bölüm; 2.
 kəsilmiş heyvan.
 اته (ətə) - ətə
 اتوک (ətin) - ətin
 اتکنه (ətəginə) - ətəyinə
 ətək - paltarların beldən
 aşağı tərəfə uzanan hissəsi
 اتکين (ətəginlə) - ətəyinlə
 اتمکه (ətməgə) - çörək
 çörək - onun yoğrulub
 bişirilməsindən sonra əmələ
 gələn qida məhsulu
 اتمکی (ətməgi) - çörəyi
 اتمک (ətmək) - etmək
 etmək - bir işi yerinə
 yetirmək
 ايتدوم (etdüm) - etdim
 ايتدم (etdim) - etdim
 ايتدوررم (etdürürüm) -
 etdirərəm
 ايتدگمدن (etdigimdən) -
 etdiyimdən

ايتدومسه (etdümsə) - etdömsə
 ايتسون (etsün) - etsin
 ايتسک (etsən) - etsəm
 ايت (ət) - ət
 ايتدی (etdi) - etdi
 ايتمسه (etməsə) - etməsə
 ايتميش (etmiş) - etmiş
 ايتميا (etməyə) - etməyə
 ايتديسه (etdiysə) - etdiysə
 ايتدوره (etdürə) - etdirə
 ايتمدى (etmədi) - etmədi
 ايتمىشدى (etmişdi) - etmişdi
 ايتدرير (etdirir) - etdirir
 ايتدیلر (etdilər) - etdilər
 ايتدورسه (etdürəsən) -
 etdirəsən
 ايتدگين (etdügin) - etdiygin
 ايتمکدر (etməkdir) -
 etməkdir
 ايتدیرمک (etdirmək) -
 etdirmək
 ايتميوپ (etməyəyüb) -
 etməyəyib
 ايتدیرمکدن (etdirməkdən) -
 etdirməkdən
 ايتممک (etməmək) -
 etməmək
 ايتمين (etməyən) - etməyən
 ايتدگيچون (etdigiyçün) -
 etdiyi üçün
 ايتمينلر (etməyənlər) -
 etməyənlər

ائدؤوكندە (etdügində) -
 etdiyində
 ائدؤورنجە (etdürincə) -
 etdirincə
 ائدؤوكز (etdünüz) - etdiniz
 ائتمئالەر (etməyələr) -
 etməyələr
 ائتمئاسئز (etmiyasız) -
 etməyəsiniz
 ائدئرمئە لر (etdirməyələr) -
 etdirməyələr
 تمكده (etməkdə) - etməkdə
 ائتمكدن (etməkdən) -
 etməkdən
 او (ev) - ev
 ev - 1. içində oturulan yer; 2.
 ailə, 3. mal-mülk
 اوه (evə) - evə
 اونه (evinə) - evinə
 اوده (evdə) - evdə
 اوندە (evində) - evində
 اودن (evdən) - evdən
 اولمك (evlənmək) -
 evlənmək
 evlənmək - ailə qurmaq
 üçün, qanuni olaraq biri ilə
 həyatının birləşdirmək
 اولن (evlən) - evlən
 اولنمئە س (evlənməyəsin) -
 evlənməyəsin
 اولندرمك (evləndirsin) -
 evləndirsin

اى (ey) - ey
 اى اوغل (ey oğul) - ey oğul
 ey - nida, müraciət, çağırış
 üçün işlənilir
 ائلمش (eyləmiş) - etmiş
 etmək - bir işi yerinə
 yetimək, əmələ gətirmək,
 görmək, elmək
 ائلمشدر (eyləmişdir) -
 elmişdir
 ائلئوب (eyləyüb) - eyləyib
 ائلئا (eyləyə) - eyləyə
 ائلر (eylər) - eylər
 ائلسا (eyləsə) - eyləsə
 ائلئر (eyləyərlər) - eyləyərlər
 ائلدى (eylədi) - eylədi
 ائلە سدر (eyləyəsidir) -
 eyləyəsidir
 ائؤ (eyü) - yaxşı
 yaxşı - 1. istənilən
 xüsusiyyəti daşıyan,
 bəyəniləcək biçimdə olan.
 2. uğurlu, xeyirli
 ائؤلرە (eyülərə) - yaxşılara
 ائؤدرك (eyüdirlik) -
 yaxşılıq
 yaxşılıq - birinə kömək
 etmək məqsədi ilə edilən
 yardım.

I - ا
 ائسى (issi) - isti

isti - qızmar, enerjili
سنه اسى (issısına) - istisinə

İ - ا

ايچنه (içinə) - içinə
iç - 1. hər şeyin içərisi. 2.
içində olan
ايچنده (içində) - içində
ايچندک (içindəki) - içindəki
ايچنده کندن (içindəkindən) -
içindəkindən
ايچرو (içəri) - içəri
içəri - iç bölümündə olan
يچون (içün) - üçün
üçün-fellərdən adlıq və ya
yiyəlik halında olan
isimlərdən, şəxs, qayıdış və
işarə əvəzliliklərindən əvvəl
gələrkə həmin sözlərə səbəb
bildirir
ايچوند (içündür) - üçündür
ايچمک (içmək) - içmək
içmək - 1. udmaq. 2. nəfəslə
çəkmək.
ايچه (içə) - içə
ايچسه (içsə) - içsə
ايچلر (içələr) - içələr
ايچنک (içənin) - içənin
ايچمش (içmiş) - içmiş
ايچلسه (içilsə) - içilsə
ايچميلر (içməyələr) -
içməyələr

ايچمه (içməgə) - içməyə
ايچمکن (içməkdən) -
içməkdən
ايچک (içəcək) - içəcək
içəcək - 1. içilən hər şey. 2.
içilməyə əlverişli olan
ايچکن (içəgən) - içəyən;
اندايچکن (and içəyən)
and içəyən - çox and içən
ايچ طوني (iç tonu) - iç donu
iç donu - iç paltarı (alt
paltarı)
ايكى (iki) - iki
iki - birdən sonra gələn say,
2
ايکير (ikidir) - ikidir
ايکدن (ikidən) - ikidən
ايکنجى (ikinci) - ikinci
ikinci - sırada birincidən
sonra gələn
ايکندو (ikindü) - ikindi
ikindi - günorta ilə axşam
arasındakı zaman
ايکن (ikən) - ikən
ikən - olduğu halda, olduğu
zaman
ايل (il) - il
Il - 1. ölkə. 2. vilayət
ايله (ilə) - ilə; ايله
(barmaq ilə)
ilə- bərabərlik və ya
bağlayıcı

ايلن (ilən) - ilə
 ايلرو (ilərü) - irəli
 irəli - 1. ön tərəf. 2. gələcək zaman. 3. öndə olan
 ايلرلو (irəlü) - irəli
 ايلرودك (ilərüdən) - irəlidən
 الثرسه (ilətürsə) - çaldırmaq, çaldırırsa
 الته (ilətə) - çatdırma
 çatdırmaq - götürmək, yetişdirmək
 التميل (ilətməyələr) - çatdırmayalar
 التكدن (ilətdikdən) - çatdırdıqdan
 امارورسه (imarursa) - imarırsa
 imarmaq, gözəlləşdirmək, inkişaf etdirmək
 illət - xəstəlik
 الاثلرينه (illətlərinə) - xəstəliklərinə
 ايمدى (imdi) - indi
 imdi - indi
 اناندرنجه (inandırınca) - inandırınca
 inandırmaq - inanmasına nail olmaq
 اينجه (incə) - incə
 incə - 1. dar və uzun. 2. dənələri kiçik olan
 انجنمش (incinmiş) - incinmiş

incinmək - 1.canı ağrımaq. 2.bir davranışdan incinmək
 انجنب (incinib) - incinib
 انجندى (incindi) - incindi
 ايرم (uram) - vuram
 urmaq - 1. vurmaq, çarpmaq. 2. basqın etmək, qəsb və talan etmək
 ايراغ (irağ) - uzaq olmaq
 uzaq-məsafə etibarı ilə yaxın olmayan, çox aralı olan
 ايراق (iraq) - uzaq
 استه (istə) - istə
 istəmək - 1. istək duymaq; 2. özünə verilməsini istəmək
 ايستدى (istədi) - istədi
 استمش (istəmiş) - istəmiş
 استيجى (istəyici) - istəyici
 اصمرلمق (ismarlamaq) - 1.təklif etmək. 2.yollamaq
 təklif etmək - göndərmək, sifariş etmək
 ايش (iş) - iş
 iş - 1. çalışmaq, 2.qarşılığında pul alınan çalışma. 3. məslək
 اشه (işə) - işə
 ايشده (işdə) - işdə
 ايشلر (işlər) - işlər
 ايشلرى (işləri) - işləri
 ايشكنه (işinə) - işinə
 ايشلمك (işləmək) - işləmək

işləmək - 1. bir şeyə əmək verərək onu daha əlverişli bir hala gətirmək.

اشلمک (işləməmək) - işləməmək

ایشلدى (işlədi) - işlədi

ایشلمدی (işləmədi) - işləmədi

اشک بیوم (işləyəyüm) - işləyəyim

اشلمک لکنک (işləməkligin) - işləməkliyin

اشک مکا (işləməgə) - işləməyə

اشلمز (işləməz) - işləməz

اشبو (iş bu) - işbu

işbu - bu, iştə bu

اشمک (işmək) - içmək

یچمک - udmaq, nəfəslə

çəkmək

ایشنی (iyəsinin) - sahibini

sahib - bir şeyə sahib olmaq

ایه سننک (iyəsinin) - sahibinin

ایودر (iyüdir) - yaxşıdır

yaxşı - 1. istənilən, bəyənilən

xüsusiyyəti daşıyan, bəyəniləcək biçimdə olan. 2.

uğurlu, xeyirli

ایولرە (iyülərə) - yaxşılara

yaxşıyara - yaxşı olan

kimsələrə

ایلیک (iyilik) - yaxşılıq

yaxşılıq - qarşılıq gözləmədən edilən yardım.

Ü - او

اوچ (üç) - üç

üç - ikidən sonra gələn

sayının adı

اؤچدُر (üçdür) - üçdür

اوچر (üçər) - üçər

اؤچنجی (üçüncü) - üçüncü

üçüncü - sırada ikincidən

sonra gələn

اؤفُرمَیە (üfürməyə) - üfürməyə

üfürmək - ağızla nəfəs

vermək, nəfəslə söndürmək

ya da canlandırmaq

اؤمیدوارم (ümidvaram) - ümidvaram

ümidvar - ümidli, ümid edən

kimsə

اؤذَرە (üzərə) - üzərə

üzərə - yaxın olmaq,

yaxınlaşmaq

اؤستنه (üstünə) - üstünə

üst - 1. yuxarı. 2. bir şeyin

üzərində olan bölüm.

اؤستنده (üstündə) - üstündə

اؤز رُئزە (üzərinizə) - üzərinizə

üzərinizə

üzərinə - 1. haqqında, 2.

üstünə

اوزرمزه - üzərimizə -
üzərimizə

U - او

اوچنک (ucunun) - ucunun

uc - 1. uzun, kəskin şeylərdə
sivri bitiş nöqtəsi. 2. bir şeyin
ən başda ya da sonda olan
yeri

اولو (ulu) - ulu

ulu - çox böyük

اولويه (uluya) - uluya

اولولرى (uluları) - uluları

اولى سى (ulusu) - ulusu, çox
böyüyü

اولولره (ululara) - ululara

اولولغه (ululuğa) - ululuğa

اولولق (ululuq) - ululuq

اوممه (umma) - umma

ummaq - olması istənən şeyi
olsun deyə gözləmək, ümid
etmək

اوندولور (unudulur) -
unudulur

unutmaq - 1. ağılında
qalmamaq. 2. yaddaşından
silinmək

اوغرر (uğrar) - uğrar

uğramaq - pis bir şeylə
qarşılaşmaq

اوگردن (uğradan) - uğradan

uğradan - pis bir şeylə
qarşılaşmağı təşkil edən biri

اورسین (ursun) - vursun

vurmaq - vurmaq, çırpmaq

اورميه (urmaya) - vurmaya

اوررسه (urarsa) - vurarsa

اوره اوره (ura - ura) - vura-
vura

اىصرب (usurub) - dişləyib

dişləmək - dişləyilə tutub

sıxmaq, qoparmaq, dişləmək

اوش (uş) - uş

uş - indi, budur ancaq

اويانور (uyanur) - uyanır

oyanmaq - yuxudan ayılmaq,

gözlərini açmaq

اويانه (uyana) - oyana

اويدم (uydum) - uydum

uymaq - arxasından getmək

اوير (uyar) - uyar

اويسه (uysa) - uysa

اويومق (uyumaq) - yatmaq

yatmaq - yuxu halında

olmaq, yuxulamaq

اويور (uyur) - yatır

اويوين (uyuyan) - yatan

اويومش (uyumuş) - yatmış

اويونجق (uyucak) - yatan
kimi

اويومقدن (uyumaqdan) -

yatmaqdan

اويى ويرهسه (uyu versə) - uysa

uymaq-əməl etmək
 اوزون (uzun) - uzun
 uzun - boyu, böyük olan
 اوزتمیه لر (uzatmayalar) -
 uzatmayalar
 uzatmaq - bir şeyi dartıb
 uzatmaq
 اوزتمینجه (uzatmayınca) -
 uzatmayınca
 اوزدجی (uzadıcı) - uzadıcı,
 uzatmaq işində olan kimsə

Ö - او
 اوکرنمک (ögrənmək) -
 öyrənmək
 öyrənmək - 1. bilgi toplamaq
 2. xəbər almaq
 اوکرندم (ögrəndim) -
 öyrəndim
 اوکرندنک (ögrəndin) -
 öyrəndin
 اوکرنور (ögrənür) - öyrənir
 اوکرندیسه (ögrəndiysə) -
 öyrəndiysə
 اوکرنمیشدر (ögrənmişdir) -
 öyrənmişdir
 اوکرنمادی (ögrənmədi) -
 öyrənmədi
 اوکرنه (ögrənə) - öyrənə
 اوکرنورسه (ögrənərsə) -
 öyrənərsə

اوکرانمکا (ögrənməgə) -
 öyrənməyə
 اوکردلر (ögrədələr) -
 öyrədələr
 اوگرد (ögrədə) - öyrədə
 اوکرتتیه (ögrətməyələr) -
 öyrətməyələr
 öyrətmək - 1. bir mövzuda
 bilgi və hazırlıq
 qazandırmaq. 2. bilinməyən
 bir mövzuda bilgi sahibi
 olmasına kömək etmək.
 اوکرتدوره (ögrətdirə) -
 öyrətdirə
 اوکرتجه (öğütcə) - öyütcə
 öyüt - doğru, uyğun yol
 göstərmək üçün söylənən
 söz, nəsihət
 اوکن (öğün) - öyün
 öyünmək -1.özünü öymək,
 qürrelənmək. 2. bel
 bağlamaq.
 اکمیلر (öyməyələr) -
 öyməyələr
 اوکنسه (öyünsə) - öyünsə
 ائکئب (öğünüb) - öyünüb
 اوگودی (öğüdü) - öyüdü
 اوینمییه (öyünməyə) -
 öyünməyə
 اوکسورمییه (öksürməyə) -
 öskürməyə

öskürmək - ciyərlərdəki səsi gurultulu şəkildə çölə vermək

اوکسوره (öksürə) - öskürə

اوکسوزلری (öksüzləri) - yetimləri

اوکسوز (öksüz) - yetim

yetim 1. anasız və atasız; anasız (uşaq). 2. kimsəsiz.

اولم (ölüm) - ölüm

ölüm - canlılarda yaşamın tam olaraq sona çatması.

اولر (ölür) - ölmək

اولمک (ölmək) - ölmək

اولدکندن (öldüyündən) - öldüyündən

اوک (ön) - ön

ön - 1. bir şeyin bizə qarşı olan üzü. 2.yaxın gələcək zaman

اوکنه (önünə) - önünə

اوکنجه (önüncə) - önüncə

اوکندا (önündən) - önündən

اوکندين (öndin) - öndən

öndən - öncə, ilk öncə, öncədən, öndən, daha öncə

اوپمک (öpmək) - öpmək

öpmək - sevgi, sayqı bildirmək üçün dodaqla toxunmaq.

اوپه (öpə) - öpə

اوترؤ (ötrü) - ötürü

ötürü - səbəb ifadə edir, səbəbiylə

عورته (övrətə) - övrətə

övrət - arvad, zövcə , həyat yoldaşı

اولادنه (övladına) - övladına

övlad - 1. oğul ya da qız. 2. soy.

اوزن (özün) - özün

öz 1. mənəvi varlıq. 2. əsas.

3.iç. 4.bir şeyin ən qüvvətli bölümü.

اوزمی (özümü) - özümü

اوزنی (özünü) - özünü

اوزگه (özgə) - özgə

özgə - başqa, ayrı

اوزگه لر (özglərə) - özglərə

O - او

اوچلغ (ocağ) - ocaq

ocaq - 1. atəş yandırmağa yarayan yer 2. xüsusi olaraq divar kənarında düzələn bacası olan girinti.

اود (od) - atəş

atəş - bəzi cisimlərin ışıq və isti çıxararaq yanması

اوددن (oddan) - atəşdən

اوغلان (oğlan) - oğlan

oğlan - erkək uşaq

اوغلاندن (oğlandan) -

oğlandan

اُوْغْلانلار	(oğlanlara) -	oğru - oğurluq edən, bir kimsənin malını
oğlanlara		
اُوْغْلان لارله	(oğlanlarla) -	mənimsəyən
oğlanlarla		اُوْغْرُلُقَى (oğurluqu) -
اُوْغْلاننه	(oğlanına) -	oğurluğu
oğlanına		اوق (oq) - ox
اُوْغْلانيم	(oğlanıyam) -	ox - yayla atılan dəmir
oğluyam		اُوْقُمَق (oqumaq) - oxumaq
اُوْغْلانچق	(oğlancıq) -	اُوْحَمَق (oxumaq) - oxumaq
oğlancıq		oxumaq - 1. bir yazıya baxaraq, səssizcə oxuyub anlamaq, eyni zamanda səslərə çevirmək.
oğlancıq - oğlan kəliməsinin kiçiltmə ya da əzizləmə forması.		
اُوْغْلانچوْغى	(oğlancığı) -	اُوْقَى (oqu) - oxu
oğlancığı		اُوْقِيَه (oquya) - oxuya
اُوْغْلانچقلر	(oğlancılar) -	اُوْقُوْيلِر (oquyalar) - oxuyalar
oğlancıqlar		اُوْقُرْدَى (oqurdu) - oxurdu
اُوْغُول (oğul) - oğul		اُوْقُوْيب (oquyub) - oxuyub
oğul - erkək övlad		اُوْقُنْسَه (oqunsa) - oxunsa
اُوْغْلوم (oğlum) - oğlum		اُوْقُدَى (oqudu) - oxudu
اُوْغْلين (oğlun) - oğlun		اُوْقُوْرلر (oqurlar) - oxurlar
اُوْغْلَى (oğlu) - oğlu		اُوْقُنن (oqunan) - oxunan
اُوْغْلنكم (oğlunum) -		اُوْقُرْكَن (oqurkən) - oxurkən
oğlunum		اُوْقُوْمَغَه (oqumağa) -
اُوْغْلنَى (oğlunu) - oğlunu		oxumağa
اُوْغْلنَه (oğluna) - oğluna		اَقْمَغْلَه (oqumağla) -
اِغْلدر (oğludur) - oğludur		oxumaqla
اُوْغْلْم سن (oğlumsun) -		اُوْقِيْجق (oqucaq) - oxuyan
oğlumsan		kimi
اُوْغْلدن (oğuldan) - oğuldan		اُوْقُوْر (oqur) - oxur
اُوْغْرَى (oğru) - oğru		اُوْقُنْرْكَن (oqunurkən) -
		oxunurkən

اَوْقُمَعَدَن (oqumağdan) - oxumaqdan	اَوْلُنُوب (olunub) - olunub
اَوْقُمَشْدُر (oqumuşdur) - oxumuşdur	اَوْلَانِي (olanı) - olanı
اَوْقُمَشْلَر (oqumuşlar)- oxumuşlar, çağırımışlar	اَوْلَمَادِين (olmadan) - olmadan
oxumaq - 1. çağırmaq, dəvət etmək.	اَوْلَمَقْدَه (olmaqda) - olmaqda
اَوْل (ol) - ol	اَوْلَمَامِش (olmamış) - olmamış
ol - 1. üçüncü şəxsin təki	اَوْلَمَغَه (olmağa) - olmağa
اَوْلَمَق (olmaq) - olmaq	اَوْلَمَغِين (olmağın) - olmağın
olmaq - qalmaq	اَوْلَمِينْجَه (olmayınca) - olmayınca
اَوْلَمَاق (olmamaq) - olmamaq	اَوْلَمَقْدَن (olmaqdan) - olmaqdan
اَوْلَه (ola) - ola	اَوْلَمَقْدَن دَرِي (diri olmaqdan) - diri olmaqdan
اَوْلَمِيَا (olmaya) - olmaya	اَوْلَانِين (olanın) - olanın
اَوْلَسُون (olsun) - olsun	اَوْلَه نَجَق (olancaq) - olancaq, (olan saatda)
اَوْلَمَسُون (olmasun) - olmasın	اَوْلَانلَرِي (olanları) - olanları
اَوْلَن (olan) - olan	اَوْلَانلَرْدَن (olanlardan) - olanlardan
اَوْلَسَالَر (olsalar) - olsalar	اَوْلَايِم (olayım) - olayım
اَوْلُور (olur) - olur	اَوْلُور سَنَك (olursun) - olursun
اَوْلَمَز (olmaz) - olmaz	اَوْلَر سَه (olarsa) - olarsa
اَوْلَسُون (olsun) - olsun	اَوْلَانَن (olunan) - olunan
اَوْلَمِش (olmuş) - olmuş	اَوْلُور سَه (olursa) - olursa
اَوْلَمِشْدُر (olmuşdur) - olmuşdur	اَوْلْدِي (oldı) - oldu
اَوْلُوب (olub) - olub	اَوْلُور سَم (olursam) - olursam
اَوْلُپْدُر (olupdur) - olubdur	اَوْلَانلَرْنِک (olanların) - olanların
اَوْلُنْجَه (olunca) - olunca	اَوْلَاچْغِز (olacağıız) - olacağıız
اَوْلَلَر (olalar) - olalar	اَوْلْدُمْ سَه (oldumsa) - oldumsa
اَوْلَمَايَلَر (olmayalar) - olmayalar	

اولدغين (olduğın) - olduğun
اولنلردندر (olanlardandır) -
olanlardandır
اولدغون (olduğuyçün) -
olduğu üçün
اولدغنه (olduğuna) -
olduğuna
اولجق (olcaq) - olacaq
اولدر (oldur) - oldur
اولق (oluq) - oluq
oluq - bir şeyin üzərində
oyulmuş yol
اون (on) - on
on - doqquzdan sonra gələn
say, 10.
اوننجى (onuncu) - onuncu
onuncu - sırada
doquzuncudan sonra gələn
sıra sayı
ان اوچنجى (on üçüncü) - on
üçüncü
on üçüncü - sırada on
ikincidən sonra gələn sıra
sayı
ان التسى (on altısı) - on altısı
on altı - on beşdən sonra
gələn say, 16.
اوندن (ondan) - ondan
o- üçüncü şəxsın tək
اورته (orta) - orta
اورته برمق (orta barmaq) -
orta barmaq

orta - bir şeyin ya da yerin
iki ucundan, kənarlarından
bərabər uzunluqdakı yer.
اورتيه (ortaya) - ortaya
اورتلر (ortaları) - ortaları
اورتسندە (ortasında) -
ortasında
اوت (ot) - ot
ot - torpaq üstündəki
bölümləri odunlaşmayan,
yazda bitib bir iki mövsüm
sonra quruyan kiçik
bitkilərin orta adı.
اوتلر (otlar) - otlar
otlamaq - gəzərək yerdən ot
yemək (heyvan)
اوتورمق (oturmaq) - oturmaq
oturmaq - beldən yuxarı
dik, ayaqları bükərək
yerləşmək
اوتورمقندن (oturmaqdan) -
oturmaqdan
اوتومدى (turmadı) - oturmadı
اوتورمنك (oturman) -
oturmam
اوتورمامش (oturmamış) -
oturmamış
اوتورمش لر (oturmuşlar) -
oturmuşlar
اوتورميه (oturmaya) -
oturmaya

اوتورميه لر (oturmayarlar) -
 oturmayarlar
 اوتوره (otura) - otura
 اوتورلر (oturalar) - oturalar
 اوتورسه (otursa) - otursa
 اتور (otur) - otur
 اوتورب (oturub) - oturub
 اوتورسنلر (otursunlar) -
 otursunlar
 اوتورنه (oturana) - oturana
 اوتوركن (oturarkən) -
 oturarkən
 اوتورر كى (otur gibi) -
 oturan kimi
 اوتورمغا (oturmağa) -
 oturmağa
 اوتورجك (oturcaq) - oturan
 kimi
 اوردنه (ovurduna) -
 ovurduna
 ovurd - yanağın ağız
 boşluğuna gələn yeri
 اويقلرى (oylaqları) -
 oynaqları
 oynaq - bədənənin dizə qədər
 olan ayaq qismi
 اوينماق (oyanmaq) - oyanmaq
 oyanmaq - yuxudan
 oyanmaq, gözələrini açmaq
 اوينماق (oynamaq) - oynamaq
 oynamaq - oyuncaqla,
 yaxud əyləncə üçün olan

oyunlardan biri ilə məşğul
 olmaq, onunla vaxtını
 keçirmək, əylənmək

B - ب
 بابا (baba) - baba
 baba - uşağı olan kişi
 باباسى (babası) - babası
 باغليه (bağlaya) - bağlaya
 bağlamaq - 1. bağla
 tutdurmaq, 2. sarğı sarmaq
 باغليلر (bağlayalar) -
 bağlayalar
 باغلنركن (bağlanurkən) -
 bağlanırkən
 باقمق (baqmaq) - baxmaq
 baxmaq - görmək üçün
 gözləri çevirmək
 باقميا (baqmaya) - baxmaya
 باقب (baqıb) - baxıb
 باقركن (baqırkən) - baxarkən
 باقسين (baqsan) - baxsan
 بال (bal) - bal
 bal - arının düzəltdiyi şəkərli
 maddə
 بانكا (bana) - mənə
 mən - birinci şəxsəin tək
 بردق (bardaq) - bardaq
 bardaq - içmək üçün istifadə
 olunan qab
 باردغه (bardağa) - bardağa

بردغنى (bardağın) -
 bardağın
 برمق (barmaq) - barmaq
 barmaq - əl və ayaq ucu
 orqanları
 برمقلین (barmaqların) -
 barmaqların
 برمغیله (barmağılə) -
 barmağı ilə
 باش برمغیله (baş barmağıyla)
 - baş barmağı ilə
 برمغنده (barmağında) -
 barmağında
 بارى (bari) - barı
 barı - heç olmasa, mənasında
 işlədilir
 بارینجه (barınca) - varınca
 varmaq - çatmaq, bir yerə
 gedib çatmaq
 برشدرمغه (barışdırmağda) -
 barışdırmaqda
 barışmaq - kəsülülüyü və
 savaşı buraxmaq
 بَصْمَق (basmaq) - basmaq
 basmaq - dabanı yerə
 qoymaq
 بَشْمَغِن (başmağın) -
 başmağın
 بَصْمَامَغْمِش (basmamağmış)-
 basmamağmış
 بَصُوب (basub) - basıb
 بَصْمِیْه (basmaya) - basmaya

بَصْدُوغِی (basduğı) - basdığı
 باغیشلر (bağışlar) - bağışlar
 bağışlamaq - 1. bir şeyi
 qarşılıq gözləmədən birinə
 vermək. 2.cəza verməkdən
 vaz keçmək, əhf etmək.
 باش (baş) - baş
 baş - beyni daşıyan vücut
 parçası
 بَاشِی (başı) - başı
 باشه (başa) - başa
 بَاشْلُو (başlu) - başlı
 باشین (başın) - başın
 باشنه (başına) - başına
 باشنده (başında) - başında
 باشندن (başından) - başından
 باشلییه (başlaya) - başlaya
 başlamaq - bir işə girişmək,
 bir işə başlamaq
 بَاشْلَه سَه (başlasa) - başlasa
 بَاشْلِیْب (başlayub) - başlayub
 بَاشْلَسْلَر (başlasalar) -
 başlasalar
 بَاشْلِیَالَر (başlayalar) -
 başlayalar
 بَاشْلِیْجَق (başlayacaq) -
 başlayacaq
 بَاشْلَدُوغِی (başladuğı) -
 başladığı
 بَاشْرَار (başarır) - bacarır
 başarmaq - istənilən biçimdə
 bitirmək

بَتْرِب (batırıb) - batırıb
batmaq - sulu bir cismin
içinə batmaq
بَيْرَام (bayram) - bayram
bayram - müqəddəs sayılan
gün
بَيْسِنْدَن (bəzisindən) -
bəzisindən
بَازِي - 1. kimi. 2. kimi
zaman, ara sıra
بَكْلِيلَر (bəkləyələr) -
gözləyələr
gözləmək - 1. bir iş oluncaya
qədər durmaq; 2. ummaq
بِلَا (belə) - belə
belə - 1. bunun kimi; 2. bu
yolda, bu biçimdə
بِلْسِنْدَا (beləsində) - beləsində
بِلَكَا (beləki) - belə ki
بَلِي (bəli) - bəli
bəli - bəli anlamında
təsdiqləmə sözü
بَلَكَا (bəlkə) - bəlkə
bəlkə - ehtimal olaraq
بَلُورِي وَرَر (bəlürü verir) -
bəlli olur.
bəlli olmaq - aydın, aşkar,
məlum, meydanda olan
بَلِيغ (bəliğ) - buluğ
buluğ - döl vermə
yetkinliyinə çatmaq, həddi
buluğa çatmaq

بَن (bən) - mən
mən - 1. birinci şəxsin təki
بَنِي (bəni) - məni
بَنِم (bənim) - mənim
بِنْدَا (bəndə) - məndə
بِنْدَان (bəndən) - məndən
بِنْزَرَسِن (bənzərsin) -
bənzərsin
bənzəmək - bir şeyə bənzər
və ya onu xatırladan, bərabər
olmaq
بِنْزَمَسِن (bənzəməsin) -
bənzəməsin
بِرَابِر (bərabər) - bərabər
بِرَابِرِنْدَا (bərabərində) -
bərabərində
بِرُو (bərü) - bəri
بَرِي (bəri) - bəri
bəri - 1. yaxın olan şey; 2. bir
şeyin başlanğıcını göstərir
بَسْلَرَسَن (bəslərsən) -
bəslərsən
بَسْلَنْمِش (bəslənmiş) -
bəslənmiş
bəsləmək - 1. yeyəcək və
içəcəyini vermək; 2.
yetişdirmək
بِشْنَجِي (beşinci) - beşinci
beşinci - sırada dördüncüdən
sonra gələn sıra sayı
بِرْقَمِيَا (bıraqmaya) -
buraxmaya

buraxmaq - buraxmaq, vaz
 keçmək
 بجاقله (bıçaqla) - bıçaqla
 bıçaq - kəsmək aləti
 بيق (bıyıq) - bığ
 bığ - üst dodaq üstündə
 çıxan tüklər
 بيغی (bığı) - bığ
 بدم (bildim) - bildim
 bilmək - 1. bir şeyi anlamış
 ya da öyrənmiş olmaq; 2. bir
 işi etməyə alışmış olmaq,
 əlindən gəlmək
 بلدر (bildirir) - bildirir
 بلدرميوب (bildirməyüb) -
 bildirməyib
 بله (bilə) - bilə
 نقصانن بله (nəqsanın bilə) -
 nəqsanın bilə
 بک نله (bilənlə) - bilənlə;
 öyrənənlə
 بلننک (bilənin) - bilənin,
 öyrənənin
 بلکل (bilgil) - bil, öyrən
 بلنجه (bilincə) - bilincə,
 öyrənincə
 بلب (bilib) - bilib, öyrənib
 بلور (bilür) - bilir, öyrənir
 بلنک (bilün) - bilin
 بلمک (bilmək) - bilmək
 bilmək - bir şeyi anlamış ya
 da öyrənmiş olmaq; 2. bir işi

etməyə alışmış olmaq,
 əlindən gəlmək
 بلمکا (bilməyə) - bilməyə
 بلمين (bilməyən) - bilməyən
 بلمدين (bilmədən) - bilmədən
 بلمزم (bilməzəm) - bilməzəm
 بلسون (bilsün) - bilsin
 بلدره (bildirə) - bildirə
 بنک (bin) - min
 بندي (bindi) - mindi
 minmək - yüksək bir şeyin
 ya da heyvanın üstünə çıxıb
 ayaqlarını sallayaraq
 oturmaq
 بنميش (binmiş) - minmiş
 بر (bir) - bir
 bir - say
 بری (biri) - biri, birisi
 biri - bilinməyən bir kimsə
 برسی (birisi) - birisi
 برسن (birisin) - birisin
 بریسیله (birisilə) - birisilə
 برنه (birini) - birini, birisini
 برنده (birində) - birində
 برندن (birindən) - birisindən
 بربرين (bir- birin) - birbirin
 بربرينه (bir- birinə) -
 birbirinə
 بربرنده (bir -birində) -
 birbirində
 برکدن (bir azdan) - birazdan
 برله (birlə) - birləşmək

برله در (birlədir) - birləşir
 برله یسه (birləysə) - birləşirsə
 بتر (bitər) - bitər
 bitmək - 1. tükənmək; 2.
 sona çatmaq
 بزی (bizi) - bizi
 biz - üçüncü şəxsin təki
 بزه (bizə) - bizə
 بېشمش (bişmiş) - bişmiş
 bişirmək - isti vasitəsilə nə
 isə bişirmək
 بېشرلمش (bişirilmiş) -
 bişirilmiş
 بېشوره (bişürə) - bişirə
 بزم (bizum) - bizim
 برم (bizim) - bizim
 بوş (boş) - boş
 boş - 1. içində bir şey
 olmayan
 بویلو (boylu) - uca boylu
 بو یاسه (boyasa) - boyasa
 boyamaq - boya sürtərək,
 boyaya batıraraq rəng
 vermək
 بویننه (boynuna) - boynuna
 boyun - 1. baş ilə çiyin arası
 بوزلمدین (bozulmadan) -
 pozulmadan
 pozulmaq - düzgünlüyü
 dağıtmaq
 بویله (böylə) - belə

belə - 1. bunun kimi; 2. bu
 yolda, bu biçimdə
 بویوگه (böyügə) - böyüyə
 böyük - 1.ölçü və gövdə
 olaraq böyük olan; 2. yaşlı
 بو (bu) - bu
 بوڈر (budur) - budur
 بچق (buçuq) - yarım
 yarım - 1. yarım; 2. kəsirli
 بداغی (budağı) - budağı
 budaq - 1. kiçik ağac; 2.
 ağacda və taxtada görülən
 budaq yeri
 بوله (bula) - bula
 بلردن (bulardan) - bunlardan
 بولدم (buldum) - tapdım
 tapmaq - 1. ələ gətirmək; 2.
 kəşf etmək; 3. icad etmək; 4.
 bir şeyi əldə etmək
 بولمادی (bulmadı) - tapmadı
 بولمیا (bulmaya) - tapmaya
 بولمىشدى (bulmuşdu) -
 tapmışdı
 بولمادوم (bulmadum) -
 tapmadım
 بولمادیلر (bulmadılar) -
 tapmadılar
 بولممشلر (bulmamışlar) -
 tapmamışlar
 بولوب (bulub) - tapıb
 بولون (bulun) - tapın
 بولونه (buluna) - tapıla

بولندى (bulundu) - tapıldı
 بولنمز (bulunmaz) - tapılmaz
 بولونمزه (bulunmazsa) -
 tapılmazsa
 بولنمزمش (bulunmazmış) -
 tapılmazmış
 بولجى (bulucu) - tapan
 بولسالر (bulsalar) - tapsalar
 بوننك (bunun) - bunun
 بونده (bunda) - bunda
 بوندن (bundan) - bundan
 بونلر (bunlar) - bunlar
 بونلرى (bunları) - bunları
 بونلاره (bunlara) - bunlara
 بونلارنك (bunların) - bunların
 بونلردن (bunlardan) -
 bunlardan
 بونلارنكله (bunlarınla) -
 bunlarınla
 بونجه (bunca) - bunca
 bunca - 1. çox; 2. bu qədər
 بورميه لر (burmayalar) -
 burmayalar
 burmaq - 1. bir şeyi öz
 çevrəsində döndürərək
 bükmək
 برنى (burnu) - burnu
 burun - 1. ağızın üstündə
 yerləşən, çıxıntılı, iki dəlikli
 qoxlama və nəfəs orqanı
 بونرنه (burnuna) - burnuna
 بورننى (burnunu) - burnunu

بوطلارين (butların) - budların
 bud - qıçın çanaq sümüyü ilə
 dizə qədər olan hissəsi
 بويوك (böyük) - böyük
 böyük - ölçüləri
 bənzərlərindən daha uzun
 olan
 بويجك (büyücek) - böyüyən
 kimi
 بويورغى (buyruğu) - buyruğu
 buyruq - edilsin ya da
 edilməsin deyərək buyrulan şey,
 əmr
 بيورر (buyurur) - buyurur
 buyurmaq - bir şeyin
 edilməsini ya da
 edilməməsini qəti olaraq
 söyləmək, əmr etmək
 بيورسه (buyursa) - buyursa
 بيورمىشدر (buyurmuşdur) -
 buyurmuşdur
 بيورد (buyurdu) - buyurdu
 بويرلن (buyurulan) -
 buyrulan
 بيورميه (buyurmaya) -
 buyurmaya
 بيوردغى (buyurduğu) -
 buyurduğu
 بيوردقلىرى (buyurduqları) -
 buyurduqları
 بيوردقلىرىه (buyurduqlarına) -
 buyurduqlarına

T - ط ت

طالب (talib) - dalib

dalmaq - maye içinə girmək

طلمين (tamliyan) - damlayan

damlamaq - 1. damla

durumunda dənə-dənə

düşmək. 2. içindəkini damla

damla axıtmaq.

تماشاسين (tamaşasın) -

tamaşasın

tamaşa - 1. seyr etmək,

baxmaq. 2. diqqətlə gözdən

keçirmək, göz gəzdirmək,

bütün diqqətini toplayaraq

baxmaq.

تنكري (tanrı) - tanrı

tanrı - allah, yaradan rəbb

تنكريه (tanrıya) - tanrıya

تنكريدن (tanrıdan) - tanrıdan

طائشم (tanışım) - danışım

danışmaq - bir iş üçün

məsləhətləşmək

طرفندن (tarafından) -

tərəfindən

tərəf - 1. yan, yön. 2. bölgə.

3. istəkləri ayrı iki kişidən

biri

طريغه (darağilə) - daraq ilə

daraq - saç ya da saqqal

daramaq üçün istifadə

olunan alət

طرميه (taramaya) - daramaya

daramaq - daraqla düzəltmək

طاس (tas) - tas

tas - altı yuvarlaq və çuxur

yemək qabı

طاش (taş) - daş

daş - sərt və qatı maddə

طاشي (taşı) - daşı

طاشنك (taşın) - daşın

طاشده (taşda) - daşda

طاشله (taşla) - daşla

طاش جغزله (taşçığazla) -

taşçığazla

taşçığaz - kiçik daş

طتلو (tatlu) - dadlı

dadlı - 1. şirin, şəkərli, dadı

yaxşı olan şey.

طاپو (tapu) - tapu

tapu - 1. huzur, məqam, qat.

2. zat, zat-i ali, həzrət

طاغيتدي (tağitdı) - dağitdı

dağıtmaq - bir şeyi pay

edərək ayrı-ayrı yerlərə ya

da kimsələrə vermək,

paylaşdırmaq.

طاغيلدوغيندن (tağılduğından) -

dağıldığından

dağılmaq - parçalara

ayrılmaq.

طشرة (taşra) - çöl

çöl - çöl tərəf, kənar, qıraq

تيز (tez) - tez

tez - tez, sürətli

تيزجک (tezcək) - tezcək
 تکزله (təzəklə) - təzəklə
 təzək - qurumuş heyvan
 nəcisi
 طغرلک (toğruluk) - doğruluq
 doğru - 1. düz. 2. yalan
 olmayan. 3. doğru olaraq.
 طوغچق (toğçaq) - doğcaq
 doğmaq - ana qarnından
 çıxmaq
 طوغه طوررکن (toğa tururkən)
 - doğmaq
 doğmaq - doğmağa
 hazırlaşan
 طغرله (toğrula) - doğrula
 doğrulmaq - 1. düz vəziyyətə
 gəlmək. 2. dik vəziyyətə
 gəlmək.
 طوغرسه (toğrasa) - doğrasa
 doğramaq - kəsib
 parçalamaq
 طغراین (toğrayan) - doğrayan
 طغرایلر (toğrayalar) -
 doğrayalar
 تخمی (toxumu) - toxumu
 toxum - bitki törəyən dənə
 طوقوزنجی (toquzuncu) -
 doqquzuncu
 doqquzuncu - səkkizincidən
 sonra gələn.
 طقوز (toquz) - doqquz

doqquz - say, səkkizdən
 sonra gələn say, 9.
 طولدیرلر (toldıralar) -
 dolduralar
 doldurmaq - dolmasını təmin
 etmək
 طلو (tolu) - dolu
 dolu - buz dənələri
 biçimində yağış.
 طونن (tonun) - donun
 don - iç piç donu, iç paltarı,
 alt paltarı
 طونلرین (tonların) - donların
 طویوغدنداً (toyduğundan) -
 doyduğundan
 doymaq - 1. aclığı
 qalmamaq. 2. istəyi
 qalmayınca qədər yemək.
 طوس طوغری (tos toğru) - dos
 doğru
 dos doğru - 1. tamamilə
 doğru.
 طرُب (turub) - qalxıb
 qalxmaq - yatış ya da oturuş
 durumundan ayrılaraq
 ayaqlar üzərində durmaq.
 طوره (tura) - qalxa
 طورر (turur) - qalxır
 طورسه (tursa) - qalxsa
 طرجق (turcaq) - qalxacaq
 طررکن (tururkən) -
 qalxarkən

تورنج (turunc) - turunc
turunc - turuncgillərdən bir ağac və bunun portağala bənzəyən suyu acı meyvəsi.
طوتوب (tutub) - tutub
tutmaq - 1. ələ almaq. 2. ələ gətirmək.
توکُرب (tükürüb) - tükürüb
tüpürmək - ağzındakını çölə çıxarmaq
تکرمیه (tükürməyə) -
tüpürməyə
توش (tuş) - tuş
tuş - tərəf, yön, yol.
طومان (tuman) - duman, çən
duman, çən - qalın və yığın
durumunda su toplusu.

P - پ
پالچقندن (palçıqdan) -
palçıqdan
پالچقین (palçıqın) - palçıqın
polad - 1. su ilə qarışmış
olan torpaq.
پیرلرنک (pirlərin) - pirlərin
pir - 1. yaşlı. 2. bir təriqət ya
da sənətin ilk qurucusu.

H - ح
حقین (haqqın) - haqqın

haqq - 1. doğruluq. 2.
ədalətin birinə ayırdığı pay.
3. əmək.
حصیره (həsirə) - həsirə
həsir - bəzi ağacların
liflərindən, buğda sapından v
s. hörülərək meydana
gətirilmiş yer örtüsü.
حقی (haqqını) - haqqını
حقتده (haqqında) - haqqında
خرچلمغه (xərcləməyə) -
xərcləməyə
xərcləmək - 1. əldən
çıxarmaq. 2. istifadə etmək.
خیرلو (xayırlı) - xeyirli
xeyir - yaxşılıq
همان (həman) - həmən
həmən - tez, lap tez
هر (hər) - hər
hər - bütün, hamısı

Ç - چ
چچاکنه (çiçəginə) - çiçəyinə
çiçək - bir bitkinin çoxalma
orqanlarını daşıyan gözəl
qoxulu, rəngli bölümü; çiçək
açan gül ya da bağça bitkisi.
چفتلننک (çiftlənənin) -
çiftlənənin
çiftləşmək - erkək və dişi
heyvan (insan) ya da bitki

tozları dövləşmək üçün bir araya gəlmək.
 جفتلنمە (çiftlənmə) - çiftlənmə
 چاغرمغلا (çağırmağla) - çağırmaqla
 çağırmaq - birini gəlməsi üçün səsləmək
 چاغر - (çağırıb) - çağırıb
 چاغرسلر (çağırşalar) - çağırşalar
 چاغمیه (çağırmaya) - çağırmaya
 چاغرتمبلر (çağırılmayalar) - çağırılmayalar
 چکدم (çəkdim) - çəkdim
 çəkmək - bir şeyi tutub özünə ya da başqa bir yönə doğru dartmaq.
 چکب (çəkib) - çəkib
 چکن (çəkən) - çəkən
 چکسن (çəkəsən) - çəkəsən
 چينيلر (çeynəyələr) - çeynəyələr
 çeynəmək - 1. üstünə basa-basa əzmək. 2. ağıza alınan bir şeyi dişlər arasında əzmək.
 چکردکن (çəkirdəgin) - çəyirdəyin
 çəyirdək - sərt qabıqla örtülü toxum

چىتلىمىه (çıtlatmaya) - çıtlatmaya
 çıtlatmaq - bir şeydən çıt deyə səs çıxarmaq
 چقه (çıqa) - çıxa
 çıxmaq - içəridən çölə çıxmaq, getmək, bir səbəblə ayrılmaq.
 چىقچاق (çıqacaq) - çıxacaq
 چىقدى (çıqdı) - çıxdı
 چىقدوغى (çıqduğı) - çıxdığı
 چىقما (çıqma) - çıxma
 چىقسه (çıqsa) - çıxsa
 چىقايوم (çıqayım) - çıxam
 چىقرمىه (çıqarmaya) - çıxarmaya
 چىقردى (çıqardı) - çıxardı
 çıxarmaq - gizli ya da örtülü olan bir şeyi ortaya qoymaq
 چىقرب (çıqarib) - çıxarib
 چىقارلر (çıqaralar) - çıxaralar
 چىقارور (çıqarur) - çıxarır
 چىقاریر (çıqarır) - çıxarır
 چىقارسردم (çıqarsardım) - çıxarsaydım
 چوق (çoq) - çox
 چوخ (çox) - çox
 چوغ (çoğ) - çox
 çox - sayca, ya da həcmcə böyük
 چوقدر (çoqdur) - çoxdur
 چوقلرى (çoqları) - çoxları

چُبُّوق (çubuq) - çubuq
çubuq - düzgün və incə ağac
چُبُّوغْلَا (çubuğla) - çubuqla
چُونَكِه (çünkü) - çünkü
çünkü - bu səbəblə, bundan
dolayı, bunun üçün

D - د

دِه (da) - da (də)
اُولُورْسِه ده (olursa da) - olursa
da

da - bu bağlayıcı cümlədə
hər hansı bir ifadənin sonuna
və ya iki cümlənin arasına
gəlir.

دَابَانِم (dabanım) - dabanım
daban - ayağın arxa qismi
دَابَانِین (dabanın - dabanın
دَانِشِیم (danışım) - danışın
دَانِشِم (danışım) - danışım
danışmaq - bir iş üçün bilgi
və yol soruşmaq,
məsləhətləşmək.

دَانِشْمِش (danışmış) - danışmış
دَاغِنَا (dağına) - dağına
dağ - çevrəsinə müqayisədə
yüksək olan qaya kütləsi
دَامْرَاتْمَاق (damratmaq) -
damlatmaq
damlamaq - içindəkini damla
damla axıtmaq, dənə-dənə
düşmək.

دِیَانْمَق (dayanmaq) -
dayanmaq.

dayanmaq - bir yerə
söykənmək, özünü dayamaq.

دِیْمَك (demək) - demək,
söyləmək.

demək - ağızdan anlamlı ya
da anlamsız söz çıxarmaq.

دِیْدِی (dedi) - dedi

دِیْدِیْلَر (dedilər) - dedilər

دِیْدِوْگِیْمَدَنْ (dedügimdən) -
dediyimdən

دِیْدِوْگِیْن (dedügin) - dediyin

دِیْدِوْگِوْمُزْجَه (dedigümüzçə)-
dediyimizçə

دِیْدِوْرَه (dedürə) - dedirə,
danışdır

دِیْمِش (demiş) - demiş

دِیْمِشْلَر (demişlər) - demişlər

دِیْمِشْلَرْدِر (demişlərdir) -
demişlərdi

دِرْکَنْ (derkən) - deyərkən

دِرْلَر (derlər) - deyərlər

دِرْلَر ایدی (derlər idi) -
deyərlərdi

دِرْلَرْمِش (derlərmiş) -
deyərlərmiş

دِیْجَك (deyəcək) - deyəcək

دِیْر (deyər) - deyər

دِیْهَلَر (deyələr) - deyələr

دِیْرُز (deyəruz) - deyərik

دِیْاْسُوز (deyəsüz) - deyəsiz

دیرسیز (deyərsiz) - deyərsiz
 دینجە (deyincə) - deyincə
 دیر (deyir) - deyir
 دیسە (desə) - desə
 دیسە لر (desələr) - desələr
 دیو (deyü) - deyə
 دیوب (deyüb) - deyib
 دیرلر (deyərlər) - deyərlər
 دمیە (deməyə) - deməyə
 دیمیلر (deməyələr) - deməyələr
 دیمیوب (deməyüb) - deməyib
 دکل (degil) - deyil
 deyil - özündən əvvəl gələn kəliməyə mənfi mənə qazandırır
 دکلدر (degildir) - deyildir
 دکولکن (degülkən) - deyilkən
 دکلمیم (degilmiyim) - deyiləmmi
 دکلسن (degilsin) - deyilsin
 دکن (degin) - qədər
 qədər - bir işin sona çatdığı zamanı, ya da yeri göstərir.
 دگەر (dəgər) - dəyər
 dəymək - aralıq qalmayıncaya dək yaxınlaşmaq, toxunmaq.
 دکمز (dəgməz) - dəyməz
 دکمه مشدی (dəgməmişdi) - dəyməmişdi
 دلو (dəlü) - dəli

dəli - ağılı itirmiş olan
 دلولر (dəlülər) - dəlilər
 دلوننک (dəlünün) - dəlinin
 دلولگە (dəlüligə) - dəliliyə
 دلویە (dəlüyə) - dəliyə
 دنلو (dənlü) - bu qədər
 bu qədər - «bu qədər» anlamında üstünlük dərəcəsinə bildirir.
 دکیشدرمک (dəğiştirmək) - dəyiştirmək
 dəyiştirmək - bir vəzifədən başqa bir vəzifəyə gətirmək.
 دلوب (dəlüb) - dəlib
 dəlmək - dəlik açmaq, deşik açmaq
 دلوگنە (dəlüginə) - dəliyinə
 دنیز (dəniz) - dəniz
 dəniz - geniş su kütləsi
 دکزه (dənizə) - dənizə
 دنلسلر (denilsələr) - deyilsələr
 دپە (dəpə) - təpə
 təpmək - ayağı ilə vurmaq, geri çevirmək, geri vurmaq
 دپردە (dəprədə) - tərpədə
 təprətmək - qımıldatmaq, sarsmaq, hərəkətə gətirmək
 درلمشسه (dərləmişsə) - tərləmişsə

tərləmək - tər çıxarmaq, tər
tökmək, içindəki suyu tər
biçimində sızdırmaq.

درلاینجە (dərləyincə) -
tərləyincə

دوہ (dəvə) - dəvə

dəvə - hörgüclü, gəvşək
gətirən yük heyvanı

دکشرسە (dəkşirsə) - dəyişsə

dəğşürmək - 1.dəyiştirmək,
dəyişmək; 2.tərləmək,
toplamaq, bir araya
gətirmək.

دکشرلدی (dəkşirildi) -
dəyişdirildi

درنق (dırnaq) - dırnaq

dırnaq - barmaq ucundakı
sərt bölüm.

دیبندە (dibində) - dibində

dip - oyuq ya da çuxur kimi
şeyin alt bölümü

دیکمە (dikmək) - dikmək

dikmək - bir cismi dik olaraq
bir yerə saplamaq, ya da
tutdurmaq

دقیمیالەر (diqməyələr) -
dikməyələr

دلی (dili) - dili

dil - ağız boşluğunda yer
alan orqan

دله (dilə) - dilə

دیلینی (dilini) - dilini

دیلری (dilləri) - dilləri

دیلو (dilli) - dilli

دیلیلە (dililə) - dil ilə

دیلیلە (diliylə) - dili ilə

دیلدوکی (dilədügi) - dilədiyi

diləmək - edilməsi öz əlində
olmayan bir şeyin olması
istəyində olmaq, arzu etmək

دیلەر (dilər) - dilər

دیلەدی (dilədi) - dilədi

دیلەسەلەر (diləsələr) - diləsələr

دیلەسە (diləsə) - diləsə

دیلەرسە (dilərsə) - dilərsə

دیلەرسەن (dilərsən) - dilərsən

دیلەرکەن (dilərkən) - dilərkən

دیلەمەز (diləməz) - diləməz

دیلەمەyəلەر (diləməyələr) -
diləməyələr

دیلەمەزلەردی (diləməzlərđi) -

diləməzlərđi

دینین (dinin) - dinin

din - tanrıya inanış və
bağlanış

دینلەمەک (dinləmək) - dinləmək

dinləmək - eşitmək üçün
qulaq vermək

دینلە (dinlə) - dinlə

دینلەرلەر (dinlərlər) -

dinləyərlər

دینلەمەyə (dinləməyə) -

dinləməyə

دینمەدی (dinmədi) - danışmadı

danışmaq - düşüncələri bir
 arada anlatmaq
 دینمیلر (dinməyələr) -
 danışmayalar
 دنمزلرمش (dinməzlərmiş) -
 danışmazlarmış
 دیرر (dirər) - dayayar
 dayamaq - bir şeyi bir yerə
 toxunduraraq buraxmaq
 درلسن (dirləsün) - tərləsin
 درکه (dirəgə) - dirəyə
 dirək - uzun və qalın dəstək
 دری (diri) - diri
 diri - canlı
 دیرلمکدن (dirilməkdən) -
 dirilməkdən
 دیرسگن (dirsəgin) - dirsəyin
 dirsək - qol ilə bilək arasında
 olan və bilək sümüklərinin
 bağlanma yerindəki büküm
 دیرنگه (diringə) - diringə
 diringə - musiqiçilər
 دشی (dişi) - dişi
 dişi - qadın
 دشی لر (dişilər) - dişilər
 دشیه (dişiyə) - dişiyə
 دیشین (dişin) - dişin
 diş - ağızın içində çənələrə
 düzülmüş sümük orqanlar
 دشله (dişlə) - dişlə
 dişləmək - bir şeyin bir
 parçasını dişlə qoparmaq ya

da bir şeyə dişlərini
 keçirmək.
 دشلسه (dişləsə) - dişləsə
 دزی (dizi) - dizi
 diz - ayaq ilə baldır
 sümüklərinin bağlanma yeri
 دزلری (dizləri) - dizləri
 دزمک (dizmək) - düzmək
 düzmək - sıralamaq, bir çox
 şeyləri ipə ya da sapa
 keçirmək
 دوغرادوغي (doğraduği) -
 doğradığı
 doğramaq - parça parça
 kəsmək
 دوغسان (doqsan) - doxsan
 doxsan - say, səksən
 doqquzdan sonra gələn say,
 90.
 دوغنجق (doqunacaq) -
 toxunacaq
 toxunmaq - narahat etmək,
 sataşmaq, narahat etmək
 دوغندرر (doqundurur) -
 toxundurur
 toxundurmaq - yavaşca
 dəymək, əl sürmək, əllə
 tutmaq.
 دوغونمسون (doqunmasun) -
 toxunmasın
 دولاماج (dolamac) - qarışıq

dolamac - dolambaclı, əyri, qarışıq
دولنه (donla) - donla
don - geyim, vücudun beldən aşağısına geyilən iç paltarı
دانندی (donatdı) - bəzədi
bəzəmək - 1. gözəlicü şeydən istifadə edərək bəzəmək , birini geyindirmək
دوگدی (doğdı) - döydü
döymək - əzmək, basmaq, vurmaq
دوکه (döyə) - döyə
دوگلر (dögələr) - əzələr
دوگرسن (dögərsin) - döyərsən
دوگمکه (dögməglə) - döyməklə
دوگمیه (dögməyə) - döyməyə
دوکلور (dökülür) - tökülür
tökmək - tökmək, bir şeyi dağıtmaq
دوکنه (dökünə) - tökülə
dökülmək - öz üstünə tökmək
دوکنمیه (dökünməyə) - tökünməyə
دوکه (dökə) - tökə
tökmək - boşaltmaq, axıtmaq
دکن (dökən) - tökən
دکلر (dökülür) - tökülür
دکسلر (döksələr) - töksələr

دکمیا (dökməyə) - tökməyə
دکه (dönə) - dönə
dönmək - 1.öz ətrafında və ya başqa bir şeyin ətrafında.
2.vaz keçmək, bir vəziyyətdən başqa vəziyyətə keçmək
دوندی (döndü) - döndü
دوندکین (döndügin) - döndüyün
دونوب (dönüb) - dönüb
دونمز (dönməz) - dönməz
دوندرمش (döndürmüş) - döndürmüş
دوندürمک - 1. dəyişdirmək, başqa şəkllə salmaq
دوندرمیه (döndərməyə) - döndərməyə
دورت (dört) - dörd
dörd - üçdən sonra gələn say,4
دوردنجی (dördüncü) - dördüncü
dördüncü - sırada üçüncüdən sonra gələn say
دوشییه (döşəyə) - döşəyə
دöşək - yataq
دوشکنه (döşəginə) - döşəyinə
دوشنی (döşəni) - döşənə
döşənmək - döşənmək, yerə yatmaq, sərmək, sərilmək.
دزسه (dözsə) - dözsə

dözmək - çətin şəraitə dözə bilmək.

دوکندوگندن (dükəndügendən) - tükəndiyindən

tükənmək - 1. bitmək, sona çatmaq. 2. gücsüzləşmək

دکورمیه (dükürməyə) - tüpürməyə

tüpürmək - 1. ağızdakı suyu çölə çıxarmaq.

دقلونورم (düqlünürüm) - düqlünürüm

düglənmək - düylənmək

دره (dura) - dura

durmaq - 1. yerindən ayrılmaq. 2. yüksəlmək

دورن (duran) - qalxan

دورب (durub) - qalxıb

دورلر (duralar) - qalxalar

دورو گلوب (duru gəlib) - ayağa qalxıb

ayağa qalxmaq - yerindən ayaq üstünə durmaq

دورکبیه (durur gibi) - ayağa duracaq kimi

دورکلمش (durqulmuş) - durmuş

durmuş - 1. qısa bir zaman üçün durmaq ya da arada bir durmaq. 2. qərar verməmək, tərəddüd etmək.

دشمن (duşman) - düşmən

düşmən - birinə qarşı düşmənlilik bəsləyən, onunla davamlı olaraq savaşda olan, şəxs.

دشمندر (duşmandır) - düşməndir

دشمندنگه (duşmandan) - düşməndən

دوتنه (dutuna) - tutuna

tutunmaq - tutup bırxmamaq, dayanmaq, sarılmaq ya da asılmaq

دوتماق (dutmaq) - tutmaq

tutmaq - 1. ələ almaq. 2. ələ gətirmək, yaxalamaq, ovlamaq

دوتماغی (dutmağı) - tutmağı

دوته (duta) - tuta

دوتلر (dutalar) - tutalar

دوتوم (duttum) - tutdum

دوتوب (dutub) - tutub

دوتونک (dutton) - tutun

دوتمش (dutmuş) - tutmuş

دوتلمدی (dutulmadı) - tutulmadı

tutulmaq - 1. tutulmaq, məhkum olmaq, saxalmaq.

دوتلمسون (dutulmasun) - tutulmasın

دوتلمز (dutulmaz) - tutulmaz

دوکون (dügün) - düyün

düyük - evlənmə və
sünnətlərdəki şənlik
دړلو (dürlü) - növbənöv
dürlü - cürbəcür
دړلودر (dürlüdür) - dürlüdür
درشدي (dürüşdi) - çalışdı
çalışmaq - 1. çalışmaq,
çabalamaq, 2. qarşı qarşıya
gəlmək, çarpışmaq.
درش سن (dürüşsən) - çalışsan
دُشدی (düşdü) - endi
enmək - 1. yuxarıdan aşağıya
doğru gəlmək. 2. minilən ya
da çıxılan yerdən ayrılmaq.
دوشه (düşə) - enə
دوشوب (düşüb) - enib
دشیلر (düşələr) - enələr
دشمش (düşmüş) - enmiş
دوشرر (düşürür) - endirir
دوز (düz) - düz
düz - düz olan, əyri və dik
olmayan;
دُوزن (düzün) - düzün
دزلدی (düzüldü) - düzüldü
دمری (dəmiri) - dəmiri
dəmir - qara rəngli filiz

S – ص، س

صچن (saçın) - paylayın
saçmaq - dağıtmaq,
paylamaq
صاچنده (saçında) - saçında

صاغ تارف (sağ tərəf) - sağ
tərəf
sağ tərəf - insan və heyvanda
ürəyin bulunduğu yana əks
düşən, sol tərəfi
صاغندن (sağından) -
sağından
سجلاق (sağlaq) - nəmər
nəmər - bəzi toy və
şənliklərdə ortaya
dağıdılması adət olan pul,
şəkər
صا تاشورسم (sataşursam) -
sataşırısam
sataşmaq - rastlaşmaq,
təsadüf etmək, birdən-birə
qarşılaşmaq, rast gəlmək
صقالی (saqalı) - saqqalı
saqqal - çənə və yanaqlardan
çıxan tüklər
صقالن (saqalın) - saqqalın
صاقنمق (saqınmaq) -
qorunmaq
qorunmaq - 1. bir şeyi
eşitməkdən uzaq durmaq.
صقنه (saqına) - qoruna
صاقنوب (saqınıb) - qorunub
صاقین (saqın) - qorun
sakın - diqqətli olmağı
anladır
سقالنور (saqlanur) - saxlanır

saxlamaq - bir şeyi başqalarının bilməyəcəyi, görməyəcəyi bir yerə qoymaq, gizlətmək
 صقلر (saqlar) - saxlar
 صقليا (saqlaya) - saxlaya
 صالنى صالنى (salına - salına) - sallana sallana
 sallanmaq - yeriyərkən xoş bir əda ilə sağa, sola yellənmək.
 سلميا (salmaya) - buraxmaya
 salmaq - buraxmaq
 سلامتلا (salamatlıqla) - salamatlıqla,
 salamatlıqla - sağ, canlı, diri olmaq, ölümün olmadığı vəziyyət
 سنا (sana) - sənə
 sən - üçüncü şəxsin təkisi
 صاپين (sapın) - sapın
 sap - bitkinin budaq, yarpaq və çiçəklərinin bağlı olduğu bölüm
 صرميا (sarmaya) - sarmaya
 sarmaq - 1. ətrafını sarmaq.
 2. qucaqlamaq
 صتميه لر (satmayalar) - satmayalar
 satmaq - pul qarşılığı bir şey vermək
 صواش (savaş) - savaş

savaş - ölkələrin bir-biriylə silahlarla çarpışması, müharibə
 سيماسنده (saymasında) - saymasında
 saymaq - hörmət göstərmək
 صايمدوغي (saymaduğun) - saymadığın
 ساعت (saat) - saat
 saat - bir günün iyirmi dördtə birinə bərabər zaman dilimi
 سفر (səfərə) - səfərə
 səfər - səyahət, yola çıxmaq, yol
 سگزر (səkkiz) - səkkiz
 səkkiz - yeddindən sonra gələn sayın adı. 8.
 سگزنجى (səkkizinci) - səkkizinci
 səkkizinci - sırada yeddindən sonra gələn sıra sayı
 سگرتميه (səgritməyə) - qaçmaya
 qaçmaq - 1. qaçmaq. 2. yerimək.
 سگردنله (səgridinlə) - qaçmaqla
 سگرمک (səmgürmək) - sümürmək

sümürmək - əmmək,
sümürmək, ağzıyla bir şeyi
əmmək
سن (sən) - sən
sən - ikinci şəxsin tək
سنی (səni) - səni
سنک (sənin) - sənin
سندن (səndən) - səndən
سپنه (səpinə) - səpələ
səpələmək - bir şeyi ətrafa
dağıtmaq, səpmək
سمکرب (səmkirib) -
səmkirib, sümürüb, əmib
صرچه برماğı (sərçə barmağı) -
sərçə barmağı
sərçəbarmaq - beş parmağın
ən balacası
سسله (səslə) - səslə
səs - danışarkən ciyərlərdən
gələn havanın səs yolundan
çıxan səs
سوکلر (sevgili) - sevgili
sevgili - 1. sevgi bəslənilən
(kimsə). 2. sevilən, aşıq
olunan kimsə
سوکلisisدر (sevgilisidir) -
sevgilisidir
سوه لر (sevələr) - sevələr
sevmək - 1. sevgisi olmaq. 2.
eşq ilə bağlanmaq, könül
vermək. 3. xoşlanmaq.

سوندرم (sevindirməklik)-
sevindirmək
sevinmək - sevinc duymaq.
لر صوندرميه
(sevindirməyələr)-
sevindirməyələr
سیر (seyr) - seyr
seyr - bir yerə baxaraq həzz
almaq
سجغا (sıcağa) - istiyə
isti - istisi yüksək olan
صیترتميه (sıçratmaya) -
sıçratmaya
sıçratmaq - sıçratmasına
səbəb olan
صغ (sığaya)-sığallaya
sığallamaq - əllərini,
barmaqlarını bir şeyin
üzərində xəfifcə gəzdirmək,
onu hamar şəkildə salmaq
صیق (sıq) - sıx
sıx - aralıqsız, tez-tez
سلميه (silməyə) - silməyə
silmək - yaş bir şeyi
qurulamaq
سله (silə) - silə
سلب (silib) - silib
سولنمک (silinmək) - silinmək
سيز (siz) - siz
siz - ikinci şəxsin tək
سيزه (sizə) - sizə
سيزنک (sizin) - sizin

سيزدن (sizdən) - sizdən
 سيزلر (sizlər) - sizlər
 سوق (sovuq) - soyuq
 soyuq - soyuq, istisi az olan
 سوقميا (soqmaya) - soxmaya
 soxmaq - bir şeyin içərisinə
 qoymaq
 سوقه (soxa) - soxa
 سوقب (soqub) - soxub
 صول (sol) - sol
 sol - insan bədənində ürəyin
 yerləşdiyi tərəf
 سنكره (sonra) - sonra
 sonra - daha irəli bir
 zamanda
 سنكن سنه (sonrasına) -
 sonrasına
 سكلرى (sonları) - sonları
 son - 1. indiki zamana ən
 yaxın olan keçmiş. 2. ən
 arxada olan. 3. artıq ondan
 sonrası olmayan.
 سوكنده (sonunda) - sonunda
 صورمياالر (sormayalar) -
 soruşmayalar
 soruşmaq - birinə sual
 verərək hansısa bir mövzuda
 ondan bilgi istəmək
 صورسلر (sorsalar) -
 soruşsalar
 سوردي (sordu) - soruşdu

صوينلر (soyunalar) -
 soyunalar
 soyunmaq - üstündəki
 paltarın bir qismini ya da
 hamısını çıxarmaq
 سولمك (söyləmək) -
 söyləmək
 söyləmək - düşündüyünü ya
 da bildiyini sözlə anlatmaq
 سولميه (söyləməyə) -
 söyləməyə
 سولميرلر (söyləməyələr) -
 söyləməyələr
 سولما (söyləmə) - söyləmə
 سولكدن (söyləməkdən) -
 söyləməkdən
 سيلادكم (söylədiyim) -
 söylədiyim
 سيلرسن (söylərsin) -
 söylərsən
 سويليرلر (söyləyələr) -
 söyləyələr
 سولرسه (söylərsə) - söylərsə
 سوليه (söyləyə) - söyləyə
 سولر (söylər) - söylər
 سوله (sölə) - söylə
 سويلرجه (söylərcə) - söylərcə
 سولنمش (söylənmiş) -
 söylənmiş
 سويكلنمك (söykələnmək) -
 söykələnmək

söykənmək - özünü harasa
 söykəmək, dayamaq
 سوکترک (söykənərək) -
 dayanaraq
 سوز (söz) - söz
 söz - yazılı ya da sözlü
 olaraq düşüncə açıqlamağa
 sözlər.
 سوزین (sözün) - sözün
 سوزنە (sözünə) - sözünə
 سوزلرین (sözlərin) - sözlərin
 سوزندن (sözündən) -
 sözündən
 سو (su) - su
 su - canlılar üçün gərəkli
 olan rəngsiz və qoxusuz
 maye
 صویي (suyi) - suyu
 صویه (suya) - suya
 صویله (suyula) - suyla
 صوینک (suyun) - suyun
 صوداً (sudən) - sudən
 صویدر (suyudur) - suyudur
 سولشمش (sulaşmış) -
 soruşmuş
 soruşmaq - bilgi, açıqlama
 istəmək
 سولشدرمیا لر (sulaşdırmayalar)-
 suallaşdırmayalar
 suallaşdırmamaq - bir-
 birlərinə sual verməmək

سونمیلر (sunmayalar) - təklif
 etməyələr
 təklif etmək - sayılan bir
 kimsəyə bir şey vermək,
 göstərmək
 صنن (sunan) - təklif edən
 təklif edən - bir şeyi göstərən
 və ya verən şəxs
 سلطانلقدر (sultanlıqdır) -
 sultanlıqdır
 sultanlıq - hökmdarlıq,
 xaqanlıq, padşahlıq
 سملرمیه (sümlərməyə) -
 sümürməyə
 sümürmək - dodaqlarını
 yapışdıraraq nəfəsi ilə çəkib
 içmək
 سپرمک (süpürmək) -
 süpürmək
 süpürmək - bir şeyin
 üzərindəki toz və bənzəri
 şeyləri fırça ya da süpürgə
 ilə təmizləmək
 سست (süst) - süst
 süst - hərəkət edə biləcək
 qədər gücü olmayan, halsız,
 taqətsiz
 سستلینجە (süstəlincə) -
 süstəlincə
 süstəlmək - hissini,
 duyusunu itirmək

Ş - ش
 شمدى (şimdi) - indi
 indi - 1. bu anda, indiki zamanda
 شول (şol) - bu
 bu - zaman və məkan daxilində, bilavasitə göz qabağında olan şeyi göstərir, həm də isimə konkretlik verir
 شويله (şöylə) - belə
 belə - 1. bunun kimi, buna bənzər
 شوکا (şuna) - buna
 شوننک (şunun) - bunun

ق، ک - K
 قاب (qab) - qab
 qab - içinə hər hansı bir şey qoyulan əşya
 قابن (qabın) - qabın
 قچب (qaçub) - qaçıb
 qaçmaq - 1. gizlicə ayrılmaq.
 2. kimsəyə görünmədən getmək
 قچميه (qaçmaya) - qaçmaya
 قغرسار (qağrsalar) - öskürmək
 qağırmaq - bəlğəm çıxarmaq üçün öskürmək
 قغرميلر (qağırmayalar) - öskürməyələr

قاقرمش (qaqırmaq) - əsəbləşərmiş
 قاقمده (qaqmaqda) - əsəbləşməkdə
 قاقميش (qaqmış) - əsəbləşmiş
 قاقماق - əsəbləşmək
 قاقمغله (qaqımağla) - qızmaqla, əsəbiləşməklə
 قلن (qalan) - qalan
 qalan - başqa, geri qalan, sonrakı. 2. artıq, qeyri, bundan sonra
 قالمش (qalmış) - qalmış
 qalmaq - bağlanmaq, qapılmaq, dəyər vermək, etibar göstərmək
 قالماز (qalmaz) - qalmaz
 قالسا (qalsa) - qalsa
 قالور (qalur) - qalır
 قالدی (qaldı) - qaldı
 قالمقلىغىن (qalmaqlığının) - qalmağının
 قالدوره (qaldura) - qaldıra
 qaldırmaq - 1. yüksəltmək.
 2. çəkmək, dayanmaq
 قالدیرب (qaldırıb) - qaldırıb
 قالین (qalın) - qalın
 qalın - 1. sıx, yoğun, çox, sayısız, dərin
 قان (qan) - qan
 qan - damarlarda dolaşan qırmızı maye

قنسه (qanasa) - qanasa
 قنده (qanda) - harada
 qanda - harada, haraya
 قنده يندن (qandaydın) -
 haradaydın
 قچن (qaçan) - nə zaman
 qaçan - nə zaman, nə zaman
 ki
 قنقى (qangı) - hansı
 قاپو (qapu) - qapı
 qapı - girib çıxmaq üçün
 evin, yaxud barının
 divarında açıq yer, deşik
 قپوده (qapuda) - qapıda
 قاپوسندن (qapusundan) -
 qapısından
 قرداشلری (qardaşları) -
 qardaşları
 qardaş - eyni ana və atadan
 dünyaya gələnələr.
 قرداشلرنک (qardaşların) -
 qardaşların
 قرداشلرنکن (qardaşlarından)
 -qardaşlarından
 قرداشندن (qarındaşından) -
 qardaşından
 قاری (qarı) - qarı
 qarı - kişinin nigahlısı, qadın
 قرمش (qarımış) -
 ixtiyarlamış, yaşlanmış
 قری جعی (qarıcığı) - qarıcığı
 qarıcıq - ixtiyar, yaşlı qadın

قرنلرین (qarınların) -
 qarınların
 qarın - 1. köksün alt tərəfi. 2.
 şiş və içi boş bölüm
 قارشو (qarşu) - qarşı
 qarşı - irəli, ön
 قاسق (qasıq) - qasıq
 qasıq - qarın ilə uyluq arası
 قاشوق (qaşuq) - qaşuq
 qaşuq - sulu şeylər yemək
 üçün əşya
 قاشیقى (qaşığı) - qaşığı
 قشوغله (qaşuğla) - qaşıqla
 قشوغن (qaşuğun) - qaşığın
 قاتی (qatı) - qatı
 qatı - quru, sərt
 قاتلیقى (qatılığı) - qatılığı
 قاتیب (qatıb) - katib
 katib - yazı yazan məmur,
 yazıların üzünü köçürən kişi
 قاتونکده (qatunda) - qatında
 qat - ön, məqam
 قاتیر (qatır) - qatır
 qatır - eşşəklə qısağın ya da
 atla dişi eşşəyin
 birləşməsindən olan mələz
 heyvan
 قاتیری (qatırı) - qatırı
 قاتلنمق (qatlanmaq) -
 qatlanmaq
 qatlanmaq - çətin şəraitə
 dözmək

قاتلانمىن (qatlanmayan) - qatlanmayan
 قىنار (qaynar) - qaynar
 qaynamaq - bir maye istiliyi yetərli dərəcəyə çatınca buxar olaraq qaynamaq
 قازىتسا (qazıtısa) - qazıtısa
 qazıtmaq - tükləri bir alət ilə təmizləmək
 قازى (qazı) - qazı
 qazı - əski zamanlarda məhkəmə işlərinə baxan məmur
 كېچمەك (keçmək) - keçmək
 keçmək - hərəkət edərək yeriyərək ilrəliləmək, yer dəyişdirmək, keçib getmək
 كېچ (keç) - keç
 كېچەن (keçən) - keçən
 كېچەر (keçər) - keçər
 كېچدى (keçdi) - keçdi
 كېچە بىلەن (keçə bilən) - keçə bilən
 كېچسە (keçsə) - keçsə
 كېچمەيە (keçməyə) - keçməyə
 كېچەسەن (keçəsən) - keçəsən
 كېچدۇگى (keçdügi) - keçdiyi
 كېچمەز (keçməz) - keçməz
 كېدە (kediyə) - pişiyə
 pişik - pələng, şir və.s. -nin də daxil olduğu fəsiləyə mənsub məməli ev heyvanı

كەلبە (kəlbə) - köpəyə, itə
 kəlb - köpək, it
 كەندۇ (kəndü) - kəndi
 it - canavar, tülkü kimi heyvanların mənsub olduğu yırtıcı, məməli heyvanların xüsusi fəsiləsinə mənsub ev heyvanı
 كەندى (kəndi) - özü
 öz - bir şeyin öz varlığı
 كەندۇسى (kəndüsi) - özü
 كەندۇيى (kəndüyi) - özünü
 كەندۇنىن (kəndünün) - özünün
 كەندۇدەن (kəndudən) - özündən
 كەندۇزى (kəndüzi) - özünüzü
 كەندۇلەرنە (kəndülərinə) - özlərinə
 كەرپىچلە (kərpiçlə) - kərpiçlə
 kərpiç - qurudulmuş palçıq
 كەسمەك (kəsmək) - kəsmək
 kəsmək - 1. parçalamaq. 2. yaralamaq. 3. son vermək.
 كەسەر (kəsər) - kəsər
 كەسمىش (kəsmiş) - kəsmiş
 كەسدىم (kəsdim) - kəsdim
 كەسىلۈپ (kəsilüb) - kəsilib
 كەسە كەسە (kəsə kəsə) - kəsə kəsə
 كەسەلەر (kəsələr) - kəsələr
 كەسدىرەن (kəsdirən) - kəsdirən
 kəsdirən - kəsmək işinə qoşulmaq

کسترلر (kəsdirələr) -
 kəsdirələr
 قيسی (qaysı) - ərik
 ərik - cəviz böyüklüyündə və
 sərt çəyirdəkli yemiş
 كز (kəz) - dəfə
 dəfə - dəfə, kərə
 كيمه (kimə) - kimə
 kim - hansı kişi
 قلن (qılın) - qılın
 qıl - sərt tük
 قلجنگ (qılıncın) - qılıncın
 qılınc - uzun, düz ya da əyri,
 ucu sivri, bir ya da hər iki
 üzü kəskin, qın içində belə
 taxılan silah
 قلجده (qılıncda) - qılıncda
 قلمق (qılmaq) - qılmaq
 qılmaq - etmək mənasında
 yardıma söz olaraq işədilir
 قلور (qılır) - qılır
 قلنور (qılınur) - qılınur
 قللر (qılalar) - qılalar
 قلیه (qıla) - qıla
 قلوب (qılıb) - qılıb
 قلم (qılam) - qılam
 قلدیم (qıldım) - qıldım
 قلدی (qıldı) - qıldı
 قلیم (qılayım) - qılam
 قلسالر (qılsalar) - qılsalar
 قلمغی (qılmağı) - qılmağı

قلندقدن (qılındıqdan) -
 qılındıqdan
 قلمغله (qılmağla) - qılmaqla
 قلدغدن (qıldığdan) -
 qıldıqdan
 قلدوره لر (qılduralar) -
 qılduralar
 قلماسه (qılmasa) - qılmasa
 قلماغچون (qılmağçün) -
 qılmaq üçün
 قلمیه (qılmaya) - qılmaya
 قلدوغندن (qıldığundan) -
 qıldığundan
 قرخدرمق (qırxdırmaq) -
 qırxdırmaq
 qırmaq - kəsici alətlə
 kəsmək
 قیسه (qıssa) - qıssa
 qısa - boyu qısa olan
 قیسمنده (qısmında) - qısmında,
 bölümündə
 qısım - 1. bölüm. 2. bir
 cinsdən və ya məsləkdən
 olanların toplusu
 قیش (qış) - qış
 qış - ilin dörd fəslindən
 soyuq olanı
 قیوک (qıyusi) - qıyısı
 qıyı - torpaq ilə suyun
 birləşdiyi yer. 2. bir yerin
 bitiş nöqtəsi
 قییت مز (qıyıtma) - qıyıtma

qıyılmaq-niyyət etmək, alçaq
könüllülük göstərmək

قز (qız) - qız

qız - evlənməmiş dişi insan,
dişi

قزین (qızın) - qızın

قزیدن (qızdan) - qızdan

قزجغز (qızcığaz) - qızcığaz

قزجوغازی (qızcuğazı) -
qızcığazı

قزجوغازلرین (qızcuğazların)-
qızcığazların

قز اوغلان (qız oğlan) - bakirə

qız, evlənməmiş qız

قزل اوزم (qızıl üzüm) - qızıl
üzüm (üzüm növü)

قزمش (qızmış) - qızmış

qızmaq - 1. isidilən bir
əşyanın istiliyini artırmaq,
əsəbiləşmək

کیمدر (kimdir) - kimdir

کمدن (kimdən) - kimdən

کمنک (kimin) - kimin

کمکی (kimki) - kim ki

کمسە (kimsə) - kimsə

kimsə - 1. biri. 2. heç bir
insan

کمسایا (kimsəyə) - kimsəyə

کمسələr (kimsələr) - kimsələr

کمسئلرە (kimsənələrə) -
kimsənələrə

کمسیە (kimsəyə) - kimsəyə

کمسئک (kimsənin) -
kimsənin

کئشی (kişi) - kişi

kişi - 1. insan, şəxs

کئشیلر (kişilər) - kişilər

کئشیلرلە (kişilrlə) - kişilərlə

کئشیلە (kişiyə) - kişiyə

کئشیە (kişiyə) - kişiyə

کئشیی (kişiyi) - kişiyi

کئشیدن (kişidən) - kişidən

کچی (kiçi) - kiçik

kiçik - 1. eni və boyu az. 2.
az yaşlı

کچیە (kiçiyə) - kiçiyə

قولین (qolun) - qolun

qol - çiyindəki barmaq ucuna
qədər olan bölüm

قولیندن (qolundan) - qolundan

قوللرین (qolların) - qolların

قولتق (qoltuq) - qoltuq

qoltuq - qolla çiyinin
birləşdiyi yerin alt qismi

قناغی (qonağı) - qonağı

qonaq - qonaq

قونمش (qonmuş) - qonmuş

qonmuş - 1. bir yerə enmək,
bir yerdə durmaq. 2.
yolçuluqda gecəni keçirmək
üçün bir yerə enmək, bir
yerə qonaq olmaq.

قونب (qonub) - qonub

قورقو (qorqu) - qorxu

qorxu - bir təhlükə qarşısında ya da bir təhlükəni düşünərkən duyulan hissi

قورقارسن (qorqarsın) - qorxarsın

qorxmaq - 1. qorxu duymaq, ürkmək, çəkinmək

قورقدم (qorqđum) - qorxdum

قورقدى (qorqdu) - qorxdu

قورقارم (qorqarım) - qorxaram

قورقسندن (qorqusundan) - qorxusundan

قورقمازسن (qorqmazsın) - qorxmazsan

قورخمازم (qorxmazım) - qorxmazam

قورخمازمسن (qorxmazmısın) - qorxmazsanmı

قورقدرمىش (qorqudarmış) - qorxudarmış

qorxutmaq - 1. qorxmasına yol açmaq, qorxuya salmaq

قوشا (qoşa) - qoşa

qoşa - qoşa, bərabər, ekiz

قوشرب (qoşurub) - qaçıb

qaçıb - hər addımda önə doğru tez-tez yürümək

قولسا (qovulsa) - qovulsa

qovmaq - 1. sərt ya da kiçik sözlərlə bir yerdən

uzaqlaşdırmaq. 2. bir yerdən çıxarmaq. 3. işinə son vermək.

قولنده (qovlində) - qövlində

qöv - arxadan çəkişirmək

قيه (qoya) - qoya

qoymaq - 1. bir şeyi bəlli bir yerə buraxmaq,

yerləşdirmək. 2. bir yerdə iş vermək.

قوميه (qomuya) - qoymaya

قميا (qoymaya) - qoymaya

قويارلر (qoyarlar) - qoyarlar

قويالر (qoyalar) - qoyalar

قويدى (qoydu) - qoydu

قويوب (qoyub) - qoyub

قويميه لر (qoymayalar) - qoymayalar

قويچق (qoycaq) - qoyacaq

قويمينك (qoymayın) - qoymayın

قوماق (qömaq) - qoymaq

قويمز (qoymaz) - qoymaz

قيون (qoyun) - qoyun

qoyun - əti, südü, dərisi üçün yetişdirilən heyvan

قيوندا (qoyundan) - qoyundan

كولالره (kölələre) - kölələrə

kölə - əski çağlarda azadlıqdan yoxsun, alınıb satıla bilən insan.

كومور (kömür) - kömür

kömür - qara rəngli bitkisəl qaynaqlı, içində yüksək karbon olan qatı yanacaq
 کویلو (köylü) - kəndli
 kəndli - 1. kənd xalqından. 2. kənd xalqı
 کویلر (köylər) - köylər
 köy - qəsəbənin kiçiyi, kənd
 قجوشب (qucuşub) - qucaqlaşb
 qucaqlaşmaq - qucaqlaşmaq, sarılmaq
 قullan (qullan) - qullan
 qullanmaq - bir şeydən bəlli bir məqsədlə yararlanmaq, istifadə etmək
 قولقا (qulluq) - qulluq
 qulluq - 1. candan bağlılıq. 2. qulun gördüyü iş. 3. birinə xidmət etmək.
 قولنک (qulun) - qulun
 قولغن (qulağın) - qulağın
 qulaq - 1. eşitmə orqanı. 2. bu orqanın, səsleri toplayıb içəriyə almaya yarayan çöl bölümü
 قۇلاقلاری (qulaqları) - qulaqları
 قۇرتاردی (qurtardı) - qurtardı
 قۇرتاریر (qurtarır) - qurtarır
 qurtarmaq - təhlikəli, pis bir hadisənin olmamasına şərait yaratmaq

قۇرتارماقدا (qurtarmaqda) - qurtarmaqda
 قۇرتۇلم (qurtulum) - qurtulum
 qurtulmaq - 1. təhlükəni adlatmaq. 2. qaçmaq.
 قۇرۇنچە (quruyunca) - quruyunca
 qurumaq - rütubətini, nəmini aparmaq
 قۇردمق (qurdamaq) - qurdamaq
 qurdamaq - qurdalamaq, qarışdırmaq
 قۇس (quş) - quş
 quş - uçucu heyvanların orta q adı
 قۇشۇ (quşu) - quşu
 قۇتلۇ (qutlu) - qutlu
 qutlu - uğurlu, mubarək
 کۇچک (küçük) - kiçik
 kiçik - ölçüləri bənzərlərindən daha kiçik olan
 کۇچکە (kiçiyə) - kiçiyə
 کۇچکدن (kiçikdən) - kiçikdən
 کۇچکلیکدن (kiçiklikdən) - kiçiklikdən
 کۇلل (küllə) - küllə
 kül - yanan şeylərdən ortada qalan toz
 کۇپە (küpə) - küpə

küpə - qadınların qulaq
məmələrinə taxdıqları bəzək
əşyası
کسلو (küsülü) - küsmüş
darqın - küsmüş olan
کوسلتمک (küslətmək) -
küsdürmək

G - گ

گچە (gecə) - gecə
gecə - günəşin batmasıyla
doğması arasındakı zaman
گچرمیە لر (geçirməyələr) -
geçirməyələr
geçirmək - 1. bir şeyi özünə
ayrılmış olan yerə
yerləşdirmək
گلور (gəlür) - gəlir
gəlmək - 1. ulaşmaq. 2.
meydana gəlmək. 3. varmaq
گلجک (gələcək) - gələcək
گلدی (gəldi) - gəldi
گلمدی (gəlmədi) - gəlmədi
گلمش (gəlmiş) - gəlmiş
گلمشدر (gəlmişdir) -
gəlmişdir
گلمدین (gəlmədən) -
gəlmədən
گلمک لکوک (gəlməklüğün) -
gəlməkliyin
گله (gələ) - gələ
گلسه (gəlsə) - gəlsə

گلمسه (gəlməsə) - gəlməsə
گلسون (gəlsün) - gəlsin
گلنجه (gəlinçə) - gəlinçə
گلب (gəlib) - gəlib
گلمشدر (gəlmişlər) - gəlmişlər
گلمز (gəlməz) - gəlməz
گلنک (gəlin) - gəlin
گان (gələn) - gələn
گلنه (gələnə) - gələnə
گلدوکی (gəldügi) - gəldiyi
گلدوکنه (gəldüginə) -
gəldiyinə
گزرک (gərək) - gərək
gərək - 1. bir şeyin ola
bilməsinin bağlı olduğu şey,
lazım.
گزرکدر (gərəkdir) - gərəkdir
گزرکسه (gərəksə) - gərəksə
گزرچک (gərçək) - gərçək
gərçək - doğru olan,
uydurma olmayan.
گزرچکی (gərçəyi) - gərçəyi
گزرچکسن (gərçəksin) -
gərçəksən
گزرچکده (gərçəkədə) -
gərçəkədə
گرو (gerü) - geri
geri - bir şeyin sona qalan
qismi, sonuc, son
گریه (gerüyə) - geriyə
گزدرمیە لر (gəzdirməyələr) -
gəzdirməyələr

gəzdirmək - bir yeri
gəzdirərək tanıtmaq.
گتورمک (gətürmək) -
gətirmək
gətirmək - gəlməsini təmin
etmək
گتوردی (gətürdü) - gətirdi
گتورر (gətürür) - gətirir
گتوره (gətürə) - gətirə
گتورب (gətürüb) - gətirib
گتوردک (gətirdün) - gətirdin
گتوردم (gətirdim) - gətirdim
گتوره لر (gətürələr) - gətirələr
گتورمیه (gətirməyə) -
gətirməyə
گتورمیان (gətirməyən) -
gətirməyən
گتورمیه شن (gətirmiyəsən) -
gətirməyəsən
گتورمکدن (gətürməkdən) -
gətirməkdən
گتورمک (getmək) - getmək
getmək - 1. ayrılmaq,
yetişmək
گده (gedə) - gedə
گدیر (gedər) - gedər
گندی (getdi) - getdi
گنمش (getmiş) - getmiş
گتمز (getməz) - getməz
گتمه (getmə) - getmə
گتدوگی (getdügi) - getdiyi

گتویلر (getməyələr) -
getməyələr
گتمدین (getmədən) -
getmədən
گتدوگندأ (getdügindən) -
getdiyindən
گتیمک (geymək) - geymək
geymək - geyimlərlə bədəni
örtmək
گتیمگه (geyməgə) - geyməyə
گتیه (geyə) - geyə
گتیرسه (geyərsə) - geyərsə
گتیرسلر (geydirsələr) -
geydirsələr
گتیرمیه لر (geydirməyələr) -
geydirməyələr
گتییی (gibi) - kimi
kimi - bənzətmə və
bənzətmə anlamı ilə sözə
qatılır
گتییی به (gibiyə) - kimiyə
گتییی در (gibidir) - kimidir
گتیرمک (gidərmək) -
azaltmaq
azaltmaq - əksiltmək, az
etmək, ixtisar etmək
گتیرمک (girmək) - girmək
girmək - 1. çöldən içəri
girmək. 2. yeni bir duruma
keçmək
گتیرمگه (girməgə) - girməyə
گیرم (girəm) - girəm

گيروب (girüb) - girib
 گور (girür) - girir
 گرجک (gircək) - gircək
 گيردوکی (girdüği) - girdiyi
 گيرلر (girələr) - girələr
 گيرسلر (girsələr) - girsələr
 گيرجی (girici) - girici
 گوبگی (göbägi) - göbəyi
 گوبک - göbək bağının
 düşməsindən sonra bu
 dəliyin yerində qalan yara izi
 گوگسلرندە (gögüslərində) -
 köksündə
 köks - köks qəfəsi
 گوک (gök) - göy
 göy - 1. yer üzünün üzərini
 qübbə kimi örtən boşluq. 2.
 içində göy cisimlərinin
 döndüyü sonsuz boşluq
 گوکلە (göklə) - göylə
 گوکدەن (gökdən) - göydən
 گوک گوزلو (gök gözlü) - göy
 gözlü
 göy gözlü - mavi, ya da
 yaşıl çalan rəngli gözü olan
 adam
 گوکچک (gökçək) - göyçək
 gökçək - gözəl, sevimli, xoş
 گوک جکی (gökçəyi) -
 göyçəyi
 گولگه (gölgəyə) - gölgəyə

gölgə - günəş isrtisindən
 qorunulacaq yer
 گولگهسنە (gölgəsinə) -
 gölgəsinə
 گوندرر (göndərir) - göndərir
 göndərmək - 1. bir yerə
 doğru yola çıxarmaq,
 yollamaq.
 گوندرمش (göndərmiş) -
 göndərmiş
 گونلی (gönli) - könlü
 könül - istək, arzu.
 گونلینە (gönlünə) - könlünə
 گونلیندە (gönlündə) -
 könlündə
 گونلیلە (gönlüylə) - könlüylə
 گونلومە (gönlümə) - könlümə
 گونل لره (gönüllərə) -
 könlüllərə
 گونل لرنه (gönüllərinə) -
 könlüllərinə
 گرمک (görmək) - görmək
 görmək - gözlə və ışıq
 yardımıyla bir şeyi duya
 bilmək
 گورجک (görcək) - görcək
 گوریم (görüm) - görüm
 گورم (görem) - görəm
 گوردیم (gördüm) - gördüm
 گوریم (görəyim) - görüm
 گور (gör) - gör
 گوره (görə) - görə

گورمیه (görməyə) - görməyə
گورمدی (görmədi) - görmədi
گوررسه (görürsə) - görürsə
گوردی (gördü) - gördü
گورمشلر (görmüşlər) - görmüşlər
گوردلر (gördülər) - gördülər
گورورز (görürüz) - görürük
گورلر (görəllər) - görələr
گورمزمن (görməzmin) - görməzmişəm
گورینور (görünür) - görünür
گورینمک - 1. görünə bilmək. 2. özünü göstərmək, ortaya çıxmaq
گوسترونک (göstərün) - göstərin
گöstərmək - 1. görməsini təmin etmək, görməsinə yol açmaq. 2. bidirmək. 3. öyrətmək. 4. görünmək
گوسترüb (göstərüb) - göstərib
گوسترمیه لر (göstərməyələr) - göstərməyələr
گتورمک (götürmək) - götürmək
گتورمک - olduğu yerdən başqa yerdə daşımaq.
گتورتیمک (götürtmək) - götürtmək
گتور (götür) - götür
گتورب (götürüb) - götürüb

گتوره لر (götürələr) - götürələr
گتورمیلر (götürməyələr) - götürməyələr
گتورمیش (götürmüş) - götürmüş
گتورجک (götürəcəک) - götürəcəک
گتوردیگنک (götürdüyün) - götürdüyün
گتوردیم (götürdüm) - götürdüm
گوز (göz) - göz
گوز - 1. görmə orqanı. 2. görmə və baxma
گوزی (gözi) - gözü
گوزه (gözə) - gözə
گوزلره (gözlərə) - gözlərə
گوزده (gözde) - gözde
گوزدن (gözden) - gözden
گوزسوزلر (gözsüzlər) - korlar
kor-gözü görməyən, görmə duyğusundan məhrum olan insan
گوزله (gözlə) - gözlə
گوزلیمک - 1. olması ya da gəlməsi istənilən bir şeyi, bir kimsəni gözləmək, gizlicə baxmaq.
گوزلمیه (gözləməyə) - gözləməyə
گوزلیو (gözlüyi) - gözlüyə

گوزلیوب (gözləyüb) - gözləyib
گوزلیورک (gözlüyərək) - gözləyəmək
گوج (güc ilen) - güc ilə
گوج - edilməsi asan olmayan, çətin. zor.
گلکبی (gül gibi) - gül kimi
گل بی - gülə, çiçəyə bənzəyən, təmiz, saf
گلج یوزلو (güləc yüzlü) - gülər üzlü
گلج - hər zaman gülümsəyən
گلک (gülmək) - gülmək
گلک - səslə bir biçimdə duyğunu açığa vurmaq
گلشدر (gülüşdülər) - gülüşdülər
گلدوکنه (güldiginə) - güldüyünə
گله گل (gülə-gülə) - gülə-gülə
گلə-gülə - yola salmaq üçün sağollaşmaq sözü
گون (gün) - gün
گün - yer kürəsinin öz çevrəsində bir dəfə dönməsiylə keçən zaman dilimi
گونی (güni) - günü
گونه (günə) - günə

گونده (gündə) - gündə
گوندن (gündən) - gündən
گونلردə (günlərdə) - günlərdə
گونلرندə (günlərində) - günlərində
گونشه (günəşə) - günəşə
گünəş - bir göy cisminin yaydığı işıq və isti
گونشه (günəşdə) - günəşdə
گوج (güvəc) - küpə
کوپه - 1. içində yemək bişirilən torpaq qab. 2. bu qabda bişirilən yemək

L - ل

لغمه (loğmayı) - loğmayı
لقمه (loqmayı) - loğmayı
loxma - ağızda bir dəfə də yeyilən bilən böyüklükdə yemək parçası

M - م

معصوم جه لره (maasumcalara) - məsumcələr
مەسوم - günahsız
مُشْتَجِر (muştucular) - muştuluqçular
muştuluqçu - sevindirici xəbər gətirən kimsə və ya kimsələr
مُتَقِي (muttaqi) - qəti, qəti olaraq

mutləq - kəsin
مغلوب (məğlub) - məğlub
məğlub - döyüşdə və ya
müharibədə uduzan kimsə

N - ن

نماز (namaz) - namaz
namaz - müsəlmanların
ibadət forması
نه (nə) - nə
nə - 1. hansı şey. 2. hansı
ندیرسن (nədərsin) - nə
deyirsən
ندکلو (nədənlü) - nə qədər
نسنه (nəsnə) - əşya
əşya - şeylər, ev əşyası
نیلر سن (neylərsin) -
neylərsən
neyləmək - nə etmək
نچون (neçün) - nə üçün
nə üçün - nə üçün
نیجه (necə) - necə
necə - sual məqamında:
نətəhər, nə cür
نیچه لر (niçələr) - neçələr
neçələr - çox kimsələr, bir
çoxları
نیدی (nəydi) - nəydi
نوکەر (nökər) - xidmətçi,
nökər
نوکەر - xidmətçi
نیتاکیم (nitəkim) - nitəkim

nitəkim - gerçəkdən, necə ki.
نیه (niyə) - niyə
niyə - nə üçün, nədən

V - و

وار (var) - var
var - gerçəkdə ya da
düşüncədə yer alan
ورمیه (varmaya) - getməyə
getmək - getmək, yerimək
واردی (vardı) - var idi
واردر (vardur) - vardır
وارشم (varsam) - getsəm
وار (var) - var, var get, get
واریم (varayım) - gedəyim
وارنجه (varınca) - gedincə
واردی (vardı) - getdi
وارسه (varsa) - getsə
واره (vara) - gedə
وارب (varub) - gedib
وارم (varım) - gedim
واردنک (vardın) - getdin
وارمش (varmış) - getmiş
وارسون (varsun) - getsin
واررسه (varursa) - gedirsə
وارمز (varmaz) - getməz
وارسلر (varsalar) - getsələr
ویرمک (vermək) - vermək
vermək - 1. başqasına
vermək. 2. bağışlamaq
ویرمیا (verməyə) - verməyə
ویر (ver) - ver

ويره (verə) - verə
ويرب (verib) - verib
وردی (verdi) - verdi
ويردوکی (verdigı) - verdiyi
ويرم (verim) - verim
ورب (verib) - verib
ويرسه (versə) - versə
ويريله (verilə) - verilə
ويرجک (vercək) - bercək
ويرلر (verələr) - verələr
ويرسلر (versələr) - versələr
ويرلدي (verildi) - verildi
ويردلر (verdilər) - verdilər
ورمک (vurmaq) - vurmaq
vurmaq - bir birinə vurub səs
çixarmaq
وره (vura) - vura
ورديم (vurdum) - vurdum
وردی (vurdu) - vurdu

ی - Y

يابانه (yabana) - yabana
يبان (yaban) - yaban
yaban - çöl, tanınmayan yer
يبانه (yabani) - yabani
yabani - çöllərdə yetişən
يبانده (yabanda) - yabanda
ياد (yad) - yad
yad - başqa.
ياغ (yağ) - yağ

yağ - tərkibləri dəyişən
bitkisel ya da heyvansal
maddələr
ياغمش (yağmış) - yağmış
yağmaq - qar, yağmur, dolu
düşmək
ياغمور (yağmur) - yağmur
yağmur - buxarın su
damlları durumunda yerə
düşməsi
يقين (yaqın) - yaxın
yaxın - uzaq olmayan.
ياقمز (yakmaz) - yaxmaz
yaxmaq, yandırmaq - atəşə
vermək, yandırmaq
يلان (yalan) - yalan
yalan - aldatmaq üçün
söylənən söz
يلانه (yalana) - yalana
يلانلرده (yalanlarda) -
yalanlarda
يلاندن (yalandan) - yalandan
ياليوب (yalayub) – yalayıb
ياليب (yalayıb) - yalayıb
yalamaq - bir şeyi diliylə
silmək
يالنگز (yalıngəz) - yalınayaq
yalın ayaq - çılpaq,
ayaqyalın gəzmək
يالقوز (yalquz) - yalqız,
yalqızlıq
yalqızlıq - tək, tək başına

يانكا (yana) - yana
 yan - 1. yön. 2. yer. 3. sağ və sol .4 üst
 ياننه (yanına) - yanına
 يانين (yanın) - yanın
 يانكند (yanında) - yanında
 يانندن (yanından) - yanından
 يانندغى (yanındağy) - yanındakı
 ياندرسه (yandırsa) - yandırsa
 ياندیرماق - alovlandırmaq
 يانكلسه (yanılsa) - yanılsa
 يانılماق - bir işi doğru etməmək
 ياپشیمیا (yapışmaya) - yapışmaya
 ياپیشماق - bir şeyi bərk-bərk tutmaq
 ياپشیمیه لر (yapışmayalar) - yapışmayalar
 ياپشیمزم (yapışmazam) - yapışmazam
 ياپشوب (yapışub) - yapışub
 يرامز (yaramaz) - yaramaz
 ياراماز - 1. söz dinləməyən, zərərli
 يرامزلرله (yaramazlarla) - yaramazlarla
 يارنلر (yarənlərə) - dostlara
 dost - birisi ilə dostluq münasibəti olan adam, yaxın yoldaş

يارين (yarın) - sabah
 sabah - 1. bugündən sonraki gün. 2. gələcək
 يارلقدن (yarlıqdan) - yarlıqdan
 يارلیق - önlük, uşaq önlüyü
 يارلغیر (yarlığar) - yarlığar
 يارق قاشق (yaruq qaşiq) - çəngəl
 çəngəl - dişli yemək aləti
 يراشغى سن (yaraşığısın) - yaraşığısın
 ياراشیق - bəzək, gözəllik
 ياش (yaş) - yaş
 yaş - yaşanmış zaman
 ياشندا (yaşında) - yaşında
 ياشده (yaşda) - yaşda
 ياشنه دک (yaşınadək) - yaşınadək
 يتورمیه (yaturmaya) - yatırmaya
 ياتیرماق - yatmasını təmin etmək
 يتوب (yatub) - yatıb
 يتوره لر (yaturalar) - yatıralar
 يتور (yatur) - yatır
 ياتن (yatan) - yatan
 يتمق (yatmaq) - yatmaq
 yatmaq - yatağa girmək və yuxuya getmək
 ياتارکن (yatarkən) - yatarkən
 يورو (yavru) - yavru

yavru - insan ya da heyvanın
kiçik yaşda olanı
ياوقلنمش (yavuqlanmış) -
yavuqlanmış
yavuqlu - nişanlı, adaxlı
ياوز (yavuz) - yavuz,
yavuz - pis, sərt, yaman
ياوزلره (yavuzlara) -
yavuzlara
ياوزلق (yavuzluq) - yavuzluq
yavuzluq - pislik, yamanlıq
يايغه (yayağa) - yayağa
yaya - ayaqlarıyla yeriyən
gedən
يازو (yazu) - yazı
yazı - yazılan şey
يازلو (yazulu) - yazılı
yazılı - üzərinə yazı yazılmış
يازوسن (yazusun) - yazısın
يازماق (yazmaq) - yazmaq
yazmaq - qələm ilə kağız
üzərinə hərf biçimləri
cızmaq
ياز (yaz) - yaz
يازسه (yazsa) - yazsa
يازلدی (yazuldu) - yazıldı
يازوب (yazub) - yazıb
يازلمز (yazmaz) - yazmaz
يازرنک (yazanların) -
yazanların
يازمقدر (yazmaqdır) -
yazmaqdır

يَدِّي (yeddi) - yeddi
yeddi - altıdan sonra gələn
say 7.
يَدْنَجِي (yedinci) - yeddinci
yedinci - sırada altıdan
sonra gələn sıra sayı
يَدُورَه (yedürə) - yedirə
yedirmək - yeməsini təmin
etmək
يِک (yeg) - yaxşı
yaxşı - daha yaxşı, bir şeyi
digərlərindən üstün və uyğun
görüb ona yönəlmək
يِکِن (yegin) - yaxşısın
يِکِي (yegi) - yaxşısı
يِکْمِدِر (yegmidir) -
yaxşıdırımı
يِکْدِر (yegdir) - yaxşıdır
يِکْرَگِي (yegrəgi) - yaxşımı
yegrək - daha yaxşı üstün.
يِکْرَگْدِر (yegrəgdir) - yaxşıdır
يِیل (yel) - yel
yel - ruzgar, külək
يِیْر (yeyər) - yeyər
yemək - bir yeyəcəyi ağızda
çeynəyib udmaq
يِدِم (yedim) - yedim
يِمْدِي (yemədi) - yemədi
يِرْکِن (yerkən) - yeyərkən
يِیْرْدِي (yeyərđi) - yeyərđi
يِیْه (yeyə) - yeyə
يِیْوب (yeyub) - yeyib

يسون (yesun) - yesin
 بىركن (yeyärkän) - yeyärkän
 يميە لر (yemäyälär) - yemäyälär
 ييالر (yeyälär) - yeyälär
 يىوگى (yedügi) - yediyi
 يمک (yemäk) - yemäk
 يمگە (yemägä) - yemäyә
 يمش (yemiş) - yemiş
 يemiş - meyvә
 يمشنە (yemişinә) - yemişinә
 ير (yer) - yer
 yer – torpaq
 يرە (yerә) - yerә
 يرى (yeri) - yeri
 يرده (yerdә) - yerdә
 يردن (yerdän) - yerdän
 يرلرده (yerlärдә) - yerlärдә
 يرلرى (yerlari) - yerlari
 يرينە (yerinә) - yerinә
 يرلرنە (yerlärinә) - yerlärinә
 يرينک (yerin) - yerin
 يريە (yeriyә) - yeriyә
 yerimäk - bir yönә doğru yollanmaq
 يتشدى (yetişdi) - yetişdi
 yetişmäk - ardından gedäräk çatmaq
 يتشا (yetişә) - yetişә
 يتشيم (yetişim) - yetişim
 يتشمش (yetişmiş) - yetişmiş

يتشدردى (yetişdirdi) - yetişdirdi
 يتە (yetә) - yetә
 yetmäk - bir yerә çatmaq
 يتورمز لر (yetirmäzlä) - yetirmäzlä
 يتيم لرى (yetimlari) - yetimlari
 yetim - atası ya da anası ölmüş uşaq
 يدرس لر (yedürsälär) - yedirsälär
 yedirmäk - yemäsini tәmin etmäk
 ييغمشدر (yığmışdır) - yığmışdır
 yığmaq - toplamaq
 ييغمە (yıkanmaya) - yıkanmaya
 yıxanmaya
 yıxanmaq - yuyunmaq, öz bädänini yumaq
 ييل (yıl) - il
 il - yanvarda başlamb 31 dekabrda sona çatan on iki aylıq zaman
 يilde (yılда) - ildә
 يیلنده (yılıнда) - ilindә
 يیلان (yılan) - ilan
 ilan - sürünәnlәrdән incә, uzun vә zәhәrli heyvan
 يیلدرم (yıldırım) - ıldırım

ıldırım - buluddan buluda ya
da yerə elektrik boşalması
یرنجی (yırtıcı) - yırtıcı
yırtıcı - diş və dırnaqlarıyla
parçalayan
یکرم بر (yigirmi bir) - iyirmi
bir
iyirmi bir - iyirmidən sonra
gələn sayın adı. 21.
یکرم دردی (yigirmi dörd) -
iyirmi dörd
iyirmi dörd - iyirmi üçdən
sonra gələn sayın adı. 24.
یکرم بش (yigirmi beş) -
iyirmi beş
iyirmi beş - iyirmi dörd
sonra gələn sayının adı. 25.
ییلماق (yiyləməq) - iyləmək,
qoxlamaq
qoxulamaq - burunla
qoxusunu almaq
ینە (yinə) - yenə, təkrar
ییاچک (yeyəcək) - yeyəcək,
təam
یوق (yoq) - yox
yox - olmayan
یوقدر (yoqdur) - yoxdur
یوغمیش (yoğ imiş) - yox
imiş
یوغدی (yoğ idi) - yox idi
یوغسلق (yoğsulluq) -
yoxsulluq

yoxsulluq - fəqirlik,
yoxsulluq
یوقۇشە (yoquşa) - yoxuşa
yoxuş - dikinə çıxan yol.
یل (yol) - yol
yol - bir yerə getmək üçün
keçilən yer.
یولی (yolu) - yolu
یولە (yola) - yola
یولین (yolun) - yolun
یولده (yolda) - yolda
یولدر (yoldur) - yoldur
یولدن (yoldan) - yoldan
یولندن (yolundan) - yolundan
یولداش (yoldaş) - yoldaş
yoldaş - yol yoldaşı
یولداشنىک (yoldaşın) -
yoldaşın
یولداش سوز (yoldaşsuz) -
yoldaşsız
یولداشندا (yoldaşından) -
yoldaşından
یولنمیا (yollanmaya) -
yollanmaya
yollamaq - göndərmək
یون (yon) - yon
yonma - bir şeyi yonaraq
formaya salmaq
یوخسە (yoxsa) - yoxsa
yoxsa -1. əcaba. 2. əks
təqdirdə
یون (yön) - yön

yön - bir tərəf, bir səmt
 يونين (yönün) - yönün
 يوخوسين (yuxusun) - yuxusun
 yuxu - ətraf mühitdən
 tamamilə ya da yarım olaraq
 ayrılıb gözlərin qapanıb
 vücudun dinlənməsi
 يفاردن (yuqarıdan) -
 yuxarıdan
 yuxarı - üst bölüm
 يوماق (yumaq) - yumaq
 yumaq - yumaq, yaxalamaq
 يوماغا (yumağa) - yumağa
 يوميه (yumaya) - yumaya
 يوركن (yurkən) - yuyarkən
 يوب (yuyub) - yuyub
 يويه (yuya) - yuya
 يدورميه (yudurmaya) -
 yudurmaya
 يمرده (yumurda) - yumurta
 yumurta - yumurtlayan
 heyvanların çoxalma hücrəsi
 يومشاق (yumuşaq) - yumuşaq
 yumuşaq - 1. basıldığı
 zaman çuxurlaşan. 2.
 asanlıqla bükülən
 يومشه (yumşaq) - yumşaq
 يمشاقلر يينه (yumuşaqlarına) -
 yumuşaqlarına
 يُوِه (yuva) - yuva
 yuva - heyvanların
 hazırladıkları yer

يواسندن (yuvasından) -
 yuvasından
 يوجه (yüçə) - uca
 yüçə - yüksək, uca
 يوكلو (yüklü) - yüklü
 yük - ağırlıq
 يوكلتمش (yüklətmiş) -
 yüklətmiş
 yüklətmək - yüklü bir şeyin
 üstünə qoymaq
 يوكسك (yüksək) - yüksək
 yüksək-1.altı ilə üstü
 arasındaki məsafə çox olan.
 2.bir yerə görə yuxarıda olan
 يوكسكدا (yüksəkdən) -
 yüksəkdən
 يورميه (yürüməyə) -
 yeriməyə
 yerimək - bir yönə doğru
 yollanmaq
 يورمكده (yürüməkdə) -
 yeriməkdə
 يورمیلر (yürüməyələr) -
 yeriməyələr
 يوريو وردی (yürüyü verdi) -
 yeridi
 يوردگی (yürüdüğü) - yeridiyi
 يورسنگ (yürüsən) - yerisən
 يوريب (yürüyüb) - yeriyib
 يورركن (yürürkən) -
 yeriyərkən
 يورودی (yürüdü) - yeridi

یوز (yüz) - yüz
yüz - 1 doxsan doqquzdan
sonra gələn sayın adı. 100.
یوز (yüz) - üz
üz - başın ön tərəfi
یوزی (yüzi) - üzü
یوزندن (yüzündən) - üzündən
یوزینە (yüzünə) - üzünə
یوزچون (yüzçün) - üzü üçün
یوزین قیو (yüzün quyu) - üzü
üstə
üzü üstə - üzü üstə uzanmaq,
düşmək
یوزمک (yüzmək) - üzmək
üzmək - suyun üzündə ya
da içində batmadan dura
bilmək
یوزکین (yüzügün) - üzüyün
üzük - barmağa taxılan halqa

ƏDƏBİYYAT

1. AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Şərql-Qərb. Bakı 2006. I cild (792s), II cild (792), III cild (672), IV cild (712).

2. Azadə Musayeva. XV yüzillik nəsr abidəsi “Taci-Ədəb”. Azərbaycan Elmlər Akademiyasının xəbərləri. Ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyası, 1991,N:3-4. səh.43.

3. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu. Ərəb və Fars sözləri lüğəti. Azərbaycan SSR EA nəşriyyatı. Bakı. Yazıçı. 1985. 1036.s.

4. Aygün Əlizadə. Ərəbcə - Azərbaycanca Lüğət. Nurlar nəşriyyatı. 2012. I cild (1168 s). II cild (1120 s).

5. Ahmet Ateş. İ.Kafesoğlu v.d. İstanbul Kütüphanelerinde Fatehin Hüsusi Kütüphanesine və Fatih çağı Müelliflerine Ait eserler. İstanbul. 1953. s 21.

6. Ali bin Hüseyin el-Amasi Alaeddin Çelebi. Süleymaniye kütüphanesi. Laleli 1876 numara. 52 v.

7. Cem Dilçin. Yeni Tarama sözlüğü. Türk DİP kurumu yayınları. Ankara 1983. 476 s.

8. Əli İbn Hüseyin əl-Aması Əlaəddin Çələbi M-315/315

9. Əli İbn Hüseyin əl-Aması Əlaəddin Çələbi M-311/311

10. Əli İbn Hüseyin əl-Aması Əlaəddin Çələbi B-1167/2790

11. Fehmi Edhem Karatay. Topkapı sarayı muzesi. Türkçe yazmalar kataloğu.

II cild. İstanbul 1961.

12. Ferit Devellioğlu. Osmanlıca-Türkce Ansiklopedik luğət. Ankara. 1993. 476s.

13. Katib Çelebi. Keşf ez-zunun. İstanbul. 1310.

14. Mehmet Tahir Bursalı. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. 354 s.
15. Mehmet Şeker. Tarikul-Edeb. Ankara. 2002. 303 s.
16. Nəyyəzzaman Səqəfi (Hatəmi). Naşer nəşriyyatı. Farsca Azərbaycanca Lüğət. I cild (1035.s.), II cild (1101.s.). Tehran 1999.
17. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Luğat. Hazırlayan Heyet: Abdullah Yeşin, Abdulkadir Badil Hekimoğlu İsmail, İlham Calım. Baskı. Ziya ofset. İstanbul. 1993. 1081 s.
18. Sardar Mutçalı. Arapça-Türkçe sözlük. Dağarcıq yayımları. 1985. 1023 s.
19. Sabri Çap. Hadisleri bakımından Tarikul-Edeb. Yüksek lisans tezi.
20. Şemseddin Sami. Kamusi-Türk. Enderun kitabevi. İstanbul. 1289. 1074 s.
21. Vesfi Mahir Kocatürk. Türk Edebiyat Antolojisi. Başlanğıctan bu güne kadar. Ankara. Buluş yayınları. 1961.720 s.

**ƏLYAZMA NÜSXƏLƏRİNDƏN
NÜMUNƏLƏR**

اراجدهم خيلوا صاذاً يعطيها الوذو ويوصيها انقلها
 منهم من ملل، بل اذيت بترقي فرغ ابن قويان غزاة الاباء
 آفاده هم مؤمن مسلم له اوله يوتي سبل وجهه او يوتي وجوه
 كوني كلام طيبه اوزر نيه جريان وانما الظالميه شقيه دران
 ايقا وده وكلام خستيدن وسبارت مظهر دن وغيضا آذران
 مهر بايق دن سخ ايد، وهر ادي زميني پلده ونگام حضرت
 رسالت بيور رساله ازيوا اولادكم وانسوا آوا انهم شان **ع**
 انسريره وسو راينه طايبو فانو كوي وجماعت چيچي آك
 او يكي كبي زولا اولاد ندين برسوم ايدن او كوزنده آنك
 اوزر نيه نالار، اواره نجي اول اصنامت لوزنا شايسته حكوت
 ارا انبا سكي كلن پيس اوتلان پيكان نالادت اوزر نيه

كهن اباكده هم قيسل رانش رده رسم ايدن چيچت بو روزه
 چي چيچت نفاق با اتفاق نيزين دو دل و درد انا بلور زده و كور
 خوز نفاق حمار انا بخاخذ و كرا نفاق حمار ان پوزر ز ليس
 صاحب حالن بويه بولد و هر و سنگ ما چيچت نيزين
 كردم اختلاو قولي اويده صاحبنا كسلمم چون سنا
 ز چيچت باران بريد رست بو يذبا كسوكند هر كه عالمست
 كورده سلا مت و حد ايزو نوز ايت غزلده اني دوش هر
 سايله موز سر و سه براه عجز و در دمله هدم اولين نفاق
 صامت اذيت و نوقع خاندن كسد استغنا غلب و اسفل
 روح حاصل اولدي راجح انا خوزو نفاق خلق اولدي
 كلاه فرسي ن كاه صاحبته حمايه اظهاري و ابد و ازلتي

حق تعالی او را کشیده حتم رساند بر تن خجسته ای بر تو و در روز کفایت
 ای بی علیه السلام من اینک معبود الیه بیتی را حسن الیه
 است الله من القادر حق و کما الله یفتخری صوتها باران
 و زینت تویمه یزد و کما ده خفا به اخیل و سنا الا لکیمه هون
 یزدیده از آن که در لوح الماسی کید و برهه از تو فیه
 اوبه کوبه و قضا ویدی یا نشیند ناز فایده اسرله از او ن
 انشدن قول دسه از فلانسه و کما فلانسه از کما تا اعلی السلام
 سر التیسیا بالقیار اذا بان الخلیج سینیان و اذا المغانس
 عینان خرم یوزم و دی کخی اهدنی آوردت عدله کله اول
 فاما تیسبه فایده کخی حلالی و شکله دعوت ایسا
 اوجی کما و کما و در ورنه بیسه ایسه در خج

الوارسه انکله فالو طبع عدت زایل اولنسه هر کله در
 خوروش در کلمه و در برگی از فلاح خناست شاخ
 ترا چنانکله خواهی بیخ نشود خشک جز با نش راست
 و در معصوم چه او الکرانه که نشسته عطا آنک اگر کرده
 انای احسان و صدقه آنک دست از غلظت الکرانه و بریز
 شود و بشیر الکرانه بریده بل نا بهی عاری او اگر نه در خ
 کر که کم انا تو جو غنا ز برین زیاده چه سوه لرین کیم قسم
 جو ناز آنک داری و آنکری فاصرو یا الیه یونی و فایده
 سونتی تنگ کف تو را بجز قدر تو کم عاینه انامزدت و دلین
 در که رسوا حضرت علیه السلام اندر که که هو کیم کیم فرف
 جو غاری جوری اولسه به ناز آنک سونتی و شفته جلال

دو باش از رفیق تا زجام گز آید از نصیحت ام هر که
 با راه نشیند شوش روی چو پناه هر که با یک شنبک اندازد چو پناه
 پس کجیک مصاحبی نندودن ام و افضل کر که گزنی کند
 تقصیری به و اندازد کسب کمالا اینه سوختی و ناساقتی و اصول
 کفایتی و علم غیبی و مثل عالمی زیاد راه مستحق هفت تن توانند
 به باید تا از اقل دل به بیخرا یه و کشی عالمه بی ادبک بی
 حیاقت و بدنامی بر به شه و راد لب دری او اندون چاه راه
 نیک ناملیم چیه اولک یکد ز ششم در یکد جهان چیه
 اولک یکد کینه بود صیقله ششم در یکد کینه بی بر اولک
 که اند چه کوی کوی است از یکم جهانده حشر زندگانی
 کرد بری شایکا که بری نیک نام اک در ششم

اودن چیه دینه چیه دودنی او ناله بیدری اودن یانیه دکن
 اولکله صوفی در سزا اسما کلمه دوا صوم اکلیمه اول معصوم
 چه او بین لویا تو بیک صبری اولک زودنی او ناله اودن این با شایکا
 کرد انندون دتیزه زانسان ایزوتور اولک ان یکی با شایکا
 بکامل بر نفس او هم کورد او اوداش غیره بر آنک اندوی
 بلایه بقتل با خسان یل زمان شین و بخیر که نوز کرد
 شوی اوز تو پیش شک با تاک چون در آید زده دایه است
 یک کفیت خوشی دوا آی آر ترش آله شینی پس اورو حشر
 اودن این اولکله اکچوز در لکرا به صاحب اولک بر اولک اودن
 اگر تک فعل اسلمن ایسه هفتست سن اولک اقل
 سن فریالات التیرن با انان تیتدی ششم

اینه و بر کو او ندانه پیوسته کم کو تکلی با او با این طفره اوبه زین کم
 هینش انا جیک باقی اولورون طفره پیسته انگک چک کله
 و پیسته پیدان کچن البتدال اولورن پیسته اولورن سر نشاخ اولورن
 نویرون ایله سر بر سو اولور کله اولورن و درنی اناج کم پیسته
 اگه طاش ایچی قائل اولور و پی در نظر اند اولور پیوخ اولور
 پیداره ک فایضت از سنک هر زده منی سنک نالهان خورن قشای
 اگه با نده پیوسته حجابیت مکر بر پیدانها تک بر خوب سربت
 و پیوسته صورت اولورن طاش نشاخ بر خوب طب البش با نده
 درنی اولورن بر پیسته ایکن پیسته اگه نده پیوسته سربت پیوسته
 کیکل و کوزی اچسونه و پیسته عدوت اگی اولورن پیسته با نده
 ایدر ک پیوسته طوسان و پیسته و پیسته پیسته پیسته کم

حجابیت پیوسته اگه پیسته کیکل پیوسته برای پیسته پیسته و درنی
 اولورن پیسته کیکل پیسته پیسته اگه پیسته کیکل پیسته
 فاندن اگک ایسه کورده فاندن کورن پیسته دست پیسته پیسته
 اولورن پیسته پیسته پیسته پیسته انا اولورن اناج در اولور
 فایک نشاخ ایدر بری اولورن فاندن پیسته پیسته کم کورن
 انا انا انا اولورن اناج پیسته پیسته کورن انا اولورن کورن
 زندن پیسته کورن پیسته پیسته پیسته پیسته پیسته
 پیوسته پیسته اولورن سکر و پیسته ایدر اولورن پیسته
 انا پیسته کورن انا پیسته پیسته پیسته پیسته پیسته
 اولورن انا اولورن کورن پیسته پیسته پیسته پیسته پیسته
 درنی کورن پیسته ایدر اولورن پیسته پیسته پیسته پیسته
 پیسته پیسته

ت مگرم بدمه متکار این سالان اولیایان وجهه بوش
 مقام خدایا اشد اقلدر تریت سلطه و چون زیاد شغل آنکس که شغل
 ایندیش و کارها چو سر پناه تو روزی مش بگردن بویان دستا داده
 تک وجودی انجوش با وساطه انجوش ای بابا انجوش سگای و بنگ
 کلام با سیر انجوش بخوره و کس او نام من و ختم انجوش من و سلطه
 پادشاهی من و پیش بوشا و داده انجوش چون من روز سلطه من برین
 سگ او تکلم بفرماید و فرماید که هر که در هر کجای آن عالم بفرماید
 کجهر و هر کون و با نام خجوش بر یکدیگر که از نرفته با انجوش ای علم
 از شایانان را بگویم اولی انجوشی برایش بگویم اما نیشا بنگر سون
 و شش چون مساج اولودو حال به شایانان برینا بگویند که کم
 این سالک مانده بختل و در پند و اندیش و در سحر که کوش

دینداری اینها را فایده دارد و فایده بزرگ او را بچاره رفتن بگویم که
 کبار اما که یکس که چاره نشینه کوبه رکبها را تا آنکه بپوشد
 کرمه و خنجر و فایده انجوش هر چه بداید که کون کون را انجوش
 و شنج کون و انجوش و انجوش و انجوش و انجوش و انجوش و انجوش
 بود که از انان کولان و فصلایان سگای اجتناب ایودر شهر
 خسران و هفت روز از راهی تو خدایان که انجوشی هر چه بداید
 پنج سیزده با شایانان بپوشد و یکس که از نرفته با انجوش ای علم
 کون انجوشا سگای او فایده انجوشی و خجوشی هر چه بداید
 معمله که در وقت شغل و کار تو میداند و کار بدید به امه لقا که کم
 از انان نوزده او تو معده و تقصیرا شغل الا تو خجوشان بچین
 او که از انجوشی رسالت ای یکدیگر که در خجوشی اینها از انجوشی

او بگوید اسم اولی او ق دینی است. ان شاء الله انما اولاد من خود
 و پسران و جانبداران او را در این بیخه نشسته اند. و اولاد
 خود را در خود می کند و در زیره گوید که هر چند من خزان حاصل بود
 برین همه علم اول و نه از امانت و عزیزت باطنی و بیخه است. هر
 آیه ای که از الله آید در وی شدی بود تا من خود و همه متوفی
 و در جا او را که در شکر که مؤمنت ادا و بگذردی بخانی
 و امانت و عزیزت که استعجال او را با طیبیت استوار و کند
 بیخه را در نه اولی و بیخه را در اولاد او که در اول
 بیخه است. چون که مسلم بر او نماند و استوار و علم کرد که در او حج
 کرد که اگر او را معلوم اید که کوی درین و کسب برین بیخه و وحشی
 و بیخه ای اولاد را در این بیخه است. که اگر کون اوقیه مثل باقی
 و بیخه ای اولاد را در این بیخه است. که اگر کون اوقیه مثل باقی

بیخه ای که در این بیخه است و درین بیخه است. بیخه ای که در اولاد
 کتب و در خود می نماید و ان شاء الله انما اولاد من خود
 کتب و بیخه ای که در خود می نماید و ان شاء الله انما اولاد من خود
 بیخه ای که در این بیخه است و درین بیخه است. بیخه ای که در اولاد
 در و کور بیخه است و ان شاء الله انما اولاد من خود
 که ان شاء الله و کور بیخه است و ان شاء الله انما اولاد من خود
 بیخه ای که در این بیخه است و درین بیخه است. بیخه ای که در اولاد
 در و کور بیخه است و ان شاء الله انما اولاد من خود
 که ان شاء الله و کور بیخه است و ان شاء الله انما اولاد من خود
 بیخه ای که در این بیخه است و درین بیخه است. بیخه ای که در اولاد
 در و کور بیخه است و ان شاء الله انما اولاد من خود
 که ان شاء الله و کور بیخه است و ان شاء الله انما اولاد من خود

گوید که بر صومر طاقتک اوستن آقا قاپر الهیست هاشم کشیش
 ایغه آندیش بر کوشی ایتم ایسه هاشم بر تو نشسته و دروغ
 حکیم نایقه لطیف در سرور ایامه ماز دست ایتم کجور بویاق
 هاشمه جومله هاشم بیگم آدم او روزم بوم بولک تو که دینده ای
 کردی زیسته گلای اکبات نالت آوری بیجه همه تیرن سگن آشتا
 اوقشده ای اقا الله لا یضیع احوال المستمین ^{الیه تو مستمین}
 اوقشده ای خدا یاد شامی حجتی که الیک نشل منایته ای که ایتم
 ایتمی و پیغمبر بنا بر فرمودی عالیته الایسرانم بنزل ایادی
 و هم احواد اوجیمو ^{مستقیمه} رالفش آلتی اوقشده ای
 دادستی اقا ایلیت شر طریقت بلکه نشطر اقا ایلیت داد اوست
 بیعی مستصوا از برون زانکه طبیعت جدای نجیب کو غلامه

نه به و تقصد رتا انا کورک پیشترم و پیش او اوجون خدایانو
 ایش اهلایه بونه به و اولادش کورست که بر کوشی و تار
 لقا شلم بودیم ایتم انا کورکیش بونه ایتم کورکیش سکون سوزدی کورک
 ایلم ایش بونله اوزن جهال قدر اول عالم بونله سنجی
 که نگندن تورتوی شلم کل و کیم اونیته غدا یان و غدا یان
 فد نازد و نیم جهالم انا به خوش کورک کورک بوردی کورک
 اولادیم و آدم به در علی صل ایلم که هر روز دلون غوزنیم و دی
 وادی ناد کورک اتم و ایساجی و ایسجه طاقتدی واقعه آنا ز
 ایتمی طایریم بیل در شکی حدیجه ایتدی بویس ^{کورک کورک} و ایتمی
 و سران ایسای ایتمی بونیم ایسای بونیم غرض دارم ایلم
 به مستم نشطر بوم و بر کورک کورک بویس کورک ایلمی

730
۱۲۷ ۴۸ ۵۵۱

و سایندهی معصوم زنده میگرداند و کما ایزدی برود و توفیق در مسلم
فان تک از زنده می کنی تا ایزدی تو را از تک زنده است تا امانت از تک
اوست تا تاسیر و تک از دست کلام آله خود را بشیر و رسم او زنده می
کند از زنده است ایضا از ایزدی اوست و تک معجزه او اوست و عفت
و ایزدی که بر تو است و ایزدی که بر تو است و ایزدی که بر تو است
تو بعضی ابد ایزدی از اوقتی ایضا ایزدی ایزدی رسد و او در تو زنده
بماند و تک از کلام جان بر برشت بهیچ رسد غیر ایزدی بر تو
کس از تک و ویسی از تک رسد و ایزدی و ایزدی از تک رسد و ایزدی
انگازان او که بر ایزدی از تک رسد و ایزدی بر تو رسد
و دنیا بیرون نرسد و هر کس بر تو رسد ایزدی او که بر تو رسد
و هر کس بر تو رسد و هر کس بر تو رسد و هر کس بر تو رسد

731
۱۲۸ ۴۹ ۵۵۲

پس ائین که در دنیا از ایزدی رسد و در معصومها از ایزدی رسد
فان ائین ائین است که از ایزدی رسد و ائین ائین ائین ائین
بویچین ائین است که از ائین رسد و ائین ائین ائین ائین
بویچین ائین است که از ائین رسد و ائین ائین ائین ائین
مستقامه صورت ائین و حمله جهه ائین است که از ائین رسد
ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین
صورت ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین
ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین
جهه ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین
و معصومها بر تو رسد و ائین ائین ائین ائین ائین ائین
ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین ائین

مخرج من اللبنا بالامان تا تمامه در کتب کبریا و بعضی بعضی گفته اند
 ثوبی و قهقبر و سارنگ و خاک غازی بر باد بچینند
 بر کوه سوزان استخوانها بچینند و سارنگ را که در غنی
 در نلسون و بعضی در ظاهر در غانستان جو زهره و زیت شیب استخوان
 کس بر تحصیل علم در آن بوسه حاصل و کس را بدین بوی خوش فالنگ
 تا کم طیب زنته تحمل و مزاج جوشته مهر اینها در دره سارنگ
 و ریخه سرنگ بلور در ده به و قنقا به بر پشت سارنگ خاصه از آنک
 انا در دت طیبها و آنکه چینه آنک از آن چینه است اما در دت
 ششغنی از آن سارنگ جو ریخه سی یک در بزیا ایضا و جو زهره
 علم اولد و هدر او کوزور و آنکه ششغنی جو ریخه سارنگ کوزور
 ششغنی از آن ششغنی که کهنه داد کوه سارنگ بر کله بر ایضا بر سر

³⁶
 ۱۴۵
 ۳۳۱

پیروز کنی و ندی شکیز و بعضی مع شاکرد ایسا درین کیم
 بعضند ان کران او نشد زهره و سفند من خط او گرفت و کند ان
 علم او نشد که او بر زهره خاک کیند به خوشت او کیند و سارنگ
 بوزای ملوخته و عایت اده هر توله کور رسه ایاغ او زهره و زهره
 خرت عا کرم تو از شع و از کرم اید از الیوت اوبه و اساده و الیوت
 هرنه سوز زهره و سفند اید و اوله نه حمل اینک کوزوشا
 طراک ایچین صید زهره دنیا رکب کله حیدان عاقبت و غنیت
 بهر زهره وقت بیوه ده چینه کوزور سوز اینک سارنگ
 او سارنگها انت تله بقیما و سفند او اید به خورنده و اسانه
 کاندسی املا و علم تو اولد و سارنگ ایچین ایچین ایچیه
 کاندسی ایچین ایچین ایچیه سارنگ او سارنگ سارنگ او سارنگ

سپه و سپه تا نالقیمت اندازد آنجی بی خفته الارب
 بی هوشیته ادا کوکک وایب الایب واده بزکها آوا
 یوتزی کا مالاک در نیامکم ^{بهرتقی} یوتقی یوتقی
 در پی هکتیه و قیغ توی لاد ^{بهرتقی} یوتقی یوتقی
 و حیا و علم و سخا و حسرت و خلاق و حیدر و زینت بیست
 و شخصیت مرشد و عقده حل و حیکله مثال ایک اثره
 مثال فراسی و خفیم یکا سوزان اول اول ^{بهرتقی} یوتقی یوتقی
 کمال طیب صادق ^{بهرتقی} یوتقی یوتقی
 ظاهر یوز و بر طیب ^{بهرتقی} یوتقی یوتقی
 ظاهر اصلا و زینت ^{بهرتقی} یوتقی یوتقی
 و بیب بافی تبرک کج کلک کادی سکتیه کوش هوشیه و بیب

لیج او یوتقیه بز چو داریت اده زنگه یوز و ده مقام پیل
 بزک کتیا و نالایبی عرض اشکال ادر نه صورتها سو
 زنه اصلا ^{بهرتقی} یوتقی یوتقی
 اولای فغ اید ^{بهرتقی} یوتقی یوتقی
 صلیکجه اباع اوز نه طوریق ^{بهرتقی} یوتقی یوتقی
 کله و ^{بهرتقی} یوتقی یوتقی
 دنده کش خوال راستا بزیه اوتور سه لر و استا کت
 قوی قیغ سناقت اکت دلایکی و قوتون دست و کتیب و ماسی
 و قیغ سالیب ککم اولایم دن و ماهوزن سخن طو زه و مرن اولای
 کجایان کسبلا ^{بهرتقی} یوتقی یوتقی
 رس طاصرتدن کلایکیم اوزکی سرتبی غی قناله درجه اول و سله

سنگه کر و زایلی هم برین گفتند : تا آنکه دیده اند پند
 شنودن همانند پا که بود رفتن خونهای ازین کجا رفتن بگفتند
 همانند زبانه که در دهان او کشیده بود پس بفرمودند : بصفت
 ایوم اولی در دید بخت لاری دشمن و درین روز سوزین غرض عمل
 ای کجا اولی در شهر نیل جوارهای درین بند و بی بیست و هفت
 بود پند بفرمودند و در این بیل درین بصفت بیول ایضا حسد پند
 باینهون غفلت کر که درین هم یک که بصفت در عیوان کلمه در
 بسیار بخاید سرگشت فلان تا صاحب سلامت و خیرش
 است که غرضی ایست که استوار شده و در کجا عاقبت باشه بر این
 بدایا غنیمت بفرمودند و درین وقت غمگین که درین کوبه ایست
 بوی همه در این بصفت پند زود باشد که درین بصفت

بیست و یکم در مقابل این سوزنهای که ازین جان و جان و جان
 تا آنکه سوزن درین درین درین ایستادند پس عین
 ایرد و کلمات درین معنی اولی درین صغیر در اولی
 کلام او درین کلام و در این ایستادند و درین ایستادند
 بود در این شمع که ازین درین ایستادند و درین ایستادند
 بدایای این کلام که درین درین ایستادند و درین ایستادند
 کلام او درین کلام که درین درین ایستادند و درین ایستادند
 سوزن اولی ایستادند و درین درین ایستادند و درین ایستادند
 بود درین ایستادند و درین درین ایستادند و درین ایستادند
 صلوات و درین درین ایستادند و درین درین ایستادند و درین ایستادند
 ای کلامی درین ایستادند و درین درین ایستادند و درین ایستادند

بس هر گسبه از او رخصت کردی که از زمانه خطه آفرین روزی است که
 به بیخ بنی قریه در کوه ابراهیم الکاتبان تان مملکت تان در آن
 الملیت نشسته خطه بیاضی از در حصار کن که نشسته از آن خطه
 از دست در جبهات نیست به از خطه از بیخ سیمیا به نیست
 از بکت است و در قریه خطه کوه از راه نور و کوه تان در سوزن
 غم نظر کردن به خطه ایان تان نصرت با تو بخشنه روح انور است
 و در حق خطه حصول از زنده و در حال شامه سیت و سینه
 از تان که علم صخره بر تو رسد و علیک بعد الخیر انانیه صفا
 از فرشته من نام است و زبان به از هزار دردم و در دست یان
 که بیوت نام و در حق خطه کوه تان سینه است انیم به در راه کیه
 که سینه خطه از سینه سینه کرد و در کوه کابا خطه انانیه

کوزد سکن تم لعلک بوزی صوبی او اینچون م صابت حدیق
 داروم صلابت ترقی از ششم پنج کسیدان بوزی صعبین کوشی
 بی خود از آن باز در خندید و پستانیا کلمه ای که بکل کوه از آن
 اعلام و از آن اسرار اول از زبان من آنچه صعب به بوزی نام
 او میجو اوق آفتاب هفت او چو در درش سن سگاه از راه
 او آفتاب از زبان زوش صوره بوزی من استا این هفت که یک کوه از
 یازده ششم نام و توغی که کوه که کین از زبان من که جرز
 او کن و خطه برین بار به سینه او را تو بین سخن تو پیچیده و چه
 میان ازین برکتیه اولم او در دست که نکل که از زبان من
 و در نوز که پیش وسط که کوه است از درش و سینه انانیه
 مظهر جلالت و سوره جان در و کوه که کوه تان صفا ای سید

برین خبر بشنود اوله خبر دست خسته و فاسد شو لطفه که در این
 هر کسی که این خبر صدی می رود از آله و ملکه در دگر بوی بود از اسیر
 بزه سلسله خندان صاحب عزت آن است که روزی در دوش
 که هر که عزت بر حال یکم از پیشتر صدی بود از آله و ملکه
 زود در صوفیه بزرگوار میگوید که از این که در این خبر بشنود
 تا آنگاه که آن آب روانست زندگان و ناله بیچارگان گوش کن
 یاره روز و شبی غمناک در درونش بماند و بماند
 ز غفلت محض هر سال که نشسته بود آن گشتند با دوزخه و بگریختند
 اولاً سلم و کله اقصای ستاسدنا مدی و طالب و زانکه آنچه
 خطای و سواد خواند انا شمس و عصره صفتند از اول
 و قدر قیمتاری قلیل اولش در سید اول ماهه اما طراز احوال
 مال اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله

ليس اليه الا ترى ان ذواته انما هي التي تميز العبد عن الاله لا كما جهلوا
 بالشيء فقالوا ايها الله انك تعلم بقره وسماها ايضاً ايها الله ايها
 نعم ايديهم انك انت الذي خلقنا بالحق والحق العاقل والاولاد عقل
 هو الذي خلقنا من تحت قبته الوهيف حالنا به كما به اسم الله
 انك لو كنت عزيزاً ونفسك يتغير معك في كل انك انك انك عزيزاً ونفسك
 اليه حيث كذا وكذا في حال الاله است انك عزيزاً ونفسك
 بقره من انك الملك كذا وكذا في حال الاله است انك عزيزاً ونفسك
 كما انك عزيزاً ونفسك يتغير معك في كل انك انك انك عزيزاً ونفسك
 اليه حيث كذا وكذا في حال الاله است انك عزيزاً ونفسك
 انك لو كنت عزيزاً ونفسك يتغير معك في كل انك انك انك عزيزاً ونفسك
 اليه حيث كذا وكذا في حال الاله است انك عزيزاً ونفسك
 بقره من انك الملك كذا وكذا في حال الاله است انك عزيزاً ونفسك
 كما انك عزيزاً ونفسك يتغير معك في كل انك انك انك عزيزاً ونفسك
 اليه حيث كذا وكذا في حال الاله است انك عزيزاً ونفسك
 انك لو كنت عزيزاً ونفسك يتغير معك في كل انك انك انك عزيزاً ونفسك
 اليه حيث كذا وكذا في حال الاله است انك عزيزاً ونفسك

زيارته يستدعيه اوله من حين ذلك حينه كما لا يدع وساع ذوقه
 انك تعلم انك تستمع او كذا كذا في حال الاله است انك عزيزاً ونفسك
 بها لوقى سال وسال رسول جيلسان وعاش في طاق البراهمة في حقه
 وعظم وطاقات غيره وجاؤه زيارته وصيبت زيارته بها لوقى سال وسال
 نافع في حال الاله است انك عزيزاً ونفسك يتغير معك في كل انك انك
 عليه لم يرحب به شخص زكراً يركب في يومه ويلاست في حال الاله است
 هم خربت وعلم انهم يثيبه من به او دورته صد او اذ او كذا وكذا في حال الاله است
 فان الاله انك عزيزاً ونفسك يتغير معك في كل انك انك انك عزيزاً ونفسك
 تعجب القدر مدهون الكمال فان تعجبك انك انك انك عزيزاً ونفسك
 هناك كما انك عزيزاً ونفسك يتغير معك في كل انك انك انك عزيزاً ونفسك
 وادب برهه في حقه كذا وكذا في حال الاله است انك عزيزاً ونفسك

بیت و کم تر بکنند بکنند از شسته او در دین بگردانند اول کبریا طایفه بر سر

علم طلب آنک بجهت ظهور و جنت بگردانند برین اوردند

بلیه استاد ام که آن بران علم و بیکم بجهت اسالتان از شسته

ان طریقه العلم هم بروج من الجنت تبس علی حسب تکلیف سالیان بلیه استاد

ببرخیزد که از من الا فاعلم در و اگر بجهت از شریف و بکنند در دین

کنند و خادزه اشغال این که بکنند بجهت عمر جاهلی سالیان از شریف

جنت و الا کلا کساج که معصوم و معصوم از شریف و شریف بختند

عد و کفوف کفایت بر بعضی کن و بیله بیه کفایت و معصوم بیه کفایت و جاهلیان

و عدم و کفایت که بجهت و معصوم بجهت از شریف ام اگر آنکه بکنند

بجهت از شریف بیه کفایت که بکنند از شریف بیه کفایت بجهت بجهت از شریف

اولیه و در هر یک کما یفوق در سنننا ابراهیم از شریف بجهت از شریف

اولیا بجهت اولیا برین اهلیت من حسن و خلق اولیا برین دین و حکم

اد و در خلق برین است از پیش راهی که است است بر هر بنده است

حالا لکنم و انبار شریف و کفایت سالیان ایات دانستند که بکنند

عاقبت الله است که بکنند که او بجهت شریف که بجهت بجهت است

و از پیش فخران عقیله العلم آیه علم طلب بکنند اگر در شریف

نوزاد و خادزه اشغال سالیان علم طلب برین بجهت برین سالیان

هر بنده است بیه کفایت که بکنند علم طلب علم نم نم از شریف که بکنند در دین

برکت برین سالیان در کس بجهت که بکنند از شریف بجهت بجهت بجهت

و سالیان که بکنند سالیان در دین بجهت بجهت بجهت بجهت بجهت

علمایان در شریف که بکنند اگر بکنند از شریف بجهت بجهت بجهت

رسول برین سالیان بجهت بجهت بجهت بجهت بجهت بجهت بجهت

مردت صفتی از برای ایشان کار مراد است و نیز در کتب معتبره
 حقیقت است ادعای اولیای آن که به سال وصل در آن
 السلام سلام و بیعت دعوت از ایشان سلام آید یعنی که آن بندگان
 بر خدیوئی بخشدان برکت پروردگار است بر همه در این دنیا
 بر خدیو سلام که ما نیز از آن سلام و صلوات بر او و علی و آله
 و اطهر الصالحین و صلوات الاحسان بر سر همه سلامدانان که در هر یک
 بیرون سلام آید که سلام بسیار از آن است از حضرت بیرون سلام
 بیرون السلام و حق بکسی برسد و بیعت سلام طلبت دیده بر
 کنید و سلام آید سلامت السلام دیده و اگر زیاده باشد سلام بر همه
 سلام بکنیم دیده و بیعت سلام آید سلامت السلام دیده و بیعت
 سلام بر همه سلام طلبت دیده و بیعت سلام آید سلامت السلام

باید و هم فریخ و گویخ ادا یعنی استیج بولی اولی و ذواب و باقی
 از اولیای ارحم اربابا که همیشه اولی و ذواب است
 و در حق آنها هیچ فریخ و گویخ در آنکه می فریخ اولیای
 و سخن کوش اولی و گویخ سخن همه اولی که سخن بی فریخ
 نیست که این سخن است هیچ که اولی و دست هیچ بگوید سخن با حال
 العلم باینکه اولی و با اولی و اولی التبعی نامه علی اولی و
 لا عاقبة فان العلم بالبرس قار و ارفعا و فریخ در راه
 برسانت علم اگر بفریختن بنامین جعل انما بنده اید
 فالله که که سخن من علم بجهل قول التعلیم ما غفری ذری
 الجهل انما و فریختن کسب فریختن و فریختن و علم بجهل
 بکلمه صان ارفیختن بکلمه که در جهل اید از در در اولی که

تگری بویورونی دیکلر دویسه کا فر اولورونکده تیه اولورونکدنک
 جان زمانی تکامدن اولور دویسه کا فر اولورونکده تیه اولورونکدنک
 سن دویسه اولورونکدن کا فر اولورونکدن بویورونکدنک
 ایت دویسه ایسه و باخوردن بویورونکده کا فر اولورونکدنک
 باقیمه اولورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک
 سکت بویورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک
 اولورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک
 عین نظریه کا فر اولورونکده بویورونکده ایسه اولورونکدنک
 بویورونکده بویورونکده بویورونکده بویورونکده بویورونکده
 اولورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک
 بویورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک

اولورونکده ایسه اولورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک
 تگری دویورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک
 ایت دویسه اولورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک
 مال اولورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک
 کتا بویورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک
 باقیمه اولورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک
 دویورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک
 عین نظریه کا فر اولورونکده بویورونکده ایسه اولورونکدنک
 بویورونکده بویورونکده بویورونکده بویورونکده بویورونکده
 اولورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک
 بویورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک بویورونکدنک

ادا از سیران در به دست و به دست عیان در دست و در حق اول سوزی
 کوفتند بنسوزند آله آله که بوزر زنی بختت شایرین خطایست
 بهدین آوردیمه آیه که در سوز آله شایرین کی آیه شایر
 دودتر و در پی بجه بر چه بایون سوگند آن کان بون بوزر بری مظلوم
 ظالم اندان نمودرت و بگو جلال را بسند و بخلج آنگاه و بخت
 اشکری به آله ایوب عافا آنگاه و کردی و دستش چنگل آن خون از
 غنم و آنگاه که سوسله ان بر بنده رفته و طبعی بی فطری بدم
 در سه صحه آله بومی بویک بی بایون و کنا و اوست که بویک
 شته آنگاه که بکن اسعج بون بویون بکند و در حق اول که بویک
 کم آله اندر بجه بویک بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه
 حکایت بویک بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه

نور خور و در کز کز حقیق در سه اول در حق ایسه آله در حق
 و بر آله آله ایسه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه
 و سلا مکه و سه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه
 ترا بجه و سه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه
 و باقیه حقیق و با بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه
 دلالت آله آله آله آله آله آله آله آله آله آله آله آله آله
 آله آله آله آله آله آله آله آله آله آله آله آله آله آله
 مثل سلاطینه و سلاطینه و سلاطینه و سلاطینه و سلاطینه
 درگاه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه
 عبارت غایبه و سلاطینه و سلاطینه و سلاطینه و سلاطینه
 از اندی سوز بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه بجه

تو شمر در صحرای قزوین در روز یکشنبه پدید آمدی و در آن روز
 و خطی میبودی در صحرای قزوین در روز یکشنبه پدید آمدی و در آن روز
 خورشید و ماه در یک سو و کعبه در سوی دیگر ایستاده
 که ایله نه حمل ایله در قزوین ایستاده بودی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 که ایله نه حمل ایله در قزوین ایستاده بودی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 که ایله نه حمل ایله در قزوین ایستاده بودی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 که ایله نه حمل ایله در قزوین ایستاده بودی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز

و شبیه ککای که در قزوین در روز یکشنبه پدید آمدی و در آن روز
 ایله در صحرای قزوین در روز یکشنبه پدید آمدی و در آن روز
 لری که در قزوین در روز یکشنبه پدید آمدی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز
 دیدی که زمین را از آسمان جدا کردی و در آن روز

کرده و پخته است سه و چهارین روز از نشاء انجا ابدیه با خود
 بزات نشو و نه طعام یک کوزه در دو طوبه در وقت صبح و بخت
 حرام در مکرمه نمانی او را او بسوزن بپزاید به واسطه طعام حرام
 و نفیب طعام کند بخت اوله که کله و کله به و غیره طعام او بر سا
 بگویند که بخت اوله از وقت طهرت کشته اند بلیب پخته با پاشیا
 واد و در وقت طهرت انجا که سلیمه که کرم سله ده که یک میده بشوئی
 بپزاید به سه طوبه و وضع او در طوبه که در معینه نفس عمل و عاید
 هلد در سحر بخت کر که در دو طوبه و خا انک کر اوله او در دو طوبه
 حلد در مکرمه بر پوست ایا او در دو طوبه انجا بر پوست که آله خضر
 چون خیلش و با خود عا ابدیه زله که در وقت حرام در دو طوبه
 طعام کسلا اثر اوله او را که موله و موله و موله و موله او را که ا

و ارج بر پخته بیا او را که کسلا و ارج در وقت حرام در دو طوبه
 بولاش انک طوبه سله به به طوبه اوله بپزاید او را که
 او در نهمه او که که اندکی لغه که در خیل تا بگو که در معنی
 بخت سینه او که آله که طوبه و طعام که بکرک بپزاید
 عیده او را که در وقت طهرت او را که در وقت صبح او را که در وقت
 و او که تپس و طوبه بکرک که در سله با خود او را که ابدیه
 که در وقت صبح او را که در وقت صبح او را که در وقت صبح او را که
 قنده آنگاه او را که در وقت صبح او را که در وقت صبح او را که
 که در وقت صبح او را که در وقت صبح او را که در وقت صبح او را که
 او را که در وقت صبح او را که در وقت صبح او را که در وقت صبح او را که
 بیاض بکرک بولاش انک او را که در وقت صبح او را که در وقت صبح او را که

وکلیه صوبین دفع ایله صوم اجتناب برقی اللہ العزیز و صیبه
 پاکه برود اکلایه اذان مسکت و بیگم اینج مسکت نفس او یوب
 جواب و در یله مسکت کزکم بر یا زنا و ایش نانی و مانف
 صوا جنت حجه و مانه هینا در ایش قاتیش اسای و زانی
 دلارا زار ایدیش یولورقی استفسار اینجا دهشت ایدیش
 کی ای شاه یز سکا حجت و ایت دوزخ سوز نه خصیان
 ششم اید سوز دیر یسکا پیشش که یو اید ایشا عجله در پیشش
 مکر کز یه و پیشش کیش اید شاه حضور نه ایشا ایش اول
 انا و اید شاه حق صوا پیشش یز و پیشش ایشا ایش پیشش
 به ایشا هفت ایشا که کز ایشا که و کیش حجاب اید پیشش
 و فی ایشا اول در پیشه اگر ایشا پیشش بودت ایشا پیشش

کز ایشا ایشا مسکت و سوز حجه صیبه ما صیبه ایشا پیشش
 سولیک و چون ایشا پیشش جماع ایشا پیشش که چه خاک ایشا
 کلور ایشا ایشا پیشش کز ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا
 صوا ایشا ایشا مسکت عدل ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا
 حاله سوز ایشا ایشا صیبه صیبه صیبه صیبه ایشا ایشا اول
 مستر یله ایشا ایشا صیبه صیبه ایشا ایشا ایشا ایشا
 حجه و ایشا ایشا پیشش ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا
 بر و کت ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا
 صیبه و ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا
 دیر ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا ایشا
 حجاز و کز ایشا ایشا صیبه صیبه ایشا ایشا ایشا ایشا

ایله قورقما و حقه قدا اولوب کج سلفت سلام و شاد اده کج
 دیوله رومه نغده کند و ده اولوبه اوله مویتلو کسبه سال
 دیمه و غانه نیشتم دیو ایله سئل کج قورسک شینه و اسانک و انانک
 و انانک و انانک و انانک دیو کج اوجیه یورس کج یوریلر
 اده و لر و و اج و غنا و زوق ایله اوله کوریلدیش شینه سئل
 الزینه شیخ الطریق لقا زخر الاز نوب سکنه یولانسه که ایشانه
 عقیده اوله سکره شومیه کتیلر دیو کج بیره نجه قفاخر بزله
 سالی سالی یورسبلر و کسبه و دینی و دینه و ایاه اللیله شی
 حانه و سئلری صعبه ندره و یوریلر کج کوریلدیش یوریلر و کجیه
 قرضینه و ایزینه و توشه یوریلر و یوریلر کج ایشانه و سئل
 یوریلر اوله قفا و ایشانه و حله و کج اوله کج اوله کج اوله

موزیکله کله شاه بیزجه موزیک کج سلفت کج اوله کج
 بری اوله کج کوریلر و دوشینه به معنی دین اگر ایزید کوریلر
 پادشاه ایشانه کج نه چو کج یوریلر که بوردی آیزید کج کج
 کج اوله کج و دوشینه انانک کج نه چو کج یوریلر کج اوله کج
 یوریلر و سئلر کج نه چو کج یوریلر کج اوله کج کج اوله کج
 و قفدان بجه سکن حته دینی بیره قی قفسم انانک کج اوله کج
 و یوریلر اگر ایشانه و دینی کج اوله کج اوله کج اوله کج
 و کج صوفیه کج اوله کج یوریلر و کج اوله کج اوله کج اوله کج
 کج اوله کج کج اوله کج اوله کج اوله کج اوله کج اوله کج
 کج اوله کج اوله کج اوله کج اوله کج اوله کج اوله کج
 و صوفیه کج اوله کج اوله کج اوله کج اوله کج اوله کج

بیست و نهمه سوره المدی که نشانه سالیب انجلی اکلین نماید بی یه
 درین هفتاد تا اول تا ششمه پاره بر نشانه بله سلب از تعلیل
 بنی اولاد تا ششم نشون برینو رسنور تا ششمه اوقات بواسطه
 دفعندن عقل در بی موحی استیجاب کردله و بنشین که بیله و کوله
 بیکر بله و سکه کله از نوز کله عقلان و ایله انکه که در همدار استیا
 ای که عوز نده بنویسند و سستجه از که بنی نشانه از الله
 من العینف العینف من الشقیات العینف و یوقد و یوقد العینف
 ای عینف قدیم ای بد خبیجه الصالحه الله الی آخره عینف ما یونین
 و اسلم علی یقینف اما یا یا یا و نضای حاجت انک دل سه منق
 نفلان ایوان کیده جوره طوره اندوز سجده یقین و غیره
 ارسانده موش آناه یومیند مکر ای که یخنده و طوره ظاهر^{صوبه}

درین اوستیا و قورنده و ایلمن کوشانک موتا کوشانک مسکله
 و اولور جمعور زنده در مسکن و باقی عبدید در جانتک اولور
 یوندر بر کی از نوز بر سی ادر کله رکعبه معقله و ایلمن از نیه
 آرزیه در نیش او توبیه و اکابر جمعور زنده و سوره و قورنده جوق
 اوقور بری ابرارد و الله اسم چلیب و سوره انکله و اولور جمعور^{صوبه}
 کر یکت و صاند متوال و تقیید اتمت ادرین ابلدر اولور جمعور^{صوبه}
 کر حبت رسول با معنی تقدیم ابد که ایبر قمتا و حلیب^{حلیب} اولور
 صوابانایه سسکارتک اولور و او صیده استیجا در صواب الیکل
 صریحه بر معنی و نشانی بر صیانت البرزک و نوزد آن کله و معتقد
 یون و صانع ایله صریحه و انک اسکرت ایلمن است صریح
 ایلمن ایلمن کسور ایلمن ایلمن کسور ایلمن ایلمن کسور ایلمن ایلمن صریحه

شهد الله على قريش الرضوخ واتباع السنة سبحانه الامم وحيد
 اشهد ان لا اله الا انت وحدك لا شريك لك والقرآن الكريم
 انما انبأ به انكم واسمها انجيلاً ورسالتك العمل
 بالانوار الالهية التي انزلت عليهم وهم لا يعرفون اذانهم وانفسهم
 بحسب ما ارادوا من غير ان يمشوا على راسهم ولا يمشوا على
 الله اكرهوا في سليمان لرجوع عاقبتهم وبعث الله اليهم نورا
 انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا
 انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا
 انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا
 انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا

انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا
 انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا
 انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا
 انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا
 انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا

ولا تنسوا دعوتهم ان يردت مستودعهم انما انزل عليهم نورا
 الامم بعين كما يرون في كتابه وسبح اسم الله تعالى
 بذكر ان الله انزل نورا في كتابه وسبح اسم الله تعالى
 على انبيائه صلوات الله عليهم اجمعين
 بعثت من انزل من انبيائك وسبح اسم الله تعالى
 بعثت من انبيائك وسبح اسم الله تعالى
 بعثت من انبيائك وسبح اسم الله تعالى
 بعثت من انبيائك وسبح اسم الله تعالى
 بعثت من انبيائك وسبح اسم الله تعالى

فواتح سورة الحديد
 انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا
 انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا
 انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا
 انما انزل عليهم وهدى قريش الفلاح وبعث الله اليهم نورا

٢٨٢
 ٩١

بیت ایوب سلام برین تفریب نیست از آن بکلام و بنا این تیره فغان
 هر چه از تو ساخته از کرم دوری از بد کن گویند و تو بگویند دوری از او
 گویند یعنی از دوری از جان گویند و میگویند دوری از او و اما شش
 باغیان با بدقت و غیرت برین برینده صورت یا از او آورده تا از نامش
 درست نگذارا شده نسبت باقی از آن است و چون وصلای
 و علم که علوم دین را ما هر اوله دادند که بجهت قرآن بودیم و چون
 منزه بود از آن کس که است ایوه و از آن آگهیست حصص صورت
 و صفت سیرت خوب اولی که ایوه و اما از این تیری باگهی
 و اورسده را نام ایوه بود و بگویند و اورسده برابر بود در اسکندر
 صالح باینه و در ذکر هجاعت از این آگهیست از سکه از سده و یاد تری
 هر تریق اوستا اما هم یونان هجاعت با یکا در دنده از جمله

بنا بی سی از او در کعبه بکن از حج که حجی از حج العظیم
 مدینه و در کعبه تا تفریب تا قبله در رکعت و سجده واجب که
 اولین در پیشه با که التماس از دست برین سجده ایوه و زنا اله از جمله
 حکا که از آن برین نشسته سجده است که یک تاملی از وی
 البته پیشه و سجده او حج که حجی از حج که حجی از حج
 منظره از تری که ایوه نشسته او تری سوال با از آن نشسته و صاف
 با استیک با تری برین قید ایوه که در تری و هجاعت که حج که حج
 با در رکعت علمت اول اوله تعداده شش سجده و در سه سجده
 از آن زیاد یکجه و حاضر فصد در سجده در دست سجده از تری که ایوه
 به طریق کوزده و الا تری در تری او نشسته تری بر طریق ایوه
 ادوتب و هجارت اسلام در دو رکعت و تری حاصنه در کرا که ایوه

و نماند و صفی را کفایت نمود و کز این پیشانی نامشروع است اینها
 علی السلام و در وصف تو بی نهایت است علی السلام و در وصف هوش
 بالترجمه از احدی و از یکجا تا از دیگری و از پند و اندرز تا از امر
 و نهی و حکمت تا از غی و حسد و از آن تا آن سستی و غی و حسد و از آن تا آن
 و از امامت و الشریک و از کربت و از توفیق بر حقیقت الامر ظهور
 در به سلام و در و اگر چه در تاریخ و بیانش او با غی و از پند و اندرز
 الله عزوجل انما نزلنا و اجعلنا انما اجعلنا و اجعلنا انما نزلنا و اجعلنا
 انما نزلنا و اجعلنا انما نزلنا و اجعلنا انما نزلنا و اجعلنا انما نزلنا
 بالامر الهی انما نزلنا و اجعلنا انما نزلنا و اجعلنا انما نزلنا
 اهل حکمت و دانش و در کتب نامیده و حکمت و اندرز و اسکن و انوار
 مفید در آثار اندیشگران و از آن راه و مانی که پدید آمده است

بدرود از درود و درود است و درود است و درود است و درود است
 ان اولی الامر فی صفة الجواز اربع کبیرات لعل العاصم
 البیت و در اول کبیرات و در شی و انوار و در شی و انوار و در شی
 ذمه و ان کبیرات و در کبیرات و در کبیرات و در کبیرات و در کبیرات
 و در کبیرات و در کبیرات و در کبیرات و در کبیرات و در کبیرات
 سبحانک ارفیه ان الله عزوجل انما نزلنا و اجعلنا انما نزلنا
 سبحانک ارفیه ان الله عزوجل انما نزلنا و اجعلنا انما نزلنا
 ان الله اکبر الله عزوجل انما نزلنا و اجعلنا انما نزلنا
 و علی ال محمد و سلم علی محمد و سلم علی محمد و سلم علی محمد
 بحقیقت و سلمت و بارکت و درودت و درودت و درودت و درودت
 و علی ال محمد و سلم علی محمد و سلم علی محمد و سلم علی محمد
 و علی ال محمد و سلم علی محمد و سلم علی محمد و سلم علی محمد

مینا: عیون و حینت الیه تعالیٰ یک طهر ز رومی: اشتباه و گزاف
 اویان و اکصورت از استخوان یک و سینه عاشری از است
 اریق و لبم التو یومین است پخت و املش آدم تقین از
 بر دست غصه کوزد از طین او کز یک یک و اشک او سینه
 از توش و سوزمانی او اجنده توش و توش از اسد اجک
 و رشده صفتی سنگ وصول الیه عجام یک و اکین از بوز
 سنگ و بوز و غایت بقیق و غایت خضر له اویش و سماع
 الیه سنگ و باک و بر رخت و رالت شسته تری کنور سینه
 الیه سینه سوزت والی او سینه سینه یک و صفی
 اید کن کلک و صاع اجنه اجالت ووشید از کن سکه
 و صاع صاع به دیش فردق و طوی و سینه صفتی ز کز تورد

مونسکی یلید جا کانه چغیا و نام نوشته بوز سینه
 موزا طریقه وویز کنی طریقه صفتی طریقه ویک و سوز کینه
 از بوز سوزت لبم کم از سینه از اشک یک و تورد سینه
 بنیزه الحیر الی اشکات الشط و الشما و التواک و دخی
 بر یک و سینه الیه ال سنگ و سوزت از کله
 کلات از سینه توبت مجا نطه آرزو و دخی اشک حله
 یک فائون بینه بینه بر یک و سوزت یک و صوف
 اک یک و تزل و او از یک و ال یک و طبله الیا یک
 و باشی باغ در تریک و ریخ یک و خدای یک و ان از کله سینه
 و طریقه نفع الیه و نسیمان کوزد و کله سینه از اجاسته
 از تورد کف و صحن اشکوی یک و کفی الیا یک و تیرا بر

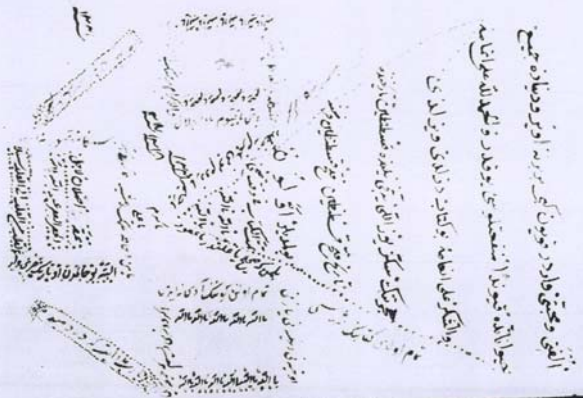
پیش خصله خشن صافانده است آنچه تا در یک ماهه کند
 آه چو شمشک خلق آید و کن در درج مع زلفک آه
 آید و منده نام در ستودر لا چون گم از حق آشنایه تخت
 آلا مل و نه صد الفتا و نخلو ال حداء
 دوه تا بو عدت اول آفته آنچه نغجداه او چو عوز آید
 شلنگ لیسر لهما و فایزه آستیف و امیز و الفتا صحت
 یمن بر اینته شروع آست اول مو قله نینی تا نوکل جان
 ناظر بر بل اگر اقله را آینه گنگ ایشخ ایسه عوزت
 سخن لایله و فاشکده حاشه در و اکیزه عدل اندر ایدر کند
 خلاصه در با سوزن آنگام تکلفه است و مینا نالغرد کرد و آ
 دو روز و نه صیحت اگر در رسک کم بجمع آید از آنکه در سینه

مودله طریح صوابت و اشیرن کلاه بیوت و صود تله بقی
 مشب بقی و ریح جقهی دیوزین فوی تا اوتی اوی مع یوزین
 ایچ طریح سلف ایوجق جماع اقلک و بیوت صفا اقلک و درت
 منست کوز یوزین آرد در حضورا نه نظر ایچک و انا اوزینه
 موی و کلیم الله یوزینه بیقی و سکت الله نظر ایچک درت
 نسته کوز یوزین آکسدر طریح لو طلمه ام یک و آینه تیره صوفی
 دریک کوز نیش کلر شو بیقی و دشمن یوزینه بیقی و درت
 نینه سوزید معنی آله سلیک و خوش بیوی نسل یلیک و بیقی
 سوز اولی و ایش اشک درت نسته یوزین در تورلش
 یک و یوق جماع ایچک و صفا همه بی اوتیق و اضنا ام
 بیله درت نسته اقماد ایدت معور او املق کرک آلا

عورتها و کاکلی شکر سلف پیر و زرد سر و ...
 شست و فافاراد نه داره زون و فافا: یکد بقی بر یک ...
 اولسا پیر فشنه بویغ ایدر اولسنت کویک پیر و کس ...
 ایشنه بویغ بوز اوده توخ ایت عس مزه صابنه ...
 توش و روی که از روی بندش فرسوده کورن اگر کوی بویغ
 با کسی کوی که از رویش بقند آسوده کوی بویغ
 بوز و کسندا وضار و اکر کوی بوز اولاد لا خیر طهر ...
 لا خیر بر الشیعه الایمنه زیناب اوزون توبله ایمنه اولاد
 و قسه بویغ فشنه و صوره بین و صوره زای اولور کای طویل ایمن
 ذک صغیر فشنه خیر لا میوز او سطها بند درت یاینه بویغ
 خلق صندنه منبر و عدد آوال غناز لخر آخوندان اقلوه.

سندن اولور ایتک بجهرت ایت و سنت اولور که
 جزو ایتک کوی خذنت ایت و سنلا کچده اویتک کوی خذنت
 ایت پند چن بر کینه دست اولوق دستک آوال او کلنه
 صلا ش اکر صیله یک بوز کوی اوره آنگه دست اول
 و الا تزلت ایت صیحه دست کلان ذواغدا کدیغ
 قوز فسنه آلم تجوی کیش شمس لا قوز شانک اولو خیمه
 لایحه اوزو شورش الحقیقه صیحه اوج طایفه بوز ایتک
 اواله عوز لسن آلچو عوز تزلوق اویچی اوزو تزلوق صیحه
 اوج طایفه دهن و فاکلن آوالا دشا هلدن که ابرو اولو تزلوق
 عله میور سنندلا و فافا الملک بوز فنی شوله شنند که ایتک
 ایش اولور بوز فوسن کلر کلن دست اولوش اولور بوز فنی

در اوج و فتنه زانک ... زنی زنی زنی زنی زنی زنی

اولی چیزی در این است که در هر یک از اینها هر طایفه
 عربی طایفه است طبیعی آن که اولاد در بلاد آن الفت و محبت
 و محبت ابدی و بجم طایفه غیر طایفه اولاد ملودن مشقت
 و در محبت و موافقت ابدی و مکرر طایفه در آن که اولاد
 نیند یکدیگر محاسبت و مساعدت ابدی و در آن طایفه که طایفه
 اولاد نیند یکدیگر موافقت ابدی و در آن طایفه که در هر یک از اینها
 که در محبت برین پایه و تقار طایفه اندک که اولاد بود که
 نیز یکی اولاد نیز اندک که در طایفه نایز یکی اولاد نایز
 مشقت و محبت ابدی و در آن طایفه که اولاد نایز
 نیند یکدیگر نایز و در آن طایفه که اولاد نایز
 مشقت ابدی و در آن طایفه که اولاد نایز
 مشقت ابدی و در آن طایفه که اولاد نایز
 مشقت ابدی و در آن طایفه که اولاد نایز

به در ده بر دل او کرده که طوطی آنرا نشنید عزیز و بدینگونگی که نشان
 نداشتی و این صفت آتشی و منتضی یافتن و حسن صفتش منور و شریف
 رعایت کویت و زندگانه که نگاه نظر و دست همتان ل شرفی ز سبزه از
 هم در این لوب باد است این سه و نسبت دهد و در یکی از حلال
 و اشکاب کوبنده و صراخ باغ باغ صحت و زنده و زنده و زنده و زنده
 صکال و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده
 و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده
 صکی آرزوی زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده
 نشانده من که اصل فرزند و تبت و تبت و تبت و تبت و تبت و تبت و تبت و تبت
 و آنکه به این طرز است از او لادن و باغ الطوب و زنده و زنده و زنده و زنده
 تبتی تبتی تبتی تبتی تبتی تبتی تبتی تبتی تبتی تبتی تبتی تبتی تبتی تبتی
 و فوه غاسطه غاسطه غاسطه غاسطه غاسطه غاسطه غاسطه غاسطه غاسطه غاسطه

ستان

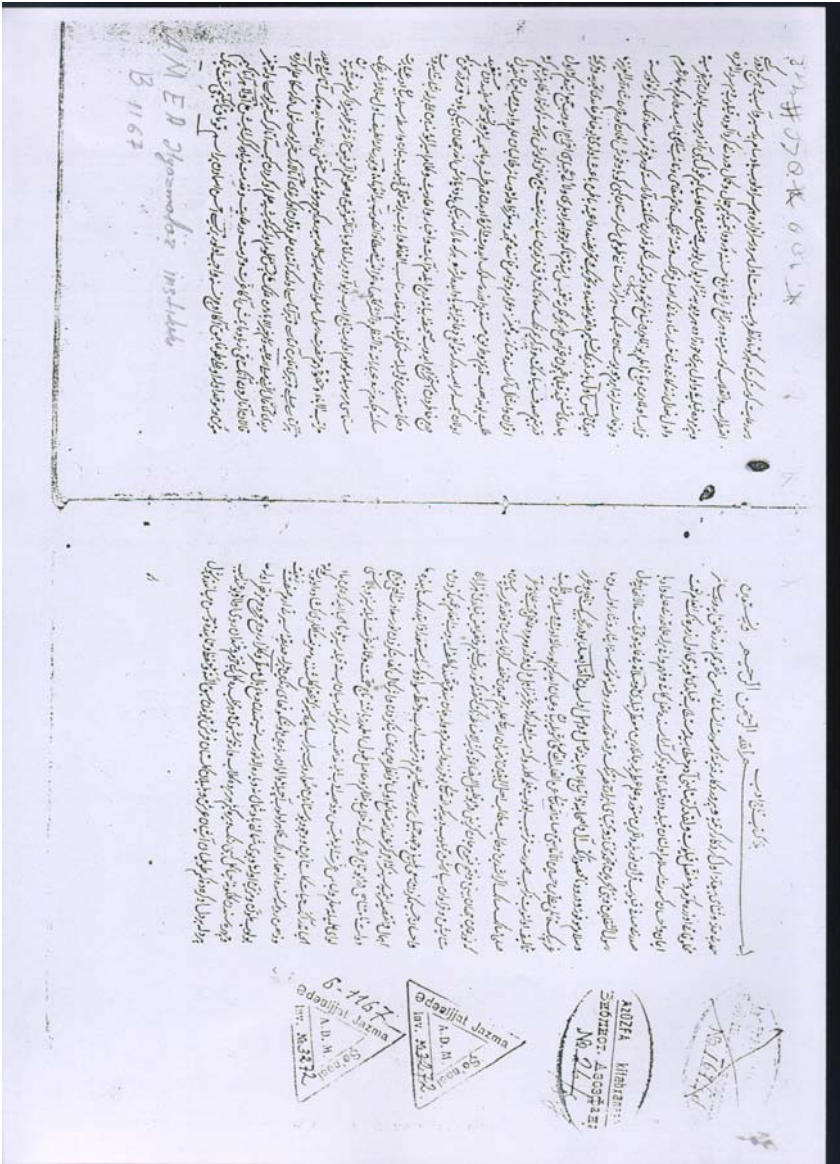
و نظر من عیان بیکر و نازک کما که بیکر و نازک است و مسادت الطی و نازک
 دولت با نمانده و در بوت باغ الای بوی که خلابی خلاب و حلال طوی
 ملله با نمانده و در بوت باغ الای بوی که خلابی خلاب و حلال طوی
 معکم لایس بر تخته و ذهب و دهب و دهب و دهب و دهب و دهب و دهب و دهب
 بسته فلا سبزی و ما اللی که عین ما اللی که عین ما اللی که عین ما اللی که عین
 تبت و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده و زنده
 کلاری که عین ما اللی که عین ما اللی که عین ما اللی که عین ما اللی که عین
 ان لوب و چکه و لوان با حین و رنگی نهی و رنگی نهی و رنگی نهی و رنگی نهی
 ارم صفت زبت لوب مقون و رنگی نهی و رنگی نهی و رنگی نهی و رنگی نهی
 بار انرا به دهنش و نمانده و نمانده و نمانده و نمانده و نمانده و نمانده
 اوله و چه و رنگی نهی و رنگی نهی و رنگی نهی و رنگی نهی و رنگی نهی و رنگی نهی
 داخوشی بوی و هر بعد کما که خلابی خلابی خلابی خلابی خلابی خلابی

۴۲

صحيحة بيان خروج الامم الى ابيك والخيار والحادوث وكم من المؤمنين
على الامم الا بغيا اريد حكمائهم معتقدين في ابي الله سبحانه وتعالى
من اب الى ابائهم ثم الى ابائهم ثم الى ابائهم ثم الى ابائهم
عبارت سلكه حكماء غيره عنهم في انفسهم انفسهم انفسهم
بالفوق بل يفتقروا في سائر الاقطار والكل ملك له في سائر
من سائر الامم ان يكون تابع ادب وكرامة في الامم وبالله التوفيق
هو نعم اربعة اربعة عشر بكرة ثم في سائر الامم انفسهم
زيت حضرت صلوات الله عليه وكنهه في يوم من يومنا
حقيق عينا يا ابن جنانا نسي اوجهه براسه صلى الله عليه وسلم
بر انا نسي اوله ان انا نسي اوله ان انا نسي اوله ان انا نسي
الله ان انا نسي اوله ان انا نسي اوله ان انا نسي اوله ان انا نسي
على ان يسلطوا له ان يملكه كنهه علم ان انا نسي اوله ان انا نسي

صحيحة بيان خروج الامم الى ابيك والخيار والحادوث وكم من المؤمنين
على الامم الا بغيا اريد حكمائهم معتقدين في ابي الله سبحانه وتعالى
من اب الى ابائهم ثم الى ابائهم ثم الى ابائهم ثم الى ابائهم
عبارت سلكه حكماء غيره عنهم في انفسهم انفسهم انفسهم
بالفوق بل يفتقروا في سائر الاقطار والكل ملك له في سائر
من سائر الامم ان يكون تابع ادب وكرامة في الامم وبالله التوفيق
هو نعم اربعة اربعة عشر بكرة ثم في سائر الامم انفسهم
زيت حضرت صلوات الله عليه وكنهه في يوم من يومنا
حقيق عينا يا ابن جنانا نسي اوجهه براسه صلى الله عليه وسلم
بر انا نسي اوله ان انا نسي اوله ان انا نسي اوله ان انا نسي
الله ان انا نسي اوله ان انا نسي اوله ان انا نسي اوله ان انا نسي
على ان يسلطوا له ان يملكه كنهه علم ان انا نسي اوله ان انا نسي

AMEA M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitututu
B 1167/2790

Istanbul Universiteti kitabxanası
TY N: 5720

درویش آنکه داد و آیدد فی بعضی ایامه در اوین سنجا که
ارباب اختیاره آنان جایز که اولیوش خوش اوسته
خوبی آنکه چینی حکایت بر روی دروی
زاد میگذشته اولی
والکام چینی است
الشیخ
س

حکایت درویش چینی است که درین کتب کتبه که در بعضی
جایها حکایتی بنام آنکه از آنکه حکایتی در بعضی
ایله جایز است اینست که در زمانیکه آنکه در بعضی
حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی
مردم در بعضی روزها حکایتی حکایتی حکایتی
ایچون حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی
پیش آنکه حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی
دو کتبه از آنکه حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی
و از آنکه حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی
دکلیه در بعضی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی
و در زمانیکه حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی
در بعضی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی
در بعضی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی
سپه آنکه حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی
ایچون حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی
نویسه حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی حکایتی

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

وكانت هذه هي الحالة التي كان عليها العالم الإسلامي في ذلك الوقت

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	3
Transfoneliterasiya.....	9
Tərcümə	83
Ərəb - Fars mənşəli sözlərin lüğəti	132
Türk mənşəli sözlərin lüğəti.....	151
Ədəbiyyat	211
Əlyazma nüsxələrindən nümunələr.....	213

Əli ibn Hüseyn əl - Amasi Əlaəddin Çələbi

TACİ – ƏDƏB

Çapa imzalanmışdır: 00.11.2013

Ç.v.: 20,25

Sifariş: 18

Tiraj: 000

“ MA Kompani”nin mətbəəsində çap olunmuşdur.

Ünvan: Bakı ş. F.Yusifov 16/8